

T. M. S. S. M. Library, Tanjore.

Presented by Maharaja Sri U S Ranga Rao
Bahadur G. C. I. E. C. B. E. Bobbili

Received from do

Date of Receipt. 16-8-1922.

V Sambamurti
Honorary Secretary.

శ్రీ కృష్ణపరిమళమభ్యోనమః

శ్రీరామవిలాసము

* బొబ్బిలి సంస్థానము. *

యత్ర చక్రత్రపుర్యధాగము.

(* ౨౪ *)

మహారాజరాజశ్రీరాజా

శ్రీ వేంకటేశ్వరచలపతి రంగారావు

బహదర్, మహారాజావారు,
దక్షిణాది రాష్ట్రము, పిడియ, ఉన్నపుడు

మహారాజునకు మోపున.

సంపాదనోపయోగమునకు,

తదాస్థాన కవిశ్వరులగు

*(బ్రహ్మశ్రీ.) *

మండపాక పార్వతీశర్వరశాస్త్రులవారిచే

రచియింపబడినది.

BÖBBILY, RANGARAYA VILĀSA PRESS.

Printed by K, Padmanabha Patnayak.

(1)

ప్రకటన.

అల్పకాలంబున నధిక విశేషంబులను విని సం
గ్రహించి యెట్టివారును సులభంబుగా గ్రహించు
టకై గ్రాహ్య పదంబులిండు బ్రయోగింపబడినవి-
గావున లాక్షణికు లాక్షేపించక దీనినంగీకరింతురని
నమ్మచుంటిమి.

(1)

శ్రీ

శ్రీజగదీశ్వరాయనమః

శ్రీగణపతయనమః

శ్రీరస్తుశ్రీః

—o—o—o—

యాత్రాచరిత్ర పూర్వభాగము.

—o—o—o—

శ్రీజగదీశ్వరుని యొక్క జగత్కూప విలాసములో గొంతె పతనమై
నంత వరకు జూడవేడుక గలిగి గలగల సంగతి జనవరి ౨౦వ తేదికి సర్దిచెప్ప
న పాథివనామసంగతి పుష్కలముగా ఆదివారమునాడు సుముహూర్తమున
దు ప్రస్తాన లాంఛన పూర్వకముగా గొంతె పరివారమును ముందుగా
బంపి- తే ౨౫వ దిన శ్రీ బొబ్బిలి వేణుగోపాలస్వామివారికి నేటిదిగో
పగలు గం గంటలకు బయలుదేరి ౪ గంటలకు విజయనగరము నొరసియు
న్న కంట్ల మేంటులో బస చేసినాము. నడుమనున్న మజిలీ గ్రామములు
గ.రామభద్రపురము. మైశ్యు ౭॥ ౨. మరదాము. మై ౭॥ ౩. గజపతనగరము.
మై. విజయనగరము మై ౭॥ ౩. బస్తి పట్టణము సుందరముగా నున్నది, ఇది శ్రీ
పూసపాటి యానందగజపతిరాజు మహారాజావారి గౌరవార్థమైయున్న
ది. ఇందు నాలుగురు జులుగల సాధారణమైన జాతి కోటయు సుగంధానవు
బియ్యే కావీజీయు- తంతి యాభీసును పెక్కింజురి ఎర్ర-కులును- సాహు
కారులును- ౪॥ ౫ శివకేశవ నివేశంబులును మేలైన పూలతోటయు మం
చి కోనేటియు- పెక్కింగల్లును- హూణ వైద్యులెల్లయు- సంస్కృతపా
ఠశాలయు నొక సుత్రంబును గలవు.

పూర్వభాగము.

అట్లు తేది మంగళవారము నాడిచ్చటనుండి బయలుదేరి గంటలకు విశాఖపట్టణములో బ్రవేశించితిమి. నడుమనున్న మల్లీలు. గ. నీలయ్యసత్రము. మై. ౯. అ. తాళ్లపలస సత్రము. మై. ౧౩. మధురవాడ సత్రము. మై. ౨౪. పొత్తేరు, మై. గంగీలయ్యసత్రము దాటిన పైనిచంపాచలీ నదీ తీరమును చిట్టి ఎరసయను నూరున్నది. ఇచ్చట- గోనెలు- నీలిమంట- తయారు సేయదగిన ప్యాన్టోరీలున్నవి. ఆ పైని సముద్ర తీరమును భీమని పట్టణమున్నది. ఇందులో ముసల వృక్షాల భీమచేరీలున్నవి- దొరలు పైతమున్నాగు- తేవుండునైనందున ధనిక వతక భూమి స్వయంతి. ఇది కొంచెము ఎరున్నందున నిమోన్నతముగా నున్నది కొండమీది శ్రీ సృసింహస్వామి తారి గుడియున్నది- భోగరాగము లనుకూలముగానే జరుగుచున్నవి. సముద్ర సాగ్రంశమునుండి విశాఖపట్టణమునకు బోవు లోకలో నడుమ ముప్పొండ దిగువ నొక దేవాలయంబును సమ్రాంబును గలవు.

పొత్తేరులో గొప్ప దొరలు పెరిగి- అక్కడ నెరింగియుండిరి- వేసవిలో సముద్రపు గాలికి దొరలును గొప్ప సుఖపాలులును విచ్చియుండురు.

విశాఖపట్టణము జిల్లాస్థలము, పట్టి, కలెక్టరు వృక్షగా భీమచేరీలున్నవి- హిందూసూత్రాలు- మిషన్ సూత్రాలు. అస్సత్త్రాలు- పెరు-మహాదీలు- భవంతులు. శ్రీ జగన్నాథాది దేవతా మందిరములు గలిగి ధనిక వతక సంపన్నమై సుందరముగా నున్నది. ఇచ్చట బర్వములయందు సముద్రస్నానము సేయదగిన తీర్థపుతాళ్ల తేవునకు బచ్చెమముగా విశాఖ నామముగల కుమారస్వామి యొక్క మందిర మున్నందున దీనిని విశాఖపట్టణమునకు గారణమైనది.

ఇచ్చటకి ౮ మైళ్ల దూరముగా వాయవ్య భాగమును శ్రీ సింహాచల తేరిమున్నది. — గంగి, మెట్టు గలవు, కొండమీదినుండి గంగధా

ర చతురు ౧౫౪ మెట్లున్నవి- ౧౦౫ ధార ననుసరించి కొండమీద హను
పన్నట్టిము ఎరమ- కూర్మధార- గోదావరీధార- అకాశధార- యనునట్టి
నామములు గల యనేక ధారలున్నవి. దేవళము బహు సుందరముగా
న్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు మొదలైన పూర్వరాజులు చేసిన శాసన
ములు స్తంభములపై వ్రాయబడియున్నవి. ఆ దేవళమును శ్రీవరాహాన
రంహస్వామివారు స్వయం సృష్టించుగా చేచేసి యుండిగా- ప్రహ్లా
దుని ప్రసిమారాధన మొనరించినందున ప్రహ్లాది ప్రాంత యుండెను.

శ్లోకము.

గ్రామీణే వ్యాహరితే శ్రీకృష్ణసతతగ్రామీణామోహనీన్ద్రే
విస్రస్తం పీతపన్నోజ్జ్వలితీనీకే సవ్యహస్తేన స్పృహన్ ॥

వేదశాస్త్రం శాస్త్రం శాస్త్రం మమృతం పాయయన్నృపానౌ
నిలచేదా శ్రీకృష్ణసతతక్షీపహిణపః పాణిమాం నానసింహః॥

అని యీ చాప్పన స్వామివారిని ధ్యానించును. అక్షయశ్రేయనా
మ చందనము విచ్చి యభిషేకించును గనుక నామమాల్యము నిజరూప
సంకాసమగును. ఆ పైన ప్రార్థనము సంపన్నము తెలుగు చుడినము
గ్రాయుచును గావున స్వామి రొమ్మ పొడవుగా పుల్లగుచ్చడిపండివరె
పండును ముందు విచ్చిన చందనపు పెద్దులు ప్రసాదముగా నిచ్చుచుం
డును. దినము ౧౫ ౩౧౧ బియ్యము వండి శ్రీకాలాగాధనము చేయు
చున్నారు. —అందులో బాలభోగమునకు ౩౦౦౦ గాజభోగమునకు ౫౧
౫౫౫ భోగము ౫౦౦౦౦౦ వినయోగమును- కొండమీదను, అడివార
నినెమ దిగువ వీరుపడిలోను- పెట్టె-౦౫౫ వైష్ణవులున్నారు సువాస
గల గులాబీ జాతులనేరముగా అపుర కొండమీద మున్నగు వారా
మను అ చెట్లు కిరిదేవచెట్లు అనాసపనాసచెట్లు- బడ్డుముడి మొద
లైనవి ఉన్నవి. యింతి-౦౫౫దనే తూర్వగా ౪ వైష్ణులో

నొక బంగళా కట్టబడియున్నది- దిగువనుండి బంగళా వలకు పాముమె
లికలుగా నొక రోడ్డున్నది తలుచుగా విశాఖపట్టణమునుండి కొందఱు నొ
రలు వచ్చుచు బోవుచుందురు- సోపానపాశ్వాతమునున్న బట్టెగుండా
ప్రవహింపుచున్న యాకాశధారా నీరమాధారముగా కొండ దిగువ శ్రీ
విజయనగరపు మహారాజావారి బంగళా వెనుక గొప్ప పుష్పనమున్న
ది జలయంత్రములవల్ల నుల్లిసిల్లుచు నుల్లిమునకు జల్లినము వెదచల్లుచు
న్నది. ఈ యేత్రము విజయనగరము వారిది, ప్రతివసంతుద్యోగఘ
టయొక్క యేర్పాటువలన గుత్తలో నున్నందున పూర్వము కన్న నెప్పు
డు పూజామర్యాదలు వగైరాలు నానాటికి దరగుచున్నట్టు జనులు ప్ర
శంసింపుచున్నవారు.

రాళ్ల వలసనుండి శౌంతేము సమీపములో గాని పైగా గాని బస
చేసికొని కొందఱి సింహాచలమునకుండుదురు.

రోడ్డు రవ్యముగానేయున్నది. ౨౭వ తేది విశాఖపట్టణములో-
నే నెవసిందితిమి.

౨౮వ తేది గురు|| రాత్రికి ౨౦ మైళ్ల దూరములో నున్న య
నకాపల్లి బంగళాలో ప్రవేశించినారము, శౌంతేమునుండియు, విశాఖ-
పట్టణము నుండియు నెక్కడికి రెండురోడ్లున్నవి, ఇదిగాక వడ్డాది మాడు
గులను బోవురోడ్డునుగలదు, యీయనకాపల్లి గొప్పగ్రామము, గొప్పగొ
ప్ప సాహుకారులు గలరు- సప్తపురుషాంతరమృలనుండి యాహితాగ్ను
లు గాని వేడులవారీ యూరిలోలేరు- ఇచ్చట లేని కూరలు పయిని లేవన
వచ్చును. రు ౩౦౦౦౦౦ల రాబడిగల వంట భూమి గలదు- దీనికి బడ
మరగా శారదానది యున్నది- ఎత్తేకుల దరఖాస్తు పైని వారివల్ల కొం
త ధనము వసూలుచేసి తక్కిన లోటు పూర్తిచేసి గవరవ్వేంటువారు
తంటి యాశీసుంపించినారు. సూరలు, చిన్నయాసుపత్రి, సత్రము- కల

పు హరిహరుల మందిరంబులు రెండున్నవి- యందులో నొక మందిరమందు విష్ణు ప్రతిమ పూర్వమందు సంద్రములోనే యుండి తన మీదుగా బోలుచున్న విశాఖవృక్షపు కోమటి యోడను పోకుండగల్గి- తన్నుబ్రాధింపుచున్న యా కోమటికి స్వప్నగోచర మయ్యెనట- అట్లైన కొగిమోరి యీ యనకాపల్లిలో నీ గుడి కట్టించి ప్రతిష్ఠించి భోగరాగంబుల నుగాగంబున ననుకూలంబుగా జేయుచున్నట్లు స్థలశ్చలసిరి.

ఈ రాలి యిచ్చట నివసించి మరునాడు.

౨౯.వ తేదీ శుక్రవారము మె ౧౫. దూరమందున్న యలమంచిలి బంగళాలో దిగితిమి. ఇది కొండ చేర్పున నిడుపుగా నున్నది- మున సబుఖచేరీ- కొన్ని బంగళాలు బ్రాహ్మణ గృహములు సత్రము- దేవాలయములు గలవు. మార్గస్థులకు గొంత సదుపాయము గానే యున్నది.

౩౦వ తేదీ శని నాడు ౧౦ గంటలకు బయలుదేరి యిక్కడికి ౧౩. మైళ్లలోనున్న నక్కపల్లి చేరితిమి, ఇచ్చట మార్గస్థులకు సదుపాయంబుగా మూడు భవంతులు గల యొక సత్రంబున్నది బ్రాహ్మణులకు భోజనంబు దొరుకును- చతురంగబలంబులు-లకిర బరిణలు కూజాలు. సీసాలు- చొండపండ్లు పొన్న చెల్లుకి రాటములు పాలవెల్లి కాయలు- వనైరాలు కజ్జలలోనే నిమింపి పెట్టి రంగులుగల లకిర పూత పూరించి తగిన వెలకు విక్రయించుచున్న పనెవాండ్రెచ్చట గలకు యంగళ్లున్నవి.

ఈ యూరికి దక్షిణము గానున్న చెరువు గట్టునుండా ౧ మైలుదూరముపోగా సుప్రసిద్ధమైన యుపమాక యనెడు త్రేత్రంబున్నది. పూర్వమందు వేటమార్గంబుగా వచ్చిన శ్రీవేంకటేశ్వరులకు పాలు సవర్పించుచు యదువనెడు గొల్లవాడు ప్రాధింపగా ప్వామివారు.

(శ్లో) ఏకేన శంఖమితరేణ కరేణచక్ర మన్యేన ఖడ్గవశరేణ ధను

పూర్వభాగము.

స్వబాణమ్! వామేశ్రియంపరిదధత్తురగాధిహాథః! పాయాన్యమాం
ఖగధరస్థితవేంకటేశః॥

అనునట్లు రేఖాకారంబుగా వేంచేసిన యవసరము గానున్నారు. కొన్ని నృసింహాది సాలగ్రామ శిలలు స్వామివారి సన్నిధిలోనున్నవి. యీ స్వామివారి గుడి చిన్నగుహ వలెనున్నది- యీ గుడియున్న కొండకు 30౬ మెట్లున్నవి. కొండదిగువ స్వామిపుష్కరిణికి నైఋతి భాగమును శ్రీవేంకటేశ్వర విగ్రహమొకపాటి మందిరములో బ్రతిష్ఠింపబడి యథోచిత పూజారాగములు గలిగి ప్రకాశించుచున్నది- దీనికి నృసు గానొక శివాలయము గ్రామమునకుత్తర పార్శ్వమందున్నది. బ్రాహ్మణులు వైష్ణవులు పెక్కిండు గలరు. యీ స్థలము గొడవారిచే యున్నది యీ స్వామివారిని యథాధిగా సేవించి యీ రాత్రి బయలుదేరి.

3౧వ తేది ఆది- ౨3 వైల్లి మారమునున్న యన్నవరపు సత్రము. చుట్టచేసితిమి, యీ సత్రము కిల్లంపూడి యనుగిరి నృసింహరాయ నంగారు కట్టించినారు. స్థానికతగియున్నది- బ్రాహ్మణుల కాచిరించి షడ్రసోపేతంబుగా నన్నమంబెట్టటయేకాదు సోపస్థంబుగా నభ్యంగస్నానంబు సేయింతురు. ఎదికొనువారికి సమృద్ధిగా స్వయంపాకంబు లిచ్చుచుండురు. దీనికి బడచరగానొక గడ్డయున్నది.

ఈ దినమిచ్చట సేవించి యీ రాత్రి బయలుదేరి.

పిల్లివరి ౧వ తేది సో- పీఠికాపురంబు మీదుగా మైలర. చామగ్లకోటలో ప్రవేశించితిమి, గడచిన రాత్రి నడచిన త్రోవలో నడచి గలదు- చోరభీతి యుంగలదు- యీ పీఠాపురము శ్రీ గంగాధర రామారావు బహదరు గారి రాజధాని- దీనిలో శిథిలమైన మంటికొట గలదు- పట్టణమొక మైలు వరకు నిడువుగలిగి యున్నది తగినయంగళ్లున్నవి- ఉత్తరభాగమందొక సత్రమున్నది. దక్షిణభాగమందున్న పాది గయాక్షేత్రములో నొక

యోత్రాచరిత్ర.

మంచి పుష్కరిణియు- శ్రీ కుసుమేశ్వరాలయమును గలవు- స్వామి
 భక్తులు కుసుమేశ్వరముగా నున్నది, మాత్రం ప్రాంతము గంగయు
 శిరస్సునంబలవు- నిన్నుపైన లింగోపభాగము నుండి సేను ప్రవహింపుడు
 ముసుగు నుంచా కాసుమండును గనుక గంగ యున్నంతకిది నితశః
 నామం చెప్పుదును అర్చనాసు ॥ రాజరాజేశ్వరి- భోగ రాగోత్సవా
 చాలనుకూలముగానే జరుగుచున్నది- యీ గుడి యావరణములోనే
 యీశాన్య భాగమును శ్రీ విష్ణు పాదములున్నది- యిచ్చుటనే పిండ
 పదానము గావించి పుష్కరిణిలో బడతైతురు విష్ణు పాదము లీపు
 షకరిణిలోనే యున్ననయ- దర్శనమైన యీ పాదములయం
 దుగాన- బసలో గాన పిండ నాన మొనరించి పుష్కరిణిలో వైచు- యా
 చారయని కొందఱునె-— ప్రప్రళయము శ్రీ రాజాగారు కానానాలో
 నున్నందున చావల- కొందఱో వారి నహలులోనే ప్రవేశించి రఘు
 భీమవరముతోఁజేరియంగళ్ళ గలిగి యీ యాదు పితలముగా నున్నది.

పిఠేవరి అవ లేదివ. పగలు చావరియోలో బిడ్డ ఒడిది యున్నది
 కు కంట్రియో చేసిన రెండు వంతు పడవలమీద సవరిచారముగా ప్రవేశించి
 చియూరాత్రిధవర్తకర్త లానునెల నెసింది నారము-నిమ్మోయ్యెన్
 లనులలో గొప్ప యంత్రపు తల్పులు రెండున రెండు కొనలను గల తారి
 చొడ్డి రెండు పడవలు వ్రుదును చిన్నగా కట్టిసేరు సరికేని పడులయొ
 క్కి- రాకపోకలు చెల్లించును కిన్నెల్లారలరు పడవలయొలది- సులక
 ముపుచ్చుకొనరు- యూహలయొప్పును సుప్రార్థి విడిచుచు- పాద
 క పేకుకగా నుండును.

పవ లేది ౭౫ నాడు ప్రాంతావంశీలాకు చావ ౪౭లే
 శ్వములో సత్రములో దిగి శ్రీ గోవావతి స్నానాదులు గావించి భో
 దనాచారములను రెండవ పూట ప్రేబోటు పెప్పించి దాని కిరువక్కి-

లను మారెండు పడవల నంటగట్టించి శీఘ్రముగా శ్రీ గోదావరీ నదిని దాటి నారమ- ట్టింబోటు యన్త్రపు చమతాగ్రము చూచి సంతసించివలె గాని వ్రాయశక్యముగాదు- గుఱి ధవళేశ్వరము మొదలు నీర్ధేశ్వర మవరలు శ్రీ గోదావరీ కానకట్టు కట్టినారు, నీటిలోనున్న బురదను దిగి యదగిన నీటికాయంత్రములు- భారములు చూచు తులూ యంత్రములు నూతులంగోము క్రకచారి యంత్రములు- పెండ్లి గానున్నది- కాలువ బహువిధముగానున్నది- యాతా యాత స్వప్నంబు వ్రాయనలవిగాదు ఊరు చూచి ధే-అండ్లు గలవు- లేవు స్థలము గనుక యెగువ లేదిగువ లేలుతరుచు గానుండును- గొప్ప వతాకులున్నారు- చాలావారి మోరలు- ఇంక లేల్ల- చిటికొండలు పనియంత్రము, ధనము-గలరు. ధనశిరి- హేమశిరి- శేషశిరి- లక్ష్మశిరి- మొదలైన పంచశిరులు గలవైక్లలో నేయన్నది- ఓలలో ధనశిరి టిట్టద శ్రీ జనాదాన స్వామివారున్నారు- స్వామి పాదములు గోదావరీ క్షణములో ముగియున్నది- గోదావరీనది మూడు నిల్పులుండవచ్చునని తోచినది.

ఈ శేష గురుకేటోలు లేలైనవల భజించి జయలహరీ నారము గల లేవ శంకృ భీమదోలు కాలపయోధన పాలు భజించి జయలహరీని. భీమదోలు ప్రాంతమునకు వైక్లలో బట్టిపైస యేలూరున్న ది- ఇచ్చట రోడ్లంబులు- (తీనాచీలు) ఏలూరు సములు- బంబుఖానాలు- పెక్కిరి- పడవలుగా శేష శిరులలోనున్న టిట్ట శమీపదంబున్న లంగేవములలో నైవేదికలు లగిలున్నది, సాధారణముగా తురకలే గుఱి పని నేయవచ్చును, యేలూరులో శిరిపదాస్థులు సమృద్ధిగా దొరకుచు, పరివీమంబి యంగళ్ళున్నది, నానాభాగ కములు భలములు, వస్త్రములు వలసి నన్నియున్నది. రెండు రకములు గానున్న పెక్కిరి దోసకాయలు కువ్వకప్పులుగా నిలవజేసి యమ్మవరు. గుఱి నకర దోసకాయలు, పం

శాఖలు వలె నుపయోగించుటయె కాక, యూరుగాయ నైలము పెట్టుబడు చున్నది, కీధులిరకటముగానున్నది న బహుజనసమ్మేళము గలిగియుండునది కాలువ కుస్తరిముగానున్నది లంకేదేవియని రస్తా సోమవరము చేర్చిన భద్రాచల పర్వతము వ్యాపారబిరుదున్నది.

౬వ తేదికి సరియైన పాఠికవగలది కూర్చుని నాడు బెజవాడకు
 బ్రవేశించి మధ్య పువరములో శ్రీకృష్ణగణపన్నామము చేసి, ప్రాతము
 స్నానమున మొనరించి కృష్ణానది చూచి కాటవ యొక్క మున్నగు కోటలో
 వంట చేయించునని భుజించినారము. పూర్వము బెజవాడనుండి కొంతదూరము
 ముతవస్తు చేసినమయంద్రలేలపర్వతము బెజవాడయొద్ద గన్నది అదివలెనగు
 మిచ్చిన వల్లికాబాణసన్నామి ప్రకారంబా గుహిలముగా నికోర అయ్యై
 నుండెను, ఇది నీళ్ళల్ని నిలవఁగలదు గనుక గ్రామస్థులే నెడదా దిద్దుకొని
 కొందఱును, పిమ్మివానిక గనుక బెజవాడయొద్ద కొందఱయనగరి, పు
 క్కిరడి కొంచెయైననుండి పైచరా బాగు రిస్ట్రీక్షను, అది పుకలము
 మారకుట, కొండపీఠనే తిరిగియాడి నున్నది, ఇప్పుడు పైదము భవ్యశిల్పి
 రముగా వలె నేయింత్రాచ లుగలవు. దీనియే రములయందు నుండెనుచు
 నున్నది, యీ కృష్ణానది యొకర దక్షిణోరము మొదలుకొని వెల్లులి
 పరకు రియలుత్రోవ తయారు చేయుచు రయ. నదికిరువయలయందున్న రెం
 డు గిరులపైన న్నక్షత్రంభములు రెండు నల్పి వానియందు వారాణ లోహ
 సూర్యములు నల్పిరి- మనవటకన్నది కాటవ పరిధిగా శ్రద్ధించి నంద న
 పడవంటి తోనుతోక్తిరము నేకుండ నెత్తుదిగా నుంచున్నది—కృష్ణా
 లాగు నీలానగరము మొదలుకొని గుంటూరు కంబముమీదగా రయలు
 వేసి బల్లారీ రయలుకు కల్పించునూరు.

దేవ దేవి లలితాపూర్ణులు కాలువ యొద్ద న బస చేసినారము
రామ. తేది సోఁబ్రొత్తువట్టలపు రేవునదిగి కల్కంబునుండి ప్రియకౌశికారము.
సిన్నటిరాని పెద్దరంబాదు మొదలగుంగియు గురుకాలువ తిగినినది- కా

అవ వినువనున్న గ్రామ సమీప భూములయందు జల్లా శయములుండగా
 భోజనాది కృత్యములు నిర్వర్తించబడినవి- యీ రాత్రి పడవలను పెడిక
 జూడిగబండ్లమీద సామగ్రితో పరివారమును పరమపాటు చేయించి
 వలేది ముంజాములో గాని రెండుగిరి సంస్థానాధిపతుల యొక్క- యు
 ప్తిరాని తాలూకాలలో నొకటియైన పెద్దల్లికోటలో బ్రేరేరించునాథ
 ముంజాపెద్దల్లిరు కొడుకు శ్రీమంతుని పాపరాజావారి పూర్వము
 పరాక్రమముతోర జయించి స్వాధీన పరచికోరి- యీ పెద్దల్లిరు తా
 లూకాయ గుండులలరాబడిగలది- యీపాతకోట కిగలకుగుల పెదల్లు
 గలగోటిలును- గుండురువులును గలిగి యున్నది- దీనిలో నొక సగము తా
 లూకాయా యామీను వస్త్రరాల యల్లును రెండు శివ శేషశాలయంబులును
 లలపు- పూర్వమందొక సూర్ర ము దున్ను చుండగా నాగేటి కొనదగిలి
 లింగ శిఖరమునకు పెద్దాడి మడిగన్నదిక్కున నలక నుద్వేరపడి ప్రవ్వలిం
 గమును పైకి నిలిచి చూచి-లక మాధానిమకుల తెలిసింబగా వారు సా
 భారణ్యము వంటి మిక్కిలంటి జాతగుడి కట్టించి శ్రీపురమందరి సహిత
 ముగా దొంగి ముక్కంటిలింగమును మూలస్థానేశ్వరుడను పేరుగా బ్ర
 తిష్ఠించి ర్గ యు-దీకి దక్షిణముగాను కోటలో నాగ్నేయముగాను లొంగి
 గుడివెండిగుడి కట్టించి దానిలో రుక్మిణీ సత్యభామా సుమేతముగా దేవు
 గోపాల స్వామిని గూడ బ్రతిష్ఠించి ర్గయును నిశేవించి నారము- ఉ
 త్సవ మ్రోహము లనక నిరవంతా సేవ పోతగా బోసి సుందరముగా
 తయారు చేసివారు: ఇట్టి యేకాండపు పని మరియెచ్చట నైనను గనుం
 గొనలేదు- గనుక ఓంతగానే కనబడినది. నగరివారే పూజోత్సవాను
 ణు చేయింపుచున్నారు- గ్రామ పశ్చిమ భాగమందు గొప్ప చెరువొకటి
 గలదు. తాతతో గట్టబడిన దగును జావులు రెండున్నవి పాండులకు సము
 త్తమముగా నొక రసూల వనమున్నది. మిథ్యైన సామగ్రి దొరుకును గను

య త్రాచ రి త్ర.

అత వసతిగానె యున్నది.

గంవలేది. బు|| ౧౦౪ రాయకొండలో బ్రవేశించితిమి- ఇది సాధారణ గ్రా
 వ మైనను పంట చేసి నుట కిష్టమై యొక సత్రంబును- రాదారీ బంగళా
 యును గలిగియున్నది- ౧౫ కల్లులు కె ౫ పెట్టు- గల కొండపైని ఖరమా
 డణాది విధానం కరవండు శ్రీరామలవారు ప్రక్రియించిన శ్రీవరాహస్థనిం
 హస్వామివారి మందిరమున్నది- దీని దక్షిణపాశ్చాత్యమండే యిందిరావం
 దరంబును గలదు- ౭ లంత స్తలములుగల గోపురమున్నది- యీగుడివెనుక
 కె ౨ పెట్టుదిగి కే-భవనాశీయనెడు పువర రిణియొకటిగలదు- కొండపై
 నాగ్నేయ భాగమందు ౩ రాటి స్థనింహస్వామిగుడి మిట్టై వలెనే కరువ
 గానున్నది ఇందులో నొక గుహ కలదు. గుహ ద్వారమందన్దువారి విగ్ర
 హమున్నది- యీగుహ యిం దికి పశ్చిమముగా నున్న వేదగిరి స్థనింహ
 స్వామివారి మందిరము వెలసి నున్నదట- ఇది గాకియీమందిరము లోనే
 దక్షిణ శిరస్సుగాశ్రీరామవిగ్రహముస్రాగభిముఖముగా కయనంబిన్నట్లున్నది
 కరాటి స్థనింహస్వామియొక్క శిలా విగ్రహము మార్చున్న యంశము
 గానుందరముగా నున్నది గాని యిందుకింత భేదముగా గనుపట్టు చున్న
 ది- యీస్వామిని పూర్వమందు ౩ రాసురుడు పూజించుచుండెను- ఇన్
 దికి నూత్న న ౨ మైళ్ల దూరములో సముద్రము వారిసి యొక కొండ
 సమీపియై ౨ కె ౩ వైళ్ల చదరము కలిగి కరాటి పోటనెడు కేరు కలిగి
 యండెనుట అది ఖరాసురుని రాజధాని యట- ఖరానంతిరవండు స్థనిం
 హస్వామి యొక్క తీర్థ దృష్టి చేత జల యానములకు హాని గలుగు
 చుండగా నారదుడు లోహోపకారార్థమై తన తపోమహిమచేత తాంశ
 మూర్తిని గావించి యీవర్షము మీద బ్రతిష్ఠించగా- దీని చేర్చున శ్రీ
 రామల వారుంకూడ వరహ స్థనింహస్వామిని బ్రతిష్ఠించెనట్లు ధృలజ్ఞ
 ల చెప్పినారు కరాటి కేణి) నెదలు కడివజ్జిల్లా వలస ఖర మావణా

దల రాజ్యమనియు- సచ్చటికి పచ్చిమాముగా కొంటెను కూరములో నున్న సేనంపాలెము ఖరారును సేనాపతి యొక్క నివాసస్థలమనియు దానికి సమీపమందున్న ముట్టెను సలాగెవి చిట్టె సానమొసరించిన తేరనియు నిదర్శనముగా చెప్పబున్నారు- పిట్టారు మొదలొకని నింక రాయకొండ వరకు రోడ్డు మిక్కిలి యిరకలుముగాను- మిచ్చి పట్టుముఠి (బతువొడుగు) గాచున్నందున బండ్లకెట్టుంచిగానే ఉన్నది గనుక గవర్న మెంటువారు దీని చేయుంచి చూ- పరిపరిచి, ఎందుకనగా అహలూకోనగా రముగా నుండుచు తలంపుము- రోడ్డు పక్కలను చిన్నయడవి గలిగి యున్నది. కొంతవర్యంతము సింగరాయకొండ వగైరా గ్రామాలు యొక్క- సస్య సమృద్ధిని పొలమున్నది యి- సింగరాయకొండవల్లను- పై భూములన్నను- స్వామివారికి సాగు-కి-న- 'లంల రాబడి గలిగి యాన్ని దాని విన్నారము శిథిలమగు వన్న యొక తెరున్నది- యథాపథిగా స్వామికి పూజాదులు జరుగుచున్నవి.

౧౧వ తేదీ గుర్రావలిలో నివసించినాము-కావలి సుంపన్నవల్లి'ల గొప్ప గ్రామము-మైలుగమం గలిగి యున్నది-గొల్లంసులసూర-లు- రాజా రీబంగళా ౨౩ శివేశవుల మందిరములు-గ్రామ వర్ధమునచొక సత్రము-గ్రామ దక్షిణ భాగమందు గవర్న మెంటువారు నుండరు- గాగ ట్టించిన సూరము ఓడెందుట మంచినిరుగల రాజనయ్య ముసాఫర్ భానా గాత్రపెన్నలు మునంబు వగైరాల ఖచేరీలు-మంచి యంగళ్లు- సుంపన్న వైస ఎజలు గలిగియున్నది సింగరాయకొండ మొదలు-కొంత మేర యు దవి కొంత మేర తాటిచెట్లు-కొంత మేర గంగరావి మొదలైన చెట్లు చాశ్వతోమీలయందు గలిగి రోడ్డు విరివిగాను రహ్యముగాను సంతోషజ నకవై యున్నది- అచ్చ పడిన రావకోటి పుస్తకములు పెక్కు గానికొక నొక్క రి చిట్టి ౧ వరక గా చూచినారము.

౧౨వ తేది శు. రాజుల పాలెము సున్నపులో బస చేసితిమి రోడ్డు నిన్నటి రోడ్డువలె నున్నది ఈ సున్నపు చెరువుపచ్చిపాలనుబోనిన మంచి నీరు నలుపులోనుననేకల రెండు మాటులున్నవి రాతి కోనేరున్నదిగా ని యుపయోగించు పడమర గా నరమైలు గూరవలో పెన్నకాలువతో నిండి యున్న యొక చెరువుయొక్క కాలువ యున్నది యీ చెరువుయొక్క కాలువలవల్ల ౬౬ గ్రామములు ఫలించునట యీ యూరిలో సకల పదార్థములు దొరకును యిం రాజుల పాలెమునకు తూర్పున ౨౩ మైళ్లలో సున్నద్రోరమండ న్న రామతీర్థము మొదలు కడపరోడ్డివరకు పడమర గా నొక రోడ్డున్నది యీ సున్నపునకు ప్రక్కనే యున్న భిన్ని రెడ్డి పాలెము తాలూకు జామితోటలు వచ్చెరా తోటలు సంగరముగా నున్నవి - రామతీర్థములో మృదుపాక గ్రామమందపర్వతపులనుంచుకొని పన్నుండి పేలగొని పాటుపితుకవోన గా పొచగులో నొక చుక్కపైను లేక యొక యావు నట్టిపోయిస్త్తుండగా రిచ్చవడిమరు నాడు రాత్రి కానియుండి మోగన్నగా నున్న సమయమందు భూమిలోనుండి జగదీశ్వరుడు నిం గాకార ముగా నాకర్షించి తల్లి చంటిపాలను పిల్లివలె గుటుకు గుటుక్కి పండికొన్న యాయావు పాలను ద్రావుచున్న చిప్పకు విని చిప్పన లేచి దూచి జగదీశ్వర విలాసమునుబట్టిగా మో నొంది యీవంత మంతెనంబున యెలికాకెగిరిప గాన కంఠ నొప్పెరిపడి మంచి కుడి కట్టింది రామలింగాస్వామి యను పేరు బెట్టి యాచింగమును బ్రోక్షిందినట్టును- చివ్వుమొలైన యున్న వములు జరుగుచున్నట్టును గ్రామస్థులు తెలిపిరి- కావలికి నెల్లారికి నడుమనే ఉలవపాడు మఱివీ గ్రామమై యున్నది- సింగరాయకొండ మొదలు నెల్లూరివరకు నడుమను గొప్ప గొప్ప చెరువులున్నవి -

౧౩వ తేది శు. నెల్లూరిలో శ్రీరంగనాయకల వారి చిత్రీకరణములోబ్రవే శించి నారాయణశ్రీ సరళముగా వేయున్నది యీ నెల్లూరు. బిల్లాస్థలమై

[illegible]

చెప్పినారు నెల్లూరి రంగనాయకులవారిని వేదగిరి నృసింహస్వామివారిని మాత్రము సేవించితిమి యీ శ్రీరంగనాయకులవారి మండరమునుండరముగా నెయ్యన్నది. పంచభూమికాగోపురమొకటి గలదు - నిత్యోత్సవాద్యుత్సవములనుకూలముగానే జరుగుచున్నవి. రంగనాయకులవారు దక్షిణ శిరస్సుగాను, పశ్చిమాభిముఖముగాను, శయనించిన లీలగానున్నారు. వేదగిరి నృసింహస్వామి వారికి గొప్ప తేరున్నది కొండకు పరువైన మెట్లున్నవి యథోచిత పూజోత్సవములు జరుగుచున్నవి.

గిరివ తేది ఆది॥ మనుబోలు సత్రములో నివసించి నారము ఇది శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులయొక్క దక్షిణాది తాలూకాలలో నొకటియై యున్నది గొప్ప చెరువున్నది. సత్రములున్నవి ౪ దేవాలయములు గలవు గ్రామములోనన్న సత్రములో తాలూకా ఆమీను ఖచేరి యున్నది. చూతవనమువలెనున్న వేప తోపులోనే మేము ప్రవేశించి నారము. దీనిసమీపమందు మంచి కొనేరున్నది, ఇచ్చట పెద్ద చెరువు నడుమనే దివ్యులు కట్టిరయలు రోడ్డు వేయుచు శాసనమైనదని విసబడుచున్నది, ఇచ్చటి భూములు సస్య సంపన్నములై యున్నవి.

పిమ్మిదిగిరి గిరివ తేదికి సరియైన పార్థివసం॥ మాఖ శుగం సోమవారమున గొల్లపల్లి మకామ, దాటి శ్రీ వేంకటగిరి మహా రాజధానిలో ట్రేముముగా బ్రవేశించినారము యీ వేంకటగిరి పట్టణము రేచర్ల గోత్రోద్భవులైన శ్రీ వెలుగోటివారికి జిరకాలమునుండి రాజధానియై యుంచున్నది మహారాజరాజశ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞ కుమారయ్యచేంద్ర మహారాజాబహదరువారు ౪౦ సంవత్సరములు ధర్మముగా రాజ్యము పరిపాలించి పెక్కు కృష్ణులు సంపాదించి బహుధాన్యసం॥ ఘాల్సణ శుగం సోమవారమునాడు తమకు ప్రభువు పుత్రులును తమ వంశమునందిరువది యెనిమిదవ పురుషులు నగు మహా రాజరాజశ్రీ రాజారాజ గోపాలకృష్ణయ్యచేంద్ర

మహా రాజావారికి పట్టాభిషేకము గావించి యావద్రాజ్య భారము వారియందుంచి తామఁ శ్రీ కాశ్యపి దివ్యక్షేత్రములు నేవించుచు వచ్చుచు భగవద్భావ నిష్ఠాగరిష్ఠులై పండిత గోష్ఠి సేయుచు నిత్యానంద పరిపూర్ణులగుచు విరాజమానులగుచున్నవారు సకల శాస్త్రుల సమర్థియైన పాండిత్యంబు వలన వీరు తమ సర్వజ్ఞబిరుదును సాధకంబు గావించి కౌశిరి దీనికి నిదశానముగా- గీతార్థ సారసంగ్రహము - రాజనీతి సూత్రములు మనసాస్యము మొదలైన యపూర్వ గ్రంథములు రచించి మనసాస్య కూటమ నెఱచి సభ నేర్పరచి సామాజికలజ్జితములకును- జ్ఞానువులైన చ్చవారి కిశనవసనాద సుందరమునకును- తదుపయోగింబులైన గ్రంథములను దెప్పించుచుండుటకును, తగినంత వృద్ధిరావగిన ధనము చెన్నపురి బ్యాంకిలో నిలవచేసి తమయదేశము నెరవేచుకొనుచుండుటయే కాదు- వారంతకుముందే తమదీనరక్షకత్వమునకు సూచనముగా దీనసత్రము (పూర్వ హాసు) సంస్థాపించి శాశ్వతంబుగా జరుగుటకు తగినంత ధనము చెన్నపురి బ్యాంకిలో నిలవచేసి యుండిరి. వీరే శ్రీకాశీక్షేత్రము లోను- బొంబైలోను- చెన్నపురిలోను, తిరువల్లికొణి, కాళహస్తి, నెల్లూరు, మొదలైన స్థలములలోను, మంచిమంచి మహల్లు కొనియుండిరి గావున ఎలయినప్పుడ గృహచ్చటికి దయ సేయుచుందురు, మహారాజులలో సర్వ యదృష్టవంతులను దరుచుగా గానము—మఱియునిచ్చునోరాజావారికి రిరుకుమారులును, అరుకుమారికిలును, లలిగిరి, వారిలోగవకుమారులు, శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులు ౨వ కుమారులు శ్రీ పితాపురపు మహారాజావారికిని ౩వ కుమారులు శ్రీ బొబ్బిలి మహారాణీవారికిని ౪వ కుమారులు శ్రీ జటప్రోల్కమహారాజావారికిని, దత్తులు నైతికీనముగ్గురు కుమారులు తగిన స్థితులతో తమ సంస్థిలోనే యుంచుండిరి, ప్రథమ కుమారికి కొక కుమారుడును నొక కుమారుండును జనియించి వారును తమ సంస్థి

ధిలోనే వర్ధిల్లుచుండిరి, ప్రథమపుత్రునకు పుత్రీకాపుత్రులిక్కుదును ద్వితీయపుత్రునకు పుత్రులిరువురు పుత్రికలిరువును, తృతీయపుత్రునకిక్కురు కుమారులు నుదయించి వర్ధమానులగుచున్నవారు—ఇట్టి త్రివిధపుత్రులకు మారయాచేంద్రమహారాజువారును, వీరియధాంలక్ష్మీయు వీరిపుత్రులును తత్పుత్రులును సేవింపుచుండగా నిరుపమాన నిరతిశయానుడముగలిగి ముసలమ్మగా రిప్పటికిని దృఢ శరీరముగలిగి యీశ్వర కటాక్షపాత్రమై జీవించి యున్నవారు, ఆహా వీరి పుణ్య మేమనవచ్చును ఇదిగాక మూర్ధాభిషిక్తులైన శ్రీ రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్ర మహారాజువారు కీర్థి యాత్రాసమయమును బొంబై రాజధాని చరిత్రయై తైధిక వినోదినియు ననెడి రెండు గ్రంథములను చమత్కారముగా రిప్పటికి రచించిరి వీరి పట్టాభిషేక మాచూత్యమునే వీరి రెండవ సంగతులైన మహారాజరాజ్య శివంగుల స్వేతాచలపతి రంగారావు బహుశ బొబ్బిలి సంస్థానము పక్షిగా మహారాజువారు నిజాన్ధాని కిచ్చినైన నాచేత శ్రీ రాధాకృష్ణ సంవాదమును పేర వొక గ్రంథము జేయించి ఏనాచేతనే సమపాదవ జేయుగా సంతరించి వీరు రెండు వేయునూట పదియారులు నాకు సత్కరించిరి యీ సత్కారమునకు సంతరించి సదగు శ్రీబొబ్బిలి మహారాజువారు తమతో సకల యాత్రలుం జేయించి యీ యాత్రాచరిత్ర నాచేత గూపించి వేయునూట పదియారు రూపాయలు సత్కరించి దివ్యమైన పెంకుటిల్లు కొనిదయచేయించినారు. త్రివిధ రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్ర మహారాజువారు తమ తండ్రిగారేర్పరచిన జ్ఞానసమాజమునెడు సభ నభివృద్ధి బొందించి కోటకు ప్రాగ్భాగమును దీనికిగా వొక రమ్యమైన మీటింగు మహాలు కట్టించి దానియందు ప్రతి శుక్రవాసరంబున లోకహితార్థమై సామాజిక సహితముగా ధర్మాధర్మ విచారము జేయుచున్నవారు. గడచిన గౌరవ గారి

భార్య కోరినంతన రాణివాసుస్త్రీలకుగానొక వైద్యశాల చేన్నపురిలో గట్టించుట కిప్పటికి లక్ష ధనమిచ్చి యుండిరి. వీరివైద్యపైర్వశౌర్యోదార్య గాంభీర్య సౌజన్య సౌహార్దసాభ్రాత్ర సౌముఖ్యముఖ్య సుస్థితి సంపద నిరుపమానమై ప్రకాశింపుచున్నది.

ఈ వేంకటగిరి తొను దక్షిణోత్తరములకు మైలు నిడుపును. తగిన వెడల్పును, తగుపాటి మహాడీలును, పెక్కు భవంశులును, మంచి యంగళ్లును, అష్టాన జ్యోతిషులైన బ్రహ్మశ్రీ కురువాడ రాఘవయ్య గారుంచిన సంస్కృత పాఠశాలయు, హూణ భాషాపాఠశాలయు, హూణ వైద్యశాలయు, నగరివారుపించిన సంత్రంబులును, దక్షిణమంచు తొలి కాశీవిశ్వనాథ స్వామి వారి మంచరంబు నుత్తరమంచు శ్రీ వరదరాజ స్వామి వారి మందిరంబును, చమమ శ్రీ హనుమంత దిరంబును, తత్తద్దేవతోత్సవార్థమై రాజమార్గకోణములయంచు గొప్ప మంటపంబులును, వినయసంపన్నులైన పురజనులును గలిగి, ప్రాక్షిణోత్తరములయంచు శ్రీ కైవల్యతరంగిణియును, పశ్చిమమంచు మధురోదక సంపూర్ణమైన జలౌళయంబున గడ్డలుగా గలవైరవ్యముగా బ్రకాశింపుచున్నది — యీ సంస్థానాధిపతులయొక్క కోటను నగరుగా వ్యవహరింతురు, యీ నగరులో మీటింగు మహాలు, అద్దాలమహాలు, సూరిమహాలు, బారాదరీమహాలు, ఇంద్రమహాలు, అనెడు పెక్కు మహల్లున్నవి, యీ నగరు వాస్తుశాస్త్రానుబంధములకు బ్రధానలక్ష్యమై యున్నది- గావుననే కుటుంబాభివృద్ధియు ధనకనక వస్తువాహనాద్యైశ్వర్యాభివృద్ధియు గలిగియున్నది- వైనుదాహరించిన మహల్లలో నగ్దాలమహాలులో రక్తచందనపు సరంబీకిగల శిల్పచాతుర్యంబును మఱియొకమహాలులో సన్నగారతో జేయబడినలతాకారమైన పనియొక్క చక్కదనంబును- ఇంద్రమహాలుయొక్క మహాన్నత్యవైగన శృంగారపములును నిరుపమానములని నర్తవలయును— ఇవిగాకవట్టి

య త్ర చ రి త్ర.

ఈ ప్రాగ్భాగములయందు నక్షత్రములు గా ౨౪ పు ౧౦౪ భాగములు నడి
ము, లుగ్భానా తోటలో నొక మహారు, దీనికి దక్షిణముగా రోడ్డు
ప్రక్కను గొప్ప చొరలకు ఓడిడిగా గట్టించిన వహలును, బహుసుంద
రము గానున్నవి—మానసియులైన రాజులును గొర్నరాది హనాణాధి
కారులును వచ్చునప్పుడిచ్చుటనే ముందుగా ఓడియించి చతురంగజలస
హితమైన మహాత్మ్యముతో నగరికి నోహ్నినిపొవుట యిక్కడనియ
తముగా జరుగుచున్నయది—సాలునికి ౬౦ దినములు తక్కితక్కినది ౧౦
దినములలో జూడవలెన దేవతాద్యుత్సవములు. గలిగి నిత్యకళ్యాణము వచ్చు
తోగణమునై యుండును—అందులో ౧ క్రీ కాశీక్షేత్రనాథస్వామివారి క
కళ్యాణ మహాత్మ్యము ప్రతి సంవత్సర జ్యేష్ఠ శుక్ర మొదలు పున్నమ
వఱకు లోకోత్తరముగా జరుగును- తక్కిన దేవతాకళ్యాణంబులును-
దత్తస్థిత కాలంబులో వత్సల్పముగానే జరుగును—గొప్ప తేల్లునా
లుగున్నవి- ౧ బంగారు నంది ౨ బంగారు బాహి ౩ వెండియేనుగురవెం
డి నెమలి ౪ వెండి వ్యాధి ౬ వెండి గుల్లము ౭ వెండి గరుత్మంతుడు
౮ వెండి సింహము ౯ వెండి యంబాహి ౧౦ యిత్తడి శేషవాహనము
౧౧ యిత్తడి యొరుగునందివాహనము యివిగాక బచ్చన పనిగల ౧౨ స
ర్వభూపాలము ౧౩ ఇంద్రీవిమానము ౧౪ సూర్యప్రభ ౧౫ చంద్రప్ర
భ ౧౬ రావణవాహనము ౧౭ పూతకి వాహనము ౧౮ గజవాహనము
౧౯ సింహవాహనము ౨౦ మకరివాహనము- ఇవిమొదలైన యనేక వా
హనములున్నవి- బంగారు నందివాహనము రు ౧౦౦ లు వెలగల వృషభ
ము పొటిదగానున్నది యీనందినేవా మహాత్మ్యము కించి గరుడసే
వంబిడిగాను రథోత్సవము జగన్నాథ రథోత్సవము వంటిదిగాను చెప్ప
వచ్చును. ఉత్సవ సమయములయందు దేవ దేవ ప్రజ వచ్చును శివాల
యములోగంగాన్నపూర్ణాకుమారగణవతిచండి కేశ్వరాద్యనేకదేవతాము

దిరములున్నవి విష్ణు దేవాలయములు శ్రీ కోదండరామస్వామి పరీభృతి
 దేవతామందిరములున్నవి తత్తద్దేవతాచ్యుతనవసమయములయందు ౭౦
 ౮౦౧ తాపామేళములు వచ్చి రెండు పక్షులు దీర్చి యాడుట చూడ
 వేడుకగా నుండును నగరు వారికి ౧౨ యేనుగులు ౧౦౧ ౧౫ రథములు
 ౨౦౦ గుర్రములు ౪౫ బంటులు గజరథములు బంగారంబారీలు బంగ
 రు పాలకీ బంగారు సింహాసనము వెండి సింహాసనము పెక్కు వెండి
 యాజాలు గలవు గజాశ్వాదిశృంగారాలంకారములు లోకోత్తరముగా
 నున్నవి ఇట్టివి వటి యొక చోట లేవచ్చును ఉత్సవములలో సవారీ
 సర్వతన్ చమతారము- దేవాలయోష్ఠి క్రమము- సంస్థానా
 ధిపతులకు గలది వాదీపికాదిరాజులంధనంబులు- ౨౮ తిరములనుండి య
 నన్య రాజ్య సామాన్యంబుగా సంతాపింపబడిన పంచహజార్ మన్
 సుబ్ దార్ రాజవేశ్యాభుజంగేత్యాద్యనేక విరుదావళులు- శ్రీరాధాకృ
 ణ్ణసంవాదమునెను ప్రబంధములో విశేషించి వనింపబడియున్నవి-గా
 వున వలయువారందేమాచునది- శివాలయములో ప్రక్క గకి ౧ గజము-
 ౫ అంగుళములు వెడల్పును- ౬ అడుగులు నిడుపును గలదియు- శిఖరము
 దు నంది గలదియునగు నేకాండీచాకపు నీల శిలా ధ్వజస్తంభత్యక్తము
 ముగానున్నది- సంస్థానాధిపతులకు ౧౨ తాలూకాలవల్ల సాలు గకి రు
 లక్షల రాబడి గలదు- యీ రాజధానికి పడమరగా ౧౦౧ ౧౨ మైళ్లదూ
 రములోనున్న యున్నత శ్వేత పర్వత శిఖరమందు వీరిపూర్వులు కట్టింది
 నమగ్గమున్నది- యీ వీటికి మార్పున మైలులోగా రేణుగుంటనుండి
 నెల్లూరికి బోవురయలున్నది- ప్రజలకు విశేషించి రాజభక్తిగలదు- పుర
 స్త్రీపురుషులు నాజానుగానుంచు- లాలాలనెడు మహారాజులు
 చాణూర ముష్టిక వంశోత్పన్నులైన జెట్టిలనెడు మల్లులు- చదువు సా
 ములయందు సంపూర్ణ పాదుర్థ్యంబు గలిగి చిరకాలమునుండి నగరివా

శి కొలువులోనె యున్నారు- పెను సాము గరిడీలు- పెక్కండ్రివస్తా
చులు- సంగీత సాహిత్య సంపన్నులైన బహురంగజ్ఞులు- ౪౦౫౦ రామ
భజన. మంజరంబులు గలిగి- శ్రీరామనవమికి, శ్రీకృష్ణాష్టమికి, విజయదశి
మికి బహుత్సవములతో నిండియుండును- ఇంతవఱకు సంతోషముగా
వ్రాసినారము గాని యీ స్థలమున్నుండు లచేతను నిరుపమానంబుగానే
యున్నది—ఇట్టి యీ వేంకటగిరి మహారాజధానిలో పిచ్చివరి తేగరవది
మొదలు తే० వది రాత్రి వరకు నిలిచినారము.

పిచ్చివరి తే० వది, ఆది- శ్రీవేంకటగిరి మహారాజధానినుండి బయ
లుదేరి యీ రాత్రికి ౨॥ ఆమడ మారములోనున్న రేణుగుంటయను గ్రా
మము జేరినారము—ఇచ్చట నొక యన్నసంక్రమింబు నొక ధర్మసత్రం
బును గలవు—అన్ని వస్తువులుగల బజారున్నది- చ కాణదారులంబును
ప్రాయికంబుగా లబ్ధిజాతి తురకలుగానున్నారు- ౧ సూరలు- ౧౨౪
చేరీలు గలవు- ముసాఫరులు జాగరూకులైయుండ దగిన స్థలము- దీనినేతి
తుపతిష్టేశనంమరు—ఇచ్చటికి తిరుమల ౫౬ మైళ్లలోకించిద్వాయవ్య
ముగా నున్నది- దక్షిణ కైలాసమును ప్రసిద్ధిగల కాళస్తీశ్వర తీత్రము
కించిదీశస్థంబుగా ౩౦ మైళ్లలోనున్నది. తద్విశేషంబులు ముంద వ్రా
యగలము—యీ రేణుగుంటలో రయల్ ట్టేషనున్నంచ న సదాయ
గుమతీ దిగుమతీలు గలిగి యుండును—ఇచ్చటనుండి నెల్లూరు వరకు లో
హ మాగ్గము వేయుచున్నంచన దానికిగా తెప్పించిన యినుప సరం
జామా నిలువగానున్నది- చడమరకు దక్షిణమునకుంబోదగిన లోహమా
గ్గములిచ్చటనుగలవు—ఇచ్చటనుండి చెన్నపురికి జనము గిరియ్యు
చో॥ మేణుగు గిరి రుంబుచో॥ రయల్ చార్జి ఫుచ్చుకుంచ రు- జన గిరి
౨౦ మైళ్లల భారము తిరియగా మిగిలినదానికే యీ చో॥ చార్జి జను
చేతురు—ఈ యూరికి పడమర ప్రక్కనే చక్కని కోనేరున్నది- దాని

తూపు = గట్టున బ్రాహ్మముగానున్న గజముఖము వలన నిగమింపు
నున్న జలధార కాధారంబుగా నొక మండిక యున్నది- దానిలో ప్నా
నము చేసి- కోనేటి నీరు పానము సేయవలయునన్న కట్టడి గలదు—జల
ధారా జనకంబైన యీ గజముఖ వృత్తింజూచి (అపవహససజ్జాతా)వ
న్నట్లు పంచదేవతాన్యమందైన పరమేశ్వరుండు తన గజముఖావతారం
బుననే ముందుగా జలస్పృష్టిం గావించెనన్న రహస్యము నవశ్యముగాబ్ర
శ్యక్షంబుగావించెనని తలంచి సంతసించితిమి—ఇట్టి రేణుగుంటలో నీరా
ర్చి 3 గంటలకు ధూమశకటాధి రూఢులమై.

తే ౨౨ వ ౬ సవ. ఉదయమున శ్రీ మదిందిరాసుందరి మందిరాయ
మానంబగు చెన్నపురి మహారాజధానిలో మవుంటున్నట్లులో శ్రీ వేంక
టగిరి మహారాజావారి మోతీ మహాలునకు సమీపమందున్న తడియపు
వ్వుక మహాలులో బ్రవేశించితిమి—ఈ ప్రసేడిన్ సీ క్రింద ౨3 జిల్లా
లుగలవు—ఇందు సముద్రీప్రాంతమందన్యవృక్షమైన యొక కోటగల
దు- గవర్నరుదొరవారిని వాసస్థలము ఒహు పిశాలమై సుందరముగా
నున్నది—బోర్డాఫీసు వైరా దరొబస్తు ఖజీనీలు ఒహుసుందరములు
గాను, విశాలములుగాను, సుమతరుపుంజనంజ రంజితములుగాను- బ
హున్నత స్థితిగలిగి ప్రకాశింపుచున్నవి, రాజమార్గములు పరిశుద్ధంబు
లును విశాలంబులునై యొప్పుచున్నవి- దొరలు- దొరసానులు- ధనములు-
ఉద్యోగస్థులు- రాజులు- చల్లగాలినిమిత్తము ప్రవేశింపమందు వందలకొలం
దిగా చిత్రీవిచిత్ర స్వందనంబు లెక్కివచ్చి యిక్కడికడలి ప్రక్కనుమి
గిలియగు మకుటవచే ముచ్చటించు విచ్చవిడిగా విహరింపుచుండు
రు—పకామేశ్వర-కచ్చాలేశ్వర-కపాలేశ్వర-నృసింహ- పార్థసారథి
ప్రభృతిదేవాలయములు పెక్కులున్నవి- సభక్తికముగా భోగరాగము
జరుగుచున్నవి- అందులో తిరువల్లికేణిలో సుందరగోపుర ప్రాకార

మంటపమున మండిరంబులో శ్రీపాథాపారధిస్వామివారు- సా
త్రాప్తమింది భక్తకృతీతోడను సంబంధములై, వరప్రసాదై విరాజమానులగు
చున్నవారు ఇచ్చిటకు పయిద్రులకు- నారధ్యచాతుర్యము గలిగిరచుటకు
తరించి రన్నం- ౪ నడక- సంఘముగా శ్రీపాథాపారధి నామము చాలును
లేనదో నెచ్చట నారధ్యకృతీ చాతుర్యము గలుగునా యన్నట్టు ప్రక్షణ
యాగాయా- రథసహస్రములను సన్నాధినాది ప్రక్షణంధకములు లేనట్టు
దివారాత్రిములయందు రథములు గడపుచుండును- సాయంకాలాది ప్రా
తఃకాలము వరకు వీధివీధి వటుమాదినిను లెక-ంప నలవిగాని స్తులస్తం
భదీపములు- లోరణదీపములు ఎరవైభవవిద్యక్షచే వచ్చిన నక్షత్రముల
నడువున నెగడుచుండును ఇచ్చటలే పగార్థ మేలే దనఁచుచును- సుకూ
రుధం వైష్ణవసంఘము గల వైష్ణవసంఘము గలగి యుండును- మేము చేరిన
దినిములలోనే- మా, రా, రా, కలకత్తా గవర్నరుజనరల్ గారు విజయించే
సినందున జరిగిన యుద్ధము, విద్య నసజ, యింత యుద్ధరముగాను
డే వీరదశానాథామై మా, గా, శ్రీ హైదరాబాద్ వైజాంవారు, మా, రా,
శ్రీ ఆర్కాట్ నవాబువారు, మా, రా, శ్రీ వేంకటగిరి మాహారాజా వాసు-
మ-రా- శ్రీ విజయనగరపు మాహారాజా వారు- మొదలైన ప్రభువులు- పె
క్కండ్రు- తమతమ వైభవముల కొలంచి వచ్చిరి-గుప్త క్షీరనదియనునొక
నది పట్టణము చుట్టున గడ్డవలె బొగడ్డు కెక్కి- పెక్కు దిక్కులయందు ది
ట్టంబుగా గట్టబడియున్నది. నుంగంబాకమునకు సమీపమున న్నమియూ
జయమనుపేరుగల సకలవస్తుసందేశాన సభలో ననేక జుజుత్తువులయొ
క్కయు నానావిధ స్థలజుత్తువులయొక్కయు, వృత్తకళాసంఘములు ద్రా
క్షకంబులవలన నిర్వాసనములు గావించి దారుణము పేటికలయందు వరు
సగానుంచి దర్పణ కవాటములతో మూసియుంచుటయే కాక, ధాన్యజా
తులు, గ్రంథ్యణ జాతులు, లవణజాతులు, ధూర జాతులు, దారుజాతులు,

(౨౪)

పూర్వ భాగము.

త్రామాద్రాశాసన ఫలకములు, నాడింధములు, దేవాంగులు మొదలగువాం
డకుపయోగించు పనిముట్లు సరుకులు, తరతరములైన యాయుధముల
లోహవేయదారువా యవ్యుజ్జయ దేవతాదిప్రతివలు మొదలైన పదా
ములు భద్రపరచి యుంచినచంద న బ్రదీక్షనందు బెక్కిండ్ల వచ్చిచూచి
పోవుచు దరు—వఱియు, నానాభాషలతో జేయబడిన నానాగ్రంథము
లు ఓరువాలలో నిలవజేసి యుంచినచంద న వలయువారు సెలవుకొంది :
చ్చి చూచుచుందురు. వనమెటుంగని వస్తువుల నెటుంగుఁ కను, చూడఁ
వస్తువులను జూచుటకును, వానివానియందు విలాసములు వ్రాసియుంచఁ
డియున్నవి యీ సభయొక్క చూతార్థము చూచి సంతసింపవలెగా
నివ్రాయఁగలపిగాదు ఇంకొక్క తావున నానాపదజపములను జేర్చి
పోషింపుచున్నవారు—మఱియొకచోట నక్షత్ర యంత్రాలను స్థాపిం
కాలచక్రము ఓరుగుచుండ లయు గ్రహణ గ్రహయ్యుద్ధాది లు జరుగుచుండ
టయుంగనంబడ జేయుచుండిరి.

యావన్నించవంక న్న యెల్లపదార్థముల నొకచో జేర్చి యీ స
భను ౩ వ్రాండ ప్రదీక్షిగా గనపరచుచున్న గవర్నమెంటువారియొక్కత్ర
భుష్పసావర్థము నెన్నదరముగాదుగదా.

మాచిఫ్ శ్రీదిసో॥ ఛెన్నపురిలో ఫస్టుక్లాసురుగథస్టుక్లాసురుంగుచొ॥ చా
ర్జీయిచ్చిరయలెక్కిరేణుగుంటలోపడిచిబండ్లమీద గాలిరుపటిలోబ్రవేశించి
వారుసాడుకొండయెక్కి నారము- గాగోపురము వరకు దిగువ సుమారు
౩ వేలు యెగువ గుడివరకు ౩ వేలు, వెరసి ౬౦౦౦ అటువేల మెట్లున్న
పి-కోవెలకెదట ౧ వెయ్యుగాళ్ల వంటపమున్నది-కోవెల ప్రాకారము చు
ట్టు సనేక జలయంత్రములున్నవి-స్వామి పుష్కరిణీ స్నానము- త్రినివాళ
మూర్తిదర్శనము సేసికొని- బహుజనులు ప్రార్థనలు చెల్లించి కృతార్థు
లగుచున్నవారు. ఉపనయన వివాహవ్యత్యవములు- క్లుప్తపరచి యొకదిన
ములోనే జరిగించుటయిచ్చట సదాచారమైన మొక్కుబడిగానున్నయది.

కొందరు కాశీ ఖండ కాశహస్తి మాహాత్మ్య కాంచినహత్వాది గ్రంథము లాధారంబుగా శ్రీవేంకటేశ్వరులను- కుమారస్వామిని గాను- పరాహస్వామినియే త్రపాలకునిగాను- పుష్కరిణిని- స్వామి పుష్కరిణినిగాను- స్థలపురాణము చెప్పుచున్నదనియు- పూర్వమీ శేషగిరియందు- దక్షిణమున బ్రహ్మాయు- నడుమన హూబల నృసింహస్వామియు- నుత్తరమున మల్లికార్జునస్వామియు- నివసించి యుండగా, శివదర్శనార్థియై వచ్చిన బ్రహ్మతో నీ వెవ్వరని కుమారస్వామి- ప్రశంశించగా, సకలవిద్యల నెఱింగిన బ్రహ్మను నేనని బ్రహ్మయనగా, గోపించి, కుమారస్వామి బ్రహ్మను- ఛేరసాలలో నుంచినపైని- కొంత కాలంబునకు నందికేశ్వరుడు వచ్చి- స్మృతికతయైన బ్రహ్మను ఛేరసాలలో నుంచదగునాయని పల్కగా, కుమారస్వామికోపించి- నందికేశ్వరా, నీవును బ్రహ్మ యొద్దనే ఛేరవలసియున్నట్లున్నదని-ధర్మింపగా, భయపడి మాటవాసినింబినిగ ని- నాకేల యీవృత్తాంతమని నందికేశ్వరుడు తొలగిపోగా, స్మృతి నెనేచేయుచునని భీష్మించి-కుమారస్వామి- బ్రహ్మస్థానమైన యీ వేంకటాచలమందు బ్రవేశించియుండెననియు- మూర్తికి- జటామండలంబును కుడిచేత్రికింగ శివలింగంబు నున్నవి గావున యావచ్చరీరము పడిచి కుడిచేత్రిలోనే ప్రాణకాలమందు- బిల్వపూజయు-నీతర కాలములయందు- పుష్పాదిపూజయు- జరుగుచున్నవనియు, జనమేజయుని కాలమందు, జంగములే పూజకులుగా నుండినందుకు స్వామివారి-చిత్రాలే నిదర్శనమనియు, తల్లియైన పార్వతికి-బ్రీలిక రమైన సింహవాహనము, శుక్ర వారము నాడభ్యంజనాద్యుపచారములు జరుగుచున్నవనియు, రామానుజుల వారినాడు- స్థలవాసులకును వారికిని జరిగిన వివాదములో శంఖచక్రములు డమరు త్రిశూలములు- కోవెలలోబెట్టి- యుభయక్షిదారులు-వీ గములు వేసికొనిరాగా- రామానుజులవారు- శేషావతారము గనుక-సో మహాత్రముగుండా లోపలికి బ్రవేశించి- శంఖచక్రములు స్వామి కలగరిం

చి- యెటిగీయెటుగనట్టు రాత్రి బసక భోయి. మరునాడుభయవాచలుచే
రి- బీగములు దిగిచిచూడగా- శంఖచక్రములు స్వామి భరించినట్టుండగా.
నిది విష్ణుస్థలమని నమ్మించిరి గనుక- తదాది గా- ఒంగములు సమాశ్రయణ
మైకొల్పుచుండిగనియు, స్వామివారి చేత్రీం- లింగము గనుపడకుండున
ట్లును- స్వామివారి పాదములు ములుగున ను రాకట్టుగా బీరముగట్టింది
రనియు, ఎట్లు విశేష నామంబులనేకంబులుండునను, పాపహరుడను నర్థం
బు నెరిగింపుచున్న వేంకటేశ్వర నామము సర్వదేవ సాధారణంబుగా
నుంచినదియు,

శ్లో॥ సర్వపాపాని వేంప్రాహుః | కటస్తద్దాహుచ్ఛతే | సర్వపా
పదహూయస్తాస్తా వ్యేంకట ఇష్యతే॥

యను వచనమిందుకు సదశ్రేణమనియు, నిట్టి గాథలు పెక్కుగా జెప్పి,
యీ వేంకటేశ్వరులవారు, కుమారస్వామి వారగుటకు సందియంబు లే
దని, వక్కాణించి నొకటి చెప్పచున్నవారు, ప్రాచీనస్థల పురాణంబులో
నిట్లనే యున్నదనియు నందురు.

మఱి కొందఱు విష్ణుమతస్థులు, భృగువహాముని తావునకు సహింపక
విష్ణు వక్షస్థల నివాసినియగు లక్ష్మీతిరుమల కాగ్నేయమందు సుమారు 318
మైళ్లలో నున్న చిరుతా నూరులో నలమేర్చుంగ యను పేర బ్రవేశించి
యండగా, పిరహమును సహింపజాలక, విష్ణుమూర్తి, తదన్వేషణతత్ప
రుడై, తత్తరంబుగా నిత్తిరుమలయందు చుముకిగా, పాదంబులు మునిగి
యున్నవనియు, లక్ష్మీనిబ్రతిమాలిన పైని కొండమీద సకలవస్తువులున్నప్పటికి
ని, నల్లేరు, కరివేపచెట్లు లేవుగనుక నేను రాని చిరుతానూరులో నుండెన
ని పామరవ్యవహారము పైతము గలదనియు, నిత్యము స్వామి, యీయన్తవా
రి యొద్దకు పోవుచువచ్చుచుండుననియు, కాకపోకలవల్ల స్వామివారీయొ
క్క శిథిలములైన, పాదరక్షలు మొదటి గోవురపు మాంటపములో నేయుం

ఉననియు వేంకటేశ్వరుల వారికన్న ముందు వరాహస్వామి యుండగా
 కొండను హస్తాని యడమరగానున్న వేదాచలముపైని స్వామివారు మొట్ట
 మొదట నిలిచి నిదానించి యీ వరాహస్వామి వారికి దక్షిణ పాశ్చాత్య
 మందు చేరుటకు దుమికరనియు వేదాచలము మీదనే యెండ కాలములో
 స్వామి వారికి ప్రీతిగా ఛత్రము కొన్ని దినములుంచి పూజింతురనియు వ
 రాహస్వామి కెదురుగా వరాహపుష్కరిణియు దానినిహస్తాని స్వా
 మి యొక్క స్వామి పుష్కరిణియు నుంచుండగా నడుమనున్న గట్టు కొ
 ట్టి యిటివల రెండు పుష్కరిణుల నొకటిగా జేసి రక్షియు కపిల తీర్థా
 ద్యనే, దివ్యస్థలము లీకొండపై నుండెనదియు, నొక పురాణమందున్నద
 ని యెప్పుడయే కాదు- బిల్వపూజ లేదని కొందఱును- కలదని కొందఱును-
 సుందరియుగా కొందఱునంచుదురు- చేతిక్రింద లింగమెంతమాత్రము లేదని
 యునంచురు- కొందఱు సమరస బుద్ధిగలవారు- శ్రీనివాసమూర్తి విష్ణు
 వైసందుకు వక్షస్థలమందు లక్ష్మి యున్నదనియు- శివుడైనందుకు జటలు-బి
 ల్వపూజ యున్నదనియు- కుమారస్వామి యైనందుకు- స్వామి
 యనగా కుమార స్వామి గనుక- తన్నామవిహితమైన స్వామి పుష్కరి
 ã యున్నదనియు- అది శక్తియైన పార్వతి యొక్క లీలావతారములలో
 (స్థో) ఏకైకశక్తిఃపరమేశ్వరస్య భిన్నాచతుర్థా వినియోగకాలే భోగే
 భవానీ పురుషేషువిష్ణుః కోపేష కాళీస మరేచమగాః॥ అనియు- యా
 ఉమాసాస్వయం విష్ణుః- అనియు నిత్యాది ప్రమాణములను బట్టి యొక
 లీలా పురుషావతారమైన యీ వేంకటేశ్వరుల వారికి శ్రీ దేవీవిష్ణు
 ములైన- సింహ వాహనము- విమాన శిఖరమందు కలశములు- శుక్రవా
 ర మంగళ వారముల యందు నభ్యంజన పురస్కరముగా- విశేష పూజ
 లున్నదనియు- మొగ్గి-వారికి నిర్విఘ్నముగా- కోరె- లీడములు చల్లన
 విఘ్నేశ్వరుడగుటకు సుందియము లేదనియు- దివ్యప్రతాపము- త్రిమూ

ధ్యాయకర్తవము మొదలైన మహాత్వములున్నవిగావున- సూర్యదశవచ్చున
 నియు- నిట్లు సయ్యక్తికముగాను- సరసంబుగాను బ్రంశంసింపుచున్న
 వారు. జగదీశ్వరుడొక్కడే కాబట్టి- యెవ్వరెట్లు భావించి నేపించినను.
 భావనానురూపగతి గల్గుటకు- సందేహంబులేదుగాదా- దీనికేమి—ఈది
 వ్యక్తేంద్రములో- ధర్మకర్తను మహాంతుగారనుచుండరు ఆయనకొం
 డమీదను- దిగువను- చిరతానూరులోను- మంచిపనులు రమ్యముగా జరిగి
 పుచుండెను- సదావృత్తులిచ్చుచుండును- ఇట్టి ధర్మకార్యములేకాదు- మ
 టికొన్ని స్వంత కార్యములు గూడ స్వామిద్రవ్యమువల్లనే జరిగించునట-
 కొండ మీద నేయుగాళ్ల మంటప మొకటియు- నూలుగాళ్ల మంటపము-
 లోనగు మఱికొన్ని మంటపములునున్నవి- ఇక యాచకులైతే వేలకొలది
 గలరు- అన్ని వస్తువులు గల యంగళ్లు గలవు- స్వామి సన్నిధిలో జేయెత్తు
 పొడవుగా వస్త్రముతో డబ్బియను పేరుగ జోలె కట్టియున్నది- దానిలో
 చాక్షుణాద్రవ్యము సమర్పింతురు. ఆభరణాది మహాద్రవ్యములు- శ్రీ
 వేంకటగిరి మహారాజావారు మొదలైన గొప్పగొప్పవారు- స్వామి కైం
 కర్యములకు- పుష్పఫలవనములను వేయించి- స్వామిభక్తులైన యాగంతుల
 కు- వసతిగా సత్రములు కట్టించి యుంచిరి- కొండదిగువ దిగువతిరపతియి
 ను నూలు గలమ- ఇచట కొండలు- యతులు- మహాంతులు- ధనికులువక్త
 కులు నివసించియున్నారు. జనమేజయ ప్రతిష్ఠితమైన శ్రీ కోదండరామ
 స్వామివారి మందిరము దివ్యముగా నున్నది. పూర్వపు మహాంతుగారు-
 బంగారు మలామాచేసిన ధ్వజస్తంభమును, ప్రతిష్ఠించిరి, వీధులు పెక్కు
 గలవు, నిర్మాలంబులుగా నే యుడును, గొప్పబాజులు గలవు, యేపిక
 జ్వలతోను, రక్తచందనముతోను తయారుచేసి బొమ్మలు, స్వామి మూర్తు
 లు, చెంబులు, ఆడలు, బరణులు, మొదలైన వస్తువులు, యిత్రడి రాగి మొ
 దలైన భోజనములలో చెంబులు మొదలైనవి విక్రియింతురు, యాత్రాది

నములలో పెక్కుమంది వత్సకులు, వస్త్రాలంకారాది చిత్రములైనవి
హువస్తువులచ్చుటకు తెత్తురు, ధర్మశాలలు, ధర్మశస్త్రములు, కత్తు,
మహాంతు, సీదాలిప్పించునట, ఊరు గొప్పది, ఊరిలో శ్రీ గోవిందరాజు
స్వామివారి మందిరమున్నది, యీస్వామి కంచము తలక్రింద నుంచికొని
దక్షిణ శిరస్సుగాను ప్రాగభిముఖముగాను పవళించియున్న లీలగానున్న
శ్రీ భూదేవులు పాదములాత్తుచున్న లీలయగలదు, మందిరంబు సుం
దరంబుగాను, విశాలముగాను కట్టబడియున్నది, గొప్ప గోపుర మొకటి
గలదు, ఆ గోపురమునకు గుడికి నడుమ శ్రీపాదతీర్థము యొకమడుగులు
వులూతుగా నడుమ నొక స్తంభము గలిగి నీరుప్పొంగుచుండును, దానిలో
నే స్నాన పానములు సేయించుదురు, గ్రామ ప్రాగ్భాగమందు మఱి
యొక పాదతీర్థ మిట్లనేయున్నది, ౮౫ జలాశయంబులును, నృసింహా
దిదేవాలయంబులును గలవు, స్వామియెడల లోకులు భక్తిశ్రద్ధలు గలిగి
సంచరింతురు, అనేక మహారాజులతో బాణసేనాహము సంపాదించి, బ
హురసికత్వము గలిగి మెచ్చదగిన కొచ్చి శేషగిరిరావు పంతులవారి మిడ్డె
లో నివసించి శ్రీస్వామివారిని సేవించినారము.

శ్రీ వేంకటేశ్వరధ్యాన శ్లోకము.

దివ్య త్రివేంకటాద్వైజలజభవశచీప్రాణనాథాదిపూజ్యమ్।
భక్తానామిష్టదానేకరథృత విలసతోంకణంశంకరార్చ్యమ్।
అలమేల్మంగా సునాథం స్థిరదినవిసరేపూజితం సర్వదాతమ్।
వందే శ్రీవేంకటేశం నిరుపమకరుణం కోటిసూర్యప్రకాశమ్॥
నీలమేఘశ్యామతనూర్బిల్వవత్ప్రాచీనప్రియః। ఐగద్వ్యపీఠగతః
తాఢజత్యాక్షిజగత్పతిః॥ ౨॥ శ్రీయఃకాతాయకధ్యాణః। నిత్యమేన
ధ్యేద్ధివామ్। శ్రీవేంకటనివాసాయ శ్రీనివాసాయ మంగళమ్।
అని యిత్యాదులు గలవు,

అలమేల్మంగాధ్యాన శ్లోకము.

శృంగారాంగీ మంగజ జననీం । మంగళ కలితామల మేల్మంగాం
రంగజ్వేంకట రాజవధూటీం । తుంగయశోధన సంగామీడే॥ అ
ని యిత్యాదులు గలవు

శ్రీవేంకటేశ్వరుల వారికి పచ్చ కర్పూరము మొదలగు వానితోనే తిలకముం
పదురు అట్టినలుగు వెత్తిదానిశ్రీపాదరేణు వందురు, అది పెక్కండ్లగ్రానం
పాదించి యనుభ వింతురు— శ్రీ స్వామివారి హస్తముల యందద్దిన
శ్రీ గంధపు బిళ్లలనభయ హస్తములని చెప్పి యాత్రావరుల కొసంగుమ
రు, యీ దేశము సాధారణముగా పంటలుగలిగి యున్నది, కొండలు ౫,
౬ గోపురములు - అనేక మంటపములు, త్రోవలో గలవు, గాలి గోపుర
ము వరకు దిగువ నెక్కుడుగాను, యెగువ కొంత వరకు సుమభూమిగా
ను, ఆ మైని మోకాళ్ల పర్వత మున్నతముగాను నున్నది— ఈ మోకా
ళ్ల పర్వత మునకు పడమర నుండి యేనుగులు వచ్చు మాగము గలదు,
యేనుగులు మోకాళ్లు మోపి నడుచుచు గుడికి బోవును గనుక దీనిని
మోకాళ్ల పర్వత మందురు, క్రింది నుండి మీదికి యేడు కొండలు ౫, ౬
మై ళ్లున్నవి, కోనలలో గొప్ప యరణ్యము లున్నవి, యీ కొండ మీద
రక్త చందన వృక్షములు, యేపి చెట్లు, విశేషించి కలవు, యీ కొండ
యొక్క తాతి చేతనే గంధపు సాసలు చేసి యుండుదురు, (స్త్రీ) పురుషులు
కొంత నాజాకుగానే కనబడుదురు.

మాచి తేగింది యైన ఫాల్గుణ శు ౫ బుధ॥ తిరుపతినుండి బయ
దేరి, చిరతానూరులో వేంచేసియున్నయలమేల్మంగను సేవించికొని
తిక్కిరేణుగుంటలో జనగికి రుం॥౭ చొ॥ పరివారమునకును, రు ౫ - ౭
భక్తులనునకును, టిక్కెట్లు పుచ్చికొని, తేగింది యెంటలలో తిక్కి
రేణుగుంటలో ప్రవేశించినారము. ఈ దేశము సుభిక్షముగా పండి యున్న

ది- త్రోవకేరుప్రకటన- సరుంతోటలు- అనగా సంగీతపు చెట్ల తోపులు- అరటి తోటలు- టంకాయ తోపులు- విశేషించి గలవు- శ్రీ మదేకా ప్రేశ్వర స్వామివారి గుడికి నాల్గు వైపులను- నాల్గు గోపురములు- చిత్రముగాను- బహున్నతముగాను ౧౧ ద్వారములతో ౧౧ అంతస్తులుగాను- వేశాలముగాను- ప్రకాశింపుచున్నవి- వానిలో దక్షిణ గోపురమున రోష్వన్నతముగానున్నది- కొంచ మిండుమించులుగా గోపురము లిట్లనేప్రత్యాలయములకుం గలవు- డోరు బహు విశాలముగాను- పరిశుద్ధముగాను నిరంగముగాను- కనంబడుచున్నది- ఇచ్చట ౭ తీర్థములు గలవు.

౧ ఆ॥ కచ్చ ప్రేశ్వర తీర్థములోను-

౨ సో॥ ఏకా ప్రేశ్వర సన్నిధిలో శివగంగా తీర్థములోను.

౩ హం॥ రాజ వీధి కుత్తరపు కొననున్న నూంగభ్య తీర్థములోను.

౪ బు॥ రయల్ ప్రేషనుకు సమీపమందున్న యింద్ర తీర్థములోను.

౫ గు॥ వేగవతీ నదిలోనున్న కాయాద తీర్థములోను-

౬ శు॥ శ్రీ కామాక్షి సన్నిధిలోనున్న- పంచ తీర్థములోను.

౭॥ శ॥ శ్రీ మదుపనిషద్భ్రాంత్రాంద్ర స్వాములవారి- మఠమున కుత్తరముగానున్న- సర్వతీర్థములోను- విశేషస్నానములు సేయవీధి గలదు, మేము చేరుచటకు, శ్రీమదేకాప్రేశ్వరుని బ్రహ్మోత్సవము గణక- వృషభవాహనోత్సవమువరకు నిలిచి యుత్సవములు దినదిన వర్ధమానములుగాను విచిత్రములుగాను, జరుగుచుండుటచూచి, సంతసించినారము, బాణవిద్యా విజృంభణమిచ్చట మెచ్చదగియున్నది- యేకామ్రస్వామి మందిరములో పలాల కాంబాగంగాది దేవీ ప్రతిమలు, విష్ణుశ్వర కుమారాది పురుషప్రతిమములు- చిదంబత సభావత్పాది లీలామూర్తులు, భక్తవరంపరావిగ్రహములు, శ్రీరామ ప్రతిష్ఠితాస్టోత్తర శతలింగ వస్తువులు, ౧౦౮ లింగములతోనున్న మణియొక లింగము, ౧౦౦౮ లింగ చిన్నములుగల యింద్రకలింగము

ఇత్యాది బహులింగములున్నవి, నిత్యసేవలు, తీర్థప్రసాదాది వియోగములు, చక్ర-గానే జరుగుచున్నవి, కంచీలో ౧౦౮ శివస్థలములు, ౧౮ విష్ణుస్థలములు, ౪లవట, వానితోమాకు దెలియబడినన్ని ప్రసిద్ధస్థలము లీత్రేంగవార్యబడుచున్నవి—

దేవాలయ స్థలములు.

౧ శ్రీమదేకామేశ్వర స్వామి-

అన్నవారు కామాక్షి-

౨ కచ్చపేశ్వరుడు-

౩ పురందరేశ్వరుడు-

౪ మహాకాళేశ్వరుడు-

౫ ఘనామణేశ్వరుడు-

౬ ఘనాధరేశ్వరుడు.

౭ వ్యాసశ్రాంతేశ్వరుడు-

౮ అనవరతేశ్వరుడు.

౯ కైలాసనాథేశ్వరుడు.

౧౦ అగస్త్యేశ్వరుడు-

౧౧ అనేకపతంగేశ్వరుడు-

౧౨ జ్వరహరేశ్వరుడు-

౧౩ ఉపమనీయేశ్వరుడు-

౧౪ మంగళేశ్వరుడు-

౧౫ సూర్యేశ్వరుడు-

౧౬ చంద్రాకాళిేశ్వరుడు-

౧౭ విష్ణ్వేశ్వరుడు-

౧౮ మంగళమాధవేశ్వరుడు-

౧౯ కృతానేశ్వరుడు-

౨౦ వాలీశ్వరుడు-

౨౧ వృషభేశ్వరుడు-

౨౨ రామేశ్వరుడు-

౨౩ లక్ష్మణేశ్వరుడు.

౨౪ భరతేశ్వరుడు.

౨౫ శత్రుఘ్నేశ్వరుడు.

౨౬ సీతేశ్వరుడు.

౨౭ హనుమదీశ్వరుడు.

౨౮ గంగావరేశ్వరుడు.

౨౯ మత్తేశ్వరుడు.

౩౦ హిరణ్యేశ్వరుడు.

౩౧ సహస్రాక్షిేశ్వరుడు.

౩౨ బ్రహ్మేశ్వరుడు.

౩౩ వహ్నిేశ్వరుడు.

౩౪ రుద్రకోటిశ్వరుడు.

౩౫ వీరాట్టహాసేశ్వరుడు.

౩౬ మారుండేయేశ్వరుడు.

విష్ణుస్థలములు

౧ శ్రీవరదరాజస్వామి,

పరిచయము. అన్నవారు.	ఉదాహరణపైరుమాట్లు.
౧ యథోద్ధారిస్వామి.	అనగావామనమూర్తి.
అన్నవారుకోమలవల్లి.	౯ వైకుంఠస్వామి.
౩ అష్టభుజస్వామి.	౧౦ ఊరఘత్తాన్.
అన్నవారుపుష్పవల్లి.	౧౧ కారఘత్తాన్.
౪ దీపప్రకాశస్వామి.	౧౨ శేరఘత్తాన్.
అన్నవారుమరకతవల్లి.	౧౩ వెలికకపట్టర్.
౫ పచ్చవణ్ణారుస్వామి.	౧౪ అభియసిం.
౬ పభవణ్ణారుస్వామి.	౧౫ విజయరాఘవస్వామి.
౭ పాండవమాతస్వామి.	అనికొందఱు.

వేదములు శాఖలుగా బహుశాఖా సంపన్నమై బహువిస్తీర్ణమై బహున్నా. ఇమై బహు పురాతనమై నవ నవ లాభము నొక మామిడి చెట్టున్నది దాని క్రింద గార్చిస్తానాంకిత శరీరమై కాగలింప బడిన యేకాంధ్రు లింగము-వేరొకటి మఱికొన్ని లింగములతో పరివేష్టితమై యున్నది- అవాదికాలము క్రిందట పార్వతి లీలధామై శివునకు కన్నులు మూయగా శివుడు నవ్వి- యో పార్వతీ- నీవు విలాసమునకు నా కన్నులు మూసిలివి గాని- అవి సూర్య, చంద్ర, వహ్నిలు — గావున లోకములకు సూర్యాది వ్యాప్తి లేక చీకటి యొనందున కర్మ కలాపముచెడి దేవతలకందరికి నుపవాసము సిద్ధించి యనేక యుగములైనది- యింత ఘోర పాపము చేసినదానైనైతి వినుమీ- యని యానతియ్యగా, నాకీదోషమెట్లు పోవునని పార్వతి ప్రార్థింపగా, సత్యవ్రత క్షేత్రమందు తపస్సు చేసినయడల నీపాపము బోవునని, శివుండవ గావిని భీతిల్లి పార్వతి యంతర్ధానమై యీ కంచీలో యీ యేకాంధ్రము క్రింద ఘోర తపస్సు చేయుచుండగా, పార్వతి యేమి చేయుచున్నదో చూతమని వ్రచ్చన్నముగా శివుడు వచ్చెనట అందువల్ల, ఇ

రేశ్వరుడను నొక లింగమున్నదని చూపిరి, తర్వాత పార్వతికి ప్రత్యక్షము కాగా పార్వతి స్వామిని కుచములు గాజులు మోపి కాగలింపుకొని యుండగా మెచ్చి ప్రసన్నుడై నీ పాపము నశించినదని యాననిచ్చి వారిరువురు నాలీలగానే యా యేకాంశముక్రిందనే యిట్లు వెలసిరి కాబట్టి యీ స్వామి కే కామేశ్వరుడనెడు పేరు వచ్చినదందురు, ౫౦ అధ్యాయములదిగాను ౧౦౦ అధ్యాయములదిగాను, స్థలపురాణములు రెండున్నవట॥ అందిట్లనే యున్నదట॥ యీ చూతము చతుర్వేదాన్తకము గనుక నాల్గుకొమ్మల ఫలములు నాలుగురుచులు కలిగి యుండుననియు శోధించినదిగాని మిథ్యావాదము గాదనియునందురు. ఇది యేకామేశ్వర స్వామి వృత్తాంతము.

ఈ స్వామివారి దేవతయున కాగ్నేయముగా నరవైలు చూరముగా శ్రీకంచీలో నె శ్రీకామాక్షీ దేవినుందిరమున్నయది, దానికిని నాల్గు గొప్ప గోపురములున్నవి, గుడికి వెనుక శుక్రవారము నాడు పితృపూసము సేయదగిన పంచతీర్థ మొకటి కలదు, యిండుక భీకరంబుగాను, సుందరముగాను, శ్రీకామాక్షీ మూర్తి యున్నది, గర్భాలయ సన్నిధిలో శ్రీశంకరాచార్యుల గుర్తాపించిన శ్రీ చక్రమందే వైదికాచార సంపత్తి పురస్కరముగా పూజాదికములు జరుగుచున్నవి, లక్ష్మీసరస్వతులు చామరగులు పీచుచుండగా నడుమ విరాజిల్లుచున్న యేలాల కాంబయ నెడు నుత్సవమూర్తి యొక స్థలములోనున్నది లలితా సహస్రనామముల యందున్న,

శ్లో॥ సచాచురరమావాణీ సప్తదక్షిణసేవితా | యనునామమున నీమూర్తి నిదర్శనంబుగావే యున్నది. దీని కుపప్తంభకమైన పూర్వవృత్తాంత మెట్లన్నను

పూర్వనందొకప్పుడు నాభరథయే యెక్కువయని గౌరియు. చాభరథయే యెక్కువయనిల క్షీయు. సరస్వతి మధ్యవర్తినిగానిచాచుచి. యొప్పుకొని యెరియగా పూర్వకథ నెప్పుడు చెప్పుక రో నారే యెక్కువయని

పూ రం భాగము.

సమయము జేసికొని- తమ భర్తల నడుగగా- నందు శివుండట్టి కథను- చెప్పగావిని పార్వతి సంతకేతస్థలమునకు వచ్చునంతలో- నారాయణుండట్టి కథ నెఱుంగకున్నను- తన నిర్బంధమున నైగమేయుడనెడు శివ సన్నిధాన వర్తిని రావించి కపటముగా వానివలన దత్తు-ధనెటింగి- తన కెఱిపగా వినిలక్ష్మీయునురాగా సరస్వతి సాక్షిగా- గౌరి యాకథ జెప్పుచుండగా లక్ష్మీయిది నేనెరుంగనాయని తదనంతరకథా పూర్తి సేయసాగె, నిట్లు, ౩౨ వినములు ముప్పది రెండు కథలు జరిగినపై నొక నాడు గౌరి కోపించి మంచి ప్రాచీన కథ జెప్పుమని బహుగా నిర్బంధించగా శివుండు, విష్ణుమాయా ముగ్ధుడైన నైగమేయుని వలన బయలు పడుచుండుట దివ్యదృష్టిచే గాంచి, వానినికొక వన్నికై, దూరంబుగాబనిదిరహస్యంబుగా మనపటివలె, నొకయ పూర్వకథ గౌరి కెఱిగింపగా విని, యా గౌరి యెప్పటియట్లు సంతకేతస్థలంబు నకువచ్చియుండగా, నారాయణునకు దత్తు-ధనెట్లు వారు లేమిం జేసి, యీ దినంబున నీకు పరాభవంబగునని జెప్పగావిని దిగులు పడుచులక్ష్మీయును వచ్చికథాసభిజ్ఞతచేత గౌరి పరాజితయయ్యెననియు, విన్నట్లు, గౌరియు శివుని వలన విష్ణు కపటవ్యాపారమెరింగి, కినిసి- నైగమేయుండును- నారాయణుండును- మనుష్యులగుదురుగాకయని, శపింపగా- డ్రేమకవియనుపేర నైగమేయుండును, వేదవ్యాసుండును పేరున నారాయణుండును, మనుష్యులై రనియు, డ్రేమకవి మున్ను- శివసన్నిధిలో వినిన ముప్పది రెండు కథలను బృహతూ-థామంజరియను పేరుగల గ్రంథముగా రచియించెననియు, తన్మ్రంథ చమత్కారమునకు లోబడి జనులు, వ్యాసరూప నారాయణకృతాష్టాదశ పురాణములయంద నాదరులుకాగా, నతండు శ్రీ కాశీవిశ్వేశ్వరునితోవిన్నవించి, బృహతూ-థామంజరిని మణికర్ణికలో బారవైతనియమింపించితత్ప్రతినిధిగా ముప్పది రెండు శ్లోకములు గల మహిమస్తులిని- డ్రేమకవివలన సం. ౧౫౮౦ ని స్వీకరించెననియు- నిట్లు సూరిందపురాణమునందలి కేదారఖండ

మునందుదాహరింపబడియున్నది. గావున, పరాజితయైన లక్ష్మీదేవియు సాక్షియయ్యెను కపటముగా నూరకున్న సరస్వతియు బూర్వోక్త సమయప్రకారము పార్వతి కిరుగెలంకుల నిలిచి చామరహస్తలై సేవింపుచుండుట సరిగానే యున్నది.

మఱియు శ్రీకామాక్షీ మందిరములో పరివారదేవతల నేకులు గలరు, గణపతికుమారులును స్థాపకులైన శ్రీ శంకరభగవత్పాదాచార్యుల వారి విగ్రహంబును. గల్లుటయెగాక సాందర్యగర్వముగల లక్ష్మికి శారీశాపమురాగా కురూపమునొంది లొంటి చక్కదనమును గురించి విరకాలము తపస్సుచేయుచున్న లక్ష్మికి ప్రసన్నురాలై పార్వతివరమిచ్చెనట అట్టి లక్ష్మీకురూపమొక పార్వమందున్నది. ఆలయము సుందరముగా నే యున్నది పూజకుల శాస్త్రజ్ఞులు భయభక్తులుగలవారుగా నున్నారు పూర్వము శ్రీకామాక్షీ నిశేధమందు యోగినీ పరివృతయై గుడినుండి బయలుదేరి కొంచెలోనున్న వంచజనులను బలవంతముగా భక్షింపుచుండగా కొంతకాలమునకు శ్రీ శంకరాచార్యులవారు వచ్చి యొకరాత్రి యావికారముజూచి స్వతపోమహిమచేత దేవీ కళాకర్షణ మొనరించినందున శాంతమూర్తియైన కామాక్షీ సదాయా చొప్పున శాంత మూర్తిగనే యుండునట్లుగావింపుమని కాంచీపురవాసులు చేసిన ప్రార్థనపైని శ్రీగురుస్వాములవారు సహస్ర కలశావాహనముచేసి యుండగా కొందరు కర్మకులు నిరాకరింపగా వారికి విశ్వాసము గలుగుటకొక కలశములోనున్నమంత్రపూతజలమొక మూకబాలున కభిషేకింపగా నాతడు సకలవిద్యావ్రవీణుడై మూకత్వముబాసి తక్షణమందేమూక పంచశతీయ నెడు స్తవముచే శ్రీకామాక్షీదేవిని ప్రార్థించెనట ఆగ్రంథమచ్చుపడి మెచ్చదగినవైలితోనున్నది. ఆ పైని పురజనులు నమ్మినందున సహస్రకలశాభిషేకముచేసి తొంటి కళల నావేళింప జేసి యొక శ్రీ చక్రమును శ్రీకామాక్షీ కెదురుగా

స్థాపించి యుంచినట్లు ఆ చక్రముందే పూజలు జరుగుచున్నవి అని యిట్లు స్థ
లజ్ఞలుచెప్పిరి పూర్వముందు శ్రీ మత్తైపదేంద్రగురు స్వామిలవారు నిట్లు
నే యానతిచ్చి యుండిరి మఱియొక విశేషము వినియుంటి యెట్లన్నను—
ఏలాలకాంబ భోగశక్తి- కామాక్షి వీరశక్తి యీమె చతుర్భుజ- మనో
స్థితియోగశక్తి యీమె ద్విభుజ-తంజావూరు మహారాజు పూర్వముందు
వరదరాజోత్సవ మూర్తిని కామాక్షిని జుల్మన గొంపోయి యుండగా
వైష్ణవులు వెంటనేపోయి యర్చక వేషంబున ప్రవేశించి వరదరాజమూ
ర్తిని పాదపైని గట్టి శవమని యెద్దుచు కోటపైకి తోడ్చుకొనివచ్చి యం
చలమీద మరల కందిలో వేంచేపుచేసి యప్పటియట్లు పూజింపుచుండెరని
యీ పిచ్చుట తంజావూరు మహారాజు కామాక్షిని గురించి దిట్టపరచినందు
న తోడ్చుకోరా శక్యముగాక భక్తులు లలితాదేవిని కామాక్షి స్థానమును
ప్రతిష్ఠించిరనియు నిదిగాక అయోధ్యాది సప్తపురములలో మూడు విష్ణు
స్థానములు, మూడు శివస్థానములు, కాంచి శివకేశవోభయ స్థానమై యష్ట
నారీశ్వర రూపమైనందునను శివుడు కామాక్షి కఠినస్త నాంకితుడైనందునను
దీనినేకాంత త్రైతీయనియు నందురు శ్రీకామాక్షి కాగ్నేయముగా గర్భ
లయములోనే రహస్యబలముని యొక గుహగలదు అది నాగలోకమువరికు
నున్నదట దానిలో క్షీరాభిషేకము సేయుచుందురు- యిట్టి కామాక్షిదే
విని సభక్తి కముగా సేపించినారము— యేకామ్రేశ్వరధ్యాన శ్లోకము

మూలేమాతమహిరుహస్యనివసన్ మూలంబగత్సంపదామ్ | మో
హోపాయరసాయనం ప్రణమతాం ముగ్ధేంద్రుచాఢానాణి || కా
మాక్ష్యాః కఠినస్త నాంకితవపుర్వార్థభ్యాత కామాగమః | కళ్యాణం
సతతంకరోతుభగవాన్ కాంచీపురీనాయకః || ౧ ||

అది కామాక్షి ధ్యానశ్లోకము.

కన్యశ్శాంబీదామాకతికలభకుంభస్తనభారా | పరిక్షీణామధ్యేతి

తశరచ్చంద్రీవదనా । ధనుర్బాణాన్ పాశం స్మణిమపిదధానాకర
తలైః । పురస్తాదాస్తాన్నః పురమథితురాహూపురుషికా ॥ ౧॥
అరుణాం కరుణాతరంగితాక్షీం ధృతపాశాంకుశ పుష్పచాపబా
ణామ్ । అణిమాదిభిరావృతాం మయూఘైరహమిత్యేవ విభావయే
భవానీమ్ ॥ ౨॥ చతుర్భుజే చంద్రీకథావతం సేకుచోన్నతే కుంకు
మరాగశోణే । పుండ్రేక్షుచాపాంకుశ పుష్పబాణహస్తేన మస్తేజ
గదేకమాతః ॥ ౩॥ ఆవదికింకరణీయం స్మరణీయం చరణయుగళ
మంబాయాః । తత్స్మరణంకింకురుతే బ్రహ్మాదీనపిచకింకరాన్ కురు
తే ॥ అని దేవీమహిమగా జెప్పుదురు.

శ్రీ కామాక్షీ దేవతా స్థానాస్థానిక కంచి కృష్ణశాస్త్రీలవారి కొడుకు
శామాశాస్త్రీలవారు ప్రకృత పూజకులై మాకు దగ్గనము చేయించినారు.

ఇచ్చటికి దక్షిణముగా ౨ మైళ్ల దూరములోనున్న చిన్న కంచిలో శ్రీ
పరదరాజస్వామివారు వేంచేసియుండగా పోయి దోఁచినారము, పెద్ద
కంచి కన్న చిన్న కంచి పరిశుద్ధముగాను సుందరంబుగాను గృహములయె
దుట నారికేళ ఫలవృక్ష సంపన్నముగాను వైష్ణవభూయిష్ఠముగాను కనవ
డుచున్నది. దేవళము ప్రాకారము గోపురములు సుందరములుగానే యు
న్నవి. బంగారు గిట్టచేసిన గరుడవాహనములు, రెండు గజవాహనములు,
హనుమద్వాహనములు రెండు, బంగారు పల్లకియొకటి, యివి ౧౬ కాళ్లమం
టపములోనున్నవి, ౧౦౮ కాళ్లమంటప మొకటి—౧౦౦౦ కాళ్లమంటప
మొకటి కలవు, అనంత సరస్సు, ఒక పుట్ట ఒక రావిచెట్టు గ్రంథోక్తరీతి
గానున్నవి, పన్నిద్రాక్షారు మొదలైన వారి ప్రతిమలు ప్రాకారాను
స్మృతములుగానున్నవి, ౧౨ రామానుజాచార్యులవారు పన్నిద్రాక్షా
రు నొక భాగమరుదున్న చిన్నమంటప తుల్సీవందనములో ప్రతిష్ఠింపబడి

యుండిరి, మఱికొందరు బ్రహ్మాదేవుడు చిత్తస్థైర్యమును గురించి యీ సత్యవ్రతక్షేత్రమందశ్వమేధము సేయుచుండగా వపాభక్షణము సేయుచు నుదయించి వరము లిచ్చె గనుక— యీ స్వామికి వరదరాజస్వామియనెడు పేరు వచ్చినది. యిది కరిగిరిని గొట్టి సమీకరించి కట్టినందున కించున్నతము గానున్నది- వేరొక మందిరము లో పెరిందేవి తాయారనెడు పేరు గలిగి యవ్వవారు ప్రకాశింపుచున్నారు. శ్లో॥ వపాపరిమిభోల్లాస వాసితాధరపల్లవమ్। ముఖంవరదరాజస్య మద్ధస్తైతముపాస్త్రహే। యని ధ్యానశ్లోకము. ఇట్టి వరదరాజమూర్తిని సేపించి.

శ్లో॥ సత్యవ్రతేద్విరద భూభృతికాంచికాయాం బ్రహ్మాశ్వమేధర చితోత్తరవేదికాయామ్। ఆవిర్భభూవవరదః ప్రణతాతిహతా యఃపూర్వమద్యతమహం శరణంప్రీపద్యే॥ యని స్వకృత శ్లోకప్రకారముగా ధ్యానించితిమి.

శ్రీవరదరాజస్వామివారి యావిభావమును గురించిన పురాణ గాథ యెల్లన్నను.

పూర్వమందు లక్ష్మీభక్తులైన కొందరు మునులును- సరస్వతీభక్తులైన కొందరు మునులును తమతమ యుపాస్యదేవతలయొక్కయుతాగ్రహాపకర్షణములను గురించి వివాదపడి- తగవుదీర్చికొనుటకు సత్యలోకమునందున్న బ్రహ్మాదేవుని సన్నిధికి బోయి సభికులతో దమ వచ్చిన కారణంబెఱింగింపగా విని- వారేమియు ససజాలక యూరకయున్నం జూచి వాది ప్రతివాదులు దన్నడుగకయున్నను వారింగోరి పిలిచి బ్రహ్మ యోమునులారా- సతీల జగజ్జననీ జనకులై- ప్రకృతిపురుషులైన లక్ష్మీనారాయణులకన్న సధికత్వముగల స్త్రీపురుష జీవులులేరు- గావున లక్ష్మీకన్న సరస్వతి యధికురాలెట్లుగుననిన. విని సరస్వతి చిన్నవోయి నమలలోనైన

నునాకు శ్రేష్ఠశ్రమ గలిగింపుమని ప్రార్థింపగా-విష్ణుపాదోద్భవమై శివపా
 వనియైన గంగానదికన్న-శ్రేష్ఠములైన నదులు లేనేలేవని బ్రహ్మయనగానియ
 వమానంబునకు సిగ్గువడి దిక్కునలేచి సురస్వతి నిజరూపాంశారమైన సురస్వ
 తీ నది యందంతర్థానమునొందె-నంతపై గొంతకాలమునకు- వాణీకాం
 తుండు చంచలస్వాంతుండై పిన్ననై యున్న సమయంబుననో పరించీహ
 రిని గురించి- సహస్రాశ్వమేధ యాగంబు లానరించినంగాని నీకీచిత్తచాం
 చల్యంబు సాకల్యంబునం బోనేరదనియు- నేనిన్నిజన్నంబులానరింపగలనా
 యని విచారించక- సశ్యంబుగా సత్యవ్రత ఔత్త్రంబున కరిగి, కరిగిరియిం
 దొక యశ్వమేధ యాగంబునా యోగంబున గావించితేనేని సహస్రా
 శ్వమేధయాగ ఫలంబు సులభంబుగా సంభవించునని గుభీరస్వరంబున
 నశరీరవాణి వాణీ భరణకు వినిపించినవిని డెందంబునంద మందానందంబు
 వొంది సశ్యసంఘంజైన సశ్యలోకేశ్వరుండు సత్యవ్రత ఔత్త్రంబునకు వ
 చ్చియచ్చటికి విశ్వకర్మణ రావించి యరణ్యచ్ఛేదన పూర్వకంబుగాహ
 స్తిశైలంబంతయు సమీకరింపించి యందు సకలవస్తుసలపన్నంజైన యొక
 పురంబు నిమింపించి యింద్రాది బృందారకులు శేషాద్వైప నాగలోక
 వాసులు, మానవులు, దానవులు, వసిష్ఠాది మునిశ్రేష్ఠులు మొదలుగా సక
 ల సజ్జనులను బిలిపించి వారకీదగిన యుపచారంబులు గావించుటకు బ్రా
 హ్మణులనో నియమించి సుముహూర్తంబున యాగ సంకల్పం బొనరించు
 నప్పుడు నిజమానస పుత్రింజైన వసిష్ఠ మహామునింబిల్చి నా ధర్మపత్ని
 యైన సురస్వతి యొకానొక కారణంబున నల్లి సురస్వతీ నదిలో సంతర్భ
 వించి యున్నది—గావున నీవిష్ణుడవని యథోచిత సుధాషణంబుల బ్రస
 న్నంగావించి కొని తోడ్కొని రత్ననుడు సతండ్లునే చని యెంత ప్రార్థిం
 చినను పినక పూర్వోక్తస్వపరాభవంబుగ్గడించి సురస్వతి రానుపొమ్మనన
 మరల వచ్చి వసిష్ఠుడీ పృత్రాంతంబు పరమేష్ఠి కెరింగించిన సతండు భరణ

తెక్రమించిన భార్యను విడుచుట పరమధర్మంబనియు సూర్యపుత్రియైన పా
విత్రిని ధర్మపత్నిగా సంగీకరించి శ్రద్ధాదులైన యువభార్యలతోడంగూడి
సంకల్పించి యాగంబు గావింపుమనియు సంగీరసుండు మొదలైన సభికు
లు విన్నవించిన చందంబున హయోత్సజన పూర్వకంబుగా భగవద్వీ
తి కరంబుగా యాగంబు గావింపుచుండంజూచి యింద్రాదిదేవతలులేచి
యోపితామహా మాపేరులుగ్గడింపుచునే హేమామంబు సేయుచున్నను
హవిభాగంబులు మాకు దొరకకున్నవి ధర్మంబు దప్పట న్యాయమా
యని విన్నంపఁ బ్రసన్నవదనుండై యన్నలువ యిట్లనియె—నోసురలారా
స్వర్గాది ఫలాధులొసంగు హవిభాగంబులు మిమ్ము జేంచు నేకానికే
పల మోక్షార్థులైన యస్త్రదాతులొసంగు హవిర్భాగంబులు భగవద
ర్పితంబులగుటం జేసి మిచ్చి జేందవని చెప్పటయేకాక- కర్మజ్ఞానంబులతా
రతమ్యంబును పుణ్యాపుణ్యస్వ రూపంబును తత్ఫలభూతంబులైన స్వర్గ
నరకంబుల తెరంగును భక్తి మార్గంబును సవిస్తరంబుగా నెఱింగించి
యెప్పటియట్లు జన్మం బొనరింపుచుండె నది యట్లుండ మున్ను పరిచారకులు
గా నియమింపబడిన బ్రాహ్మణులు విశేషాదర పూర్వకంబుగా గీర్వాణుల
నారాధింపుచుఁ బూర్వసుపర్వలయెడ ననాదరంబుగా నుండుటచే గల్గిన
యవచూనంబునను సహంపక నిలింపవైరులు మునివేషంబున సరస్వతీనది
తీరంబున కేగి తోరంబుగా నై వారంబు సేయంజూచి ప్రసన్నయై సరస్వ
తీదేవి మీవచ్చిన కార్యంజెఱింగింపుడనిన విని యనురు లచ్చామిమ్మువినాక
రించి మీభర్త తగులాట కత్తెలతోగూడి యశ్వమేధంబు గావింపుచుండ
గా మేము మీపక్షంబుగా వాదించినం గినిసి ఋషి-కులం దానను మ
మ్ము నిరసించి యుచ్చాటనంబుగావించిరి గావున నియ్యదంతం బంతయు
విన్నవించ వచ్చితిమి తగిన ప్రతీకారంబు శక్తిగల దేని చేసికొనుము మావ
చ్చిన కార్యంబిదియ యని యుపాయంబునం బురుకొల్పి నిజనివాసంబు

అను జనిరి సరస్వతియు నత్యంత కుపితయై సహ్యాగిరి శిఖరంబెక్కి-యం
దుండి-నదీ రూపంబున ప్రళయకాల సముద్రంబు వడుపున ఘూర్నిల్లుచు
సన్యవ్రత త్రేత్రాభిముఖంబుగా ఘోరాకారంబున ప్రవహింపుచు వచ్చు
చుండ యజమానుండగు చతురాననుండు దక్క-తక్కిన ఋత్విగాది సక
లజనంబులు నందందఱాగి యుండిరి పుండరీకాననుండు బుండరీకాత్మై
కశరణుండై యుండె-నంతలో బీతాంబరుండు దిగంబరుండై యథోక్త
కారి నామంబు న-దత్ప్రవాహంబున కడ్డంబుగా బవ్వలించి యుండ సర
స్వతి సిగ్గువడినిల్చి ౧ స్రంప, ౨ కంప, ౩ పంప, ౪ అసమంజస, ౫ శుక్తిక
౬ కనక, ౭ చండవేగయను నామములచే సప్తప్రవాహములై యాయథో
క్తకారి స్వామికిరుకెలంకులం బ్రవహించె మొదట తమకంబున వేగం
బుగా వచ్చినదియే వేగవతియనం బ్రసిద్ధికెక్కె నింతలో బరమేష్ఠి మరల
వసిష్ఠుంబంపి భగవద్వీరి పాత్రంబైన యీ సత్యవ్రత త్రేత్రంబున వేగవ
తియనుపేరు గల్గిపు సకల నదీశ్రేష్ఠవగునట్లు వరంబిచ్చినని చెప్పించిర
ప్పించిన నప్పలుకుల వెలంది యానందించి వచ్చెనిట్లు వచ్చిన యచ్చత
టాక్షింగూడియచ్చతుర్ముఖుండు యాగశేషంబు నిర్వర్తించి వపాఠాచూ
తుము సేయుచుండ వపాభక్షణంబు గావింపుచు నుత్తర వేదిక యనెడు
యజ్ఞాకుండంబులోనుండి యావిధావించి వాణీవరునకు వరంబులాస
గుటంజేసి యీ స్వామికి వరదరాజనామంబు వచ్చెననియు యథావిధిగా
విధాతయవ భృథస్నానంబు గావించిన యాయనంత సరోవరంబనంత ని
మిత్తంబునయు నయ్యనంతుండు రమాకాంత సేవనాధియై యిచ్చటివ
త్తీకంబుననుండెననియు భగవంతుండు కకారవాచ్యుండైన బ్రహ్మచే నం
చితుండయ్యెననగా నర్పితుండయ్యె గావున నిప్పురంబు కాంచియనుపేరం
బురగుచుండెననియు నిజదేశాన మాత్రంబున నరులకు గోటిపుణ్యంబులుగ
ఘోరగావున నీ దేవళంబు పుణ్యకోటి యగంబ్రసిద్ధికెక్కెననియు మఱి

యు నిట్టిపే శేపంబులు సత్యవ్రత యేతని హస్త్య గ్రంథముతో బహుగా
నకాని నీంపబడి యున్నవనియు యేతనివానినని-

తప్పటి సంతప్తుము.

అట్లెలసాగేయవిగ్ధుగే కృష్ణా కావేంద్ర్యకృష్ణ జేసే సంసిపుర సత్య
వ్రత భానుగ ర పుష్పయేతని కానుక కీటి పుష్పకొటి పుష్పభాను యామ
కానుక నాడ హస్తగిరి నాథ కామాక్షి జేసే కచ్చుపేశ్వర లక్ష్మీ వరదరాజ
స్వామి సంసభౌ సాక్షాత్కృత గర్వ భవ (సినగం) స్వాననహంక
రీ యే ౨౦ యా కిరిగా నిచ్చు సంతప్తుము బెప్పురు.

కాతీయు క్రిశాంసీ పరదరాజ స్వామివారి బ్రహ్మహన్యములొ
నిగ్ధవాహన ప్రముఖ వ్రత రంగుర పైకొక పుంగతి మొదలు తొమ్మిది ఓన
ములనను.

ప.గలు.

ర.గి.

౧. చప్పరము— — —	౧. సీంహ వాహనము— — —
౨. హంస వాహనము— — —	౨. సూర్యప్రభ— — —
౩. గరుడ వాహనము— — —	౩. హనుమద్వాహనము. — — —
౪. శేప వాహనము— — —	౪. చంద్రప్రభ— — —
౫. మోహినీ వేషము— — —	౫. యాత్రీ వాహనము. అనగా శరభమట. — — —
౬. చప్పరము— — —	౬. గజ వాహనము— — —
౭. రథోత్సవము— — —	౭. అశ్వ వాహనము— — —
౮. — — —	౮. పుణ్యకోటివిమాన ప్రవేశము.
౯. పల్లకీ — — —	

ఈ యుత్సవము దినదిన వధామానముగా బహుజన భూయిష్టమై నా
నా నిగదించిర వస్తువాహన సంవత్సరములలో ద్విర చాణియ్యచున్నా

ర హృదయై విలసిల్లుచుండఁ జరిగెను గరుడోత్సవము హ, రా, రా, త్రివి
వేంకటగిరి మహారాజు జహద్దగులలి చేతనే చేయింపఁబడుచుండు.

విశ్వాస్థలములు.

౧. శ్రీవరదరాజస్వామి	౧౧. పాండవనాథస్వామి
౨. శౌజ్ఞకపాణిస్వామి	౧౨. వైకుంఠనాథస్వామి
౩. దీపప్రకాశస్వామి	౧౩. ఓజయగాఢుపస్వామి
౪. అస్తభుజస్వామి	౧౪. ప్రళయరోధకస్వామి
౫. యథోక్తకాచస్వామి	౧౫. సుధాకారప్రవాళాకార.
౬. కేశికారస్వామి	హేమవర్ణస్వామి
౭. హేమవిణకస్వామి	౧౬. శయనేశస్వామి
౮. క్రిక్రమస్వామి	౧౭. నరసింహస్వామి
౯. వాసునస్వామి	౧౮. ఓరరాఘవస్వామి
౧౦. చంద్రఖండస్వామి	

ఈ పదు నెనిమిది స్థలములకు ఆరవములో నామాంశరములు గలవు.
మఱియు నెంకొక్కఁ జేసేవంబు గలదు శ్రీ వరదరాజస్వామివారిని సేవిం
చి ప్రదక్షిణము సేయునపుడు దక్షిణాగ్నేయ భాగమును వైకుంఠ గా
లి చేసిన తాటివలకు క్రందిభాగమును రెండు బంగారు బిల్లులు గనంబడు
ను- హా; నెట్లైనను సంస్కృతించువారకు బిల్లిపాటువలని నోవంబుల
విధి యచటలవలసఁ జిని యాత్రాపరుల్లినె సేయుచుండ రు దీని పాఠ
ప్రదాయ మెట్లన్నను- పూర్వకాలంబున నుపచన్యవనెను బ్రాప్తాణం
కు సుకుటుంబంబుగా, దీర్ఘయాత్ర సేయుచు నొకనాడు గోదావరీ తీ
రంబునకు వచ్చి బెడర నెత్తి ఎండికొని మూడు భాగంబులుగా నేర్పరచి
మంచి గా రహారునకొక భాగంబు జెట్టి తా ను భుజింప బోవుచుండగా
దక్షిణ యిది పచ్చి ప్రతిభి లిదిన నెతంచు తన భాగంబులకొకటిగా చాళి

జన మహాగుహ్య యాచార్యులును భార్యులునును సున్న భాగం
 బాసంగిన పెద్దల క్రింద యిట్టి చిన్న గ్రామము
 వ్యతిరేకము విష్ణు సామ్రాజ్యము వైక నన తమమైన ఒడిన నామ్రామననే
 దంపకువైన రెండు బిడ్డలు ఎందు నిరంకుశులవై నెరుమును గ్రామ్యజ
 త్కానము గలిగి యుపనయన జూచి స్వామీ మీ మహాగుహ్యులు
 నామ్రామరక్షింపుడని వేడిన నాగడు పెని మీ రెప్పరు మిక్కిలివర్తనబేసి విగ్రహన
 కని మొగబట్టి మిక్కిలియెనో ననతోడ సగరిపుత్రులడైన యిసుకంబునుండ
 ననే ననియు నప్పుడనేక బాలురంజలపి పిచ్చుల సభార్యులకైనె వనం మన
 నేని యిందు మీ మిరుపురము నేక పాపములంబేసి శాస్త్రముకిర- మాగ్గా
 లామ- జన్మంబులై యిట్లును బిడ్డలమైతిమనియు సుపలన బ్రాక్షణి
 చిప్ప సామ్రాజ్యం నామ గలిగి నాసిరింబులు స్వర్ణ పయంబులయ్యెను
 గిహు సుమకుండు గామ్రెన క్రిందనుండె యు ద్రాధి-ంపిన సుమ్య
 బుమ్యుల నాసిరి-తోడ సహావ లువ్యో సయంబ్రంబం బేసిసగ బిడ్డల
 పుట్టెనె యుండెంగా స్వర్ణంబులు గానం కేనంకులకె
 డు విమల ప్రభుడు డెచ్చాటుగా గొప్పన హాకంబే యుండెమర కడిన
 సుగుంబుని పెనికుంబై యాగ్గల క్రిందంతగాంచయు నెటింగింబినవి
 ని మాకంబే యుండె డ్రా-కె యి-తో క్రింద- నీపు సుమ్యవేతమేత్రం
 బునకుంబేయు లంబిబుల నంక సరోవరంబున హ్మనంబు సేయంబు
 క్రి- రకంబునామి దురదనంబు సేయంగ వేసె కర్తవ్య ప్రభాంబున
 క్రిందకంబునుకలూన పల గానుమన న్మంత్రినె కాపంచె నంక నబ్బిల్లి
 లామంబును పురి దివ్య కేహంబులం బువలి వెన్నుని మహిమ నెన్ను
 చు మిన్నగున్న సతంబు ప్రసన్నుడై మీకేరుగావలెనని యగుగగా న్ని
 వ్యదంపతులు మేము విడిచిన బిడ్డ చేహంబులు కరిగిరిపై మీయాలయప్రక
 డానియన నూర్చునట్టి ముద్దలూధో భాగంబునం బ్రకాశంపుచుండవలయు.

నూయి. మీరు ప్రసక్తికొంటు నేయినపుడు వానిండాకిన లోకులకు గృహ
గోళికావతరణ దోషంబే కాక సకల దోషంబులును నశించి లక్ష్మీ కటాక్షం
బునుండుట గలుగవలయుననియు వరంబు చేడ నబ్బెల్లుప్రేక్ష యాచా
డ వోనమాడంజేసె గావున నబ్బెల్లులిప్పటికి సచ్చలు బ్రకాశింపఁబడుండెను
దారు. శ్రీ వరదరాజస్వామి వారి వేద్య మనకేగెన్య భాగవంతున్నయె
కనుండువానందలి కోణశిలాస్తంభ శిరములనండి ప్రేమచున్న రోణాం
బుశిలా శృంగులలు (జూరిగొలుసులు) క్రమంగాఁగంపయె న్నటియు
శ్రీరామాగజులవారి యెదటి వండువనం న్న శిలాస్తంభ లు బుజ
హు విచిత్రముగానున్నది. అనగా—గుట్టచురుము సాయధులై గుట్టలు
లను చుదికింపుచున్నట్లు బహుమందరముగా మంచుబడియున్నట్లు కొండ
లు దొరలు పైతము వానింజూచి యచ్చకడచిరము ఇట్టి చక్కకంటిలో
నున్న శ్రీవరదరాజస్వామి వారిని సమీపారముగా నున్నది దశాంబు
నేమింది సంతసించిరిమి.....

నూది ౧౪౩ తేదికంది నుండి బయలుపేరి ౧౫ వ తేది ఫాల్గుణము
౧౦ సో॥ మధురలో ప్రవేశించిరిమి. ఈయల్ చాజీ భక్తవల్లాసారులయ్య
భక్తవల్లాసురుడి ॥౦ చొ॥ మధుర జిల్లాస్థానము—ఇన్నిచోటలు నన్నవి గొ
ప్ప వట్టణము సుందరముగా పిశాలముగా నున్నది శ్రీమీనాక్షి సోమసుం
దరులయొక్క మందిరములు బుద్ధగోమందరములుగా నున్నవి అట్టి పని
చామర్యము గోపుర సౌందర్యము మహాకావోట అతన ఉచ్చున. సప్త
ప్రాకారములలో పిధినిపేరి రెండు ప్రాకారములున్నవి లోకక ద ౫ ప్రా
కారములు గోపుర చతుష్టయములయ్యై యున్నవి శ్రీమీనాక్షి యన్న
వారియొక్క ౬౬ లీలలు మూదింపుచున్న ప్రాకారములు రంగులతో నా
ల్లు గోపురముల మీదను నిర్మలకవి యున్నది అలీలకే కంగులతో ను

తఃప్రాకార భిత్తికల్పపైని బహు సుందరముగా వ్రాసియుంచిరి- నాటుకో
టి సెట్లు బహిఃప్రాకారపుపని సేయింపుచున్నారని దానికి లోపుప్రాకా
రములో హేమాద్భిసీ తీర్థమనెడు సరస్సు గలదు అచ్చటనే స్నానము సే
యవలయును- దానిప్రాక్తిరమందు నిలిచి చూడగా అన్యవారియొక్కయు
సోమసుందరుని యొక్కయు- స్వర్ణదళస్థాపిత మందిర శిఖరములు కనం
బడును- దానికి లోపుప్రాకారములో అన్యవారి కళ్యాణ మంటప మున్నది-
ఎట్ట చిల్కలు- తెల్ల చిల్కలు- దేశవాళీ చిల్కలు- పంచరంగీ చిల్కలు- గ
ల పంజరములున్నవి- దానిలోపు ప్రాకారములో స్వర్ణధ్వజ స్తంభము
న్నది- దానికి లోపుప్రాకారములో శయన మందిరమున్నది- అందులో బం
గరు తూగుటుయ్యెలలో అన్యవారు వేంచేసి యుండిరి- దానియెదుట పె
క్కు రంగులుగల గ్లోబులు రెండు బారులుగా కట్టబడి యున్నవి- ఆ శయ
నమందిర ద్వారమునకు మీచుగాను. తమభయ పాశ్చాత్య భాగముల
యందు కొంచము క్రిందుగాను ౩-౪ చారల నిడువున ౩ త్రాళ్ళు దక్షిణ
దీర్ఘములుగా గట్టి యుండిరి- సాయంకాలమందు దీపములు వెలిగించి
పూలమాలికలు జేస కొకటిగా మీదిత్రాటిమీద వైచి ప్రక్కత్రాళ్ళ మీదికి
కొనలుచు నట్లు సంఘటించురు- మూరెడేసి కొనలు తోరణములవలె నుం
డు నట్లుంతురు- ఆ యలంకారము సోపాగా చూడగోరి యుండును- ఇట్ల
లంగరించి సుమారు ౧౦ ఘంటల రాత్రికి సోత్సవముగా శ్రీ సోమసుందర
స్వామివారిని వారి దేవళములో నుండి తోడ్చుకొనివచ్చి ధ్వజస్తంభ సమీ
పమందుండు వరకు- శ్రీ మీనాక్షీదేవి వీభూతి ప్రసాద మెదురుగా బంపి
నపైని శ్రీ స్వామివారు దక్షిణ ద్వారమార్గముగా పూలసోపాలోనుం
డి శయనాగారములో తూగుటుయ్యెలలో అన్యవారి కుచిప్రక్కను వేంచే
సి యుండునట్లుంతురు- ఆ కాలమునందు బహు జనములు సేవించురు- దో
పెలు. వేయించిన శనగలు మొదలైన ప్రసాదములు భక్తుల కిచ్చెదరు- అ

వృషాది మందిర సమీప స్థలమందు- మహాపాతక నాశన లేథంబును- సోమసుందర మందిర పాశ్చాత్యమందు సర్వ లేథంబును- కలవు- కేవల భక్తిచేతనే మాజానము చేసికొనవలెగాక సమీపమునకు పోరానిద రాష్ట్రమున గలిగి యున్నవి- ఏప్రాకారములోనియే స్తుత్యము బూజనము- దీక్షాదివిశ్రములైన గజసేంహాది పిగ్రహ విశ్రేష్టముగానే యున్నవని- మానవ్యతములు గాను- బహు విశాలములు గాను- బహు ధీమాదులు గాను- బహు హాసోహారములు గాను- ప్రాకారము లన్నియు సున్నమున- శ్రేణి రక్షిస్తంభములు రంకిపైనే కట్టిలతో నడుచు నడుచు- నొక్కొక్క- పలక లేచిచేసి నందన దీక్షిత లేక కొంచము చెల్తురు గలిగి యుండును- ఈ స్థలముతో శ్రీమీనాక్షి యచ్చవారి యాజమాన్యమును పురస్కరింపకొని శ్రీస్వామి వారి యుత్సవములు- శ్రీ కిట్టోరియా యిండియా చక్రవర్తిని గారి యనుమతి ప్రకారము తద్ధర్మగాని సుందరించినట్లు జరుగుచున్నయవి.

ఇంచుకు తారణ మేదనగా.

పూర్వకాలమందు పాంథ్యదేవతా కీర్తునైన మలయగర్వజ వహార జుపుత్రకామేష్టి సేయుచుండగా యశ్వకుండములో నుండి వెచ్చన్నలు గలిగి యీ యచ్చవారుదముండిరని ప్రాజ్ఞత వచ్చినపై నెన్నటి జుచ్చిరినే తనకోక చన్నంతరించి లోక పాథరణముగా రెండే చన్నలు కలిపి యుండునో- వానినే పెండ్లాడుచు నన్న ప్రజ్ఞను బూని ద్విగ్విజయ యంత్రగా పోయి- పోయి వెలసమందు శివుని జూచిన వెంటనే తనకోరిక చొప్పున రెండే చన్నలు నిచ్చియుండగా తానాస్వామినే పెండ్లాడుచున్న భీష్మించి- స్వామి సన్నిధికి వినయపురస్కరముగా నేగి- సాష్టాంగముగా మ్రోకి- తనకోరిక బెల్చగా స్వామి యంగీకరించినపైని మాతండ్రి మహారాజు గావున బహు సాహగ్రి సమకూర్చును గనుక- పెక్కు పరివారముతో బహు విభవముగా ఫలానా నాటికి తరలిరమ్మని ప్రార్థించి తదనుష్ఠనాం

వియింటికివచ్చి యన్నవచ్చ కంటి తెలిదంబు కన్నులూంఠంబునయు నెఱంగిం
పగా వారు సంతసించి ముకోగొటివలలతో గాగల శివుడు దగినంత
సామగ్గి సమకూర్చి యెవరుజూచుచుండగా శివుడు రేపు పెండ్లియాసగా
నేటిరోజున నుండోదరుడనెడు పరిచారము నొక్కని చెంబెట్టుకొని రోగా
యీ మీనాక్షిదేవి యెవరుగాబోయి సామీ మీరేమో బడాయిగా వ
చ్చెదరని నేను మాతలికండ్లతో చెప్పగా వారు బహు ప్రియన్నము
జేయించి యుంచినగదా మీరింత పేదకనముతో వచ్చితిరి నాకు తలవంపు
తెచ్చితిరి మీరేమో బహుపరివారము గలవారని శ్రమపడినాను సరే
తెచ్చగానె యున్నదని కనుగదలగా నెరావరించి సంతాపించుగా శివుడు
చిరునవ్వు నవ్వి ముహూర్తము దాటిపోవునని యీ చిన్నవాని మా
త్రము ముందుగా తోడ్చుకొని వచ్చినాను ఖా. పరివారము వేగము
గానే రావలదు- యీ చిన్నవాడాకొని యున్నరాదు గావున కొంచె
మన్నము పెట్టించుచు- శివుండునగా- మీనాక్షి ఆ చిన్నవానికింత యన్న
ముపెట్టించగా చాచొక్క- కడిగాణిని యింతను చెత్తనగా నాటింత యన్న
ముపెట్టగా నదియుదినియింను తెత్తెనెయి- యిట్లు గ్రహణ మంబుగా గం
టవరు చేసిన ప్రంబున్న మంతయు భజించి నా కాకలి దీరలేదు- ఉప్పిగొని
ముంచినని యేడ్వగా- నందలు నిద్వైరపడి పెన్నసాగములను బాగ్గిం
టగా నదిరాగా వాని ద్రావి యింకను ఉప్పిరలేదని యరవగా నేమి
యి సాయకాలక శివప్రభావమున కాశ్చర్యపడి తన యైశ్వర్య మదప్రయు
క్తనిరాకారపదనంబులను నిస్తుండి క్షురూపం బెన్నికొని సాక్ష్యము
గా ననుసరించి- మీనాక్షియు తజ్జననీ జనకులును ప్రాధికంబగా శివుడు
ప్రసన్నుడై గంగను స్థరించగా గంగ బహువేగంబుగా రోగా నాగంగ
ను కడుపునిండ ద్రావి కుండోదరుడు తృప్తిచెంచెను- తోర్వార మీనాక్షిని
శివుడు పెండ్లియాడి యామెరాబుత్తి యొసంపన యాజమాన్యముమె

యందేయుంచి ఆమె వరమభక్తురాలు గావున తదనుమతంబుగా మెలం
గుచు సోమసుందరనామముచేత విరాజమానుడగుచుండెనట. పలయధ్వ
జునకు పుత్రసంతతిలేనందున మీనాక్షికి పాండ్యదేశము దఖలుపడినందున
సామె యనుమతినొంది సోమసుందరుడు రాజ్యపరిపాలనము గాంభీర్యము
నిటివల గొంతకాలమునకు తిరుమలనాయడనెడు పాండ్యవంశ పరంపరా
ప్రభువైన తంజావూరు మహారాజును తనకు మంత్రిగా జేసికొనెనట. సు
దరు తిరుమలనాయడు బహు వైభవముగలవాడును. విష్ణుభక్తిగలవాడు
వైభవవృత్తిని శ్రీమీనాక్షియందు పరమభక్తిగలిగి తన యావద్యైభవమును
మీనాక్షి కపించి తానును తన యిద్దరు భార్యలును, మీనాక్షిలో నేకీభ
వించగా, కళత్రద్వయసహితంబుగా తిరుమలనాయని శిలావిగ్రహములు
కోవెలలోనే ప్రతిష్ఠించి పూజింపుచుండిరి. తిరుమలనాయని యనంతర
మందిదివరకు గవరనైంటువారు పాండ్యదేశమును పరిపాలింపుచు భోగ
రాగోత్సవాదులనుకూలంబుగా జరుగునట్లు సగదిచ్చుచున్నవారనివింటిమి.

మీనాక్షి ధ్యాన స్థానము-

శ్యామాం ద్విసేత్రాం ద్విభుజాం త్రిభంగీం సవ్యాపసవ్యస్థితకుంచి
తాంఘ్రిం నవ్యోత్పలంచారుఘనస్త నాధ్యామ్ హస్తావలంబాంప
రమెశ్వరీంతామ్॥ ఉద్యత్స్థానుసహస్రకోటిసదృశాం కేయూరహా
రోజ్వలామ్ బింబోష్ఠీం సితదంతవస్త్రీం చిరాంపీతాంబరాలంకృ
తామ్॥ విష్ణుబ్రహ్మముసింద్రసేవితపదాం తత్త్వస్వరూపాం శివామ్!
మీనాక్షీం ప్రణలోన్మిసంతత మహంకారుణ్య వారాంనిధిమ్॥

సోమసుందర ధ్యానస్థానము-

వందేశంభు మిత్యాది- దేవీమహిమ॥ ఆపదికింకరణీయం స్తరణీ
యం శరణయగళ మంబాయా॥ తత్త్వరణంకింసురు తే బ్రహ్మాదీన
పివకింకరారురుతే ఇత్యాది.

లోవిడి వాగ్రయబడిన సప్తసాగర తీర్థములోను- కుంహోదరపిపాసా శాంత్యుపకామై వేగముగా వచ్చినందున దేగవశయము పేరుగలవై కుంహోదర వీతమైనందున సంతర్వాహినియై యున్న గంగానదిలో, గయలో ఘట్టనియందువలె కాలువలుగా తవ్వి వానిలోను, స్నానము చేయుదురు. అందువలన సప్తసాగర గంగాస్నాన ఫలము నొందెదరని క్షేత్రముహాస్త్వములోనున్నదని స్థలజ్ఞులిట్లు ప్రశంసించిరి. పాతరాది శయనాంతమువరకు ౬ కాలము లేర్పరించి మీనాక్షి దేవికి బాల్యాది రూపములు గనంబడు నట్లుగా- నలంకరింతురు. యెట్టివేళల యందట్టి రూపముతోనే కనంబడును. యీయచ్చవారిని సేవించినవారి కితరదేవతాభక్తి సమకుచితమగు సంతభక్తి యుదయించక పోదు. లేదా సర్వదేవతాసమభక్తియైన నుదయించక పోదు. వేగవతి కుత్తరతీరమందు ప్రకృతమందు హెడ్రులవ్వరునివసించియున్న యదృఢతవైన మిద్దెట్టి తిరుమలనాయకు పులులువ్వగైరాలను పోగొడించి చూచుటకు కష్టించెనట, అదియును మహాలవలెనే నాదించి ౨౩ అంతస్తులుగాకట్టబడియున్నది- క్రింది యంతస్తులో వ్యాహ్రీది జంతువులుంచుండెనట. పైయంతస్తు శృంగారపు- పని చెప్పినదిగాను- యీ తిరుమలనాయనికినిధు లేదొరకెనో-బంగారము చేయునన్నవాడుకయే నిజమో తెలియదు- లేనియడల సుమారు ౧౧౨లక్షల రాబడిగల దేశముగలయీయన యంతలేసి పనులు కొట్టి ఖర్చుచేసి చేయించగలడా- ఆహా యంతభగవ్యమో చూడండి. యీ మధురలోనేమి యీ జిల్లాలోనేమి ప్రాశస్త్యం (స్త్రీ)లు, మాత్రము కొంచము మంచి చాయగలిగి చూడదగి యుండిరి. యితర (స్త్రీ)లు చామనచాయగాను నల్లగాను నుంచురు. ఉన్నను మతీదోపుటకు తగినంతలేసి రంధ్రములుగల చెవులుండుటచేత నున్నరూపము పైతము చెడి వికారముగానుంచురు. తిరుమలనాయకు దేవాలయమున కెదురుగా గట్టించిన యుద్యోగమంటపము దివ్యముగానున్నది. అందునడుమ సాలగ్రా

(౫౨)

యాత్రాచరిత్ర

మ శిలవంటి శిలలతో ౨ స్తంభములును- యెదురుగానట్టివి- ౪ స్తంభములునుగల మంటపము దివ్యముగానేయున్నది. యీ స్థలమందు ప్రకృతము వర్తకులు వస్త్రభూషణాది పదార్థములమ్ముచుండిరి. చూడదగియున్నది- అన్తువారికి సర్వస్వము సమర్పించిన లిరుమలనాయని యొక్క వైభవమింతయని నిరూపింపదరము గాదన్నందుకు ప్రధానహేతువైనయొక మహలు మధురలోనేయున్నది. దానిలో జిల్లా ఖిచేరీలన్నియునున్నవి. అయినను గొప్ప భవంతిలో కొద్దిపాటి కుటుంబమున్నచో నెట్లుండునో యన్ని ఖిచేరీలు నందులోనట్లున్నవి- వేసెడు కట్టయైనను ముల్లంత యినపమేకై ననులేదు. దాని యాన్నర్యము ౩1౪ తాటిచెట్లంతదిగానున్నది. ఒకొక్క స్తంభము ౧౦ మూళ్ల తోపుచుట్టుగలదిగానున్నది. అట్టి స్తంభములు పెక్కుగలవు- ఒకొక్క నాదిననాదు గొప్పభవంతికన్న గొప్పదిగా గనంబడును. నాచుకు క్రిందినదరు భాగమందుగల గజసింహాది జంతువులతలలు వగైరా పనులు ప్రతినాచులయందును ప్రత్యేక ప్రత్యేక చిత్రవిచిత్రములుగా ౧౦ గజముల వెడల్పు ౨౦ గజముల పొడవు గలిగియున్నవి- అట్టి నాదిన యండాలు ౧౦1౧౨ ఉన్నవి. యీ ౧౦1౧౨ నాచులొకటే నాచుగా చేసి మీదనొక యంతస్తు కట్టబడియున్నది. అచ్చటిపక్కరింది పనికన్న ను విచిత్రముగా నున్నది- మీదినుండి ర్రింది మనుష్యులను చూడగా గువ్వ పిట్టలవలె కనంబడుదురు. అంతఃపుర స్త్రీలుండు నాచులు కొన్నిగలవు- అవియు నిట్టివే- వానిలో గొన్ని కొంచెము శిథిలముగా నుండగా వేలకొలంది ఖిచుఁచేసి యిటీవల కొట్టించివేసిరి. నాట్యమంటపము- విలాసమంటపము- ఉద్యోగమంటపము- భోజనమంటపము- అని యీ మొదలైన పేర్లతో ననేక మంటపములున్నవి- సదరు మహలు ౪, ౫ కోట్ల రూపాయలు ఖిచుఁచేసి ౧౦1౧౫ సం॥ రములకు తయారు చేసిరని లోచనది- సాధారణముగా నొక యింటికిగల నాచునిమిశ్తమై యెంతో ప్రయత్నమున

యచుంచురు- యితలేసి నాదు లెట్లునాదినారో తెలియదు- తుదకీ మ
హాలు నిర్మించిన పనివాడు విశ్వకర్తయొక్క- యవతారమె యనవచ్చును-
చిరుమలనాయని యనంతరమందు గవన్తెంటువారీ మహాలును స్వాధీన ప
రచికొనిరి- యిటీవల వెల్లి పోయిన గవర్నరుగారు జరూరు లేదని మొదట
౧॥ లక్ష రూపాయాలు కొట్టి వైచుటకు ఖచుగా నిణయించి- తర్వా
త- వానివల్లనే మరన్నత్తు చేయించుమని నిణయించగా నిష్పాడు లక్ష
మరన్నత్తు చేసిరి- మఱి ౨౩ లక్షలకు గాని మరన్నత్తు కాదని తోచుచున్న
ది. పూర్వులు నాగరికులుగారనియును- పనులెటుంగరనియు సభిప్రాయప
డువారి యభిప్రాయము నిరర్థకముగావించుటకై తగిన మహాలుగా భ
గవంతుడు నిర్మించుకానందమొందితిమి- దీనిచక్క- దనము పని చమతాగ-
రము- చూచి చీరవలెగాని వ్రాయజాలము- యదిగాక- శ్రీ మీనాక్షీదేవి
యొక్క-తెప్పతిరునాళ్లకు గాగ్రామమునకు ప్రాగ్భాగమందు నాలుగుబురు
జులు గలిగి విచిత్రమై పుష్పఫలవృక్షపరివేష్టితమైనయొక గొప్ప విమానా
కారమంటవము మధ్యభాగమందు గలిగి గోప్పకోనేలు నాలుగొకటిగా
జేర్చినంత చదరముగల యొక పుష్కరణి గలదు- అమృతోపమానజలభ
రితమై నిర్మలమై చుట్టును- నిర్మల శిలా సోపానసహితమై ప్రకాశిం
పుచున్నది- ప్రతిపుష్ప శుభ్ర కి తెప్పతిరునాళ్ల యుత్సవము లోకోత్తరం
బుగా జరుగునట- యీ మధురలో శ్రీమినాక్షీదేవి మందిరముతోను- చిరు
మలనాయని మహాలుతోను- యీనాకా పుష్కరణితోను- సమానములైన
మందిరము- మహాలు. పుష్కరణియు లేదనియే నన్నువలెను- కంచినుండి మధు
రను రయల్ చాబీజ్ జన గిరు ౩॥ మధురనుండి రామేశ్వర యాత్రకు
బండ్లమీదను మేనాలమీదను పోవలెను- లేదా నడచిపోవలెను.

మార్చి ౧౨వ తేది బు॥ మధురకు ౨౩ మైళ్లమూరములోనున్న ము
త్తనందల్ సత్రములలో బస యీసత్రములు ౨ శివగంగారాజువారివి- శివ

౧౧ యిక్కడికి. ౨౩ మైళ్ల దూరములోనున్నది. మధుర దాటినదిమొ
 ౧౦ క్రోవ యెరుబారముగానున్నది. జాతులవారి సంచారము తటచు
 ౧౦ తేనెమనసు వారిపాటి సమధులు మఱొకరు తేనెమనసు రోడ్డు
 ౧౦ పడియున్నది రోడ్డు ప్రక్కలను- గంగరావి-రావి-జువ్వి-వేము-మొ
 ౧౦ వైదెట్లు సాంద్రముగానే యున్నవి. రాటితోపులు తరుచుగా గలవు.
 ౧౦ చ్చటచ్చట పెంకాయ తోపులు నరటి తోపులును- నీరుగలచోట పరిశుభ
 ౧౦ ప గలవు. మల్లసంబత్ ౨౩ మైళ్ల దూరములో నున్నదనగా నొక
 ౧౦ పువు ౧౧౨ క్రోసుల నిడువుగలది సముద్రపు చెలక పంటిది కలదు-
 ౧౦ పోరయ వేళకు ౨౩ మూళ్లవరకు దాని నీరు పొంగుచుండును-
 ౧౦ వలెతి పడమరగట్టు ననుసరించి యీరోడ్డున్నది-ఇచ్చట యేటికాలుపు
 ౧౦ ల్లి చక్కగా ఫలించును- యీ సుత్రములలో బ్రాహ్మణులకు నన్నమును
 ౧౦ రాగులకు నీదాలును దొరుకును- ముసెంధరులకు వంట చేసికొనుటకు త
 ౧౦ మంట భవతులు గలవు- ౨౩ బ్రాహ్మణ కృపాములును దిన్నదేవళ
 ౧౦ నున్నది గ్రామదేవలోత్సవము లనుకూలముగానే జరుగుచున్నది.

మూలక ౧౦వ తేది. గు!! ఇక్కడికి ౨౨ మైళ్ల దూరముననున్న
 ౧౦ మగుడి సుత్రములో బసచేసితిమి ఇదియు శివగంగ రాజావారి దేవట-
 ౧౦ ల్లసంబత్ సుత్రమువంటిదేమై యున్నది- దేవతి చెలపనీరు స్నాన
 ౧౦ నాహారము- యీ పరమగుడి బస్త్రిగ్రామము మనసబు ఖచెరివ్గరా
 ౧౦ న్నది. ౧- సూర్యులు- ౧- పోస్తాఫీసు- ౨౩ అంగల్లునంగలవు- అన్ని
 ౧౦ పులు దొరుకును- ఇక్కడి మనసబు చెన్నపురి కాపురస్థుడు ద్రావిడి
 ౧౦ వచ్చును- మంట భాయిదాగలవాడు ప్రజలు గడగడలాడుచు- న్యాయ
 ౧౦ కాయని చెప్పవారు. ౩౩ దేవళములు గలవు ముత్యాలన్న యనెడు-
 ౧౦ మదేవతయెక్కడిగొడిచిన్నగోపురముతగుపాటి తేరువాహనములుగలి
 ౧౦ నున్నది. రామసత్రాజులు బహుగా జరుగునట్లున్నది-గ్రామములోతి

లతండుల న్యాయముగా బెంకుటిల్లును, మిడ్డెలునుంగలవు- త్రోవనిన్నటి వలెనున్నది- వేగవతి కాలువలవల్ల అన్నిపంటలు పండుచున్నవి- తమలపాకుల పండిల్లు- ౮౫ కలవు అగిసెచ్చెట్లు రాటలవలె సాంద్రముగా దగ్గర దగ్గర నూటివాటి చుట్టును తాటిమట్టల దట్లు గట్టి చెట్లమీదనే తమలపాకు తీగెలు పాత్రించుతురు ఆకు చిన్నదే గాని కొంచెము వాసన గలది-

మార్చి ౧౯వ తేది శు|| రామనాథపురముతో జేరియున్న లక్ష్మీపురము లో నున్న రామనాథపురపు రాజావారి యొక్క- యెదుట టెంకాయ గున్నలు సాంద్రముగాగల మూడు భవంతుల సత్రములో దిగినారము ఈ మూడు సత్రములు తగుపాటి యగ్రహార శ్రేణిపాటివిగా నున్నవి రెండు భవంతులు బసలకు- నొక భవంతి యన్న దానమునకు- నేర్పరచబడి యున్న వి-మంచి బటువైన దారుస్తంభములతో జేరియున్నవి రామనాథపురపు రాజాగారు మరవకులజ్జనులట వీరికి సేతుపతి యనెడు బిరుదు వంశ క్రమముగా వచ్చుచున్నది ౫౬ లక్షల రాజ్య మున్నది ఇప్పటి రాజాగారు మైనరైనందున జెన్నపురిలో బ్రవేశపెట్టి చదువు చెప్పించుచున్నారట- బహు మద్దిమంతులట వీరి తండ్రిగారికి నుగ్గురు భార్యలు గలరు వారి కి నెల ౧ కి జన ౧ కిరు ౨౦౦౦ చొప్పున తల్లి యిచ్చెదరట ఈ రాజ్యములో రాజ్యాధి కారుల తరపున ౩౬ సత్రములు ౩౬ దేవస్థానములు గలవట రామేశ్వర సేతుదర్శనయన నవ పాపాణాది స్థలములు వీరివేసట మరవజాతి యనగా శూద్రజాతి యని యిక్కడి వారందురు మన దేశపు కొండ దొరల వంటి వారని యిదివరలో విని యుంటిమి ఇదే నిజమని నన్నదగిన నిదేశాన మేమనగా మరవజాతి బండెపోటు గొట్టి యడవి గాచి యుందురు గనుక పూర్వమందు రామేశ్వరాది సేతుపర్యంత భూములరణ్యప్రాయములై జనసంచార శూన్యములై యుంచుండగా భాస్కరమహారాజు నెడు మరవ జాతి నాయకుడి య్యరణ్య మంతయు భేదించి జంతు భయము చోరభయము

తేజంబున్ను చేసి సామాన్యపు త్రోవ యొక్కరచి యచ్చట చ్చట సత్రములు
 నెట్టి సేనువునకు బోవువారికి సుసంపాదము గల్గి జేయుటచే సేతుపతి య
 నెవ చిరుదు కులచిరుగా నిప్పుటి సర్వాధికారులిచ్చి రట కాబట్టి యడవులు
 గాదియుండెడు జూలియైనందున మరవ జూలి గైతలజూతినంటిదని విన్నమా
 లు నజనుని నచ్చదగి యున్నది యీలక్ష్యీ పురపు సత్రమున కెదరుగా పీఠారి
 గుడియున్నది ఈ సత్రము నివాస యోగ్యమై రవ్యమై చల్లగా నున్నది ఇక్క
 డినుండి దర్భశయనమునకు నవపాదాణములకును బోదగిన రెండోర్లున్నవి
 చిన్న చెరువున్నది సత్రమునకు వెనుక పెరటిలోనే జాకట్టపుపుష్కరిణి యు
 న్నది రామనాథపురముతో లక్ష్మీపురము చేరియున్నందున విశాల దీప్తుకము
 గా మంచి యంగళ్లు గలిగి తగుపాటి రవ్యముగా నున్నది రామనాథపు
 రము రాజధానిలో గజతురగాదలు గలవు మంచి మేడలు నగరులో గల
 వు తెంకాయ తోపులు అరిటి తోటలు పూల బగీచాలు చాలగా కలవు
 ౨౨ తేజవములున్నది ఇది సబుకల్లెరుకాఫీసు స్థలమై యున్నది-

మార్చి ౨౦వ తేది శని ౨౪ మైళ్ల మారమలోనున్న ఉచ్చపుల్లి సత్రము
 లో చిగినారము యీ సత్రమును వారిదేగుట ఒక బంగళాయును ౨౩
 మకాణములు నున్నవి సామాగ్రి కూరలు వడ్డెరాబు దొరుకును త్రోవ యి
 నుకగలది బాటిరుద్రక్కలను చెట్లు గలవు పూర్వ మిచ్చట నున్నతమైనచిం
 గచెట్లున్నందున దిరవములో ఉచ్చపుల్లియని యీ గ్రామమునకు పేరు వచ్చి
 నది యీ డొడ్డు వైపులయందున్న చింతచెట్ల నాశ్రయించి అంబాళపుపురు
 గులున్నది కంటిగిల కాటువంటి కాట్లం కనుచును గనుక హనుమ్మలు పశువు
 లు కూరముగా తొలిగిపోవుట గలదు బావుబీరు ప్సాన సానములనువ వరిం
 చును చెరువు గలదుగాని ప్సాన సానాన్నంబుగా నుండనియక కట్కలంబు
 తేరుకు తాటితోటలు ముందుగా నున్నది అక్కడ డక్కడ శ్రీ తాళయలు

హుదిఁ జేసిరి అట్లు పంపించుటలో బసవేశ్వరము డిచ్చుచు
 బాస నొందుమరంబు పోయిన వెనుక రావ నాక ప్రభు రాజువారిచా
 లిలువైత నెదువు రెండువైత వెనులుపు గలిగి మహాద్రస్తి జెందిన నెం
 కాయ నోపు బహు రహ్యంబుగా నున్నది నారంజ మువ్వైన కలవృక్షం
 బులు నరసిచ్చెట్లుండు నచ్చటచ్చు దానిలోనే యున్నది, తెంకాయ
 లు మిక్కిలి గొప్పవిగా నుండునది, అంపి మండి మాతలు గలరట, దిన
 గిరిగులు దొడ్డివేయట, బిర్బులు పోగా వైలుగికి సాయుగికినినింప
 చొరగాడి వచ్చునట, ఆబోటవారనండి బండ్లబాట గలిగి యున్నది, తే
 ము పాధికాన సంగి ఫ్యాణ బంగళా నాటి రాత్రి యామాగింబుగానే
 పోయినందున వెన్నెలో తోటయాథో బిభంబుగా ననబడినది- యావోట
 దానిన ముటిరగి వైత భావనయై యెట్టి మంటపంబులో రాత్రి వేయ
 గడపి ప్రాణికాలనందు పడవలు కదిల్చి కొని ౮ ఘంటలపైని పావనం
 చేసినారము- ఇచ్చట కొంతకాలంబు జయలుగాను- కొంతకాల మామ
 పులిగాను చేయబడి యిటీవల సుర్రంబుగా నిరాకరించబడిన యొకసో
 పాలో విగినారము. ఇది భైరవ త్రేత్రము ఇచ్చట కిప్పిల్భామని యొక
 సరస్సున్నది. దీనికేతాన భాగవంతుక భైరవాలయమున్నది. రామేశ్వర
 యాత్రకు బోవునాటి భైరవత్రేత్రములో సమద్రస్సానయెనెచ్చి కడిగి
 ములో బుగ్గి భైరవదర్శనముచేసి పోవుట సదావారంబు యిక్కడి
 వారన్నందున నట్లనే జరిగించితిమి. రామేశ్వరత్రేత్రంబున కిదేయారం
 భముట, సమద్రమునందే యున్నది. శ్రీ వేంకటగిరివారి సమ్రమునంగ
 రము, గాగ్గియను బహులస్థితైరది, విచేరినన్నియంగలవు- తంబియా
 మున్నది- యిక్కడినుండి రామేశ్వరపు సమద్రమువరకు గొప్ప కాలువ
 త్రవించి దీనినుంగా స్త్రీవగులు- నీచును బోవునట్లుచేతరట. లయల పు
 న్నాహంబు జరిగినట్లున్నది. కలకత్తానుండి సుమతీభాగ్యము (లంగి)దాని

సీమకు చుట్టుగా బోవుటమాని యీ కాలువలోనుండి పోయినచో- నొక నాటి త్రోవ కలసి వచ్చునట. ఈ పామలనే పాంబందగియు నందురు. ఇక్కడి సముద్రముతో హిందూదేశముసరి. పాంబండు మొదలు సింహ్య శద్విపము వరకునున్న మిథ్య ఖండము నెంచులో జేర్చినదియు దెలియబడలేదు. ముత్తనందల్ మొదలు రామేశ్వరమువరకు లబ్ధిజాతియగు యొక తురకజాతి గలదు. అది క్రీష్టియనులలో జేరియున్నది. అన్నివనులు నాలబ్ధిజాతి తురకలే సీయుదురు. ఒక దినుసుగానున్న యముకలు తెల్లని పసపు కొమ్ములవలె నుండగా- కొందలు నీతమ్మవారి పసపు కొంములని భ్రమించి సంగ్రహించి తెచ్చి పూజింతురట- శోధించగా నవి యముకలగుటకు సందేహములేదు- సగయెముకగాను- సగము పసపు కొంము చందముగాను కనబడినవి, ఇచ్చట పగలు రఘుంటలకు పైని తెల్లవారు వఱకు గాలియు తరంగాలియు మెండుగా నుండుగావున ఉదయాదిత్య ఘంటలలోపలనే వచ్చి పోవువారు పడవలెక్కవలెను. ఈ యెత్తిలిమంట పము చేపుటన నొక సత్రము నొక బంగళాయు నున్నవి- పూటకుళ్లు పెట్టువారును గలరు. ఒక దిగుడుబావి యున్నది. సముద్రతీరమందు ౩౬ శిలాస్తంభముల నడుమనున్న ౪ స్తంభములలో మూరెడెత్తుగల యొక తిన్నియగల యొక మంటపమున్నది. పడవ లెక్కవారికిది మజిలీ స్థలము. పామలనుండి రెండవ పూటనే బయలుదేరి రాత్రి ౬ ఘంటలలో శ్రీ రామేశ్వర మహాక్షేత్రములో శ్రీ వేంకటగిరి సర్వజ్ఞ కుమారయాచేంద్రులవారు కట్టించిన మఠములో బ్రవేశించినారము. వారి సత్రమునుం గలదు- మఠము బహు సుందరముగానున్నది. కాశీతంబురురాయనివంటి యొక సన్యాసి యీ మఠములో నుండెను- కృష్ణపూజ జరుగుచున్నది- యీ బావాజీగారికి ౨౨ సం॥ యీడుగలదు, విరాగి గనుక మంచి నడవడిగలదు. ఈ మఠమీయన గురువరంపర లోనివారికి దఖలుపరచినట్లు శా

సన పట్టాలున్నవి సత్రములో రోజు గకి జన ౧౨ ౧౩కి పడ్రసోపేతము
 గ నన్నము పెట్టుచురు వేంకటగిరివారి తరపు గుహస్తా ధర్మకర్తగా నిచ్చ
 ట నుండెను- ఈ రాత్రివేగినమైని బ్రహ్మశ్రీ కొదూరు రామశాస్త్రిలవా
 రు యోగ్యులని విని ఈయనగుండా తీర్థకృత్యములు జరిగించితిమి- తీర్థ
 క్రమమెట్లున్నను- యిక్కడికిముక్కాలు మైలు నూరములలో సడమర
 గా- త్రోవలో నేయున్న లక్ష్మణతీర్థములో వపనస్నానములు గావించి
 లక్ష్మణేశ్వరస్వామిని సేవించి- శ్రీ రామలింగస్వామివారి దేవళములోని
 కి వచ్చి- సర్వతీర్థములో స్నానముచేసి- త త్తీర మంటపచుండామశ్రాద్ధ
 మో- హిరణ్య శాద్ధమో- బ్రాహ్మణ గృహములలో నన్నశ్రాద్ధమో.
 వణో-చితంబుగా జరిగించి- యీలోగా నవకాశ మైనప్పుడు శ్రీకాశీగం
 గ తెచ్చినవారు కుప్పె గకి రు॥౭ చిన్నదిగాని పెద్దదిగానియైన గిండిగకి
 రు ౧౫లు అష్టోత్తర శతపూజకు రు॥౧౦ సహస్రీనామ పూజకు రు॥
 గర్భాలయద్వార సమీపంబునకు బోయిదశింఁచుటకు రు ౧-౦ — టెం
 కాయ సమర్పించుటకు రు०-౦—చొ॥ చెల్లించి టిక్కెట్లు పుచ్చికొనిస్వా
 మికి యథాశక్తిగా గంగాభిషేకాదికము చేయించి సేవించి తీర్థప్రసా
 దములు స్వీకరించుట యాచారమై యున్నది నా బుగ పా్రికారములలో
 మూడు పా్రికారము లించుమించుగా మధురలోని పా్రికారములవలె
 నున్నవి- నడుమనడుమ శృంగాటకముగా నాలుగు లోగివలు గలసినచోట
 బహురవ్యముగా నున్నది- యీ పా్రికారములలో సంతర్భవించి గంగా
 తీర్థ- యమునాతీర్థ- గాయత్రీ- సావిత్రీ- సరస్వతీ తీర్థ- బ్రహ్మహ
 త్యమోచనతీర్థ- సూర్యచంద్రతీర్థ- గజ-గవయ- గవాక్ష- గంధమాద
 న- తీర్థ- నీలతీర్థ- సాధ్యామృతతీర్థ- సర్వవీధాది చతుర్వింశతితీర్థ
 ములు నూతులలోనున్నవి- యిందులో సాధ్యామృత తీర్థము మంచి రుచి
 గలది సర్వతీర్థ జలము దేశములకు గంగనువలెనే తెచ్చి పూచించి సంత

తర్వాత సేయనప్పుడు పెద్దల కభిషేకించి- శేషించినది బ్రాహ్మణులకు హస్తాదకముగా నిచ్చుట సంప్రదాయము గనుక సంగ్రహించి తెచ్చెదరు- రామలింగస్వామి- సీతాకృతసికతాలింగము- హనువట్టము మీదనుమారు మూడు జేనల పొడవుగా మూరెడు తోపుచుట్ట గలిగి యున్నది- యిసుక లో జేసిన లింగము గనుక యదియొక మాదిరిగా నుండెను- లంకనుండి పుష్పకారూఢులై శ్రీరాములవారు వచ్చుచుండగా బ్రహ్మహత్య పుష్పకము కదలకుండునట్లు నిరోధించినందున రాములవారిదేవుని వసిష్ఠులవారి లోననగా- రావణవధవలన వచ్చిన బ్రహ్మహత్య నిరోధించినది—గనుక తచ్చాంతి నిమిత్తమై బాల్యములో శ్రీపార్వతి పూజించిన శివలింగముహి మత్పర్వతమునందన్నది దానిందెచ్చి యిచ్చట ప్రతిష్ఠించినచో నెప్పటిప్రతి బంధకము శాంతించునని విన్నవించగా- రాములవారి మతంబెఱింగిజాంబవంతుండు మెచ్చినంగని హనుమంతుండుప్పొంగి చప్పన బైకెగసి ముహూర్తవేళ కాశివలింగంబును దేబోయెనట- యంతలో రాములవారు తందరపడి సీతాదేవి చేసిన యీశ్వర లింగంబునకు ప్రాణప్రతిష్ఠగాఁపించు వలయు హనుమంతుండు లింగమును తెచ్చి రాములవారు ప్రతిష్ఠించిన లింగమునుచూచి కోపించి యలిగియుండగా రాములవారు హనుమంతుని లాలనచేసి విలాసార్థమై యాసికతాలింగము నుంచినారము దీని దొలగించితేవేని సీ లింగమునే ప్రతిష్ఠింతుమనగా సంతసించి హనుమంతుండాసికతాలింగమును గదల్చలేక మూర్ఛితుండై లజ్జించియుండగా- రాములవారు సేదదీర్చి సీలింగమును దీని సమీపమందే ప్రతిష్ఠించెదము- దానిని సేవింపక నా లింగంబును సేపించిన వారికి ఫలము గలుగదని వరంబిచ్చి యట్లనే ప్రతిష్ఠింపించిరి గావున యాత్రాపరులు నేటికినదేరితిగాబహుగ్రాకారుడై ప్రథమ ప్రాకారములోనున్న హనుమంతుని సేవింపి తత్పూజ్యైత తదీయలింగదశానంబుజేసి పిమ్మట శ్రీరామేశ్వర లింగదశాన

ము నీయుచుండరు- శ్రీ రామలింగస్వామివారి సన్నిధిలోనున్న సీతాని
మిత్రుడైన నైతనందిని బోలిన యున్నతమైన నందిని జగత్తులో నెవ్వరు నెచ్చ
టనైన జూడలేదనియే నన్నవలెను. నూతన గంగాభిషేకములేని దిన మొక
టియునుండదు- మధురలో సోమసుందరస్వామి మందిరప్రాకారములో
సగముకట్టి శ్రీమీనాక్షి మందిరప్రాకారము లెంతనిమిషపు వెడల్పు గలిగి
యుండునో యంతవడరము గలిగి యీ రామలింగస్వామివారి ప్రాకార
మృదువును వి॥ యించుమించుగా దానిపాటి పనిచేయుతాగరంబును రంగులు
ను గలవు॥ దానిలో ౬౬ లీలలుగల మూర్తులున్నవి॥ దీనిలో ౧౨ శృంగా
టకములున్నవి॥ ఇదిగాక॥ ఇందులో- తీర్థము లెక్కువగానున్నవి గ
నుక మొత్తముమీదమధురామందిరంబును- రామలింగస్వామి మందిరంబు
ను శుల్యములనవచ్చును॥ ఈరీతినున్న స్వామిని- పర్వతవర్ధనియను నన్ను
వారిని- శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వరాన్నపూర్ణాణాది పరివారదేవతలను సేవించి ధ
న్యులమైతిమి॥ ఆదిని శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారు పునహానుండి చి
త్తావనుల నెను మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులను పూజకులుగా నిర్ణయించిరి గ
నుక నేటికిని పునహావారే ౮౫ దేని ఇండ్లవారు వంతుల వరబడిని వచ్చి
కొంతకాలము నివసించి శ్రీరామేశ్వరలింగము నారాధించుచుండరు. ఆ
దినివచ్చిన యామహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులకును రామేశ్వరక్షేత్రము నందు
న్న శూద్రస్త్రీలకును బుట్టిన యొకజాతిమనష్యులు పండాలునిపేరు బె
ట్టుకుని బ్రాహ్మణేతరులకు యాత్రలు చేయింపుచుండరు ఇక్కడివారికి సా
ధారణముగా ౫౬ భాషలు ధారాళముగా దెలియబడియున్నవి ఊలు
సుందరముగా నుండలేదుగాని విశాలముగానున్నది- యిండ్లచేర్పున పెం
కాయచెట్లు గలిగి శోభాకరిముగా నేయున్నది- శంఖములు- తరుచుగా
దొరకును- దక్షిణావర్త శంఖము లందుగా నూర్లకొలది వెలగలవిగాను
న్నవట॥ యీయూలునకు మార్పుగా గ్రామమునందు యొక దేవళమున్న

ది- దానినగ్నితీర్థముందురు- త్వరలో నిగ్నితీర్థములలో స్నానముజేసి-
 తీర్థత్రౌఢమొనరించి శ్రీరామలింగస్వామివారికి గంగాభీషకము జేయి-
 చి తరువాత- సేతుసమీపమునకేగితిమి- యిసుకలోనే త్రోవగా నున్నది-
 నడుమ నొక్కొక్కచోట పర్వతాకారముగా నిసుక దిన్నెలున్నవి॥ మా
 గ్గమధ్యమందు గోవిందరావు సత్రమొకటియు- శ్రీవెంకటగిరివారి సత్ర
 మొకటియు జేరియున్నవి- సేతువు మైలుదూరమున్నదనగా బ్రహ్మశ్రీ కో
 డూరు రామశాస్త్రిలవారి ధర్మసత్రము- నాటుకోటి సత్రసమీపమందు
 న్నది- సేతుసమీపమందొక పందిరియున్నది- అక్కడ సంకల్పధనుః పూ
 జాప్రార్థనా పూర్వకంబుగా సేతుస్నానముజేసి కొందఱు హిరణ్యశ్రౌ
 ఢము - కొందఱామ త్రౌఢము జరిగించి తిల తర్పణముజేసి దానధర్మ
 ములొనరించి క్రచ్చరివచ్చి వైనివ్రాసిన సత్రములలో మాధ్యాహ్నికకృత్య
 ముల నిర్వహించి గోవిందరావు సత్రమునకో- రామేశ్వర క్షేత్రమునకో
 వచ్చుచుందురు- తూర్పు సముద్రమునకు- మహోదధియనియు- దక్షి
 ణ సముద్రమునకు రత్నాకరమనియు సంజ్ఞ గలదు- ఆరెండుంగలసినచోట
 జేసిన స్నానమే సేతుస్నానమందురు- అన్యోన్యాభిముఖముగా రెండుస
 ముద్రములయొక్క- తరంగములు వ్యాపించుట చూడవేడుకగా నుంచున్న
 ది- తూర్పు సముద్రము నందలలు తక్కువగానున్నవి- నెత్తుదిగా స్నాన
 ముసేయవచ్చును- కొందఱు- వ్రతిదినము రామేశ్వరమునుండి వచ్చి సేతు
 స్నానముజేసి- వెంటనేబయలుదేరి- మరల- రామేశ్వరమునకువచ్చి సేతు
 మాధవస్వామి సన్నిధిలో స్నానఫలమర్పించి- యీచో॥ ౧ మొదలుకె
 వఱకు యథాశక్తిగా స్నానములు దినమున కొకటిచో॥ జరిగించుచుందురు.
 మఱిగొందఱు తీరమండే వ్రతిస్నానమునకు బ్రత్యేక సంకల్పము జెప్పి యొ
 కదినమే కెల స్నానములు సేయుదురు- సుమారుయామమగును. వ్రతివా
 రును తమతమ కుటుంబస్థులను- మిత్రులనుపకతలల నుద్దేశించి స్నానము

సేయుదురు — కాబట్టి మే మొక్కదినమందే స్నానములన్నియుం జేసి పితృకార్యములొనర్చి తతాగల పురోహతులైన కోడూరు రామశాస్త్రి వారి సత్రములో వంట చేయించి భుజించి రాత్రికి రామేశ్వర క్షేత్రమునకు చేరితిమి, రామేశ్వరపు స్థానమురు ౨౧ కు విక్రముంతురు - చిన్నపము లటయినా మొగ్గు రలతాల పిఠును దొరుకును - గారితెల్లలచ్చుదురు, బ్రహ్మయగ్గుకుండ పిసూతి యరంగుళపు దళసరి యచ్చులుగా ప్రసాదమని యిచ్చయిరాస్త గండముతో బురోహతులిచ్చెదరు - శుభదిభౌ - ఉభయసాగరయానుభ్య గంధమాధనపర్వతే - ఛాస్కరితేత్రే - శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వర సేతుమాధవ కాలబైరవ సీతాలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న హనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర స్వామి సన్నిధౌ పర్వతవధాని సమేత శ్రీరామచాళస్వామి సన్నిధౌ సర్వవధాని స్వాసహంకరిష్యమిని - రామేశ్వరక్షేత్ర సరికల్పము - రామేశ్వర క్షేత్రంబునకు వాయవ్యోత్తర భాగముండు - సింగరాయ కొండపాద పాదపుగల సకరామయగందచాదన పర్వత శిఖరముండు - శ్రీహనుమద్విద చిహ్నంబులున్నవి - పూర్వముందరడిచ్చట నిలిచియేకదా - సముద్రోర్ధ్వంఘర మొనచేసని శ్రీమద్రామాయణముండు జెప్పుచున్నది — కాబట్టి పామలంపలనున్న గుప్త రామేశ్వరాది స్థలములు దర్శించి మోక్షంబున కసలినూరంబుగా నుత్తరముండున్న యీగంధమాదినపంధరాధరమునెక్క - శ్రీహనుమద్విద చిహ్నంబులను నన నుండించి వచ్చుటయుంగలదు, గావున మేమున్న సేవించితిమి. శీతానిలో మాహరింబులుండుట సుదాచారమై ను మును చూడవలసిని కోర్లు పెక్కు - అలపుగాన.

మార్చి ౨౪వ తేది బు రెండవపూట రామేశ్వరమునంది బయలుదేరి పామన తీవున పవనలెక్క రాత్రికొచ్చెల నుండును నెరి కొంత సేపు విశ్రమించి ౨౫వ తేది గుండు ముచ్చలపిసత్రములో బసచేసి నారము

ఆ రాత్రి బయలుదేరి ౨౬వ తేది శు॥ నాడుదయంబునకు దభాశనముచేరి రామనాథపురపు రాజావారి సత్రములో బసచేసి- చక్రతీర్థ- రామతీర్థములయందు స్నానంబుజేసి- నిస్తరంగఘోషమై ౩ మైళ్లదూరమందున్న రత్నాకరమందు స్నానదానాదికంబులాసరించి- వెంటనేవచ్చి దేవళంబుతో వేంచేసియున్న త్రైతపాలకుడైన శ్రీజగన్నాథస్వామిని- లక్ష్మిని దభాశయియై నాభికమలమందు బ్రహ్మగల శ్రీరామమూర్తిని హనుమల్లక్ష్మణ సహిత శ్రీరామోత్సవ విగ్రహములను- సేవించికొని బసకు వచ్చి భుజించి- శంఖాదీపదాధాములనుకొని సంగ్రహించి- ౨ ఘంటలకు బయలుదేరి- రాత్రికి రామనాథపురపు దరినున్న లక్ష్మీపురపు సత్రములో బస చేసినారము.

౨౬వ తేది రాత్రి బయలుదేరి- ౨౭వ తేది శ॥ నాటి ప్రాతఃకాలమందు నవపాషాణంబుల దీరి నున్నయొక గ్రామంబులో నున్న రామనాథపురపు రాజావారి సత్రంబులోదిగి- అక్కడి కర్తమైలుకులోగానున్న సముద్రతీరమందలి. మంటపంబుజేరి చక్రతీర్థస్నాన పూర్వకంబుగా- సంకల్పంబుజెప్పి- సేతువునొద్దవలెనే- ధనుఃపూజచేసి ప్రార్థించి సాధారణపు చర్చువలె నిస్తరంగమై క్రమనిమ్మమైన సముద్రములో మునుపటివలె స్నానము చేసుకుని సముద్రములో మూరెడు నీరున్నచోట శ్రీరాములవారు సేతుబంధనారంభమంది సుకతో స్థాపించి పూజించిన నవగ్రహసంజ్ఞగల నవపాషాణములను పూజించి గోధూమాది నవధాన్యములు గ్రహపీడాద్యనర్థపరిహారాధామై నవగ్రహపీఠిగా యథాశక్తి దక్షిణలతో దానములుచేసి ప్రదక్షిణ పూర్వకంబుగా నమస్కరించి తర్వాతహిరణ్యశ్రావణాదికములు జరిగించి యచ్చటనేయున్న గణపతి హనుమంతులను దర్శించి యచ్చటికి పడమరగా సమీపమందున్న శ్రీజగన్నాథస్వామిని లక్ష్మణ హనుమత్సహితులైన శ్రీరాములవారిని సేవించుట విధియై

యున్నది- ఇటీవల కొంతకాలంబు క్రిందట- నొకచోట ద్రవ్యచుండగా-
బంబలోహ మయమైన త్రి సీతావిగ్రహము దొరకినందున- దాని నీజగ
న్నాథాలయములో త్రి రాములవారి పాశ్వామందు- నూతనంబుగా
బ్రతిష్ఠించిరని విన్నారము. తిలకేశ్వరుడని యొక శివలింగమున్న గుడి-
సత్రంబునకెదురుగా నున్నది- అదియు సేవింతురు—గనుక మేమునట్లనే
యీ యాత్ర జరిగించి భోజనానంతరమే బయలుదేరి రామనాథపురపు
దరినన్న- లక్ష్మణపురపు సత్రంబున కారాత్రికేశ్వరి వెంటనే బయలుదేరి
దిగ్రమంబుగా- పరమగుడి, ఉచ్చపులి, ముత్తనందల్ వీరిమీచుగా మార్చి
30వ తేది మం॥ ఉదయంబునకు మఱల మధురలో బ్రవేశించినారము
నవపాషాణంబులు దభశయనంబు, యెత్తెలమంటపంబు, యీ 3 స్థల
మలలోపల నాతామడ వలయముగాగల ప్రదేశమైన, పుల్లారణ్యమం
దురు. ఇచ్చటి సంతల్పంబులో పుల్లారణ్యేయనియుం జెప్పుదురు.

ఏప్రిల్ ౧వ తేది రయల్ మీచుగా తామ్రపణి తీరమందున్న తి
ణ-వెల్లి (తిరునల్వేలిలో) లోకల్ ఫండు యిలాకా సత్రపుమాడీలో ప్ర
వేశించినారము, యిది రయలాఫీసు దరినన్నది—గనుక అన్నిపదార్థ-
ములుగల మంచియంగళ్లున్నవి, యిక్కడికి దక్షిణభాగమందు, సమీపం
బులో, తామ్రపణిమహానది, ప్రాగ్వాహినిగానున్నది. ఆనదిలో, ౪౫
మంటపములు, ౫౬ చస్తాలున్నవి. పూర్వకాలమందొక దూరదేశ భక్తుడు
తన తలిదండ్రుల యస్థికలు, కాశీగంగలో వైచుటకుగా బయలుదేరి, దే
హశక్త్యతయు, ద్రవ్యాశక్త్యతయు గలిగి, పోజాలక చాలకించపడుచుండగా
గంగ ప్రసన్నుడై, ఓభక్తుడా నీవీతామ్రపణినదీతీరమందే నిల్వము
నేను వచ్చి, నీతెచ్చిన యస్థికలను స్వీకరింతునని స్వప్నమందు చెప్పగా,
వాడట్లనే నిల్చి, నిరీక్షింపుచుండగా గంగ తామ్రపణి లో మిళితముగావ
చ్చి, యీభక్తుడున్నచోట, ప్రవాహమధ్యమగునుండి కంకణముద్రికాలంకృ

తమైన తనచేతితో వాడుతెచ్చిన, యస్థికలను స్వకీయముగాపిల్చి స్వీకరించి, నేటనుండియు నెవ్వరస్థికలనీ తామ్రావణికలో వైతురో, వారిపితృదేవతలును, వారును, శాశ్వతపదవి నొందుదురనియు, నేనించు సన్నిహితురాలనైయుండుననియు గంగ, యా నతిచ్చెనట. కావుననే, నేటివరకునడేతరునస్థికలవైచుచు-హిరణ్యాది శ్రార్థంబులను జేయుచుంటు, సదాచారమై యున్నదనియు, స్థలపురాణములో నిట్లున్నదనియు, సకాడిపెద్దలని, కనియొత్తరతరమునందా నందివల్లదేవీసహిత వైతలాని నాధేశ్వరమందిరమొక గోపురముతో, నొకప్రాకారములో సాధారణముగానున్నది. ఇది బహుపురాతనమని చెప్పుదురు, గొప్ప తేరికటియున్నది, తగుమాత్రపువాహనములున్నవి- అప్పటిప్పుడుఁజేవములు జరుగుచుండును, ఏటికదక్షిణ, నైఋతిగా, పాలెంకోటయని, యొక జిల్లా స్థలమున్నది-ఇచ్చేరిలన్నియుంగలవు, పట్టణమొకతరబడిగా, గొప్పదిగానున్నది, అన్నియంగళ్లు గలవు, ప్రతిముల్లు, ప్రతిమిద్దె, ప్రతిమహాడీ, సమీపశ్రేణిగా నున్నయప్పటికి నొకదానినొకటియంటియుండక ప్రత్యేకావరణములు గలిగి పీఠులలో టెంకాయపక్షైరా చెల్లలోనున్నందున, సుందరముగానే కనబడుచున్నది, (స్త్రీ)పురుషులు, వాఘరలోవలె నుండురు, గాని (స్త్రీ)లకు వాఘరలోవలెవికారపుచె విసుట్టురంధ్రములు లేక యథోచితముగా నున్నందునను, తగుమాత్రపు భూషణములున్నందునను, యిండుకంత చూడదగియుండురు. కంచిమొదలుకొని యిది వఱకు చూచిన యావద్దేశములలోను (స్త్రీ)లుగాని పురుషులుగాని, ఆదాలగోపాలముగా, స్నానము, భిక్షుధారణము, దైవభక్తి, తాంబూలము, లేనివారులేనేలేరు, తఱచుగా (స్త్రీ)లును, విరళంబుగా పురుషులును- రంగుబట్టలు కట్టుదురు, ఈప్రాంతములయందరిటితోటలు, టెంకాయతోటలు, పక్షైరాలు బహుసాంద్రముగానున్నందు, టెంకాయలు, ఆరటిపండ్లు, ఆరటికాయలు, కొన్నికొన్నికూరలు, పరిసన్నేయ

రలు, వలసినన్ని యథోచితమైనవెలకు దొరకును, ప్రతిగొప్పస్థలములోను-
 పాటపాట తెలుగువచ్చిన బ్రాహ్మణులు- వర్తకులును- గలరు- యిక్కడితో
 దగ్గరపు రాయలుసరి-ఇక్కడినుండి- రోడ్డుమీదుగా- బండ్లు చేసుకునిగాని,
 నడచిగాని- యనంతశయనమైచుదినములును- జేరుచురు- కొంతత్రోవ- ఇ
 ప్పడు యండలు మెండుగానున్నందున- త్రోవలో- బావులలోపైతము- నీ
 రు దొరకక మిగుల శ్రమమగుననియు ప్రకృతమందు రక్తభేదలు నోటి
 పూత పుట్టుననియు- బహుజనులు చెప్పినందున తిరువనందపురమునను బ
 యలుచేరలేదు. అనంతశయనమునుండి సముద్రపు దోనిగుండా ౫ దిన
 ములుపోగా అచ్చట ఖరాసురప్రతిష్ఠితమునైనది లింగములుగల ౩ దివ్య
 స్థలములు. గొప్పమహిమ నేటికిని కనవరచుచున్నవని యిక్కడివారు చె
 ప్పినాగు. రెండు చేతులతోను రెండు లింగములు నోటితో నొక లింగము
 ఏకముహూర్తమందు ఖరాసురుడు ప్రతిష్ఠించెనట అందులో కుడిచేతి
 తో ప్రతిష్ఠించిన స్థలము వెక్కెము- యెడమచేతితో ప్రతిష్ఠించిన స్థలము
 ఏత్వనూలు- నోటతో ప్రతిష్ఠించిన స్థలము. కడిత్తురి- అనిచెప్పుచురు. వారి
 మహిమలు ముందుచూచినపైని వ్రాయుచున్నాము. ఈ లింగప్రతిష్ఠి
 షను చరితున్న యూరి కుత్తరముగా- సుమారు ౨ మయిల్లమారములో తి
 రునల్వేలియని యొక- పాలెంకోటవంటి- బస్తీ పట్టణము గలదు. రక్షణము
 గానేయున్నది- (స్త్రీ) పురుషులు మధురలోకిన్న కొంత మెరుగుగా- నుం
 చురు. ఇక్కడ నల్లపారె- తిరునల్వేలీశ్వర్ శ్రీ వేణువనేశ్వరు అని మూ
 డుపేలు- గలస్వయంవ్యక్తి శివునిస్థలము- ౪ గోపురములు- ౫ ప్రాకారము
 లు- పెక్కు-మంటపములు గలిగి- బహు విశేషముగానున్నది- ఆ చెంతనే-
 శ్రీకాంతిమతీదేవియొక్క- మందిరము- సుందరముగానున్నది- ఈరెండు
 ను- మధురమందిరములవలె కలసియున్నవి- అచ్చునాదిగొరిక పాగాను- పాగి
 కారంబులున్నవి- అందు ౧ పాగికారములో పుష్పచనములోనున్న పాగి

తోన్నవమంటము విశాలరమణీయము. ఈ వనమండే ౩౧ ౫ ౭౧౯. దళములుగల బిల్వవృక్షములున్నవి- ఆ దళములుచిన్నవిగాను- సుందముగాను కనబడినవి. అన్యవారిగుడి ౨వ ప్రాకారములో స్వర్ణతీర్థమని చిత్రతీర్థమని సరస్సులు- బహు నిర్మలముగానున్నవి- వీనిలో స్నానముజేసి తత్సమీప శతస్తంభమంటపమందున్న గణపతిని-కాంతిమతిని- కుమారస్వామిని- తత్పురివారదేవతలను- సేవించి తర్వాత స్వామివారిని సపరివారముగా సేవించుట యిక్కడి యాచారమట- మధురలోనిట్టి యాచారము గలదు. మేము శుక్రవారమునాడు సాయంకాలమందు దళానమునకు వెడలిసప్పుడు బెక్కుగా గ్లోబులు- దీపములు- వెలిగించినందున- బహు మనోహరముగానున్నది. అన్యవారి మూర్తియు నలంకారములును- రమ్యముగా నేయున్నవి. అన్యవారు మీనాక్షికన్న నిండుకంత యున్నతంబుగా తాచ తీవిగా- ప్రాథమముగా- నిలువంబడియున్నారు- తర్వాత స్వామిమందిరంబునకు వచ్చి యట్లనే యలంకరింపబడిన సన్నిధినిగాంచి సంతసించి- స్వామిని సేవించి ప్రదక్షిణమొనర్చి వచ్చినారము- ముఖమంటపములో మణిమంటపమని యొకమంటపమున్నది- దానికి ౧౨స్తంభములున్నవి- అందులో ౧౦టికొక స్తంభములోయేకండిగా ౧౦|౧౨ డేసి చిన్నస్తంభములు మలచియున్నారు-తక్కినరెండుమూలస్తంభములయొక్కయేకండీ శిలలో ౬౪ గేసిపోకబోదెలవంటి చిన్నస్తంభములు వెదురుపాదవలెనే యున్నవి- ఈపనివంతగానే యున్నది-ఆ చిన్నస్తంభములు గోటిలోమీటితే ౨౪ స్వరములు అనగా చతుర్వింశతి శ్రుతులు పలుకును. ఏకశిలయందు మలచినట్లు చెప్పుదురు గాని శిలకు ధ్వని యెచ్చటవైనను గానముగాన. లోహస్తంభములు మట్టుదిమ్మలో నాటిసెలువబెట్టినట్టు నాదమునుబట్టియు- నాకారమునుబట్టియు నూహింపదగియున్నది. గవనామెంటువారు రుగ్మ ౦౦౦ దేశపు శ్రోత్రియపు దస్తు రుగ్మ ౦౦౦ జుమలారు ౨౩౦౦౦ భక్తులవల్ల సుమారు

రు.౨౦౦౦ కలిపి రు.౨౫౦౦౦ పాలుగకి రాబడి గలదట, యంతయు వినియోగపడునట, లక్షవఱకు గుడిలో నిలవగా నున్నదట, అణి నెలలో (మిథున మాసములో) స్వామివారికిని-తులామాసములో అన్నవారికిని-బ్రహ్మహుత్యవములు-దివ్యంబుగా జరుగునట-స్వామిగుడికి పడమరగా పూర్వమందు స్వామియావిభవించిన చోటికి బహుసన్నిహితమైన వెదురుపొద యున్నతావున్నది. ఇప్పుడు పొద లేదుగాని పహాకాలములో మొలకలే త్తుచుండనట-యీ స్వామిమహిమ పాండ్య ప్రభుకాలములో నొక గొల్లవాడు రాజునకు రోజును పాలులెచ్చి యిచ్చుచున్న కాలములలో నొక వెదురుపొద యెచటోకి వచ్చువఱకు కాలికి డక్క-తగిలి పాలాలికి పోవుచుండుట మూడుదినములు చూచి నాల్గవనాడు పదిలంబుగా వచ్చిన నల్లనే పాలాలికి పోవుటయే-గాక కాలి బొటవ్రేలికి దెబ్బతగిలి రక్తమువచ్చినందున శతించి వాడతావున నేమున్నదోయని త్రవ్వుచుండగా రక్తమూరుచు లింగాకారముగా స్వామి యావిభవించినంగాంచి వెలగించి యీ సంగతి పాండ్యరాజుతో విన్నవించగా నతండు మిగుల నాశ్చర్యపడి భక్తుడు కనుగ యీ గోపుర ప్రాకార మంటపారామ పుష్కరిణీ సంపన్నములుగా నీహంపరములు కట్టించి వేణువనేశ్వరుడను పేర దానొక లింగమును, కాంతిమట్టదేవిని, పరివారదేవతలను, భక్తులను, ప్రతిష్ఠించి మంచిదైన యొకదేశము శ్రీస్వామివారికి నన్నవారికి సమర్పించెనని పురాణమందున్నట్టు క్షేత్రవాసులనిరి. ౫-౬ తేలుబున్నవి- అందొకతేలుబహుచిత్రముగాను, బహున్నతంబుగాను, కనంబడినది-మరొకటి కొంచెము తక్కువైనను తత్తుల్యంబుగానే యున్నది. అన్నవారి గుడిలో వేదత్రయపాఠము బహు శిష్యులకు జెప్పుచున్న యుపాధ్యాయులు పెక్కుండుగలరు.

ఏప్రిల్ ౩వ తేది ఆది|| సముద్రదీరమందున్న తూతుకూరులో

(20)

యాత్రాచరిత్ర.

ప్రవేశించి నారము. ఇది తిర్నవిల్లి జిల్లాతో సంబంధించిన షహారు గనుక సభకత్వేరు వగైరా దొటలు కొందఱు గలరు. మధుర దాటిన అష్టేష నుల వరకు, వరిపంట బహు యుక్తముగానే యున్నది. ఈ వలగోయుచు నావల వెదచల్లుచుండిరి. తర్వాత తిర్నవిల్లివఱకు, ప్రత్తి పంటకన్న రెండ వపంట కనబడదు. ఒక్కొక్కతావున, మిరియపు తోటలు, కందిచేలు, ఆము దపుచేలును, గలవు. కాబట్టి ఈతూతుకూరులో ప్రత్తివర్తకులు పెక్కుండఱు గలరు. యంత్రములతో చూది యేకుదురు. ప్రత్తిచిత్తులు, మిక్కిలి చవకగా గరిసెలకొలంది దొటకును. గనుక, పశువులు బహు పుష్టిగానే యున్నవి ఈ యూరిలో గొప్పయంగళ్లు గలవు. ౪౫ షాపులున్నవి. రోడ్డు ప్రక్కల ను, గంగరావిచెట్లు సాంద్రముగా పజ్జిగా మొలపించుటవల్ల చల్లగా ను, రవ్యముగాను, కనబడును. సుమారు, మధురలోవలెనే యింగ్లెండ్ను వి. పడమర సముద్రమున కిది సన్నిహితప్రదేశము. సముద్రమునకు, తరంగ ములులేవు. చెర్వువలెనున్నది గనుక. ౪౫ దేసి వందల గజమృల దూరము వరకు, తాళ్లుపాతి ౭౫ వంతెనలుకట్టి యుంచిరి. చూదివగైరా యెగుమతి- దిగుమతి వంతెనలగుండా నడిపి పడవలమీదవైచుచు దిగియుచుండురు ఈ బస్తిలో నొక దొటయొక్క బంగళా రవునుగాను- సమున్నతముగా ను- బహు సుందరముగాను- పుష్పవన పరివేష్టితముగాను- ప్రసిద్ధికెక్కిన దిగలదు- పిల్లారిగుడి కెదుట నొక జాకట్టపుకొలను గలదు. అది బహు ర వ్యముగా నున్నది. దానిలో నీరు కావేరీ జలతుల్యముగా నున్నది. నీరెత్తి వైసి స్నానము సేయవలెను గాని దిగసవ్వరు. జలజంతువుల యొక్క య ముకలు చిరకాలము సముద్రమందున్నందున చిన్న చిన్న రంధ్రములు గలి గి శిలలవలె నతికఠినముగా నుండును. పురజనులు వానిచేతనే గోడలు పె ట్టుదురు. (భిత్తిస్త్రీ) కుడ్డమేడూకంతదన్నర్నస్త్రీ కీకసం) అని యమరమం దున్న యేడూక శబ్దమిచ్చటి గోడలకు రూఢిగానే చెల్లును. ఒక సెట్టి కట్టి

౦ విస విశాలసత్రమొకటి గలదు- మేమువచ్చిన మరునాడు- పొద్దివ స॥
 షాబ్బాబ ౩౦ ఆదివారమైనందున శంఖములు పుట్టినట్టి శంఖముఖమునె
 డు తీర్చునకునమీచమందు సముద్రస్నానము చేసితిమి- అమీగున చతురా
 ది బహుకోణములుగాను- క్రీనొన్నత విశాలముఖములుగాను- తొటియా
 కు బుట్టులును చావలును- నుందరముగా తయారుచేసి చవకగానే యిచ్చు
 చురు. సముద్రపురోష్ణతప్ప- తక్కినరోష్ణ చూడదగియుండవు.

పపేత్రిత్ రవ తేసి సో॥ రెండవజాములను బయలుదేరి రయన్తీర్థముగా
తిరువనాపల్లికి వచ్చి తెల్లవారినపైని- వ్యయ సంగం॥ మైత్ర శుం నాడు తిరు
చనాపల్లి నాల్గవీధులుచూచి ౮ ఘంటలలోగా శ్రీరంగములో ౭వ పా
కారంబులో చిత్రపీఠిలో ప్రవేశించి తీర్థప్రియుక్త పవనపురస్కరముగా శ్రీ
కావేరీస్నానంబుజేసి ౮ ఘంటలప్పుడు పాకార ప్రదక్షిణంబుగా గుడికి
బోయి పశ్చరావ్యత్యవము - గనుక యెవరి మంటపంబులో వందాంగ శ్రవ
ణార్థమై వేంచేసియున్న ముత్తపులను సేవించి తరువాత మూలవిరా
ట్టయి సుప్తపాకారమధ్యేయను స్తోతములో జెప్పబడిన చందముగా వేం
చేసియున్న శ్రీరంగనాయకులవారి దర్శనము సావధానంబుగా జేసి సే
వించుకొని బసకేగి భోజనశయనాదులొనరించి మరునాడు దక్షిణకావే
రీస్నానపూర్వకంబుగా యథావిధిగా గరుడాది పరివార సహితంబుగా
శ్రీరంగనాయకులను ౨వ పాకారంబులో నొక మందిరంబునంచే వేం
చేసియున్న శ్రీదేవీ, భూదేవీ, రంగనాయకీదేవీత్రయంబును సేవించి నారము
ల రెండవపూట తిరుచనాపల్లి మరలచూచి మరునాడు కావేరీ స్నాన పూ
ర్వకముగా త్రిరంగమున కాగ్నేయముగా సుమారు ౧౧ మైలు దూరము
చున్న జంబుకేశ్వర త్రేత్రమునను బోయి (అల్లింగమైన) త్రిజంబుకేశ్వర
స్వామివారిని త్రిమహాఖిలాండేశ్వరీ దేవీదత్తన పూర్వకముగా సేవించి
నారము. ఆ రెండవపూట సాయంకాలమందు తిరుచనాపల్లి (త్రిశిరఃపుర

ము) లో ౩౬౦ మెట్లుగల కొండపైని త్రిశిరః ప్రతిష్ఠితులైన శ్రీగణపతిని శ్రీమాతృభూతేశ్వరస్వామిని శ్రీసుగంధికుంతలాంబను సేవించినారము. ఆనరునాడు తీర్థశార్థసంతర్పణాదకములు జరిగించి శ్రీరంగనాయకులను సేవించి యేపేల్ ౨వ తేది రాత్రికి తంజావూరు చేరినారము.

తొరంగమహిమ యెట్లున్నను.

తొ మన్నారాయణమూర్తివలన సృష్ట్యాదియందు బ్రహ్మకును, బ్రహ్మవలన మనుచక్రవర్తికిని, మనువువలన నిత్యాకునకును, తేత్రలో శ్రీరాములవలన విభీషణునకును, సంపాప్తమై విభీషణుడు లంకలోకి గొంపోవుచుండగా నుభయకావేరీ మధ్యభాగమందు విభీషణుడు మలమూత్రవిసజ్జనార్థమై పోవునపుడు కపటబ్రాహ్మణవేషధారియైన గణపతి చేతి కివ్వగా, నతడు చరతుప్రకారము ముచ్చారు పిలిచి విభీషణుడు రానందున దిగువను దేవతాసంపుటము నిలిపిపోయిన వెంటనే, విభీషణుడు వచ్చి సజ్జాపైకెత్తి - అదికదలనందున భీతిల్లి పార్థివచగా, గంగకన్న నధికురాలనగుదుగాక యని తపస్సుచేసిన కావేరికి వరదానకాలమైనందున నేనిచ్చట నిలిచితిగావున- విషాదముమాని నీవు లంకకుబోయి నిత్యమువచ్చి సేవింపుచుండుమని శ్రీస్వామివారానతిచ్చిరి—గనుక యీ విమానము యీస్వామి అప్రాకృతమూర్తులని స్థలపూరాణమందున్నదని తేత్రవాసులనిరి.

శ్లో॥ సప్తపాకారమధ్యే సరసిజముకుభోద్భాసమానేవిమానే
కావేరీమధ్యదేశే మృదుతరఫణిరాడోగవర్యంకభాగే నిద్రాము
ద్రాభిరామం కటినికటశిరః పాశ్వవిన్యస్తహస్తం॥ పద్మాధాత్రీ
కరాభ్యాం పరిచితచరణం రంగనాథం భజామి॥యను శ్లోకమునం
దుదాహరింపబడిన రీతిగానే దశానమగును.

శ్లో॥ కావేరీవిరజాతోయం వైకుంఠంరంగమందిరం॥ పరవాసుదే
వోరంగేశః ప్రత్యక్షంపరమంఫడమ్॥ ఇదంహిరంగంత్యజతామిహా

గ్గమ్! పుగన్మ చాన్మ యదిచాన్మ మేతి! పాణౌరథాన్మశయనేభు
జన్మం యా నెవిహాన్మ చరణేమ్మగాన్మ|| అని యిట్లు పఠించి భావిం
పుచు జనులు స్వామి దర్శనము సేయుచుండురు.

౧ ప్రథమ ప్రాకారమధ్యమందే ఆజానుబాహువుగా-పశ్చిమశిరస్సుగా-
శేషశాయిగా-సాలంకారముగా శ్రీరంగనాయకుల వారు కించివన్నతమై,
నిచతుశకలశాలంకృతశిఖరమైన విమానములో లంకాభిముఖముగా శయనిం
చి యుండిరి- ఉత్సవులు- విభీషణగురుకులు, సన్నిధిలోనుండిరి, తత్ప్రకా
రభిత్తికలయందు ౧౦౮ దివ్య రుదతుల స్వామివాలా విగ్రహములు రంగు
లతో లిఖింపబడి- సుందరముగా ప్రకాశింపుచున్నవి- గనుక-శ్రీరంగపిమా
న ప్రదక్షిణకాలమందు దశానమగును.

౨ ద్వితీయప్రాకారమునకు ప్రదక్షిణప్రాకారమని యొక పేరుగలదు-
అందులో శ్రీ విష్ణుస్థేనులు వేంచేసియున్నారు. ఈ ప్రాకారములో-
తూర్పుశ్రేణియందిత్తడి వద్దమున్నచోట, నిలువంబడి, రంగనాథవిమాన
మును దశింపునప్పుడు పరవాసుదేవుల దశానమగును— మధ్యముగా
దశింపవలెను, యిందులోనే యుత్తరమమ వేసపిలో శ్రీ స్వామివారి
కి శీతలోపచారములకై ర్థము తోడితెచ్చ నుయ్యి యున్నది, దీనికిని ప్ర
దక్షిణముగానే పోవలెను— యీ నూతికి ర బారలమేర యీ శాస్త్రము
గాపోయి యిత్తడి చక్రమున్నచోట నిలువంబడి చూచినచో- ర కలశములు
గల శ్రీరంగనాయకమందిర శిఖరము కనంబడును- గనుక దశానముచేయ
వలెను- అప్పుడు—

స్లో|| విమానంప్రణవాకారం వైకుంఠరంగమందిరం పరవాసుదే
వోరంగేశశాస్త్రశృంగంపరమంపదం|| అని- యిత్యాదిస్లోకములు పఠిం
పుచు మొగ్గవలెను.

౩ తృతీయప్రాకారములో విజయరంగచోక్క నాథుల ప్రదక్షిణము

దీనినే మధ్యచుత్థులు వరాహప్రదక్షిణమందురు.

౪ చతుర్థప్రాకారములో గరుడమంటపమున్నది- స్వామిచేతులుగా చేతులు బోడిండ్లనట్లు గరుడమంటని గారతో తయారుచేసి నాగాభరణములుంచి- రంగుపూరించి ప్రతిష్ఠించిరి- గావున- వారిని సేవించవలెను. యిందులో కొటారికి ప్రదక్షిణము చేయవలెను, యిందులోనే చంద్రుని మగిరిణియు, విష్ణుపాదములుగల పొన్నచెట్లునుంగలవు. ఇక్కడ పిఠాణ్యది శ్రాద్ధములు సేయుదురు.

౫ పంచమప్రాకారములో-శ్రీరంగనాయకి యను నర్తనారిమందిరము ఆల్వారాచుల సన్నిధియు వేయి గార్లమంటపము-మహాబలిపీఠము-విల్వవృక్షము-దక్షిణముగా శ్రీరామానుజులవారి సమాధిస్థలము. అచ్చటనే పిల్లలోకాచార్యులవారి ప్రతిమయు, గలవు- రామానుజులవారి సన్నిధిమంటపమందున్న ప్రతిస్తంభమందు నేకశిలను గుట్టము- రౌతు- రౌతుచేతియీసె చే బొడువబడచున్న వ్యాఘ్రాది జంతువులు, మున్నగునవి పరస్థలములు కనబడునట్లు చెక్కబడి నాజూకుగానున్నవి. కొండలు దొరలు పైతమీసని జూచి యాశ్చర్యపడి మెచ్చుచుందురట. ఈ యైదవ ప్రాకారమునే ఆయిదుగుంటల మూడువాకిలి యందురు. అందులోనే యచ్చవారొకప్పుడు తన యైదువ్రేళ్లతో గుంటలు తీసిన పద్మాకారపు శిలయున్నది. ఆశిలపై తరసన్ని హితపాశ్వుమందు-అచ్చవారు దక్షిణముఖముగా నిలువంబడి- ఒక్కడికే దురుగా దక్షిణముగానున్న- (మోక్ష) పరమపదద్వారమందు వేం జీసి యున్న శ్రీరంగనాయకులవారిశిమముక్కోటయే కాదశినాడు తొంగిచూచు రట, దానికి నిదేశనంబుగా నయ్యన్నవారి పాదములచ్చనున్నవి- మళ్ళోటియే కాదశి మొదలు పది దినంబులప్పురమపదద్వారము లెరచియుంచుచు తక్కిన కాలములలో మూసియుంతురు.

౬ ఉత్తరార్ధధి మనవాళ్లనుహోముని ప్రదక్షిణమందురు. ఇదేయారవ ప్రాకారము.

౭ ఏడవ ప్రాకారమును చిత్రవీధి యందురు. దీని ప్రదక్షిణమును భూ ప్రదక్షిణముందురు.

౮ నూతనకల్పితమై యీ యెన్నిదవ బహిఃప్రాకారములో భూద్రు లుందురు. అడయవళంజానని దీనినందురు. వీనిలో నైదు ప్రాకారములలో శ్రీరంగనాయక సంబంధముగలిగి యున్నది. అటవ ప్రాకారములో ద్వా విడలు- (అటవలు) ౭ యేడవ ప్రాకారములో దేవాచారకాదివైష్ణవులు.

౯ యెన్నిదవ ప్రాకారములో భూద్రగృహములు, అంగళ్లుగలిగి- శ్రీరంగక్షేత్రము వినుతిపాత్రమైయున్నది.

(ప్రతిదిన పూజాకాలములు.)

౧ ఉదయాది ౭ గంటలకు లోపల విశ్వరూపదేశనముగును. అనగా శ్రీరంగనాయకులవారు శయనించి లేచువఱకుకొక వైశికుడు వీణవాయిం పుచుడును. తరువాత వరబడి యచామలుసోత్సవముగా శ్రీకావేరీతీర్థము దెచ్చి యుంచి గుడితలుపులు కొంచెము తెఱచి లోపలికేగి స్వామివారికి- దర్శణదేశనము, దంతధావనము, ముఖప్రక్షాళనము, దీపారాధనము, నవనీతభోగము, చెల్లించి సన్నిధివంటపములో కట్టియుంచిన తెఱ లో వెనుక తిరిగియున్న గోవుయొక్క పృష్ఠభాగము స్వామివారికి కనబడునట్లు సంఘటించి యుంచి తత్కాలమందారలి యిచ్చుచు- గుడితలుపులు తెఱచి యుండగా భక్తులు వచ్చుటలుదీర్చి చేతులుజోడించికొని నిలువంబడి ముందుగా గోవునమును జూచి పవిత్రులై వెంటనే శ్రీరంగనాయక పాదదేశనము చేయుచుందురు. ఈ దేశనమునే విశ్వరూపదేశనమందురు.

౨—౯ తొన్నిది గంటలకు బాలభోగారాధనము. పాలు, రొట్టె, వెన్న పప్పు. ఇవి నివేదించుతురు.

౩—౧౦ గంటలకు పొంగలి, చోసెలు, అలిరసములు మొదలగునవినివే

౪—గో పన్నెండు గంటలకు పెద్ద యవసరమందురు- ఇదే రాజభోగావసరము. ౧౫౦ పడుల బియ్యమున్నము వండి దానిలో ౯౦ పడులసాదము స్వామివారికిని, ౬౦ పడుల సాద మమ్మవారికిని, ౨ కూరలు పరమాన్నము. భిక్ష్యాదులైన రసవర్ణములతో నారగింపు చేయుచుందురు.

౫ సాయంకాలమందాటుగంటలకు క్షీరాన్నమారగింపు చేయుదురు.

౬—౧౦గంటలరాత్రికిశలశంబాయనివట్టిప్రసాదమారగింపుచేయుదురు.

౭—౧౧ గంటలరాత్రికి- ఆరకణి, అనగా పెసరపప్పువేసిన పొంగలి, మొక్కతోటకూర- అన్నవారిసన్నిధిలో నారగింపు చేయుదురు.

౮—౧౧ గంటలరాత్రికి వైశిశయనావసరములో పాలారగింపు చేయుదురు.

శ్రీరంగనాయకులవారి తాలూకు. ౯౬ గ్రామములు తిగిచిక్కొని గవరస్టేంటువారు సాలు ౧కి.

రు ౩౬౦౦౦ లు స్వామివారికిచ్చుచుండిరి.

౨౦౦౦౦ భిక్షులు సమర్పించు నగదు.

౫౦౦౦౦ చిల్లరరాబడి.

౧౦౬౦౦౦ వెరసి లక్షయాటువేలరూపాయాలు.

౧—నిత్యదీపారాధననిమిత్తము ఘృత విగ్రహాగమధికముగ నగుచుండును

౧—ప్రతిదినము స్వామికి కస్తూరీ తిలకమే యుంచుచుదురు.

౧—అచ్చవారు శ్రీరంగనాయకి- గుడిలో శ్రీదేవి- అచ్చవారి వెనుక భూదేవి. ఈ యిద్దరికి ముందు సదరు రంగనాయకి- యీ చొ॥ కలసి యీ ముగ్గురు నొక గుడిలోనే యుండిరి.

(ఇచ్చటి సంకల్పము.)

పాండ్వదేశే, శ్రీరంగక్షేత్రే భాస్కరక్షేత్రే- రంగనాయకి సమేత రంగనాయక సన్నిధౌ అఖిలాంధేశ్వరీసమేతి శ్రీజంబుకేశ్వరసన్ని

కా వేరిన్నాననుహంకరిష్యే, యని చెప్పదురు.

లేరుచనాపల్లి జిల్లాస్థలము- గనుక ఖచేరిలన్నయనున్నది- గొప్ప గొప్ప దొరలుగలదు పట్టణము విశాలవీధులు గలది- రోడ్లు నిర్మాలముగా నున్నవి- దొరల బంగాళాలు పువ్వులతోటలు మంఠియంగల్లు- పెక్కగ లపు ౭-౮ పోపులున్నవి. జయల్ ఖానాయను గలదు- తెనుగుపట్టాల ములు రెండున్నవి. ఉత్తరముగా పోగా, గొండకు సమీపమందొక విశాలమైన పుష్కరిణి గలదు- రవ్యముగానే యున్నది. అందులో కొండపై నున్న శ్రీమాతృ భూతేశ్వరస్వామివారి తెప్పటిలునాళ్లు జరుగుచుండునట్లు దాని యుత్తరపుగట్టున కుత్తరపాశ్చాత్యమందున్న శ్రీనిలో కొండనెక్కెడు దర్వాజాగలదు- దానిగుండా కొండ నెక్కి యక్కడనున్న శ్రీమాతృభూతేశ్వరస్వామి వారు మొదలైన దేవతలను దర్శింపవలెను. స్వామి సేవకు దిగువనున్న పుష్కరిణిలోని నీరే గొంపోవు చుండురు. ఇదిజహుకట్టముగా కనబడినది.

(జంబుకేశ్వర మఠిము.)

ప్రప్రేల్ ౭వ తేది బు|| తృతీయనాడు- శ్రీరంగమునకు పొగిగాగ్నేయముగా నుమారు రెండుమైళ్లదూరములోనున్న శ్రీజంబుకేశ్వరత్వేత్రిమునకు బోయి శ్రీజంబుకేశ్వరస్వామివారికి భార్యయైన శ్రీమదభిలాంబేశ్వరియను నన్తువారిని ముందుగా సేవించుట సంప్రదాయమని యచగా దలన్నందున నచేరితిగా ముందుగా అన్తువారి సేవించి కొని తర్వాత- శ్రీజంబుకేశ్వర స్వామివారిని, సేవించినారము. ఈ జంబుకేశ్వరుడు పంచభూతలింగములలో అష్టలింగమందురు. దానికి నిదర్శనముగా గంగాలయములోను- వెలపలనుంగూడ- యెంతవేసవిలోనైనను, నీరురుచుండును- వర్షాకాలములోనొకప్పుడు- లింగము మునుగు పాటి నీరుండియుండునట్లు- అప్పటిలో నీరు తోడి లింగము కనబడునట్లు చేసికొని పూజాదికము

(౭౮)

యత్రాచరిత్ర.

జరిగింతురట. ౫ ప్రాకారములు. ౪ గోపురములు నున్నవి. వెలివలలో
రములో వేయుగాళ్లనుండునున్నది. ఫాల్గుణశుక మొదలు. వైత్రయిది
వటసు- ౪౫ దినములవటసు బ్రహ్మోత్సవమనియు- మండలోత్సవమనియు
ధ్వజారోహణోత్సవమనియు- మూడుపేలుగల మహోత్సవము జరు
గుచుండునట. ఈ ౪౫ దినములలోనే పర్యాయగతమై రథోత్సవము జ
రుగునట. గొప్ప తేకులై దారున్నవి ప్రాకారభిత్తి కలయందు రంగులు పూ
రించిన యవతారలీలలున్నవి గ్రహ, దిక్పాలక, పంచపాండవ, పంచకన్యా
ది, శిలావిగ్రహములు, ప్రాకారపాశ్వర్యవేదికా మందిరములయందు పూ
జల నొందుచున్నవి.

౧ ఆగస్త్యతీర్థము- ౨ కాశీతీర్థము- ౩ బ్రహ్మతీర్థము.

౪ జంబూతీర్థము- ౫ సీమతీర్థము- ౬ రామతీర్థము.

౭ సూర్యపుష్కరిణి- ౮ చంద్రపుష్కరిణి- ౯ విష్ణుతీర్థము.

అని యి ౯ తీర్థములున్నవి.

పూర్వమందు పార్వతీదేవి తపస్సు సేయుచుండగా గ్రీష్మకాలములో
నీరు లేకపోయెనట అప్పుడు కావేరీనైకతనందు చెలమత్రవ్వ యా జలము
తో స్వామికభిషేకించెరట. అదే సీమతీర్థమని యిప్పుడు ప్రసిద్ధముగా వ్య
వహరింపబడుచున్నది. అది గుడిలో లింగము చుట్టును నిత్యమును ఒసూగా
నూరు చుండును.

కైలాసపర్వతమునందు శివుడు తాండవము సేయుచుండగా పార్వ
తీదేవి నిండుగుభుల నవ్వెనట- దానికి శివుడు కోపించి యీ నద్వినయపరా
ధము పోవుటకు భూలోకములో దండకారుణ్యమందు తపస్సు చేయునని
పార్వతికి శాపంబిచ్చెనట- పార్వతియుదండకారుణ్యములో నున్న యియ్య
భయకావేరీమధ్య ద్విపమందుగల జంబూవనమందు మహాబ్రాహ్మణతపస్సు
చేయుచు నిత్యారాధన నిమిత్త మొక నీకతాలింగ మొనరించుకొని పూజిం

పుడు డగా నుటికొంతకాలమునకు భయకావేరులు గల సవచ్చిసంత ప్రవాహము రాగా- స్వప్నస్థిత సకతాలింగమునకు భంగము వచ్చునన్నభీతిచేత లింగమును కాలినిచుకొనిబోరిలగావంగి పార్వతిధ్యానంపుచుండెను అంతలో శివుడు పార్వతీభక్తికి మెచ్చి- యాసకతాలింగమునందే ప్రసన్నుడయ్యెను. ఇటీవల కలియుగములో చోళ దేశాధీశ్వరుడు జంబూవనమందన్నయొక శివునకు జంబుకేశ్వరుడనియు పార్వతికి అఖిలాండేశ్వరియనియు- పేరు పెట్టి పునఃపత్నిగావించి వారిద్దరికిని గోపుర ప్రాకార మంటపమందిరములు కట్టించి భోగరాగములకు తగినదేశము సమర్పించెనట, దిగకాలవియోగ జనితపరస్పరప్రీతి విశేషముచే నీ జంబుకేశ్వరుడ నెడి శివుడియ్యఖిలాండేశ్వరియను నచ్చవారియందు యావద్యాజహన్యము నెరిపి- పంచప్రాకార పరివేష్టితమైన, యీ దేవళమందు. ప్రతిదైనియు ౧౫కి కూపకెనియము గలిగి- అనగా శివవేషము పార్వతీ పార్వతీనేషము శివుడు ధరించు విహరింతుడు, గనుక తాదృశ వేషములు- పార్వతీ పరమేశ్వరులకు తారుమారుగా వేయించి మహావాత్సవము జరిగింపుచుండరట, ఒకయేనుగు నియము తుండముతో జలము తెచ్చి యీ శివునకు భిక్షింపుచున్నందున శివుడనుగ్రహించి దానికిచ్చటనే ముక్తిచ్చె, ననుక యీక్షేత్రమును గజారణ్యమందురు-

మనుషాక ముని తపస్సు చేయుచుండగా నతనిచేతుల్ నొక నేరేడుపంకు పడెనట దానినతడు భగవద్దీప్తితముచేసి తాను భక్షింపుచుండెనట నిత్యము నిష్టుజనుగుచుండగా, తానొక నాటిఫలమును శివునకుర్పింపగా శివుడు ప్రత్యక్షముగా భక్షించి గింజను మియంగని యవ్వని, యాగింజను క్రిందవడకుండ బట్టుకొని శివప్రసాదమున భక్షింప నుచ్యుడనుచుండగా- వెలుదలి శివుడు వాచించెనట వారింకె- నను మానక ముని దానిని మింగెనట శివునకు దానివలన నిగ్రహనిగ్రహములు కెంతను కలిగి నాయాజ్ఞ నుండఁగిం

తది గావున నేలేమిచ్చెట్టు నీకమవులో బుట్టును. కాబట్టి- జామియరుకు దాని భారమును నీవుమించుచునియు- తర్వాతతత్తా దాద్యమియినొండులన గా నేలేమిచ్చెట్టువే నీవై నాలో వైక్యము నొందువనియు నానతిచ్చెనట. అందువలన నీస్థలము జంబూవనమయ్యెననియు, జంబూవనమందు యిదికి ప్రశ్నయై బుషిని జంబూ పృథ్విముగా నుండునట్లు - శాశిండులబట్టి- శివునకు జంబుకేశ్వర నామమువచ్చెననియు స్థలపురాణమందు స్మరింపఁబడిన రాణజ్ఞులు చెప్పిరి.

౬౦ ఇట్ల యధాకలు గలరు. ౧౫ దినములకికరుగా దేవుని పూజించురు.

౮౦౦౦౦ గవర్నమెంటువారి వలనను.

౩౦౦౦౦ భూముల వలనను, తోటలవలనను.

౧౨౦౦౦ పన్నెండువేల రూపాయలు ప్రతిసం॥ జమయినను.

హీనవలన శ్రీస్వామివారికి నన్నువారికిని భోగరాగములు బుగుచున్నది. అయినను వేదపాఠాయణ జరుగుచున్నది. ఇట్టి యఖలాంశేశ్వరీని జంబుకేశ్వరుని న్యాయసం॥ వైశ్రీ శుక బుధవారమునాడు ౧౦ ఫాల్గుణిపై నేవించి సంతసించి మరల శ్రీరంగములో భోజనమునకు వెంటనేవచ్చింపు. ఈ యఖలాంశేశ్వరీ దేవికి శ్రీశంకరాచార్యులవాడు శ్రీచక్రములు రెండు రత్నతాటంకములుగా యథాశాస్త్రముగా వేయించి సమర్పించిరి. బహుమందరముగా నున్నది.

(అఖలాంశేశ్వరీ ధ్యానశ్లోకము.)

౧ శ్రీవక్రద్వయ మబ్జరాగవణిభిస్తాటంక యుక్తాత్మనా శ్రీహృద్భంగ రచేశితేంద్రీయవణిభిర్విత్తాపముత్వాత్పరీతమ్॥ యతఃకణః ద్వితయేచాకాస్త్రిజగరాంజ్ఞాన్తుమాధ్యానతా బింబోస్సున్నవతోద్భవిత్రవివరాంబందే భిరాంశేశ్వరీమ్॥

(జంబుకేశ్వర ధ్యానశ్లోకము.)

౧ దృష్ట్వానర్తనమాత్మనస్త్రితముభిభూత్వాధశస్తా సతీ తద్దోషో
ఫలమార్థినీగిరిసుతాతప్తామహాగింతిపః | కావేర్యంతరకో
స్తకూపకకృతం యన్లింగమారాధ్యసా | సూతాభూదతపవయో
జలమయస్తంబంబుకేశంభజే || అని యిట్లుస్వకృతశ్లోక ప్రకారం
బుగా ధ్యానించి కృతార్థులమైతిమి.

(మాతృ భూతేశ్వరమహిమ)

శ్లో॥ మాతృభూతేశ్వరోదేవో మాతృవత్ప్రియేష్వజాః | మాతృ
గర్భానివాసోప్తినపునస్తస్యదర్శనాత్ || అని ఇత్యాదిమహిమలు
గలవలు- ఈయన భార్యమంగంధికుంతలాంబ- ఈ యుభయులంబ్రతిష్ఠించి
నిత్యము పటాకలపూజలు గావింపుచు- త్రిశిరుడనెడు రాక్షసుడొక జన్మ
మందే తఱిందినాడట- త్రిశిరోవరదానాథుడై యావిభవించిన యీ
మూర్తులకీతండు- పునః ప్రస్తుగావించెనని వింటిమి.

ఏప్రెల్ ౯వ తేది వ్యయిసం॥ వైత్రశురగు॥ తంజావూరులో-
రాదారిబంగళాలో రాత్రికి ప్రవేశించినారము- తంజావూరు చోళదేశ
మహారాజుల రాజధాని- పహరుచుట్టునగడై జలసంపన్నమైయున్నది- పె
క్కుమంది యిందులోనే స్నానపానములు చేయుచున్నారు- నలుపునీరు
గలదు- నిర్మలంబుగానేయున్నది. కోటచుట్టునొకదానిపైనొకటిగా వల
యాకారములై, విశాలములై, యొక్కొక వీధిలో ద్వార సాశ్వతంబుల
యందులయనుగా తెంకాయచెట్లుగలవై, నడుమనడుమ దేవాలయంబు
లుగలవై, అచ్చటచ్చట పుష్కరిణులుగలవై, పుష్పవనాకాంతంబులై తమ
పాటి మహాదీలు గలవై, యథోచితసౌందర్యశాలి స్త్రీపురుషకోణంబులై,
సనవిద్వత్కే సుపన్నంబులై సకలవస్తుసంభరిత వివశిషితాజమానములై,
ఫలమయోచితగాన ప్రవీణసంగీత శాస్త్రజ్ఞ భూయిష్ఠులై నృత్తగీతవార్య

వతురమందరవార సంతాజనతా సహస్రసమన్వితంబులై - యొప్పుచున్న
 వీధులైచుగలవు - కోట విశాలరమణీయుముగా నున్నది. 30 సుంపులైంద
 ట కాలముచేసిన - శివోజీ మహారాజపుత్రులైన శ్రీశరభోజీ మహారాజు
 వారికి - ౨-3 వందలమంది భార్యలట - వారికందరికిని బ్రత్యేకముగా కో
 టలోనే శ్రేణిగా దివ్యభవనములు కట్టించిరి - అందొక మహాలు 2 అంతస్తు
 లుగలిగి బహురవ్యముగాను, బహున్నతముగాను, కనంబడుచున్నది. కో
 టకు న్నాగు దర్వాజాలుగలవు - రాజువారు కాలముచేసివైపు భార్యలం
 దటు వివాదపడుటచే దత్తతలేనందున గవర్నమేంటువారు కోటను రాజ్య
 మును స్వాధీనపరచికొని - యిప్పటికి జీవించియున్న ౧౦/౧౨గురు రాజ
 భార్యలకు - నెల ౩కి రెండుపేలు మొదలైచేసి వందలవరకు - వారివారి యో
 గ్యతలనుబట్టి తవిజీ యిచ్చుచున్నవారట, కోటలోనే ఖచేరీబంది యుండి
 రి - అయినను మహారాజ యొక్క మహావైభవము ప్రసిద్ధిపడుటకు సము
 న్నతచేవాలను సద్భూతాంశుతాయధశాల యొకటియు - విచిత్రతరమైన ౯
 వాన్ ఖానా యొకటియు - రాజులంకారపు మహాలాకటియు - రాజాస్థా
 నమంటప శృహవిశేషములు రెండు - (అందుదసరా మహాలాకటి) జలక్రీ
 డారసస్తట పరితోపరాజమాన దివ్యభవన పరంపర యొకటియు సుప్త
 భూమికా భవనాది కతిపయ ప్రాసాదములును - కార్టేస్టేజియులనుంచి నొ
 కలవల్ల భద్రపరుచుచు - చూడగోరువారికి వారివారి లాభతునుబట్టి చూ
 పించు నప్పటికిని - పరిపాలింపుచుండిరి. ఆవిహాది తీరవలెగాని ప్రాయాన
 లవిగాదు - అట్టిపని వాటియొకచోట నుండునగోచరము - రాజు లేనికాలమున
 దే యంతరవ్యముగా నుండెగదా - రాజున్నచో మఱి యంతరవ్యముగా
 నుండునో - యోచించి చూడుడు - దానికేమి - అందున్న మహిమొన్ని విశేష
 ములు వినుండు.

(అలంకారపు మహాలులో.)

అంబారి యొక్క గవ్వడు కరింపదగి విచిత్రముగా జుట్టుబడియున్న పొగా

లు కొన్నియు- అసన సువారిగా వేంచేయునప్పుడు ధరింపదగిన తరాదరీ
పా గాలుకొన్నియు- అశ్వారోహణ సమయధరణీయబహుప్రకార శిరో
వేష్టనములు కొన్నియు- ఆస్థానమందు సింహాసనారూఢులైన నప్పుడుంచికొ
నదగిన కీరీట తుల్యంబులైన పాగాలుకొన్నియు- మఱికొన్ని సమయము
లందు ధరింపదగిన పెక్కురూపులును గజముఖాలంకారాద్యలంకారము
లును గలిగియున్న పాగాలుకొన్నియు- జూలులును- అశ్వముఖాలంకార
పర్యాణాద్యనేకాలంకారములును- తత్తత్పరివారాహాముఖాది పరికర
ములును-తత్తత్పాహనారోహణ సమయధార్యడబ్బాడవాలేత్యాద్యనేకా
మూల్య స్వణరత్నమయాలంకారములును- వరుసగా నడ్డపుబీరువాల
లో సంగ్రహించి భద్రపరచి ర-౫ లయనులుగానుంచబడియున్నవి. ఇది
గాక మహాలులో వ్రాసిన చిత్తరువులను చెప్పనలవిగాదు.

(పాగ్రీదిన రాజాస్థాన మంటప గృహవిశేషములో)

పైని వ్రాసిన మహాలువలె విశాలరహితమునైన పెక్కు చిత్తరువులు గలి
గియున్న యీ మహాలులో సంగమర్మర్ శిలతో నీమూజా మాతరవారువ
లై రా పోషకుసహితంబుగా- జీవకళ గలిగి బహుమందరమైన రాజవిగ్ర
హ మొకటి బీరువాలలోనున్నది.

(దసరా మహాలు.)

ఇదే విజయదశమి మహాలందరు. ఇందలోనానా జాతిజంతుయుద్ధ
ములు- బహుప్రకారములైన మల్లయుద్ధములు- వివిధపక్షియుద్ధములు- స
ర్పిను విద్యలు- వైశికసభ- పంచదేవతాద్యనేక దేవతావిగ్రహములు-
సింహశౌరూలశరభాదిజంతు రూపములు- వృక్షలతాదిస్థావరాకారము
లు- మొదలైనవి జీవకళ గలుగునట్లుగా మంచిమంచి రంగులతో- గోడల
మీదను- నాడలయొక్క- క్రిందిభాగములయందును చనుతా రముగా చి
త్తరువులు వ్రాయబడియున్నవి- అనుగు చప్టాకచ్చగడాగా గారచేసిరి

గాని- యేనుగదంతముతోనో- గొరకొచ్చుచోనో అట్టిరంగుగలరాక్షతోనో కట్టినట్టు నిగనిగలాడుచు రవ్యముగానున్నది- ఇందులోనే- సుందరములై నవీణులవంటి తంబురాలు రెండు నిప్పుపాడవు గలిగియున్నవి- లోహమయములును- శిలామయములునగు కొన్నిదిచ్చులు జెట్టీలు ఇ-సరత్ సాగకము గానించునవి- ౭-౮ తరహాలవి సాధారణ బలశాలు లెక్కరానివి- కదల్చు రానివి గలవు- మఱియుననేక చిత్రాలంకారములున్నవి గాని వ్రాయనల విగాదు.

(పుస్తకాగారములో.)

సకలభాషామయానేక గ్రంథములును- విశేషించి సంగీతగ్రంథములును గలవు. వీరువాలలోనున్నవి, యీ గృహము-పిశాలముగా చిత్రముగా నిమింపబడి యున్నది. (దివాన్ ఖానా.)

విచిత్రములై శలబ్ధలు- వగైరానానా పిఠాలంకారములు చిత్తరువులు, గలిగి కొన్ని మెట్లు గలిగి యెనమింద్రమంతులకు నెఱిమిది భాగములుగా విశాలముగాను, బహుసుందరముగాను, ప్రకాశించుచున్నవి— ఈమహాలులే కాక మఱికొన్ని తత్తదవసరోచితంబుగా నిమింపబడిన జలక్రీడామహాలు మొదలైన పెక్కు-మహల్లు మధురలోనున్న వీరుమలనాయనిమహాలంత యున్నతములుగా కున్నను- తదనుకూలస్నేహితి తత్తల్యముగాను- పిశాలముగాను- నాదినవేకాని మఱొకరీతిగా నుండలేదు-

(అయుధాగారము.)

ఇది తొలిజగన్నాథాలయమువలె పిశాలోన్నతమై నానావిధ విచిత్ర శిలావిగ్రహాలంకృతమై రంగులు వేయబడి మధురగోపురమువలె రవ్యభరముగా గనంబడుచున్నది- ౧౦|౧౫ అంతస్తులున్నవి. ప్రత్యంశస్త్రులోను, అంతస్తుంగి, ఒక్కొక్క రకముచో || నానావిధాయుధములు లోపల వరుసగా నిట్టి యుంచెరట దానికి సమీపమండే హంచుకొట్టున్నవి, దీనినిరముగా నిట్టి చూచినారము, గనుక విశేషములు వక్కానించి వ్రాయజాలము,

(దేవాలయములు.)

కోటలో శ్రీరాజావారు స్వయముగా నారాధింపుచున్నట్టియు బ్రాహ్మణులచే నారాధింప జేయబడుచున్నట్టియు, శివేశ్వరశక్తి హనుమ దాది మూతులుగలవి పెక్కుగానున్నవి. ఇప్పటికి నుత్సవములు నెఱవ్వము గా జరుగుచున్నవి. (పురదేవాలయములు.)

అయోధ్యాది సప్తపురీ దేవతలును, శ్రీరంగాది దివ్యస్థలదేవతలును, ప్రత్యేకాలయములలో ప్రతివీధిని ప్రతిస్థింపడి నిత్యోత్సవములవల్ల శృష్టి జెందుచు, భక్తాభీష్టములనొసంగుచు విరాజమానులగుచుండిరి. ఇట్టిదేవాలయములు. ౧౦. ౫౦ కెక్కువేగాని తక్కువగానుండవలసి తోచినది. అందులో—రాజపూజకులైన బృహన్నాయకీ బృహదీశ్వరులదేవాలయము త్వన్మతమై, ౧ గోపురములు, ౫ ప్రాకారములుగలిగి సుందరతరంబుగా విశాలంబుగానున్నది. ఈ శివునకు ప్రకృతమందు బ్రాహ్మహుత్సవము గగనవి, మేముకనాటి రాత్రినేపించి తమత్సవమును జూచితిమి, పుష్పసుయమైన పుష్పకాకారవాహనముపైని దేవీసహితముగా, స్వామిని గుడిచుట్టును తిరువీధులేగించు చమతాకారము, పుష్పసుయపుష్పక సౌందర్యము, వాక్యములములపూద్యత్వము, ప్రజలభక్తి, అత్యున్నతములుగాను, సుందరములుగాను, వేసినపందిరుల సొగసు, తెచ్చినయంగళ్ల శృంగారము, స్వామివారు వేంచేసిన మంటపముయొక్క చక్కదనము, అక్కడ తెల్లవారుజాతి భరణశాస్త్రగ్రీతిగాను, రాజనిబంధన ప్రకారముగాను, ముందుగావచ్చిచమతొరిందిన నారదవేషముయొక్కయు, తరువాత వచ్చిన గణపతివేషముయొక్కయు, తదనంతరమందు ౧౫-౧౮ సం॥ల యీడుగలిగి, రమణీయరత్నాలంకారములు ధరించి, మహతా బాలవలెనున్న కీనాకపు చీరలుగట్టి, దేవీయీతిగా పువ్వులలంకరించికొని, ముందుగా వచ్చి, సాధినయముగానాటింపును, గానము గావించిన నలుగురు గణికావాలికా శిరోమణులు

లయొక్క, చక్కదనంబును వక్కాణింపశక్యముగాదు. పిమ్మట జగన్మోహనావతారముని వచ్చిన నడిగాలపు వేశ్యయొక్క గానమాధుర్యమ శ్లీల్యముగా నేయున్నది. ఇట్టి ఈయెదుగురియొక్కయు, రూపములు, ఆటపాటలు, ఆభినయము, నాగస్వరశ్రైలి, వృదంగభంగి, లోకోత్తరముగా నున్నందున, విడికని సంతసింపవలెగాని పూనిచెప్పనలవిగాదు. ఓహహా! రాజలేనప్పుడే యిట్లుండగా, రాజున్నప్పుడు మఱింతవంతగానుండెనోకదా!

(దీనికేమి యింకొక్కవింతగలదు.)

బృహదీశ్వరుని, నందికేశ్వరుని, ప్రతిష్ఠించిన వేళలెట్టివోకాని, వారు ప్రస్థానినముమొదలుకొని నానాటికి గ్రమగ్రమంబుగా పోల్చుదగినంత పెరుగువ గలిగివృద్ధిబొందుచుండగా బుద్ధిమంతులుగ నుంక, రాజువారు మూలములతో నాలోచించి మఱివృద్ధిబొందకుండునట్లే మో నిబంధనచేసి రటశిరసు భిన్నముచేసిరని కొందరును, దాక్షా రామభీమేశ్వరునకు విలె బంగరుమేను గొట్టిరని కొందరును, మంత్రబలవని కొందరును, రాజప్రార్థనామహిమయని కొందరును చెప్పిరి, లింగము అం మూలలతోఁబుచ్చున ను నిల్వపాడవును గల పీఠముమీద మఱినిల్వపాడవు గలిగియున్నది, నందిశిరోభాగమందు రెండు నిలువులు వెన్నెనొకటిన్నర నిల్వపాడవును, నుమారు మూడు బారల సోగదనమును గలిగియున్నది.

ఈ తంజావూరులోనే తిరుమలనాయడు కొంతకాలము రాజై యుండి చరమాదశలో మధురకు జేరినట్లు వింటిమి, ఈయననాడే చోళదేశపాండ్యదేశములు రెండును స్వదేశములయ్యెననియుం గూడ వింటిమి, కారణము మాత్రము తెలియబడలేదు.

ఏప్రిల్ లేరించి మైత్రుశు ౬ శ॥ నేడామంగళపు ధీశునుకు నక్షిణముగా, ౮. ౧ మైళ్లదూరములో, చంపకారణ్యవనియు. దక్షిణద్వారకయనియు, ప్రసిద్ధికెక్కిన రాజమన్నాగు సుపియ సేన, మహాక్షేత్రం లో

శ్రీమత్సామంతాకములో దిగినారము- సత్రము విశాలముగానున్నది- వీధులుబహువిశాలములుగానున్నవి- ౨ ౩ మైళ్లవిరివిగలిగి పెక్కంగట్లు గలిగి బాహ్యుణ్ణైర్లవల్లబంధభూయిష్టమై గ్రామమున్నది- సత్తరువునకు త్తరపాశ్వమందే నున్నది- నాప్రసాదమున- హరిద్రాధీశమున్నది - దీనినకునునుందరమైన బంధువులున్నది- ఆయా కాలములలో తెప్పలుగునాళ్ల నెడు ప్లవోత్సములలో స్వామికి దీనిమీదికి వేంచేయజేయుదురు. ఈతీర్థము విశాలముగానున్నది- నాగులు తీరములయందు వైష్ణవాది గృహశ్రేణులును- తాకట్టుపుష్పానఘృతములును గలిగి చూడదగియున్నది.

౧ హరిద్రాధీశము.

౨ శంఖతీర్థము.

౩ చక్రతీర్థము.

౪ క్షీరాబ్ధితీర్థము.

౫ గోపీనాథతీర్థము.

౬ అగ్నితీర్థము.

౭ లక్ష్మీతీర్థము.

౮ కృష్ణతీర్థము.

౯ గజేంద్రమోక్షతీర్థము.

ధము.

అని తొమ్మిది తీర్థములున్నవి- వీనిలో హరిద్రాధీశము ముఖ్యము- చోళదేశే చంపకారణ్యక్షేత్రే దక్షిణద్వారకాయాం- శ్రీమక్ష్మిణీ సమృథా మాహేమాంబానామకా సమేత శ్రీరాజగోపాల స్వామిసన్నిధౌ-హరిద్రాతటస్థి స్నానమహం కరిష్యే అని యిచ్చుట సంకల్పము చెప్పదురు. ఈమహాక్షేత్రములో గొప్పగోపురములుగల సుందరమైన దేవతామందిరముగలదు. అందులో ధ్రువులుగా శ్రీపరవాసు దేవులును- ఉత్తవులుగా గాజనున్నారు స్వామివారును- చంపకలక్ష్మీయను నర్చువారును- శేషవర్ణత్రయమైన సంతాన గోపాలమూర్తియును - రజతధేనువును- పంచతైరపులును- వేంచేసియుండుటయేకాక యాభ్యారాధకులునుగలరు— గుడికి మూడు పార్శ్వములున్నవి. అక్కవారిమందిరము దీనికి దక్షిణముగానున్నది. ఉత్తరానవారు స్వామిసన్నిధిలోనేయున్నారు— స్వామికినైన కర్రలను- శ్రీదేవియు, భూదేవియు నుండిరి. ఇప్పుడు రథోత్సవము గనుక-

యున్నప్పుడైన శ్రీరాజమన్నారు స్వామివారిని తేరుమీదనే దర్శించినారము. ఈ తేరు బహున్నతముగానున్నది. స్వామివారికి నన్నవారికిఁ గల చి విలువగల యలంకారములు- పెక్కు-గా నలంకరించియున్నారు- మూర్తులు బహుసౌందరముగానున్నవి.

పూర్వమందు గోవిలహహాషిఁ బహుకాలము శ్రీకృష్ణుని గురించి యీచంపకారణ్యమందు తపంబుసేయగా- శ్రీకృష్ణుడు ప్రత్యక్షమై నీకేమికావలయునో వేడుకనిన- నతండు మీరిచ్చటవేలచేసి యాండవలయుననియు దక్షిణ ద్వారకయనియిది ప్రసిద్ధికెక్కి- ద్వారకలో జరిగినన్ని నీలలు జరుగుచుండవలయుననియు- పార్థింపగా- నట్లనే యనుగ్రహించెనని స్థలపురాణజ్ఞులు చెప్పిరి. ఇది మంచి పంటగలభూమి- గుడికితూపుగానున్నచీధికి తూపు-మొగను- శ్రీమదప్పయ్య దీక్షితులవారికి సన్నిహితవంశోన్నతులై- సకలశాస్త్రపారంగతులై- యనేకకృతుకర్తలై-యంతర్ముఖులై- యశీలవద్వాధికవయసుగలై-ప్రకృతమందు పాండరీకక్రతుసంకల్పము చేయనుచున్నవై- దీక్షితకృతయావత్కృత సంపన్నులై- ప్రామాణికులై- యతులీకై నను భాష్యముపదేశింపుచున్నవారునై- బ్రహ్మశ్రీరాజశాస్త్రిలవారు- లీలాశివావతార ప్రసిద్ధిగలిగియున్నవారు- గుడికపై నకనత్తరపార్శ్వమందును- రెండవప్రాకారమందును- చంపకవనమున్నది- అనగా- ౧౦ | ౧౫ చెట్లు వరుసగానున్నది. రాజమన్నారనగా సుందరమూర్తి యని యరవములో నర్థమట— నేడురథోత్సవపూర్తిగనుక సోత్సవముగా బయలుదేరిన శ్రీస్వామివారితో హరిద్రోర్థమునకు బోయి రాత్రిస్నానముగాంచి శ్రీస్వామివారిని నేడించితిమి. అచట బహుశా (స్త్రీ)యముగానే జరుగుచున్నది.

(ఈ క్షేత్రమునుగురించిన పారశ్లోకములు)

శ్రీ చంపకవనం నామ ప్రసిద్ధం భువనత్రయే | అమృతోద్భవపీఠే భ్యస్సు

మున్నున్నంపసంశుభం | నానాపక్షిసమాకీర్ణం | నానామృగనిషే
వితం | నానామునిజనాకీర్ణం నిర్వైరంలోకపూజితమ్ || కనకమల
వల్లీరాతోరాజగోపాస్సుకలభువనరక్షాదీక్షితోనానుచేపః || కనకపి
సమధ్యేదక్షిణద్వారకాయాం | వసతినతజనానాంకామితాథప్ర
దారా || సింజన్నాపురరంజితాంఘ్రికమలం | జంఘాద్వయాలం
కృతం | జానభ్యాంలసమారాకాండమనవద్యావతానాభ్యజ్వలం |
లక్ష్మ్యాధిష్ఠితవక్షసంకరలసద్వైత్రంప్రసన్నానమ్ || నానారక్షాట
రాజమానమకుటం శ్రీరాజగోపంభజే ||

గోపకాంసనిహితైః బాహవే | హేమవేత్రమితరేణవిభ్రతే | రాజ
గోపవపుషేనమోస్తుతే | చంపకాటానివాసిసహరే || భుక్తిముక్తి
మకరందపూరితం | భక్తచిత్తకలహంససేవితం | గోవిలాదిముని
బృందపూజితం | చంపకేశపదపంకజంభజే || సమశ్చంపవాసా
యసమశ్చంపకమాలినే | సమశ్చంపకనాథాయచంపకేశాయతేన
మః || శ్రీరంగంవేంకటాద్రిశ్చసాలగ్రామంచనైమిశం | తోదాద్రిః
పుష్కరంచైవ సరనారాయణమేవచ | దక్షిణద్వారకాభిఖ్యచంప
కారణ్యమేవచ | అష్టామేమూతాయస్సంతస్వయంవ్యక్తామహీ
తతే ||

అనియిత్యాచలు గలవు- ఇదిగాక - యీ స్వామిసన్నిధిలోనున్న
బాలసంతాన గోపాలమూర్తిని పూజించి యెత్తికొని ధ్యానించువారికి సంతానప్రాప్తి యగుటలో సంతయము లేదనియు- దీనికి నిదర్శనము- శ్రీశ్రీ
శ్రీవెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమార యాచేంద్ర మహారాజు వారల్లుగావించినం
దున బహు పుత్రవంతులగుటయే యనియు- ప్రథమ పుత్రునకీ స్వామివారి
పేరుగా శ్రీరాజ గోపాలకృష్ణ నామమిడిరనియు- స్వామివారికి పెక్కు
ద్రవ్యము సమర్పించిరనియు- నిచ్చటివారు ముచ్చటగా చెప్పిరి.

(తథ్యాన శ్లోకములు.)

కరారవిందేనపదారవిన్దం | ముఖారవిందే వినివేశయన్తం | పటస్య
పత్రస్యపుటేశయానం | బాలంముకున్దం మనసాస్త్రరామి || అని
నేడామంగళములో మంచియడక తైరలమ్మదురు. అట్టివిమటియొకచో
ట దొరకవు.

ఏప్రెల్ ౧౧ వ తేది ఆ || నాడు నాగవట్టణములో బ్రవేశించితిమి.
అది విశేషించి దొరలున్న స్థలము- ఒకమాత్రపు పహారుగానున్నది- (స్త్రీ)
పురుషులు సాధారణ దూపముగలవారుగానున్నారు- ఈనాగవట్టణము-
క్షీమలకకు తేవున్దలమగుబయ్యేగాక- దక్షిణహిందూదేశపు రయల్ కంపి
నీవారి రయల్ పనులు పైతము సేయబడుచుండుటకు దగినదియై యున్న
ది. ఇక్కడికి సమీపమందు మీరాసాహేబుయొక్క మసీదున్నది- గొప్ప
ప్రాకారములు గలవు- వెండిరేకు తాచిన తలుపులు ద్వారబంధములుగల
వు- చూడదగినవని గలిగియున్నది- శ్రీరంగాదులకు మనమువలె పెక్కు-జ.
నులిక్కడికిని వచ్చుచుందురు. మీరాసాహేబుయొక్క సామర్థ్యము చిత్ర
తరమని యిక్కడివారు చెప్పుచున్నారు. సమాధిస్థలపర్యంతము తెలుగు
వారిని తదితరమతస్థులను పోనియ్యరు- లోపలనేమో గొప్ప పనులు గలవ
ని చెప్పుదురు. లోపలినుండి యైదవ దర్వాజాపర్యంతము మాత్రము పోని
చ్చెదరు. ఆరారుడు నబాబుమొదలగువారు కట్టించిన మసీదులుంగాడ
నయ్యావరణములోనే గలవు- మీరాసాహేబు గోళీయొద్ద నొబ్బత్తుకూడ
వాయింపుచుందురు.

౧౨వ తేది చైత్ర శుక్ర సో || నాడు శ్లో || దశనాదభ్రాసదనిజన
నాత్రమలాలయే | కశ్యాంతుమరణాన్మక్తి స్సరణాదరుణా చలే ||

ద్వికాశకమలాలయ ఇత్యాదిమహిమాస్పదమై- మాటకక్షేత్రమనియు-
కమలాలయమే. తమనియు- వచ్చీకక్షేత్రమనియు- శ్రీపురమనియు- చక్క

రపురమనియు- విజయపురమనియు- నిట్టి నామములుగల తిరువాలూర నెడు పంచక్రోశాన్యకమైన దక్షిణకాశీలో శ్రీకమలాయ తీర్థమున కుత్తర పా శ్చేమంమన్న సత్రముతో బ్రవేశించి నారిము. ఈ తీర్థము విశాలముగా ను- పెనుక ఘట్టములు మంటపములు గలదిగాను- మధ్యభాగమందు సప్త ఊల తాకంబైన చిత్రమైన గొప్ప మంటపము గలదిగా నున్నది. ౨ ౩ సత్రములుగలవు. ఊలు విశాలముగా నున్నది- వీధులలో నిసుక తరుచుగ నున్నది. ఇప్పుడు స్త్రీష్టము గనుక- గుడిచుట్టునున్న వీధులలో నేమి, అంగళ్లు గల వీధులలో నేమి, మిక్కిలి పొడవుగాను, దీప్యతరముగాను, కొబ్బరి చా పలు వనై రాలతో పందిళ్లు వేయబడియున్నవి- సహస్ర పదార్థములు స మృద్ధిగా దొరకును- పురుషులు సాధారణముగా నున్నారుగాని, స్త్రీలు విశేష సుందరులై యున్నారు- ఇచ్చటి ప్రజలు మధుర ప్రజలకన్న నాజుకు గానుండిరి. సబుమేడ స్త్రీలు ఖచేరియున్నది. అనేక బ్రాహ్మణగృహ శ్రేణులున్నవి- అనేక ఘట్టములు మంటపములు గుడిచుట్టునున్నవి- గుడిపా కారములో ౧౦౮ అలయములున్నవి- ప్రథమపా కారములో వేయుకా న్ల మంటపమున్నది- గుడికి ౩ పా కారములున్నవి.

పూర్వమందు దూర్వాసమహర్షి తపస్సు సేయగా- స్వామి వారు పుట్టలోనుండి యావిభవించి ప్రత్యక్షమైరి గనుక వల్లీకేశ్వరుని స్వామివారికి పేరువచ్చినది- గుడికి పా కాగమందు సమీపముగా నేమా ర్వాస సమాధిగుడి యున్నది- ఇది స్వయం వ్యక్తస్థలము గనుక శ్రీజగన్నాథక్షేత్రభువనేశ్వర క్షేత్రములలో వలె తీర్థప్రసాదములు పండితపావర సాధారణముగా స్వీకరింపుచుండురు- గుడిలో- ౨౪ పా కారములో నా నావిధప్రసాదములు- అనగా వడలు- దో సెలు- పులి-ఘోర- ధధోదన ము- శకరపొంగలి వనై రాలయ్యుచురు. ఎవరికి వారే కొని తెచ్చి కొందురు.

యోత్రాచరిత్ర

(ఇచ్చటి దేవతలపేర్లు.)

శ్రీవీక్టేశ్వరస్వామివారు యాయన ప్రధానలింగము.

౧ ఈయన భార్య సోమకులంబ.

౧ ఉత్సవులు- త్యాగరాయ స్వామివారు.

౧ ఈయన భార్య నీలోత్పలాంబ.

౧ కవలంబ- ఈమె యాదిశక్తి.

సప్తమూలు బ్రహ్మయొక్క చిత్తస్వస్థమును గురించి యిచ్చట తపస్సుచేయగా- కవలాలయ తీర్థములోనుండి ప్రత్యక్షమైన మూర్తి- ౨౪ మహాయగములనుండి స్వామిని పెండ్లాడుటకిచ్చట తపస్సుచేయుచున్న కన్యకయట- ఈమె సమీపమందు సరస్వతీ తీర్థమని యొక బావిదక్షిణము గానున్నది. అందులోని నీరుద్రావినవారికిచిత్తరాంచల్యముపోవునట. ఈ దేవస్థానమునకు రూ ౫౦౦౦౦ లు, రాబడి గలదు- సర్కారువారియధీనముగానుండలేదు- ౫౬ గురుమహాజనులు స్థానాధికారులుగానున్నారు.

ఇప్పుడు బ్రహ్మహాస్యవముగనుక స్వామివారు-అచ్చవారు- సపరివారముగా- తేలవమీదనే వేంచేసియున్నారు. అక్కడనే సేవించినారము తేలవపైనన్న వేల్పులు, ౧ త్యాగరాయస్వామివారు, ౨ అచ్చవారు, (నీలోత్పలాంబ,) ౩ గణపతి, ౪ కుమారస్వామి, ౫ చండికేశ్వరుడు- స్వామివారి తేరు గొప్పది- అస్తువారి తేరంతకన్న కొంచెముచిన్నది, తక్కినవిక్రమక్రమంబుగా తరగతిగానున్నవి, స్వామివారి తేరులాగెడు ౪ మోకులు రెండు మూరల తోపుచుట్టుగలిగి, సుమారు కాల్వలు నిడుపుగలవిగానున్నవి, ఇదిగాక.—

౧ ఈచిరువాలూరు శ్రీకాశీక్షేత్రము.

౨ గయేకరే, యనెడు దక్షిణగయ దీనికి ౨ మైళ్ల తూర్పుగానున్నది.

౩ చిరుక్కణ్ణమంగ, భక్తవశ్యలస్వామి, విష్ణ్వలయము, ౩ మైళ్లు, పడమరగానున్నది.

ర దక్షిణభాగమందు, అక్షైశ్లలో, వందోంబాలేగావమున్నది. ఇది యుత్తర గోకర్ణములు, ఈ చొప్పుననిది, పంచక్రోశాక్షక మహాస్థలమున, అర అధ్యాయములుగల స్థలపురాణములో నున్నట్టిచ్చటివారనిరి.

పూర్వమందు ముచికుంద మహారాజు రాక్షసయుద్ధములో దేవేంద్రుని సహాయమునై రాక్షసులను జయించి నందున దేవేంద్రుడు సంతసించి స్వర్గాధిపత్యామృత పానాదికతిపయదేవధర్మములు వెలిగామటియే మిగోరిన నిచ్చెదననియెట, ముచికుందుండంచున కానందించి యుద్ధశ్రమము గలిగియున్నవాడగు పున నేడు కోరను, రేపుకోరుచునని బసకువచ్చి నిడించియుండగా, దేవేంద్ర పూజితుడగుచున్న త్యాగరాయస్వామి, ముచికుందునకు బ్రశ్నోత్తమై, నీవు మహారాజువు గనుక సంపదలు గోరబని లేదు నన్ను గోరుకొంటి వేని, భూలోక ప్రజలను నిన్నును, దరింపజేయుచుండునని, యానతీయగా మేల్కొని లేచి సంతసించి, మరునాడించుని పాలికేగి నీ పూజలోనున్న త్యాగరాయ స్వామివారినిచ్చుని ప్రార్థింపగా, దేవేంద్రుడిదేవుని నైతము మినహాయించుకొనని తన పారపాటునకు తానే నిందించికొని యింటిలోనికేగి మఱి నాలుగైదు త్యాగరాయ మూర్తులను బహుసుందరంబుగా సుకల్పమాత్రంబుననే సృజించి, పాంకంబుగా నలంకరించి, దీనిలో తన త్యాగరాయమూర్తిని నిరలంకారంబుగాను, సంస్కార విహీనముగాను, కనబడునట్లు చేర్చి సభలోనికి తెప్పించి, యిందులో నీయిష్టమైన మూర్తిని స్వీకరింపుమని తనతోననగా, ముచికుందుడు భ్రాంతిపడి కల్పితమూర్తులు సుందరంబుగానుండగా నందొకదాని గోరి స్వీకరించి బసకుపోయెనట- అటుపైనించుడు తనపురాతనత్యాగరాయమూర్తి తనకు దక్కినందుకు సంతసించెనట, నాటి రాత్రి యీక్యతిమము స్వామివారు ముచికుందున కెఱిగింపగా- మరునాడువచ్చి విధేయతగా, మనుషటి మూర్తి నించునకిచ్చి వేసి పురాతనమూర్తి నే నిర్భం

ధముచేసి కోరుకొనెనట, దానికిఁబ్రందు కటకటంబడి, తనకతడుచేసిన మేలునుబట్టి యేమియుననజాలక యిదిభగవత్తంత్రముగా గ్రహించి తనమూర్తి నే గాక, యీనాల్గునైదు కల్పితమూర్తులను మైత్రముముచికుందు నకిచ్చి వేసెనట, అట్లపైని ముచికుందుడు, భూలోకమునకువచ్చి యిక్కడ మలాల యక్షేత్రము వివృంబుగానుండుటంబట్టియు, పురాణమువల్ల దీనివహిమను వినుటంబట్టియు, నిచ్చట నుచ్చవులు లేకుండుటంబట్టియు, నిచ్చట నేయింద్రపూజితుడైన, త్యాగరాయస్వామిని ప్రతిష్ఠించెననియు.

౧ ఈతిరువాలూరులో దేవేంద్రపూజిత ప్రథమమూర్తియు.

౨ ఇచ్చట కాగ్నేయముగా ౧ ఆమడలోనున్న తిరువాంబూరులోనొక మూర్తియు.

౩ దక్షిణాగ్నేయముగా ౧౦ మైళ్లలోనున్న తిరుకోగవిలలో నొక మూర్తియు.

౪ ఈశాన్యముగా ౩ ఆమడలోనున్న తిరునల్లూరులో నొకమూర్తియు.

౫ దక్షిణముగా ౮ మైళ్లలోనున్న తిరుక్కాయరులో నొకమూర్తియు.

౬ ఆగ్నేయము ౩ ఆమడలోనున్న తిరుమలక్కాడులో నొకమూర్తియు.

తిరుపట్టూరిని కొందఱిరి- ఇది చెన్నపురి కుత్తరముగా ౫ మైళ్లలోనున్నది.

౭ తిరువాలూరున కాగ్నేయముగా ౨౦ మైళ్లలోనున్న వేదారణ్యములో మూలస్థానే స్వర్ణుడైన శ్రీవేదగీర్వానస్వామి సన్నిధిలో నొకమూర్తియు- ముచికుందుడు ప్రతిష్ఠించెననియు నిచ్చటిపెద్దలు ముచ్చటగా నెఱింగించిరి- ఈతిరువాలూరులోని మహాలింగము స్వయంభువు- యీయనకే వన్నీకే శ్వరుడనిపెరు- ఇందు ౩ ప్రాకారములు- ౪ గోపురములున్నవి-

ఈతిరువాలూరు మహాక్షేత్రమునకీ శాన్యముగా ౨ మైళ్ల దూరముగా- (నో) వాయుభక్షేణ యస్తిష్ఠే తాగశ్య మద్భిశతస్రియం తత్పులంఘటికాధన గయాశీర్షేతు దక్షిణోక్షీరపుష్కరిణి ప్నానం, రామపాదా

జ్జగత్సం॥ యఃకుర్యాత్తర్పణంసోపికోటియజ్ఞఫలంభేదిత్యాది మహత్త్వ
మునకాటపట్టై హేటకత్వేతాంతర్గతమై- సూతాశ్రమమనయ దక్షిణగ
యయనియు రామకేకరణియు ప్రిసిద్ధికెక్కిన గయేకరనెడు శ్రీరామగ
యాత్మేత్రమొకటిగలదు, అచ్చట శ్రీరామపూజితులైన శ్రీ విశ్వనాథా
న్నపూర్ణులును- గణపతిమూర చండికేశ్వరాదులు నున్నవారు ఇదిగాక
శ్రీ రుద్రపాదములు- శ్రీ రామపాదములు- కోవెల మంటపమందున్నవి- ఇ
చ్చట గయలోవలెనే పిండదానాదులు చేయుచుందురు. కోవెలలు చిన్న
వి- సాధారణముగా నున్నవి- దత్తులులేక శిథిలప్రాయములై కత్తలములు
గా నున్నవి- తూర్పు ప్రాకారము నొరసి క్షీరపుష్కరిణి యనెడు జలాశ
య మొకటిగలదు- దీనినీరు వైర్కల్య రూపరుచులచేత పాలవంటిదెగానే
యున్నది. ఊటు చిన్నది- సంపన్నులైన బ్రాహ్మణులు, లౌకికులు ౨౦ యిష్ట
వారున్నారు- ఊరికి పడమరప్రక్కనే శ్రీరామ మందిరమున్నది- దానిలో
హనుమత్ప్రీతాలక్ష్యణవిగ్రహసహిత శ్రీరామవిగ్రహమున్నది- యీగుడియు
ను- మిగుల శిథిలప్రాయముగా నె యున్నది- అచఁకుల కంతకన్న జీవనా
ధారములేదు గనుక మరన్నతు నిమిత్తము యాత్రికులవలన చందా చేయు
చున్నారు-

(ఈదక్షిణగయా మహిమ యెట్లన్నను.)

శ్రీరాములవారు సీతాలక్ష్యణసహితులై వనవాసము చేయుచు ని
చ్చటికివచ్చి యున్నప్పుడొక నాటిరాత్రి దశరథాది పితృదేవతలారాముల
వారికి కలలో గనపడగా రాములవారిచ్చటి శ్రీవిశ్వనాథాన్నపూర్ణులస
న్నిధిలో శ్రీరుద్రపాదముల యందు పిండప్రదానంబును- క్షీరపుష్కరిణిలో
తర్పణంబును- చేసిరనియు- గయలో నైననుపోని దత్తావహరణ కృతఘ్నత్వా
ది మహాపాతకములు నైత మిచ్చట నశించిపోవునని స్థలపురాణములో ను
న్నదనియు- నిచ్చటి పెద్దలు చెప్పిరి- ఇదిగాక యిచ్చటి క్షీరపుష్కరిణి పూ

రవ్వమందు రక్తపుష్కరిణిగానే యుండెనట. యిటీవల చోళదేశ మహారాజుతా॥ పశువులకాపరియైన యొక గొల్లవాడు పశువులను మేపుటకీ ప్రాంతమునకుతోలూరిరాగానందొక యావుమందను విడిచియీస్థలమునకు వచ్చువరకు దానిపాదుగులోని పాలన్నియు- తమంతటతామే కారిపోయినందున వట్టియావుమాత్రమే మఱలమందలో గలసి రాజమందిరమునకు పోగా- వారు దానికి పాలులేకుండుటచూచి కాపరిత్రాగివేసినాడని శిక్షించి రట-ఒకనాడా కాపరి శిక్షను సహింపలేక యీయావును వెంబడించిపోయి- యథావ్రకార మిచ్చటికదివచ్చి యెప్పటివలెనే పాలుకారి వట్టిపాదుగుతో వచ్చుచుండుట నిదానించిచూచి- యీసంగతి చోళమహారాజుతో వాడు విన్నవించినవిని యతండాశ్చర్యపడి యిచ్చటికి వచ్చిచూచి యీస్థలమందు భగవత్ప్రేరితుండై త్రవ్వించగా- సదరు విశ్వనాథాన్న పూజలు స్వయంభువులై ప్రత్యక్షమైనంగని-యవరాధక్షమాపణ పూర్వకంబుగా ప్రార్థించి వారికి గుడికట్టించి- పూజారాగము లేర్పరించి- తనయావు పాలు కారిన స్థలమునకు క్షీరపుష్కరిణియని పేరు పెట్టిరనియు- క్షీరపుష్కరిణిలో నవగంగలున్నవనియు, నవగంగలనగా- ౧ గంగ- ౨ యమున- ౩ సరస్వతి- ౪ గోదావరి, ౫ కృష్ణ, ౬ తుంగభద్ర, ౭ కావేరి- ౮ తామ్రపర్ణి, ౯ సరయువు- ౧౦ దాయనియు- మఱియు నిట్టిమహిమలు స్థలపురాణముతో నున్నవనియుం జెప్పిరి- తిరువాలూరు క్షేత్రమహత్త్వములో నాగరఖండమునందీ పంచక్రోశ మహిమగలదట, క్షీరపుష్కరిణిత్వరక్తపుష్కరిణిత్వ కారణంబులును- తత్తన్నిరూపక కథావిశేషంబులు నందులోనే కలవట.

హాటక క్షేత్రే స్లక్షవృక్ష చ్ఛాయాయాం గయాయాం శ్రీ విశ్వనాథాదిదేవతా సంనిధౌ- అని యిచ్చటసంకల్పము చెప్పచువ్వారు- ఇచ్చటననాదిగా, గయలో నక్షయవటమువలెనే స్లక్షవృక్షము (మట్టి చెట్టున్నది) అరిచువలన ప్రక్షవృక్ష చ్ఛాయాయాం, అని సంకల్పము చెప్పవలెనట, యీ

వివరము ట్రేతమహాత్మ్యములోనే యున్నదట.

ఏప్రల్ ౧౩వ తేది ట్రైతశు F మం॥ శ్రీ కుంభఘోణము సుత్రములో బ్రవేశించినారము- (శ్లో) అన్యత్తేత్రే కృతంపాపం పుణ్యత్తేత్రేవినశ్యతి పుణ్యత్తేత్రే కృతంపాపం వారాణస్యాం వినశ్యతి వారాణస్యాం కృతంపాపం కుంభఘోణే వినశ్యతి కుంభఘోణే కృతంపాపం కుంభఘోణే వినశ్యతీత్యాది మహిమాస్పదమైన యీ కుంభఘోణత్తేత్రముపంచక్రోశ భాసురత్తేత్రముట. చోళదేశములోనే చేరినది, తంజావూరుజిల్లా- కుంభఘోణము తాలూకా.

ఇచ్చట శ్రీశృంగేరీజగద్గురు మఠముతప్ప- తక్కిన కుట్టకుట్టమఠములు, అనగా, అన్ని మఠములవారి కొద్దికొద్దిమఠము లున్నవట- ౧౨ వేల కధికముగానె బ్రాహ్మణగృహము లున్నవి- ఊరు బహుసుందరముగాను, విశాలముగాను, సంపన్నులు గలదిగాను, నానావిధములైన పెక్కంగళ్లు గలదిగాను, అనేక దేవాలయ తీర్థములు గలదిగాను- సర్వదా యాత్రాపర భూయిష్ఠమైనదిగాను, ప్రకాశింపుచున్నది.

(ఇచ్చటి దేవస్థాన విశేషములు.)

దేవతలు.

వారిభార్యలు.

వారిరాబడి.

౧ కుంభ ఘోణేశ్వరుడు.... మంగళాంబిక.... రు ౧౨౦౦౦

౨ శ్రీరామస్వామివారు.

సాలగ్రామశిల-హనుమ

దాదినహితులు.

}

నీతాదేవి. ౫౦౦౦

౩ శార్దూపాణిస్వామి.... కోమలవల్లి. ౮౦౦౦

౪ చక్రపాణిస్వామి.... విజయవల్లి. ౮౦౦౦

౫ నాగేశ్వరుడు, ... జ్ఞానప్రసూనాంబ. ౬౦౦౦

౬ సోమేశ్వరుడు, ... పోమసుందరి. ౩౦౦౦

2 బాణపురీషుడు. బాలాంబ. ౨౫౦౦

౪ అవిముక్తేశ్వరుడు. అన్యతకుచాంబ డిరఫ్ట్ }
అన్యతవల్లి. } 3000

అమ్మతవల్లి... ..

౯ శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వరుడు. అన్నపూర్ణాదేవి. ... ౩౦౦౦

వీరిగుడిలో- ౧ గంగ, ౨ యమున, ౩ సరస్వతి, ౪ గోదావరి,

౫ కావేరి, ౬ కృష్ణ, ౭ తుంగభద్ర, ౮ తామ్రపర్ణి, ౯ సరయూ..)

అనెడు గవ కన్యకల విగ్రహములున్నవి.

౧౦ ఐరావతేశ్వరుడు- ... అభయాంబ. ౨౦౦౯

౧౧ గౌతమేశ్వరుడు. ... త్రిపురసుందరి, ... ౩౦౦౦

౧౨ భూవరాహస్వామి. అన్నవారు లేరు. ౮౦౧౧

౮ శివాలయములు. — — — — రాబడి రు 3౪౫౦౦

౪ విశ్వాలయములు. — — — — రాబడి రు ౨౫౦౦౦

၇၉၆. _____ ၁၃၄၀၀

౧ కుంభ మోణేశ్వరునకు- జ్ఞాంతు వాగ్యమున్నది. నేడువెండి పావ
భవాహనమందు వేంచేపుచేసి యుత్సవము చేసినారు. అచ్చవారు మంగ
ళాంబ- యీమెకు నట్టివాహనమే- అచ్చవారు చతుర్భుజములుగలిగి న
పుచ్చున్నట్లున్నారు.

౨ చక్రపాణిస్వామి- అష్టభుజుడు- త్రినేత్రుడు- జటామండలధారి.
బ్రహ్మాగ్నిసూర్యసహితుడునై యుండెను. తొల్లి బ్రహ్మాగ్నిసూర్యులకు ప్ర
శస్తియుయ్యెనట. అన్తవారు విజయవల్లి- చతుర్భుజ- స్వామికి రత్నకవచా
దులున్నవి.

3 శార్దూపాశీస్వామి-అంనువారు కోమలలన్ని-యీధృః-మూర్తికి క
న్ను, ముకుంద, నోరు, వీణవిభాగము కనబడదు. ఊహ్యమూర్తి-బహునుం
ధరముగానుండెను- స్వామివారి గుడి కుభయపార్శ్వములయందు నాల్గు
నాల్గేసి తాతిచక్రములును- నాల్గునాల్గేసి తాతియేనుగులును గలిగి, పూర్వ

నట్లుకనంబడుచున్నది. స్వామివారు దక్షిణశిరస్సుగా శయనించియున్నారు. అయిదు రంగములలోనిది యొక రంగముట- ఉత్పవమూర్తికి రుద్రకలను శ్రీదేవియు భూదేవియునున్నారు- ధృవమూర్తికి నాభికి మలమందు బ్రచ్చి యుండెను. ఈ స్వామివారు శ్రీరంగనాయకులవారువలె శేషశాయియై యున్నారు. ఆలయపులోని గోడలమీద తత్తద్దేవతలున్నారు. తంజావూరు తులసీమహారాజావారు సమర్పించిన రు ౭౦ వేలరూపాయాలు వెలగల రత్నఖచితశౌరభమున్నది. చూచితమి, సుందరముగానే యున్నది.

౪ పట్టాభిరామస్వామివారు—శ్రీహనుమత్ప్రీతాలక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నసహాయ సాలగ్రామ శిలానిమిత్త విగ్రహ నిత్యసన్నిహితులై- బహుమందరము గానుండిరి. ఏకసింహాసనమందే సీతారాముల్నిర్దరును వేంచేసియున్నారన- సీతార్చనారికి వేరే మంజరములేదు.

౫ నాగేశ్వరుడు- బాణలింగము- ప్రతి చైత్ర బ ౫ మొదలుగం దినమలవటకు- (అనగా) అమావాస్య వటకు సూర్యపూజ జరుగుచుండునట- (అనగా) సూర్యకిరణములు గుడిలోనున్న శ్రీ స్వామివారి శిరస్సుపైనితగులునందురు. ఇది చిత్రమహిమయని కొందఱును- చైత్రమాసము సమకాలము గనుక సూర్యోదయకాలమునకు కిరణములు స్వామిపైని వ్యాపించునట్లు సరిచూచి గుడి కట్టించిరని మత్రాంతరులు కొందఱు నందురు. అందువారు బృహన్నాయకి యీమనె జ్ఞానప్రసానాంబయని చెప్పుదురు. నటేశ్వరద్వారమందు గొప్పతాతి యేనుగులున్నవి. ఈ గుడిలోనే దక్షిణమందు యముడున్నాడు. ఈ యముని సేవించిన వారికి యమలోక ప్రాప్తి యుండదట అనగా నరకప్రాప్తి లేదనుట.

౧ శ్రీరంగములో. — కస్తూరి రంగనాయకులు.	} ఇవే పంచరంగములు - వీరే పంచరంగనాయకులు- అని కొందఱు చెప్పిరి
౨ శ్రీరంగపట్టణములో— కావేటరంగనాయకులు.	
౩ కుంభమైత్రములో — శార్దూలానిరంగనాయకులు	
౪ నాయవరములో. — పరిమళ రంగనాయకులు.	
౫ విజయనగరములో. — — వటరంగనాయకులు. —	

(ఇచ్చటి తీర్థములు.)

౧ ఉత్తరమందున్న కావేరీనదిలో- ౨ ఘట్టములున్నవి- ఘట్టమునకొకటి- చొ॥ ౬౬ చుట్ పట్టికోటి తీర్థములున్నవట.

౨ సూర్యతీర్థము.

౩ సువర్ణ తీర్థము.

౪ సింహ తీర్థము.

౫ మామఘ తీర్థము- ఇదే ప్రధానతీర్థము- ౧౨ యేళ్లకొకసారి బృహ

స్పతి సింహగతుడగుటయు- ఫాల్గుణ శుద్ధ పూర్ణిమయు- శుక్రవారమున యీ మూడును గూడినప్పుడు- మామఘ తీర్థస్నానము విశేష ఫలప్రదమట- అప్పుడు- మూడు నెలలు గంగయిందు లోనందునట- సంవత్సరమున కొకమారు మాఖఫాల్గుణములలో గంగయీ తీర్థములలోకివచ్చునట- కావేరీలో- ౨ ఘట్టములు కలిపి- ౨౦౦౦౦౦౧౨ యెనిమిది కోట్లపన్నెండు తీర్థములున్నవట— సకలభాషలు తెలిసి- సకలక్షేత్రములు సేవించిన అష్టపుత్రి వైద్యనాథ శాస్త్రీగారి కుంభఘోణ విశేషములు చెప్పినారు. వీరి వంశచరిత్ర- పూర్వము పార్వతి కల్పవృక్షము కావలెననికోరగా శివుడు స్వర్గస్థానీయ కల్పవృక్షమును తెచ్చియు- దేవేంద్రప్రాకారనవలన దానికి- నారికేళ వృక్షరూపమును కల్పించి- పార్వతికొంగంగగా- శివమాయకు మెచ్చి దానిస్వీకరించి- పార్వతి తనయుడై ప్రకారము నిత్య దానపర్యాయములో- శివుడిచ్చిన యీవారికేళవృక్షమును- తతాకాల సన్నిధి వస్తులైన ఈ యష్టపుత్రి వారికి దానముగా నిచ్చెనట- శాటనుండియు వీరి వంశస్థులకిచ్చటి గుడిలో ప్రథమ గౌరవ సత్కారము లిప్పటికిని- జరుగుచున్నవట— చిగుళ్లు- మొగ్గలు- పువ్వులు- సిందెలు- కాయలు- పండ్లు- యెల్లప్పుడును గలిగియుండుటనుబట్టి- కొబ్బరిచెట్టు భూలోక కల్పవృక్షమని శివుడు పార్వతికి బోధపఱచెనట- అఘుబితములనా సమర్థులగు పార్వతీపరమేశ్వరులకిది యొక లీలగదా— కావేరీతీరములయందు కొబ్బరిచెట్లు వస్త్రాలు తఱచుచుగా సాంద్రముగా నున్నందున బహు నేత్రో

త్యవముగానుండును. మంచిపంటగల భూములు. (స్త్రీ) పురుషులు తఱచుగా సుందరులే కలరు- అంచులో (స్త్రీ)లు విశేషసుందరులు- ఓరుకనాపల్లి మొదలు కుంభ ఘోణము వరకు కొబ్బరి నూనెతోనే మితాయాలు చేయుదురు.

౧౮౮౬ సం॥ యేప్రిల్ ౧౮వ తేదికి సరియైన వ్యయసం॥ చైత్ర శు ౧౧ బుధవారము ఉదయకాలమునకు మధ్యాహ్నము మహాక్షయము లో నాటుకోటి సత్రములో బసచేసినారము- యీసత్రము సుమారు ౫౦ వేల రూపాయాలు ఖర్చుచేసి కట్టింపిర- సుందరముగాను బటువుగాను విశాలముగానున్నది. ౧౦ నల్లశనపుతాతిస్తంభములు, పైవంచపాళీకున్నవి- ౨ ద్వారబంధములున్న- యీతాతితోనేచేసినారు- చిత్రమైనపనిగలిగియున్నవి- సాలగ్రామ శిలవలె మిక్కిలి నునువుగలిగియున్నవి- తాతి పలకతోపే డాబాలు కట్టినారు- యెంతమందికైనా యన్నము పెట్టుదురు- రాజులు మొదలైనవారికి దీనిని కలిపే వేరేవేరే సత్రపు భవనముల్లిట్టి వేయున్నవి. గ్రామవీధులు విశాలముగానున్నవి. గ్వారముఖపాశ్వరములయందు కొబ్బరిచెల్ల శ్రేణులున్నవి. కావేరితటములయందు విశేషముగా టెంకాయతోపులున్నవి. తంజావూరు మహారాజావారి జ్ఞాతియైన ఆవృతసింగమహారాజయొక్క సుందరమైన నగరున్నది. ఆయన చనిపోయిన తర్వాత వారితాలూకు ౫౬ లక్షలతాలూకా జాతులవారికి దఖలుపడినందున ఆయన భార్యకిప్పుడు నెంకి రు॥ ౧౦౦లు తబ్బీయిచ్చుచున్నారట. ఆయవృతసింగ మహారాజావారి శ్మశానముపైని మంచి సుందరమైన గుడి సప్రాకారముగా కట్టినారు. అదికావేరి కుత్తర తీరమందున్నది. యెటుచూచినను గుడియొద్దనుండి యరమైలు దూరముగా గుడి చుట్టును గోపురములకెదురుగా వీధులు గలిగి గ్రామముకపాటి సుందరముగానున్నది. యిసుకనేల- డొరికు త్రరముగా కావేరియున్నది- యిట్టిమహాక్షయత్ర

యత్రాచరిత్ర

గ్రామముద్వయము నాలుగు గోపురములు- అయిదు ప్రాకారములు యేడు ద్వారములు కలె- గొప్పదియు సుందర మైనదియునగు గుడియొకటిగలదు. ఈ గుడిలో శ్రీమధ్యాజ్ఞానస్వామివారు వేంచేసియున్నారు. ఈ స్వామిపేరు మహాలింగేశ్వరుడు- యాయనగుడిచుట్టు ననేకదేవాలయములు తరువాలూరిలోవలె నేయున్నవి- స్వామికి షటాంగమపూజ యథావిధిగానే జరుగుచున్నది- రోమశావిమహామూలిచ్చటనే తపస్సుచేసి తరించినది- యాత్మేత్రములో మొట్టమొదటమూకాంబికయ నెడపరాశక్తిశీవుని గురించి చిరకాలము తపస్సుచేయగా తేజోమయుడైమహాలింగేశ్వరుడు ప్రత్యక్షయ్యెనట- ఆ తేజస్సున కోర్వజాలక- అన్యవారుప్రాధికాంపగా- తనయుగ్రతేజస్సు నుపసాహరించి- యామహాలింగేశ్వరదూతముగా శాంతమూర్తియై యావిభావించెనట.

ఇందుగ్రామ బ్రహ్మహత్యవిమోచనముగోరి యిచ్చటనే తపస్సుసేయగా బ్రహ్మహత్య విడిచెనట- ఆ బ్రహ్మత్యయొక్క మూర్తి- మోక్షాక్షముడుకల మీద శిరస్సుంచుకుని విచారింపుచున్నట్టు గుడితా|| రెండవప్రాకారపుద్వారదక్షిణభాగభిత్తికా కోణమందు ఛాగియున్నట్లున్నది- చోళదేశప్రభువు గోపురప్రాకారమంటపములు కట్టించెనట- వెలిప్రాకారప్రదక్షిణమును- అశ్వమేధ ప్రదక్షిణమందురు- కుంభమీణములో వలెనే గుడియెదుటవిశాలమంటపమున్నది- కైలాసవాధనతీర్థరాదలు రెండవ ప్రాకారములోనున్నారు, సింహతీర్థమిచ్చటనేయున్నది- దీనికెదురుగా- శ్రీసుబ్రహ్మణ్యేశ్వరస్వామివారున్నారు. ఈ రెండవప్రాకారములోనే బృహత్కూచాంబుడరపు (బృహదంబ) అనెడు పేరుగల అన్యవారు స్వామికి దక్షిణపార్శ్వమందున్న మందిరములోనున్నారు. ఈ యన్యవారి సన్నిధి మంటపములో నాలుగు వేదముల పఠనపాఠనములు జరుగుచున్నవి. అన్యవారుబహుసంఖ్యముగల గ్రామీణులు- మంబమంది యలంకారములున్నవి. వేదవేద

లు పెకరిండున్నారు. నాటుకోటిసెట్లు సంపూర్ణాభ్యాసకులనుమూడు తేడములవారిని- శాస్త్రజ్ఞులను సమృద్ధిగాపోషింపుచు విద్యాధులకు సమృద్ధిగా సన్నవశ్రుములిచ్చుచు-వేదాదివిద్యలను చెప్పించుచున్నారు-౨౦-౪౦ మందివిద్యాధులున్నారు. ఇచ్చట వాజిపేయాంతక్రతు కర్తలుపెకరిండు గలరు. స్వామివారికి లక్షపైకము రాబడిగల దేశమున్నదట-బహుద్రస్యము నిలవగానున్నదట, యీ ద్రవ్యమే ఖచుఁచేసి స్థానాధికారి చప్టావగైరాల మరంమతులు చేయించుచున్నాడు- స్వామివారికి వెండి వృషభాదివాహనముల నేకములున్నవి, గొప్ప తేరులైదున్నవి. పుష్యశుంగికి విశేషోత్సవ మగునట- చైత్రవైశాఖాశ్వయుజ కార్తికాదులలో మంచి మంచి యుత్సవములును జరుగునట- శ్రీస్వామివారి గుడికి ప్రాద్వాసపాశ్వమందే కారుణ్యామృత తీర్థమున్నది. కావేరీదక్షిణతీరమందూరును కలసి చిరకాలబ్రాహ్మణప్రతిష్ఠితమైన శ్రీకాళీ విశ్వనాథాన్నపూర్ణాగణ పతికుమారచండికేశ్వరభైరవాదులుగల సుందరమైనయొక చిన్నమందిరమున్నది- స్నానముచేసి వచ్చువారు దశనాభిషేక పూజాదులు చేయుటకుపయోగముగానున్నది. స్థాపకుడు సన్యసించినపైవి యీ గుడినుత్తరపాశ్వమందు తదియ సమాధిస్థలమందు కట్టించిన గుడియు సుందరంబుగా నేయున్నది.

కావేరీతీరమందు ౩౬ స్తంభములును నాచుమీద సుందరమైన గుడియును నాలుగు మూలలను నాలుగు గుమ్మిలవంటి గుడులునుగలిగి-అభిషేకవారినుంటపనునుపేరు గలదిగా నొక గొప్పమంటపముగల కళ్యాణతీర్థమున్నది- పుష్యశుంగి కెచ్చట దివ్యమైన యుత్సవము జరుగునట- కాకుణ్యామృతతీర్థము- సింహతీర్థము- యివిగుడియావరణములోనే యున్నది మఱియు సనేక తీర్థములు గ్రామముకు చుట్టునున్నవని కొందఱును- అనేకములనగా ౨౦ యిరువదియేయని కొందఱును చెప్పినారు- ఇట్టి

యీ మహాక్షేత్రములో దేవతలన్న సేవించికొని గ్రామస్థులవలన దేవ
తామహిమలువిని సంతసించి నాటుకోటి సత్రములో మధ్యాహ్నమందు
వంటచేసికొని భుజించి యీ రాత్రికే మాయూరక్షేత్రమునకు పోయిసా
రము. కుంభఘోణమునుండి మధ్యాహ్నమునకు జన ౧కి రయల్ చార్జీ
౧క అణా మధ్యాహ్నమునుండి మాయవరమునకు తయల్ చార్జీ అ॥

యేప్రేల్ తే ౧౪ది రాత్రికి మాయూరక్షేత్రములో నాటుకోటిస
త్రములో బస- ఈ సత్రము మధ్యాహ్నసత్రమువలెనున్నది- అయితేమా
నికంభములు సుందరముగానున్నవి-దిగువ పంచపార్శ్వకితాతిస్తంభములును-
ద్వారబంధపుపనియు బహు చిత్రంబుగానున్నవి- బంగళామాదిరిగా రంగు
లువేసియున్నారు- విశాలముగా నాలుగు భవంతులు గలిగియున్నది-వంట
చేసికొనెడు సత్రమొక్కటియు. సీదాలిచ్చు సత్రమొక్కటియు- గలవు-
మొదటి సత్రములో వెందరికైన నన్నము పెట్టుదురు- గ్రామమధ్యమం
దు కావేరీశాఖయున్నది గాని నీరు లేదు- అయినను మంచియిటిక మా
తులు గలవు బారెడు త్రాడు చాలును- స్నానపానములచ్చటనే చేయు
దురు- తామర కొలనొకటియు- ౭ | ౮ కోనేళ్లును గలవు- గ్రామము గొ
ప్పడే- పెక్కంగళ్లున్నవి- తెంకాయతోపులు- అరిటితోపులు- పువ్వువన
ములు- పెక్కు-గలవు- ఊరు మిక్కిలి గొప్పదిగాను- విశాలముగాను-సుం
దరముగాను- విశాలవీధులుగలదిగాను- మంచిరోడ్లు గలదిగాను, నాజాకు
తక్కువయైన స్త్రీపురుషులు గలదిగాను, మూఖభూయిష్ఠముగాను, ఉ
న్నది. ఇచ్చట సత్రములుండ బట్టిగాని లేనిచో బసలేదొరకవు, మరునా
డు చైత్ర శుకల బు॥ శివేశ్వరపులను సేవించితిమి.

౧ కావేరీ శాఖకు దక్షిణభాగమందు మాయూరేశ్వర నామముగల
స్వయంవ్యక్త శివస్థలమున్నది. అన్యవారిపేరు అభయాంబిక - యీ యా
భయులకు ౧౨తేదీకాలయములే మంచి పనిగలిగి ప్రకాశింపుచున్నవి.

3 ప్రాకారములు- ౪ గోపురములు- కలపు. అండులో ప్రాగ్గోపురమునకు ౧౧ అంతస్తులున్నవి- ౨ గొప్ప తేరులున్నవి అనాదిస్థలము వైశాఖ మాసములో బ్రహ్మోత్సవముట. గణపతి, కుమారస్వామి, సభాపతి, మొదలైనయినేక దేవతలయొక్క మందిరములు- మయూరనాథుని గుడిచుట్టునున్నవి. తగుమాత్రపు వాహనములున్నవి- బ్రహ్మతీర్థము- అగస్త్యతీర్థము మొదలైన తీర్థములై దారున్నవి- బహిఃప్రాకారములో కొన్నిచోట్ల- మరమ్మతు చేయుచుండిరి- కోవెలయావరణము విశాలముగానే యున్నది- దేవతావ్రతిములు సుందరముగానేయున్నవి- పూజావినియోగములు భక్తి శ్రద్ధాపురస్కరముగానే జరుగుచున్నవి- స్వామివారిగుడిపని బహుచమ తాగరముగానున్నది.

౨ కావేరీశాఖకుత్తర భాగమందున్న తిరువందళూరిలో శ్రీపరివళరంగనాయకులవారి మందిరమున్నది. స్వామివారికి నాల్గుభుజములున్నవి- శిరోభాగమందు సూర్యుడు- నాభియందు బ్రహ్మ- పాదములయందు చంద్రుడు- గోడలమీదనుండి-వామాంతద్వారమందు గంగయు - దక్షిణాంతద్వారమందు కావేరియునున్నారు- యీగంగాకావేరి విగ్రహంబులును- శ్రీభూసహితమైన స్వామివారియచా విగ్రహంబును- సుందరముగా నెయున్నవి. చోళదేశరాజవ్రతిస్థయని కొందఱును- స్వయంవ్యక్తమని కొందఱును- చెప్పిరిగాని స్వయంవ్యక్తమేయై పంచరంగములలో నొకటియై యుండుట నిజము- అయితే చోళదేశరాజు మందిరగోపురప్రాకారమంటపాలు కట్టింది నిత్యోత్సవాదిసకలోత్సవ నిబంధనములు చేసినందున- తత్ప్రతిష్ఠగానే చెప్పుచున్నారని తోచుచున్నది.

3 అమ్మవారు శ్రీరంగనాయకి- స్వామిగుడికి కుడివైపున వేరేగుడిలోనున్నారు- ఆంధ్రాశక్తివారు స్వామికి వామభాగమందుండిరి- నిత్యపూజలహాళులముగానే జరుగుచున్నవి. శ్రీరంగనాయకియొక్క చక్కనిముఖమంటప

హంస - స్తంభములకు మీదిభాగమందును - కప్పీకి దిగువను (అడుగున) విచిత్రతరమైన పనియున్నది - నాలుగుస్తంభములను వేలాడుచు ౫ అయి చేసిగుండలుగల యేకాండపుతాతి గొలుసులు నాలుగు విచిత్రముగాను న్నవి-గుడికి. ౩ ప్రాకారములు- ౧ గోపురము- కలవు. రథమంటపము సుందరముగానున్నది.

ర మయూరనాథ రంగనాథమందిరములు సుమారు రెండు మైళ్ల దూరములోనున్నవి-

౫ ధర్మపురపు తంబూరురాయడు పరీక్షింపిన విశ్వేశ్వరుని మందిర మొకటి సుందరముగా. మధ్యప్రదేశమంద-న్నది- యటియు నైదారుమందిరములు గ్రామమంద-న్నవి-

దక్షిణోక్తరములకు రెండు మైళ్లును- ప్రాకృష్టిమములకు మూడు మైళ్లును- సుమారుగా గ్రామపరిమితిగలదు.

రు ౬౦౦౦ మయూరేశ్వరునకుగల రాబడి- ఆరువేల రూపాయీలట.

౫౦౦౦ రంగనాయకులకుగల రాబడి- అయిదు వేలరూపాయీలట.

౧ మయూనారనాథుని కార్యములు తంబూరునాయని యధీనములై యున్నవట.

౨ పరిమళ రంగనాయకుని కార్యములు సర్కారు నియమించినపంచాయతీదారు సెలవుమీద జరుగుచున్నవట.

౧౦౦౦ వేయి బ్రాహ్మణ గృహంబులును- ౪౦| ౫౦ నలుబది యేబది వైష్ణవగృహంబులున్నవి.

ఈ గ్రామము తంజావూరు జిల్లాలో చేరినదియు- తత్తుల్యమైనదియు- గనుక జెడ్డీవనైరా దొరలఖచేరిలున్నవి. ౧ ఆసుపత్రయొకటియు- మిటిక్లేవన్ వరకు చెప్పగల సూక్ష్మాకటయు గలవు. వీధిమాగములిను కమన్ను కలసియున్నవి. కావేరీశాఖయొకపాటిదిగానున్నది. అది పూలుగా కట్టి రోడ్డుపోసివారు డోరిలో నచ్చటచ్చట మంచిమంచి మహాడిలు బంగళాలు- బవంతులు- పుష్పవనములు- తోటలు- వనైరాలు కలవు రయల్

ప్రేమను మొదలు- నాటుకోటి సుత్రమువరకు ౧॥ మైలున్నర దూరముగల
దు- తిరువందభూటు సుమారు మైలుండవచ్చును- గుట్టపుబట్టు, యెక్కా-
లు, కనబడలేదు- యెడ్లబండ్లు విరళముగా కనబడినవి- ఫలపుష్పవస్త్రభూ-
షణాది సకలాభీష్ట పదార్థములు వలసినన్ని దొరుకుబజారులున్నవి.

మాయవరము మొదలు- వైద్యనాథమువరకు ౦- ౦-—౬ ఒకటిన్నర
యణారయల్ చాజీయిచ్చి-

యేప్రెల్ ౧౬వ తే॥ ఉదయానకు వైద్యనాథత్వేత్రములో నాటుకో-
టిసుత్రములో బ్రవేశించినారము- ఇదియు పైనివ్రాయబడిన సుత్రమువలె
నచ్చితముగాను విశాల రమణీయముగానున్నది. దీనివెనుక మంచికోనేరు
న్నది- శ్రీవైద్యనాథస్వామి గుడికి ౩ మూడు ప్రాకారములు- ౪ గోపురము
లు కలవు పడమరగోపురము తప్ప తక్కిన మూడుగోపురములు- సమీపము
గానేయున్నవి. ప్రాకృత్త్యమగోపురములు ౯ లొమ్మిదేసి ద్వారములు గల
విగానున్నవి గుడి మిక్కిలి గొప్పది కాదుగాని బహు రమణీయముగాను
న్నది. రెండవ ప్రాకారములో మందిరములు చుట్టునుగలవు, స్వామివారు ప-
శ్చిమాభిముఖముగా నున్నారు- సన్నిధిలోనున్న స్తంభములపని సుమారు
గా మధురలోనున్న స్తంభముల కున్నట్లున్నదిగాని శిల్పవిశేషముమాత్రమ
ధికముగానున్నది. దక్షిణాభిముఖముగా బాలాంబిక సన్నిధిలోనున్న గ-
ర్భాలయులోనున్నది. స్వామిగుడి కొకభాగమందు చటనాథుడనెడు దం-
డపాణి విగ్రహమున్నది. అక్కడనే ౧. ౨ మెట్లెక్కగా దండనాథ ధ్రు-
వమూర్తియున్నది. దానికెదురుగా శ్రీరాములవారు జటాయువును దహ-
నముచేసిన గుండమున్నది- ఇదే జటాయువు మృతిచొందిన చోటని కొందర
నిరి. అమ్మవారి సన్నిధిలో ౧౦౧౧ చిల్లలపంజరములున్నవి- సిద్ధావృత్తం
బని యొక తీర్థమున్నది- కుమార్తెస్వామిని ముద్దుకుమారుడందురు- కార్తి-
కములో కృత్తికానక్షత్రమువాడు లోకోత్తరమైన యుత్సవము కుమార.

స్వామికి జరుగును. అప్పుడు పెక్కు జనము వచ్చును. ప్రాధానము చెల్లింపుచుందురట. అభీష్టసిద్ధియునగుచుండునట. అందులో సంతానకాములకవశ్యంబుగా సంత్రాస ప్రాప్తియగునట.

శ్లో॥ బాలేశవైద్యనాథేశ. మహాపాపహరేతిచ।

పఠేన్నామత్రయంనిత్యమ్। భవరోగనివారణమ్॥

అని యీ స్వామిమహిమను చెప్పుదురు. యెట్టివారికైనను స్వామి సన్నిధికి రాగానే- మనసు బ్రహ్మనందమగ్నమై పులకాంకురములుదయించక పోవు- ఇట్టి స్వామిని సేవించినారము- తుచ్చిపుష్పలు- పద్మములుమొదలైనవానితో జేర్చి విచిత్రతరములైన మాలికలు గూర్చి యమ్ముదురు. ఇదివఱకిట్టిచక్కనివి చూడలేదు. ఊరు విశాల వీధులు గలదే గాని మిగుల సుందరంబుగానుండలేదు. టెంకాయతోపులు- అరటితోటలు- విశేషించికలవు యీరోజున మాధ్యాహ్నిక మిచ్చటనేచేసికొని జన గకిరుం-అనాచా॥ రయల్ చాజీ యిచ్చికొని పగలు రెండు గంటలకు రయలెక్కి- ౨॥ రెండున్నర గంటలోగానే దియ్యారీ క్షేత్రములో ఉత్తర గోపురోత్తర వీధిలో దిగినాము-

జైత్ర శుకె ౩ శు॥ సరియైన ఏప్రిల్ ౧౬వ రేద- సాయంకాలమును స్వామిని సేవించినారము- ౧ స్వామి పేరు బ్రహ్మపురీశ్వరుడు- ౨ అన్నవారి పేరు త్రిపురసుందరి- వీరు ప్రత్యేకాలయములలో మధురలోవలె నైనారు. అన్నవారి గుడికెదురుగా బ్రహ్మతీర్థమున్నది- అది మహానూరురుద్యమునగు జలముగలిగి యున్నది- నిత్యము వేదశ్రయపారాయణులుగుచుండును- సుమారు ౧౦౮గురు వేద వేత్తలున్నారు. అన్నవారికి దక్షిణముగా ప్రాకారద్వయముగల స్వామివారి గుడిసభావశ్యాదివరివేళ్లితమై సుందరముగానే యున్నది- అనేక దారువాహనములు కొన్నిలోహనాహనములును గలవు- గుడిచుట్టు సనేకదేవతామందిరములును- లింగము

లును భక్తవిగ్రహ శ్రేణులును గలవు. వుప్పులు వండ్లు వస్తే రా యంగళ్లు గుడిలోపలనే యున్నవి.

ఈ బ్రహ్మపురీశ్వరస్వామివారి మందిరమువేసుక దానికన్న పడమట గాను కించిదన్నతముగాను పేరొక మందిరము సుందరమైననున్నదీ దీని కి దానికిని సంధిగోడ యొక్కటే- యీ యున్నతమందిరమునే కొండయొ న్నియు- కొండనే మందిరాకారముగా తీర్చికట్టెరనియు- కించిదన్నతమైన కొండమీద గుడి తీరుగా శిఖరము కట్టెరనియు- నిట్లు పరిపరివిధములుగా- చెప్పిరి- నామట్టుకు చూడగా- కొండమీదగుడిగా శిఖరము తీర్చికట్టెనట్టే కనబడుచున్నది—అడుగునుండి శిఖరము వరకు గొప్పదేవాలయము పా టి యాన్నత్యవైశాల్యములుగలిగి యున్నది.

స్వామివారికి ప్రదక్షిణము సేయుచు సుత్తరపాశ్వరమునకు రాగా- పెద్దగుడికి మెట్లున్నవి- ఆ మెట్లు వెంబడిసి- కొంతకూరము తూర్పుగా ను- కొంత దూలము దక్షిణముగాను- యెక్కిపోగా- ప్రాభుభిముగా మ హాలాన్నతములైన యుమామహేశ్వర విగ్రహములు రెండు తత్తత్పరి వారదేవతాసహిములై యున్నవి —యీయావద్విగ్రహంబులును- మైని నాదినట్లున్న చప్పురంబును- కొండ దొలిచి నిమింజనట్టే కనబడినవి.

ఇట్టి శ్రీమదుమామహేశ్వరులను సభక్తికముగా సేవించికోని- తొడిగి మెట్లుగుండా దక్షిణాభిముఖముగా పోయిపోయి-వచ్చిచూ భిముఖముగాఁ జూ టికొన్ని మెట్లెక్కిపోగా- నచ్చట దక్షిణాభిముఖముగానున్న(చట)శతనా భుడ నెడు దేవుని దశనమగును- శరభాపతారము యొక్క మహాలా గ తను సహింపజాలక బ్రహ్మాదిదేవతలు ప్రాథీంపగా- దిగలిగిరముగా శం తమై నిల్చిన శరభ విగ్రహమిదేయని స్థలజ్ఞులగారి ఇతరులే కాల్గిపోయిన కొందరని- ఈయనకు ప్రతిశుక్రవారమునాడు పునుగుజవ్యాదితో సభిపే కించి పూజింతురు-దైవశంబున మేము చేరినదియు శుక్రపాతమేనైతే

ధూన తడుత్యవమును ధృగుత్సవముగాజూచి ధౌంఠయు సంతసించితిమి.

ఇట్లు సాయంకాలమందు దశానము చేసి సేవించికొని మఱల మునుపెక్కిన మెట్లుదిగివచ్చి- అంతటినుండి కొంతవఱకు దక్షిణముగాను- కొంతవఱకు పడమరగాను ప్రదక్షిణముగా పోవుచుదిగి- తదుత్తరపార్శ్వమును చుట్టిక్రమరబ్రహ్మపురీశ్వరుని సన్నిధికి చేరినారము.

ఈ శరభవాధుని దశానమునకు పెక్కిండు గుంపుగుంపులుగా వచ్చుచు పోవుచుండుటవలనను- సన్నిధి స్థలమిరకటముగా నుండుటవలను- మిగుల శ్రమకరంబుగా నుండును— ఎక్కినది మొదలు దిగిన వఱకు ౨౦౦ మెట్లుండును. కొంతపర్యంతమిద్దగు సరిగా పోవచ్చును- కొంతవఱకు నొక్క-క్కడుగానే పోవలయును. మూడవ ప్రాకారములోనున్న శ్రీత్రిపురసుందరీదేవి కెదురుగా బ్రహ్మతీర్థమున్నది. ఇప్పుడు బ్రహ్మత్సవము గనక యీ నాటియుత్సవము మేమును కన్నులార జూచితిమి-ఉత్సవమంటపము దక్షిణాభిముఖముగా విశాలమై యీమూడవ ప్రాకారములోనే స్వామి సన్నిధినున్నది-

౧- జ్ఞానసంబంధమూర్తి... .. పుష్పకము- రవ్యమైనదే. ...

౨- గణపతి. మూషకవాహనము-సాగపైనదే

౩- వల్లీదేవసేనాసహిత కుమారస్వామి. మఱయూర వాహనము వనోహరమైనదే. (దే.

౪- ఉమామహేశ్వరులు. నందివాహనము-సుందరమైన

౫- త్రిపురసుందరి. సింహవాహనము-జగన్మోహనమైనదే.

వీరికి సాయంకాలము మొదలు ౧౦ గంటల రాత్రి వఱకు గుడిలోనే సోత్సముగా తిరువీధు లేగిందినారు. నాగస్వరము వాయించు విద్యావంతుల మేళములు పెక్కుగా నిక్కడనున్నవన్న ప్రసిద్ధి ప్రియున్నందుకు నీదశానముగా నేటికెరువీధి సమయములో నిద్దరు విద్యావంతులొక మేళము

పూ రం బా గ ము

బా నాగస్వరము వాయించుటయు దోలు వాద్య చాతుర్యమును - చూచి మునుపు విన్న ప్రసిద్ధి చాలదని నిశ్చయించినారము. అనగా అంత లోకోత్తర ముగానున్నదని మాయభిప్రాయము. ఉత్సవములో పైని వాగ్గీసన యంక ల రీతిగా వారిని వరుసగా నడిపించి- పాగిది పశ్చిమాంతముగా స్వామి సన్నిధిలో నిల్పిరి.

వాహనములు దారుమయములు- మంచిరంగులవి- త్రిపురసుందరికి మంచి విలువగల నగలలంకరించినారు- సువర్ణ విగ్రహము- బహుసుధ దరముగానున్నది- రేపు రథోత్సవముగాని పాగ్గించినదిగాదు.

పైపేల్ ౧౭వ తేది వైశాఖ శుకర శ॥ రుం-౦-౭౦ రెండణాలు- రైలు చాజీయిచ్చి నైలెక్కి- శ్రీ చిదంబర క్షేత్రములో ప్రవేశించినా, తము- తది శేషము లెల్లన్నను—పుండరీక పురమనియు- తిల్వవనమనియు- వ్యాఘ్రపురమనియు- అభగినభయనియు- ఇత్యాది నామంబులుగల శ్రీచిదంబర మహాక్షేత్రము- విరాట్పురుషునకు దహరాకాశాఖ్యహృదయస్థానమని- యుపనిషత్ప్రసిద్ధమైయున్నది- శ్లో॥ శ్రీపర్వతంశిరస్థాననే కేదారం తులలాటకే॥ అవిముక్తంభువోమః ధ్యేహృదయేతు చిదంబరమిత్యాదిశ్రుత్యుక్తారీతిగా మహాయోగులు ధ్యానము సేయవలయునని యోగశాస్త్రరహస్యము- యీమహాక్షేత్రపు మహత్వము బహుపుతాణములలోనున్నది అందొక్కటిప్రకృతమందుశ్రీచిదంబరస్థానాస్థానిక ధర్మకాత్యవ్రాజాధిశారులలో నొకరగు- బ్రహ్మశ్రీశిల్పగణపతి దీక్షితులవారు ముద్రింపించుట యతాక- వారుదాగిడుల య్యును తెనుగు- లిపిసహితంబుగా నేర్పిటహారహస్యములుజేర్చి- యొక తెలుగు వచనకావ్యమువాగ్గిని సువరణనిమిత్తమది మాషరముగానే యిచ్చియున్నారు- స్వల్పకాలములోనే సువరింపఁబడి ముద్రింపఁబడగలదు- గనుక దాలోని సారాంశములనే ప్రకృతోపయోగముగా సంగ్రహించి వ్రాయుచున్నారము.

నాలుగు గోపురములున్నవి - అందులో ప్రాగ్గోపుర మత్యున్నతం
 బుగా నున్నది- ప్రాగ్గోపుర శిఖరమందు నిలువంబడి చూడగా కనుచూపు
 మేరచుట్టును దేవార్చక భూములుంచుండెనట- యిటీవల ౩౦౦ మూడు
 వేల గృహములవారై యర్చకులు బుద్ధిశాలులు గనుక- దేవాలయాధికార
 ము గవర్నమెంటువారికి స్వాధీనముగాకుండునట్లు భూములన్నియు తెగన
 మ్మి స్వామికిని-తమకునుజీవధనముగాదాచికొని-పరీక్షాకాలమందు సరాధా
 రముగా నీగుడియున్నది- దీనినికనిపెట్టుకునియే జీవనముగా-లోకులుస్వా
 మి కేమి సమర్పించెదరో- అదే ఆపూట కారగింపుచేసి మేమనుభవింపు
 చున్నారమని యీచొ॥ ఉపాయముగా సమాధానపరచి- ఆయుషద్రవము
 ను తప్పించుకుని దేవాలయములో సర్వాధికారములుతామే వహించి అ
 -మాయక భక్తితో స్వామిని యథావిధిగా పటాకలములయందు దనమొ
 క్కయింటివారుగా పూజింపుచుండిరి. కారణాంతరమువల్ల మూడువేల
 ఋళ్లవారిలో ౬౭౦౦ ఋళ్లవారు దేవతాపరాధము జేసినశింపగా-చక్క
 తమందు ౩౦౦ మున్నూరిండ్లవారున్నారు. వీరు పురశ్చాడులు- సాంగ
 ఋగ్యజుర్వేదాధ్యన సంపన్నులు- ఆగమ దీక్షగలవారై దీక్షితనామాంక
 తులువై యున్నారు- వీరిభక్తి శ్రద్ధలు చెప్పనలవిగాదు-

౫ ప్రాకారములు నిర్మల విశాలరమణీయములుగానున్నవి- ౧ ప్రథ
 మప్రాకారములో-అనగా గర్భప్రాకారములో జ్ఞానసభ- హామసభ-
 యనినామాంతరములుగల- చిత్రభయోకటి గలదు- దీనికి.

౧ పంచాశద్వర్ణములు- అస్తిభారముగా నడుగున చేచబడియు
 న్నవట-

౧ నాలుగు వేదములు నాలుగు పెద్దస్తంభములుగా నిల్పబడినవట.

౧ ఆరు శాస్త్రములు- ఆరు చిన్నస్తంభములుగా నుంచబడినవట.

౧-౩యిరువది యెనిమిదిశివాగమములు క్రిందిపీఠముగా వేయబడినవట

౧- ౯౬ తొంబదియారు తత్వములు- తొంబదియారు గవాక్షులుగా నుంచబడినవట.

౧- శ్రీశివ పంచాక్షరీ మహామంత్రము సన్నిధియందైదు మెట్లుగానుండెనట.

౧- ౬౮ అరువదినాలుగు విద్యలు- అనగా చతుష్పాఠికళలు- ౬౮ కన్యలుగానమచబడెనట.

౧- ౧౮ పదునాలుగు లోకములు- పదునాలుగు మీదిపలకలుగానుంచబడినవట.

౧- ౬ నవశక్తులు- తొమ్మిది కలశములుగా విమానోపరిభాగమంచుంచబడినవట.

౧- ౭౨౦౦౦ డెబ్బదిరెండువేల నాడులు (నరములు) డెబ్బదిరెండువేల మేకులుగా ఓడుబిళ్లలకు తాచి యుంచబడినవట.

ఇట్టి యీచిత్రభలో- స్వర్ణమయంబును- పరుసేవేదివలె నితర లోహములను స్వర్ణమయములుగా గాఢించునది యనగు- శ్రీచిదంబరపరమానందతాండవమూర్తి- దక్షిణాభిముఖముగా-

శ్లో॥ ప్రథమంవహ్నిహస్తం చ । ద్వితీయంచరణంతథా । తృతీయం

లంబసూత్రం చ । చతుర్థం డవ్యగంస్త రేత్ । ఆభయంపద్మహంబిద్ధి ।

తాంజ్వంభావయేత్సదా॥ అనునట్లు వేంచేసి విరాజనాననుగుచుండె

శ్రీశివ కామసుందరియను పేరుగల యన్యవారు దక్షిణాభిముఖముగా నేయుండి-శివతాండవమునుకేగంటజూచుచున్నట్టున్నారు- ఈ యన్యవారిమూర్తి సువర్ణమయము- అన్యవారికి తూర్పున స్వర్ణభైరవుడున్నాడు, ఏకమందిరములోనే వీరందరునుండిరి, ఈ చిదంబర మూలమూర్తికి పడమరగానుత్తరము వైపుపరదాలో, గోడమీద, చిదంబర చక్రముమొదలైన సువర్ణమయములైన చిదంబర రహస్యములున్నవి, స్వామిసన్నిధిలో పాశ్చిముఖముగా తిల్లిగోవిందరాజస్వామివారును, పుండరీకవల్లియనుపేరు

గల లక్ష్మీదేవియునున్నారు, ఈ మట్టుమూర్తులతో నున్నది, చిత్రభాయం దుడు, ఈ సభకుపైని సువర్ణమయములైన యోధుబిల్లులు (పెంకులు) స్థాపించినవిమానము శృహాకారముగానున్నది—ఇది కలియుగము గనుక తామ్రకారముగా గనంబడుచున్నదందురు. ఒక భాగమునకుబోయిచూచితే స్వామికి సరిగా మీదను సువర్ణమయములైన యోధు బిల్లులకనంబు మను—ఈ స్వామితో తుల్యముగానే, అనాదికాలముబట్టి మూర్తీభవించిన స్ఫటికలింగంబును, మరకత మణిమయమైన యానందన పేశమూర్తియును, కనక సభయ నెడు సన్నిధి మంటపములో, నిత్యమును షటాంగములయందయథావిధిగా, వ్యాఘ్రపాదపతంజలి నివిష్టసూత్రప్రకారముగా నారాధింపబడుచున్నవి, యీ యారాధనము చూడవేడుక గానుండును—పాలు, పెరుగు, నేయి, శరీర, లేనె, నూనె, చెరుకు పానకము, పింఠాయనీరు, గంజిపసలెనట్లు లెస్సగా సరంధరజలపాత్రవిశేషములో. కడిగిన కుంచెదన్నము, శుద్ధోదకము, మొదలైన సేరునకు తక్కువగాని ద్రవద్రవ్యములతో నభిషేకము గావింపుచుందురు, ప్రత్యభిషేకానంతరమం మశుద్ధోదకముతో నభిషేకింపుచు నేయుండుదురు, సహస్రనామపూజాది శేషోపచారములు సభక్తికంబుగా నొనరింపుచుండుదురు, యీ పూజా సమయమందే, భక్తులు చేయించు పూజలుతదితరారాచకులు యథావిధిగా నిష్కలపటముగా జేయుచుందురు.

దినము గి కి నాలుగణాలచో || సాలుగి కి రుం లిచ్చి కొందఱును పృథివీసువారపూజని || సాలుగి కి రుం లిచ్చి కొందఱును- ప్రతిత్రయోదశీ ప్రసోపపూజని || రుం లిచ్చి కొందఱును- మఱియు సధికముగా తమతమ భక్తికి శక్తికి తగినట్లు ద్రవ్యము సమర్పించినానా విధపూజలు కొందఱును- చేయింపుచునే యుండుదురు. రుం గల కోక కంఠు బల్లెరిము చేయించి దానితో నడుమను సేరన్నము పట్టదగిన గిన్నెయు- దానిచుట్టును- తానికన్న చిన్నగిన్నెలై దారును స్థాపింపబడియుండును- మఱియు దాని

బట్టికొనదగిన లగా మొకటియుండును- అట్టిపల్లెరములో సంపూర్ణముగా పదార్థములన్నియు. (అనగా) అన్నము, కూరలు, నేయి, పులుసు, పెరుగు, క్షీరాన్నము, భక్ష్యములు, నింపి, స్వామికి నివేదించుదురు. ఇది భక్తకృత పూజానిబంధనము, స్వామివారికర్చకులు చేయుచున్న నిత్యభోగమింతని తెలియలేదుగాని విశేషముగానే జరుగుననివింటిమి. మున్నూరిష్టయర్చకులలో దినమునకొకరుచొప్పున ప్రతిదినపటాకలపూజ చేయుచుండుట యాచారమైయున్నది. పూజగిరిగుండులచొప్పునపూజలుఁగిరిగుండులగుచున్నవి, యెవరివంతునాడువారే స్వకీయద్రవ్యము వినియోగపఱచి యీపూజలు భక్తి శ్రద్ధలుగలిగి చేయుచుండురు లోకులుసంతసించి తమ తమకిచ్చినసొత్తు తాము తామే యనుభవింపుచు స్వామికని సమర్పించినది యెవరివశముగావచ్చినను వారుదానినవహరింపక స్వామిసొత్తులోనే చేర్చి విశేషోత్సవములక్రింద వినియోగపఱచుదురు. లోకులు స్వామికైనను, తమకైనను, ద్రవ్యాదీక మొసంగిన నొసంగకున్నను, సాదరముగా ద్రవ్యదాతలకెట్లు చిదంబరక్షేత్రవిశేషంబులన్నియు నెఱింగించి యాత్రచేయించి విడుచుచుండుదురు. లోకములో పెక్కుదేవాలయంబులు పెక్కుండ్రుచరకులు గలరు. గాని యీ దేవాలయమునకు నిందలి యర్చకులకును సాటి యెందైనను గాన గాదు- ఈ స్థలమునకు బోయి యీ యర్చకులను జూచినవారికి మేము వ్రాసిన దంతయు నిజమేయని లోకులకు సందియములేదని నమ్ముచున్నారము. ఈ పూజలన్నియు నేడు మేము కన్నులారజూచితిమి- గనుక యింత నిజముగా వ్రాసినారము.

ఈ చిదంబర సభానాయక మూల విగ్రహమునకు సంవత్సరములో ఁ ఆరుమాసము జ్యేష్ఠాభిషేకము గనుక శ్రీ చిత్తభాలోనుండి కనకసభలో నికన్యవారితో స్వామివారిని వేంచేయజేసి యభిషేకించుకాలములు.

౧ చిత్రనెల (చైత్రము) లో శ్రవణ నక్షత్రము తటస్థించి నప్పుడును. ౨-ఆవణి నెల (శ్రావణము) లో శుద్ధచతుర్దశి యైనప్పుడును. ౩- పెరటాసి నెల (భాద్రపదము) లో శు గరశి యైనప్పుడును. ౪- మాసి నెల (మాఘము) లో శు గరశి యైనప్పుడును.

ఈ నాల్గు కాలముల
యందు నాల్గిభిషే
కములు విశేషముగా
జరుగుచుండునట.

౫- ఆని నెల (జ్యేష్ఠమాసము) లో జరుగునట్టి ప్రథమ బ్రహ్మహార్య యాత్రవములో ౧౦౦౦ వేయి గాఢమంటపము నెడు రాజసభ లో జ్యేష్ఠాభిషేకము జరుగును- అది జరిగిన పిమ్మట- అక్కడినుండి చిత్తభకు వచ్చునప్పుడు గొప్ప యుత్సవము జరుగునట.

- మార్గశిర నెల (మార్గశీర్షము) లో- పైని వాసిన ద్వితీయ బ్రహ్మహార్యవములో- ఆర్ద్రా నక్షత్రము తటస్థించినప్పుడు- ౧౦౦౦ వేయి గాఢమంటపములో నభిషేకింతురు. అట్లు భిషేకించిన పైని- చిత్తభకు వేంచేయునప్పుడును గొప్ప యుత్సవము జరుగునట.

ఈ యుత్సవ
మునే ఆర్ద్రా
దశానమసి-
చెప్పుచుం
డురు.

ఈ రెండు బ్రహ్మహార్యములలో- చరమదినములైన పదియవదిన ములయందీచందముగా జరిగింతురు- పతంజలి వ్యాఖ్యపాదలక్ష్మిరకును దశానమిచ్చిన దినమైన తై నెల (పౌషమాసము) లో- పుష్యనక్షత్రము తటస్థించిననాడు- విశేషాభిషేకంబును- మహాహార్యవంబును జరిగింతురు- మఱియుననేకోత్సవములు జరుగునని వింటిమిగాని- వ్యవధిలేక- లెస్సగా తెలిసి వ్రాయలేదు.

చిత్తభాకనకసభామహిమలివి.

౧ చిత్తభ— ౨ కనకసభ— ౩ రాజసభ— ౪ నతరాససభ— ౫ దేవసభ— అని యైదు సభలు గలవు- అందు- చిత్తభాకనకసభల సంగతి- పైని వ్రాయబడియున్నదిగాదా— తక్కిన మూడిటిలో.

౩ మూడవదియైన రాజసభ ౧౦౦౦ వేయి గాఢ మంటపములోనే యున్నది— అది స్వామికుత్తరపూర్వభాగము.

౪ నాల్గవదైన నర్తనసభ- స్వామికి దక్షిణభాగములోనున్నది- ఊర్ధ్వ తాండ వేశ్వరులున్నారు.

౫ అయిదవదైన దేవసభ- స్వామికి తూర్పుననున్నది-౧ సోమాగు-౦ దమూర్తి- ౨ శివానందనాయకి- ౩ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి- ౪ వినాయకుడు- ౫ భిక్షాటనమూర్తి-౬చంద్రేశ్వరుడు-యాయార్గురుత్సవమూర్తులున్నారు.

౧ ప్రథమ ప్రాకారములో- (గర్భప్రాకారములో) నున్న విశేషములు మొదలనె వ్రాసితమిగదా—

౨ ద్వితీయ ప్రాకారములో- శ్రీమూలనాథేశ్వరుడు, ఉమాపార్వతి యన్యువారు, గలరు వీరిని వ్యాఘ్రపాదపతంజలు లిద్దరును పూజించినపై నే ఆనందతాండవమూర్తి దర్శనమైనది గనుక, అభక్తులిక్కురును, బ్రహ్మ యు, చండికేశ్వరుడును, స్వామికి తూర్పుగానున్నారు—
యీప్రాకారములోనే పరమానంద తీర్థమున్నది—

౩ తృతీయ ప్రాకారములో- బృహద్వి నాయకుల గుడియు- శ్రీశివకా మసుందరీ మూలస్థానంబును- పాండవనాయకుల నెడు పేరుగల పంచాక్షి స్వామిగుడియును- స్వామికి పశ్చిమోత్తరముగా నున్నవి—

౪ చతుర్థప్రాకారములో- అరుణాచలేశ్వరాది పంచలింగంబులును- మీ నాక్షీప్రభృతి బహుదేవతా విగ్రహంబులును- మఱియు ననేకప్రతిమలు ను న్నవి—

౫ పంచమప్రాకారములో- స్వామివారి పూజకైవచ్చిన శ్రీవిష్ణుని ప్రతి మలును- మఱియు ననేకదేవతా ప్రతిమలునున్నవి. గుడికుత్తరముగానియ్యై దవప్రాకారము లోపలనే శివగంగా తీర్థమున్నది.

(౧౦ వది తీర్థములు.)

౧ శివగంగాతీర్థము, ౨ పరమానందతీర్థము. ౩ గుహ్యతీర్థము
౪ వ్యాఘ్రతీర్థము, —౫ యశావంతీర్థము. —౬ ఆనందతీర్థము.

2 సాగతీర్థము. — ౮ శివతీర్థము. — ౯ క్షీరాబ్ధితీర్థము.
 ౧౦ బ్రహ్మతీర్థము. — ఇవి బాహ్యంతరములయందున్నవి.

(ఇదిగాక)

౧ వ్యాఘ్రసాదునిచే స్వార్థముగా బూజింపబడిన యావనేశ్వరస్వామిగుడి కాత్తెలు దూరముగా స్వామికి దక్షిణోత్తరముగానున్నది.

వతంజలిచే నాక్షాఢముగా నర్చింపబడిన యనంతేశ్వరుని గుడి. గుడికి పడమరగా నరమైలు దూరముగా గ్రామములోనే యున్నది.

౧ స్వామివారి గుడికి పశ్చిమోత్తరముగా సుందరమైశయనాగారమున్నది. దానిలో బంగారుతూగుటుయ్యెలయున్నది.

౧ స్వామివారి పీఠము సువర్ణమయము, వెండిరేకు తాదిన సోపానములైయున్నవి.

౧ శ్వేతవర్ణచక్రవర్తి, టీపుసుల్తాను, ప్రతాపసింగు మహారాజు, నలవక్రవర్తి, మధురా, పాండ్య, చోళ, దేశాధీశులును, మధియాళపురా మవమరాజు మొదలైనవారు, సమర్పించిన రత్నఖచితానేక సువర్ణాకారణములు, మాక్తికాభరణములు, నేటి వఱకునున్నవి. ఆజావితానేటిది నమందు మేను వింటిమి.

౧ ఈ స్వామివారికొక తాలూకాగాని, భూమిగాని, లేదు. భక్తులు గావింపుచున్న యారాధనలవల్లనే సర్వోత్సవములు భోగరాగములు సర్వోన్నతముగా జరుగుచున్నవి.

౧ తిల్లగోవిందరాజస్వామివారి గుడిలో ౧ పవళించియున్న రంగనాయకులు, ౨ పార్థసారథి, గలరు.

౧ ఈ స్థలమందు కురువేళ్ల యుత్పత్తి తఱచు, ఇవి దేవునకు వినియోగపఱతురు. ఇవి సువరములవలె సోగగా, కంచెగట్టినట్లు మృదువుగానే యుండును.

అని యీచొప్పున, శ్రీ చిదంబరస్థానాస్థానిక ధర్మకర్తృపూజాధికా
రులలో నొకరైన శల్లగణపతి దీక్షితులవారు చెప్పినారు. పరీక్షించితిమి,
౧౩ గా నేయున్నది.

౧ మార్కండేయస్వామి దీక్షితులువారు, ౨ శల్లగణపతి దీక్షితులవా
రు, ౩ సుందరతాండవ దీక్షితులవారు, ఈ ముగ్గురు సోదరులు, మంచిసా
జన్యముగలవారు. డోటు విశాలవీధులు గలిగి, ౪ మైళ్లచదరముగలిగి, కొబ్బ
రి చెట్లు ద్వారపాశ్వములయందు గలిగి సాధాణ సాందర్యశాలి ప్రజలు
గలిగి మంచి పంటభూమిగలిగి, ౫౬ గుంటలు గలిగి, చెలగుచున్నది.

ఇచ్చట- మద్ది చెట్లు విశేషించి కలిగియున్నందున- దీనినే తిల్వవనమందును-

౧ చిదంబరమునుండి బండిత్రోవను పోయినచో ౩౦ మైళ్లలో శ్రీముష్ణ
క్షేత్రమున్నది. అందు శ్రీ వరాహస్వామివారు వేంచేసియున్నారు—

౨ అక్కడినుండి ౧౫ మైళ్ల దూరములో వృద్ధాచలమున్నది- అందు
వృశభరీశ్వర స్వామివారు ప్రకాశింపుచున్నవారు-

౩ అచ్చటికి ౩౦ మైళ్లలో తిరుణామల- (తిరుణాచలము) కలదు- అందు
తేజోలింగమైన శ్రీమదరుణాచలేశ్వర స్వామివారు వెలయుచున్నారు.
స్తరణాదరుణాచలేయని తత్వహిమను చెప్పుదురు-

౪ అక్కడికి ౮౦ మైళ్లలో శ్రీకాంచీ క్షేత్రమున్నది.

ఈ ౪ కి గల త్రోవచుట్టుగాను- గొప్పయడవి గలదిగాను- బయల్పా
డి పోదగినదిగానున్నది.

(పంచభూతి లింగములు.)

౧ కంచిలోని యేకామేశ్వరస్వామి. పృథివీలింగము.

౨ జంబుకేశ్వర క్షేత్రములోని జంబుకేశ్వరస్వామి.. అగ్నిలింగము.

౩ తిరుణామలలోని యరుణాచలేశ్వరస్వామి. ... తేజోలింగము.

౪ కాళహస్తిలోని కాళహస్తి శ్వరస్వామి, వాయులింగము.

౫ చిదంబరములోని చిదంబరేశ్వరస్వామి. ... ఆకాశలింగము.

మేనెల ౧౦-వ తేది- వ్యయసం॥ డైరీశు ౧౫ ఆ॥ చిదంబరమునుం
డి ౭ గంటలకు పగలు భయలుదేరి ౮ గంటలకు- నాగపట్టణముతో రయ
లుదిగి- యెక్కా-మీదుగా సాయంకాలమునకు- పక్షిరీధి-ముగను బోయి
సత్రములో బసచేసినారము. రయలుచాజీ- జన గకి రు-౨—౨యేక్కా-
గకి రు-౩. అయినది.

ఈ పక్షిరీధి-మునకే వేదగిరియనియు- రుద్రకోటేశ్వర త్రైతమనియు-
నామాంతరములు గలవు. ఇచ్చటి విశేషము లెట్లన్నను.

కృతయుగాది యందు మహాఘోర లెనమందు భోగేచ్ఛ గలిగి శివుని
గురించి చిరకాలముగ్రి తపస్సు సేయగా- శివుడు ప్రత్యక్షమైనంతలో-
నారు తమభోగేచ్ఛను విడిచి ముక్తినిమ్మని వరమడిగిరట- శివుడు సర్వజ్ఞుడు
గనుక- వారి ప్రథమ సంకల్ప మెరిగి- యోమునులారా మీరు తలంపిన
దొకటియు- నన్నిప్పుడు కోరిన దొకటియు- నైయున్నది- కాబట్టి- మీలోయ
గయుగమున కిద్దరిద్దరు చొప్పున నాలుగు యుగములకు మీరెనిమిదిపక్షులై
ప్రతిదినమందు గంగా సేతుస్నానములు గావించి వచ్చి నా ప్రసాదమును
భక్షింపుడు వవిత్తులైన పిమ్మట- మీ కోరినవరమిచ్చెదనని నిణయించి భ
తు ర్వేదాత్మకమైన యీ వేదగిరియందు లింగరూపముగా వేంచేసియుండె
నట. తరువాతవారు.

౧ కృతయుగమందు- పూష- విధాత- అనెడు పేర్లుగల పక్షులై.

౨ త్రేతాయుగమందు- సంపాతి, జటాయువు, అనెడు పేర్లుగలప
క్షులై- (యులై.

౩ ద్వాపరయుగమందు- శంభుగుప్త, మహాగుప్తులనెడు పేర్లుగలప
క్షులై- (యులై.

౪ ఇక్కలి యుగమందు- శంబర, శంబరారులనెడు పేర్లుగల పక్షు
లై. నిత్యమును రెండు జాములకు గంగాసేతు స్నానములొనరించి వచ్చి
యిప్పటనే స్వామి ప్రసాదమును భక్షించి- కృతపానముచేసి పోవుచు
డిరియు-

౧౨ పన్నెండేండ్లకొకనాడు కార్తీక-మాస్ శ్రీమదామాసములలో స్థానాధికారికి స్వప్నగోచరమై మరునాడతడు నిరీక్షింపుచుండగా- సుశబ్దంబుగా నొక మహాశంఖమిచ్చటి తీర్థములో మునిగి తిగియగా దొఱకు ననియు-మహావాత్సవ పూర్వకముగా దానినూఁతేగించి బంగరు తొట్లుకట్టించియలంకరించి వేదగిరిమీద వేంచేసి-యన్నశ్రీ వేదగిరిశ్వరస్వామి సురనిధిలో నునిచి పూజింపుచుండురనియు- మున్నిట్లుదఱుంచిన శంఖములనే కములున్నవనియు- నైదేండ్లక్రిందట నిట్లు జరిగినది గనుక మఱియేదేండ్లకు దయింపగదనియు- స్వామికి వేదపురీశ్వరస్వామియని నామాంతరముగలదనియు. ౧౨ పన్నెండేండ్ల కొకపారె ఫాల్గుణమాసములో నొకనాడు- డబ్బాటుగా- (అకస్మికంబుగా) నురిమి- యులూ-ప్రాయముగా- సుశబ్దముగా నొక తేజఃపిండము (పిడుగు) ధ్వజస్తంభమునకు దక్షిణ పాశ్చాత్యం దువడి- గుడిలోనికిపోయి- స్వామికి ప్రదక్షిణంబుగా మఱల ధ్వజస్తంభమున్నచోటికేవచ్చి యంతర్ధానమగుట గలదనియు- రేఖాచిహ్నముప్పుడు గనంబడుననియు-ఇదినిక్క-మేయనియు- దీని నే యింద్రపూజయని చెప్పుచు తనియు- నిట్లుస్థలపు రాణజ్ఞులు చెప్పినారు పిడుగు వడునప్పుడు- గుడిలోనున్న యర్చకులు మూఁఛనొంది- శీతలోపచారములవల్ల మఱి ౧౨ గడియలలో- తెప్పిర్లుమరు గాని వారపాయము నొందరట.

పైని వాగ్దాన ప్రకారము- శంఖముదయించినందున- శంఖ తీర్థమున పేరుగలదై యొకతీర్థము- గ్రామములోనే యున్నది- మఱియు- గ్రామములో- రుద్రకోటిశ్వర తీర్థంబును- గుడిలో- వృషభతీర్థంబును గలవు.

ఒక పెట్టి కూతురైన చొక్కయను కొన్నస్వామికి భక్తురాలై, తనస్సుచేసి స్వామి నేభర్తనుగా వరించినందున- తదిష్టప్రకారము స్వామి జరిగించగా త్రిపురసుందరియను నన్నవాని కమాయాకోపము లుదయించి శ్లేదగిరి విడిచి దిగువనే నివసించగా- శివుడన్నవారికి సహాయముగావొక

భక్తుని వంపగా నతండా మెతోవచ్చి తత్పాశ్వమందుం డెననియు - వదిడి నములకొక సారెకొండపైనుండి స్వామివారన్మవారికడకు వచ్చుచుందుర నియు - దిగువతిరుపతిలోనున్న పెద్దగుడిలో భక్తవత్సలేశ్వరుండను పేరవేం చేసియుం డెననియు - చొక్కెమ్మచొక్కెనాయకియను పేరుగలిగి కొండమీ దిగుడి కు త్తరభాగమందుండె గనుక యీ యావత్సార్దులకు గోపురపా కారమంటపాదులు చోళదేశాధీశ్వరుడు కట్టించెననియు - ౭౧౨ వేల చూ పాయీలు స్వామివారికి రాబడి గలదనియు - కొందలు చెప్పిరి - యిదిగా క - యీక్షేత్రము - రుద్రకోటిశ్వర క్షేత్రమని వ్యవహరింపబడుచున్నందు కునిదనంబుగా, గ్రామములోనే యొక దేవళములో, రుద్రకోటిశ్వర లింగమున్నది, పూజాభోగరాగలములనుకూలంబుగానే జరుగుచున్నవి. శ్రీరంగములో, రామానుజులవారి సమాధి కైదురుగానున్న మంటపమం దుగల తాతి కంబముల పైనున్న పనికన్న వింతగాను, నాజుగుగాను, చే యబడిన స్తంభములనేకములు, కొండదిగువనున్న గుడిలోనున్నవి, యే కాండపు తాతిని, ౧౦౧౧౨ విగ్రహములు విష్ణుప్రముగా పరస్థలములుక నపడునట్లు సుందరంబుగాను, నునుపుగాను, పనిచేయుటకష్టమేకదా, దీనికే ము, బొటమనవ్రేలు నలముగా, మూరెడు వెడల్పు, భారెడుపొడవుగల నా గలంఠము పరస్థలములు కనపడునట్లు సాఫుగా నేకాండపు తాతిలోపని చేసిన శిల్పకారుల నేర్పునకు మెచ్చవచ్చును, వివాయక, కుమార, నటరా జుడి మూర్తులు గుడిచుట్టునున్నవి, యీ వాగ్రసినదంతయు దిగువతిరుప తిలోనున్న గుడియందుగలదు.

ఈ దినమందు బ్రహ్మహాత్యవాంతము గనుక, స్వామివారిని, అన్తు చారిని గణపతిని కుమారస్వామిని చండికేశ్వరుని, తగిన భవ్యరములపైని, సా లంకారముగానిచ్చి వేదగిరికి ప్రదక్షిణంబుగా మేళతాళములతో స్వస్తి పావన పూర్వకంబుగా తిరువీధు లేగించినందున మేమును, గిరికివ్రదక్షిణం

లుగా- తిరిగితిమి- అందులో గిరికి పడమరగా నొకచోట కొండపై దగ్గర
గా బోయి కొంచము కొంచముగా మన్ను స్వీకరించి ధరించి- సంగ్రహం
చు శిష్టచారముగా నున్నది- దీనివలన కాంక్షింపదగిన మానసికదోష
శాంతి యగునని కొందఱునిరి. ఇదిగాక- యీ కొండమీద సంచీవిని మొద
లైన మహావధులున్నవి గనుక — వర్షా కాలములో నీటిగుండా న
య్యోవధులున్న చోటి మన్ను కరిగి కొట్టుకుని వచ్చును — కాబట్టి
ఆవృత్తిని ధరించిన పక్షమందు- బ్రహ్మహత్యాది పాపంబులును- మహాక
ష్టాది రోగంబులును- పోవునని కొందఱునిరి- జనుల కమోవశమున నయ్యో
వధుల మొదటినున్న ప్రవాహవశముచేత రావచ్చునుగాని ఆ వచ్చినమా
నె యీ మంటితోగలసియున్నయెడల వీరన్నది నిజమేయని మేమూహిం
చి వారివలెనే కొంత మన్ను ధరించి సంగ్రహించి తెచ్చినారము- మైశా
వ్రాసిన కారణమేకాదు. యావద్వేదములు పర్వతాకారముగా నిల్చిస్వా
మిని గోచరింపజేయుచున్నవి గనుక. ఈ మహిమ సహజమేయనియుమా
కు తోచినది- గిరివదక్షిణమాగము రెండున్నరమైలు దూరమున్నది.

దిగువ తీరుపట్లోనున్న గుడికి ౧౧ అంతస్తులుగల గొప్ప గోపురములు
నాలుగున్నవి. రెండవ పాళికారమునకొక గోపురమున్నది. గోపురద్వార
ములకు సరిగా నజరుగా విశాలవీధులు గలవు. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణాదులము
గనుక పెక్కుగా విచిత్రములైన వస్తువులు పాత్రసామగ్రి వస్త్రములు-నగ
లు భిక్ష్యుభోజ్యసామగ్రి మొదలైనవి తెచ్చి- సాంద్రతరముగా నుంచుకొను
క- గుడికి బోవుటకు మాగ్గామే దొరకినదిగాదు- తెలుగు తెలిసినవారు
పెక్కు-పక్షముగలరు. ప్రజలు మిక్కిలి నాజుకుగా నుండలేదుగాని కొందఱు
స్త్రీలు జగన్మోహన ఘాతుకముగా నున్నారు.

స్వామివారు గిరికి వ్రదక్షిణంబుగావచ్చి గిరికి దక్షిణాగ్రమున
చున్న విశాలమండలమునకు కొంతసేపు వేంచేసియుండి- భోగరాగాదు

(౧౨౬) యాత్రాచరిత్ర

మువేయుచు రస తెలిసి ప్రథమపక్షముగా భోగమునకిచ్చి మేము పశులారగిం
చుటజూచి సంతసించి తప్పిసాదముగా శరీరకొంత సర్వగహించి ౧౨
గంటలకు కొండదిగ సత్రములో నింతకుముందేయొక బ్రాహ్మణుని చేత వండిం
చినవంటకము భుజించి ౧ ఒంటిగంటకు అణాలకు ఝటకాచేసుకుని రెం
డున్నర గంటకు చెంగల్పట్టుకు చేరి అక్కడ జన ౧ కి ౭ అణాల చొ॥ చాజీ
యిచ్చి రాత్రి ౫ గంటలక రకోణమువచ్చి రయలు విడిచి, వెంటనే జన ౧ కి అ
ణాలయెనిమిది ఫయసల చొ॥ చాజీయిచ్చి రెండవ బండియెక్కి పదిగం
యల రాత్రికిపైని రేణుగుంటలో రయలు విడిచి వెంటనే బయల్పడి టుబాడిగ
కు కుతుమణికుని మే నెల ౨౦వ తేదికి సరియైన వైత్రు ౨ మం॥ పగలు
గంటలకు శ్రీవేంకటగిరి మహారాజధానిలో సుఖముగా ప్రవేశించి నారము

చెన్నపురినుండి వేంకటగిరి రవునుకు రయ తెక్కి వచ్చునపుడు నూ
కామధ్యనుండు చిరుతనిగుడియున్నదిగాని దైవవశమువలన తద్వశనము
పొప్పించినకాదు.

అది శ్రీమహారస్వామి వెలసినదివృష్టలము, ప్రతికృతీకకును, కార్తి
కనూసమునకును విశేషోత్సవములు కన్నులపండువుగా జరుగుచుండునని
వింటిమి. (ఇది గాక.)

తిరుగులకు తూర్పుగాను, శ్రీవేంకటగిరి కాగ్నేయముగాను, సుమా
రు 3౦ మైళ్లదూరముండు, దక్షిణ కైలాసమనియు, శ్రీపురమనియు, పిమ్మ
పురమనియు, మండలేశ్వరమనియు, కైలాసమనియు నిత్యాదిపురాణప్రసి
ద్ధనామములుగల శ్రీకాళహస్తి యేతము.

శ్లో॥ శ్రీమద్దక్షిణ కైలాసం సర్వదేశోత్తమోత్తమం, పంచయో
జనవిస్తీర్ణం దశయోజననూయతం । బ్రహ్మణాచసరస్వత్యావృత్తి
ణాంజలయాపితం కాళేనహస్తి నాచైవదేవగంధర్వదానవైః॥ముఖి

పూజితంస్థానంభుక్తిముక్తిఫలప్రదం॥ అవాపపన్వయావిష్ణుస్సహ
సర్వజగత్పతిరిత్యాదిమహిమాస్పదమై.

శ్లో॥ సువణమివలంకానాంభాగధేయావియన్నదీ॥ అగస్త్యేనభు
వంసీతాముఖరీకృతదిజ్ఞుభేత్యాది

నిత్యస్తుత్యప్రభావసంపన్నోత్తరవాహినీఘాతసువణముఖరీ పూర్వత
టమంమ బహూన్నతగోపురముగలిగి మిగుల ప్రకాశింపుచున్నది- యీమ
హాక్షేత్రములో పశ్చిమాభిముఖముగా శ్రీకాళహస్తీశ్వరనామముగలస్వ
యంభూశివలింగముగలదు. ఇదివాయు లింగమందరు అంగకుడేశ్వరసం
బుగా స్వామివారి కెదురుగానున్న ద్వారమందిరు ప్రక్కల నంచబడిన
దీవ శ్రేణులు నిశ్చలములై యున్నపుడు సైత మొకదీపము మాత్రము సర్వ
దా చలింపుచునే యుండుట కన్నులార జూచితిమి. ఈ స్వామివారి భార్య
జ్ఞానప్రసూనాంబయను పేరు గలిగి- సుప్రసన్నముఖయై ప్రకాశింపుచుండె
గుమారగణపత్యాగ్యనేక దేవతామూర్తులును- పెక్కులింగములును గు
డిచుట్టునున్నది. ఈ క్షేత్రముయొక్క మహత్త్వము శ్రుతిస్మృతిహాసపు
రాణములయందు బహుగా నిరూపింపబడియున్నది. గ్రంథవిస్తరవిభీతిచే
నిందువ్రాయునైతిమి- శైవపురాణములోం తొంబది యధ్యాయముల ప
రిమితిగలిగి భరద్వాజమహర్షికి రోమశమహర్షి యుపదేశించిన గ్రంథ
మందు దీనిమహిమ విశేషించి సప్రమాణంబుగా జెప్పంబడియున్నది-

వలయువారందఁడే చూచునది. లేదా- తత్సారభూతమైన శ్రీకాళహస్తీశ్వ
రా వదాననామదినమణియను గ్రంథముజూచినను జాలును-

ఈమహాక్షేత్రములో గోపురదక్షిణపాశ్చాత్యమందే శ్రీవేంకటగిరి మ
హారాజావారితా॥ సుత్ర మొకటియు- మహాలాకటియు గలవు- ఈ మహా
రాజావారే శ్రీశివరాత్రి మహూత్సవము విశేషద్రవ్యము వినియోగవలది
ప్రతిసంవత్సరము నియతముగా గొంతకాలమువలకు జేయింపుచువచ్చిరి-

ఈ స్వామివారి తాలూకా కల్పి ౫.౬ లక్షలరూపాయలు రాబడిగల
దేశమునకధిపతులై - శ్రీదామేరవారు లెస్సగా వ్యవహరింపుచు- స్వామి
వారికి భోగరాగములనుకూలముగా నేజరిగింపుచు- శ్రీకాళహస్తియే రా
జధానిగా జేసికొనియుండిరి- ఇదిగాక యీస్వామివారిమందిరము క్రింద
మాటియంతమందిరంబును- దీనియావరణమంతటి యావరణంబును గలిగి-
గుప్తశ్రీకాళహస్తియను పేరనొక రిహస్యస్థలమున్నదట దానిలో వెల్తురు
గనబడునట్లు పైని దేవళములు కట్టిరట- ఆస్థలములో శ్రీ స్వామివారితా॥
జవాహీరి విశేషించికలదట- పెక్కుండ్రుమహామూలచ్చట నేతపస్సుచేసి
ఊరించెరట- పట్టణము సాధారణముగానున్నది- దీనిసమీపమందున్న పర్వ
తమునే దక్షిణ కైలాసపర్వతమందురు.

(శ్రీ కాళహస్తిశ్వరధ్యాన శ్లోకములు.)

౧ శరదించుబింబ కలితానసంశివం | గిరిజార్థభాగమఖిలామరా
ధిపం | పురశాసనంహృదిః ఛాయేస్రవ | స్వరమామృతంజజనావ
నోత్సుకమ్॥

౨ యన్నామస్తరణం సమస్తజగతామైశ్వర్య సంపాదకం | య
త్సందర్శన మాశుకోటి జననప్రాప్తాఘవిధ్వంసనం | దేవైశ్చాపి
నశక్యతే నిగదితుంయత్స్వనుభూతేస్సుఖం | సోయంసంపరిపాచు
నిత్యకృపయా శ్రీకాళహస్తిశ్వరః॥

(శ్రీ జ్ఞానప్రసూనాంబా ధ్యానశ్లోకములు.)

౧- శ్రీమద్దక్షిణ కైలాసేసు వర్ణముఖరీతః | విరాజమానాంజ్ఞా
నాంబాంపందేవాంభితదాయినీ॥ ౨॥ గణేశగుహదుర్గాంబాభైర్ద
వప్రనుభావృతాం | శ్రీకాళహస్తిశ్చై లేశ | శివానంద ప్రదాంనుమః॥
౩ నమోనాచి సంసార మూల ప్రకృత్యై | నమో భానువహ్నిం

యైదు ఫ్రెన్చి సెటిల్ మేంట్లులో పాండిచేరిలోక పుదుచ్చేరి యనునది మిగుల సొగసైనదియు- మంచిదియు- ఫ్రెన్చి గవనరుగారి యొక్క హెడ్ క్వార్టర్లునై యున్నది—పాండిచేరియును తంజావూరి జిల్లాలోనున్న కారికాలును- గోదావరి జిల్లాలోనుండెడు యానామును- మలవార్ జిల్లాలోనుండెడు మాహియును- బంగాళోనుండెడు చంద్రనాగోరును- మీదనుదాహరించినయైదు ఫ్రెన్చి సెటిల్ మేంట్లయియున్నవి—ఈపుదుచ్చేరి సముద్రపు తేవు తావు- దానిగుండా కాలువయొక్కటి ప్రవహింపుచున్నది- అదియూరోపియనులుండెడు భాగమును- స్వదేశస్థులుండెడు భాగమును- వేరు సేయుచున్నది- యూరోపియనులుండెడు భాగముమాత్రమ విశాలములును నిమకలములును- దృఢమింతములునగు వీధులు గలిగి మిక్కిలి చక్కగా గనబడినది. ఈ భాగము చిన్ననైనప్పటికిని మేమిదివఱలో గొంత పట్టణములన్నిటిలోను బహుశుందరమై ప్రకాశింపుచున్నది. ఈ భాగమందే ఫ్రెన్చి గవర్నరుగారును- ప్రిటిష్ రెసిడెంటును- లెక్కన యాపీషియరువ్యోగస్థులును నివసించియుండిరి- ఇందులో పెక్కిళ్లును ౨౩. ౪౧ ఆంగ్లములు గలవు—ఇట్టి యీ పుదుచ్చేరిని చూచి- తే ౧౭ దిని ఖయలుదేరి శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజధానిలో బ్రవేశించితిమి.

౧౭నా 1 మేనె॥ తే ౧౭ది పగలు ౫ గంటలకు- మెద్రాసులో రయలెక్కా సీలగిరికి దిగువనున్న మెట్టుపాలెములో మఱునాడు పగలు ౧౧ గంటలపైని ప్రవేశించినారము. అంతవఱకు మాత్రము రయలున్నది. జనగణ మొదటి తరగతి రు.౨౦ పైచిల్లర॥ మూడవతరగతి రు.౩-౪ చొ॥ రయలుచాజీతగులును.

ఈ మెట్టు పాలెమునకు వచ్చుచుండగా - అఱిగోళము- జ్వాలరు పేట- ఈరోడు- పాదనూలు జంక్షను స్థావనాలు తగులును పాదనూలు

దువిద్యత్ప్రభామైః సమఃకాశహస్త్యదిజాలంధరైః సమస్తేపున
ప్రైశివజ్ఞానదేవ్యైః॥

(తత్ప్రభావ సూచకశ్లోకములు.)

పశ్చిమాభిముఖంలింగం కాశహస్తీశ్వరంముదా । స్మృత్వాపిసర్వ
పాపేభ్యోముక్తోభవతి సర్వదా॥ ౧॥ నదృష్టంయేనతల్లింగంతస్య
జన్మనిరద్ధకం । నార్చితంయేన తల్లింగంజీవన్మపిమృతోహిసః ॥

౨॥ యంయంకామయతేకామం । ప్రాణవిశ్లేషణక్షణే । తత్తేన
మానకోణేతు । తంతంకామంసవిందతే॥ ౩॥ తన్మోక్షదంకామదం
చ । తత్తుత్తేత్రమనుత్తమమిత్యాది.

(మఱియొకరి విశేషముగల దెట్లన్నను.

శ్లో॥ అర్చదోణప్రభృతికుసుమైరర్చనం తే విధేయం । పాప్ర్యం తే
నస్యరహరమహామోక్షసామ్రాజ్యలక్ష్మీః॥ ఏతజ్ఞానస్మపిశివశివవ్యర్థ
యః కాలమాత్మ । న్నాత్మదోహికరణ వివశోభూయసాధఃపతా
మి ॥ యనిశ్రీ మదప్పయ దీక్షితుల వారాక్షార్పణస్తుతిలో జెప్పిన
చావున శ్రీశివప్రీతికరములైన దోణపుష్పములు (తుమ్మిపువ్వులు) సర్వ
కాలములయందు సమృద్ధిగాగంపలకొలంది కోసి తెచ్చినను పాచ్చెములేక
యిచ్చటి కైలాస శిలోచ్ఛయంబునదట్టముగా బుట్టుచుండును- వింతవిం
తలైన దొంతరబంతులు గలుగునట్టు తేలికలైన మాలికలు గట్టిగాగట్టి-గట్టు
రావట్టికిని గట్టువిలుబట్టికిని దర్పకారినుతులకు నర్పించుటయే కాక-లోకుల
జస్రముబ్రతిఘస్రమునంజేయు సహస్రనామపూజాదులకు నైతమువాని
నుపయోగపటతురు- ఆహాయిట్టిచిట్టలెప్పట్టుననైనంగనుపట్టవుగదా.

౮౬ సం॥ ఏప్రైల్ తే ౧౬ ది॥ గూడలూటినుండి బయలుదేరి పగలు
గట్టలకు పుచుచ్చేరికి చేరితియి. ఇండియాఖండములో నుండియును.

జంక్షన్ ప్రదేశములయొద్ద రథములు దిగి- కోయటిబత్తులు మార్గము గుండా మెట్టుపాలెమునకు బోవు రథములెక్కి నారము- యీ రథములుకు సౌతులెట్టులైను (వైబుల మూలరథములు) అసేదేరు— యీ మెట్టుపాలెములో బాటసారులకుగా గట్టబడిన నాలుగిళ్ల భవంతిగల సత్రమొకటియు- నీశ్వరాలయ సమీపమున నున్న మార్గములో నీళ్లుకొన్న యునున్నది- టిలుసాధారణముగా నున్నదిగాని బస్తీకాదు- అయినా నీలగిరిలో సకలపదార్థములు చవకగా దొరకవుగనుక యిక్కడనేకొని సంత్రహించి పట్టి కొనిపోదురు- నీలగిరియు నుకొండ నెక్కి బట దిగువన నున్న చిరువకమండలమువఱకు ౩౫ మైళ్ల దూరము రోడ్డుగలదు- మెట్టుపాలెమున నుండి యెడకమండలము చేరుటకు యెడలబండ్లు- టాంగాల నెడు గుఱ్ఱపుబండ్లు- కావడిను నువ్వులు దొరకుటగలదు కొండమీదిరోడ్డు మిక్కిలిగా పెక్క-మెలికలుగలిగి యున్నది- అక్కడ డిప్లొమా లను హనూదేశ్యపుష్కలశ్రేణులుగల తోటలును- కాపీ- టీ- ఇంగిలీ షుదేశపు కూరలుగల వ్యవసాయములునున్నవి జాజికాయచెట్లు- లవంగపుచెట్లు, పులికపండ్లచెట్లు, దాక్షిణీచెక్కచెట్లు, మొదలైనవింతవంతచెట్లుగల యింగ్లీషువారితోట మొట్టమొదట మెట్టుపాలెమునకు గామైళ్లదూరములో ఒల్లియనెడు స్థలములోనున్నది— వైసుదాహరించి నచెట్లు పూచికాచి యుంచుండగాజూచి యెంతయు సంతసించితిమి- పరివారజనములొకడలు మెట్టుపాలెమునుండి పగలాటుగంటలకు బయల్పాడీతెక్కి వైబుదేరి మటునాటి పగటియొంటిగంట వేళకు దకమండలమునకు వచ్చిచేరి— కొన్ని మైళ్లదూరము కొండ నెక్కి పఱకును మిక్కిలి యుక్కగానుండును- పిన్నుట క్రమక్రమముగా చలి యభివృద్ధిగలిగి కూనూటనెడు స్థలమునకు బోవుపేటకు పరిమితిలేనిదై పీడింపుచుండును— నడుమనడుమ ముసాఫర్లు దిగుటకు తగినబంగళాలును- చుకాణములునుగలవు- కూనూటనున్నది బస్తీస్థలము, అందు పెక్కుమంది దొరలుండురు— మంచిమంచి యంగళ్లున్న

యీ రోడ్డులో వగాక ప్రత్యేకముగా మెట్టుపాలెమునుండి హనుమంతుని
 నువకమండలమునకును బోదగిన కాల్వలో వగల్గము- ఉదకమండలము
 ముద్రతలమునకు ౭౫౦౦ అడుగులయెత్తుగల ప్రదేశమందున్నది- పైకొ
 నూసములో మేనుక్కడికి వెళ్లియుంటిమి, గంజాం విశాఖాపూర్వజిల్లాల
 లో శీతకాలములో విశేషించి-యెంతవలి గానుండునో అందున్న నెరు
 వగా శీతబాధగలిగినది అక్కడనున్న యన్నికొండలపైని పెల్ల-బంగళా
 లున్నవి- ప్రతిబంగళాకు గచ్చులేక గారకుబడులుగా అడుగున, అరగజము
 లోతున గోతులుత్రవ్వి వానిపైని బల్లలుపేర్చి ఆబల్లలపముని రత్నకంబళ
 ములు పడవియుంచెదరు- తలుచుగా దినమునకు ౩౪ సార్లు మేఘము
 లావరించివర్షించును- కావట్టి చలిగానుండునుగనుక యిక్కలో తలుపులు
 మూసికొనియుండవలయును, అందువలన ప్రతిమందిరమునకు నిర్వహ్యులైన
 తొల-తలుపులుగల ద్వారములు- గపాక్షలు (తనావీలు) గన్పించునట్టి
 అక్కడ పెక్కుండ్రుదొరలు గ్రీష్మకాలమందువచ్చి నివసించియుండురు- మ
 ద్రాసుగొర్నుగారు సర్వసేనాధిపతి మొదలగు గొప్పదొరలు వేసవికా
 లమందువచ్చి రమారమీ ౬ నెలలవఱకు నచ్చటనే నివసించియుండురు—
 అచ్చటిరోడ్లు- బహుపరిశుద్ధములై దృఢీకృతములైయున్నవి. సముద్రగర్భ
 ముగో వర్షింపుచున్నప్పుడునైతము రోడ్లపై నడచువారియగుట కడు
 నులేకమైననంబు- ఇట్టిరోడ్లు మఱియొకదైన నుండలేదు- ప్రతిబంగళా
 యావరణములోను. పెక్కుచందముల యింగ్లీషు చెట్లును- వింతవింత పు
 వ్వులమొక్కలును- గలిగి తెల్లగులాబీ- యెఱ్ఱగులాబీ- మఱియు వింతలగు
 పువ్వులమొక్కలును- వైయావరణము (వెలుగు) గానుంచున్నవి —
 నీలగిరిలోనుండు కొండలలో కొన్నిమంటిత్తినియలుగానున్నవి- ఆమన్న
 బహుసారవత్తరముగానుండును- కొన్నిమన్నతాయి కలసియున్నవి—
 అక్కడ ఓళ్ళపాపుయొక్క బ్రాచియొకటియు- ఆనెలము పెరిసాకటి

యు-మటికొన్నికంపిణీలునున్నవి- బజారుని|| ప్రశస్తములైన కొన్ని సోపాలు
 న్నవి- వానికెదురుగా దొరలు దొరసానులు గుట్టుములెక్కి బంతులాడెడు
 స్థలంబును- దానికావలివ్రక్కనులాంటెనిస్ బాడుమింటన్ ఆడెడుస్థలంబు
 ను గలవు- దొరలు దొరసానులు ప్రతిసాయంకాలమందు వచ్చియచ్చటము
 చ్చటగా పైనదాహరించిన యాటలాడుచుండురు- మున్నచ్చటనేయున్న
 కొవలను మార్చుకొండలపైన ఉడనియమించి వాండ్రున్న పూర్వస్థలంబు
 ను నిస్తులంబు గా పట్టణముకట్టినారు- కొందలు చాస్త్రాణులును కొందలు
 తదితరవర్గములును- చేరి యాపురమున గాపురమున్నారై పైకముపుచ్చి కొ
 నియన్నముపెట్టెడు ప్రాప్తాణసత్రమొకటిగలను- దానిలో బాబసారులకు
 ఖాటకమునకు (బాడిగకు- అనగా- అదైకు) చోటిచ్చెదరు- గుట్టుపుసారస్సు
 హెచ్చువెలకచ్చట దొరలును జెటూలుమొదలైనవి దొరకవు అక్కడ
 నొక్కగజములోతున నిర్విసహా నగజముగా నీరూరుచుండును పెక్కు
 సెలయేరులున్నచు ప్రతిబంగళాలోనునూరులున్నవి ఈమలేనిమాడుగు
 లు వాడిగల బాడిగకు దొరకుచుండును ఉదయకాలమందు ౬ గంటలవ
 రకును సూర్యదర్శనము దొరకును దొరకినను చురికనిచేమిగలిగి యుండు
 ను అక్కడినుండి కొంచవచ్చురుగగా పూర్వమందు సుక్రిపుడు నివసించి
 యున్న బుక్కముకపర్వతంబును నీరాములవారున్న పుణ్యస్థలంబును క
 లవనయు కొందరుబైరాగులు గొసాయీలుబోయి చూచుచుండురనియు
 చలియంతకన్ననధికముగా నుండుననియు కొందలు చెప్పిరి ఇట్టికీలగిరిలో
 మేము సుపరివారముగా వారముదినములుండి మాటల నెచ్చటినండి బై
 లుదేరి మెట్టుపాలెమునకువచ్చి ౧ || గంటకు పగలు రయలెక్కి కోయం
 బుత్తూలు చేరినారము మెట్టుపాలెమునుండి కూనూలువలకు రయలువే
 యుటకు శాంక్షనైనదని వింటిమి — ట్రాంగాలచార్జీరాకపోకలకురు ౯౦
 కిక్కునున్నవ్యవకైతే పోవుటకు రు. ౨౦-తగులును.

(కోయంబుత్తూటివృత్తాంతము)

మేనెల ౨ వ తేది - సూర్యోదయ కాలమునకు మెట్టుచాలెమునకుప
 ౧ గంటపైని రయలెక్కి ౩ గంటలకు కోయంబుత్తూట చేరినారము
 న ౧ కి రయల్ చార్జీరు ౦-౩-౨ అయినది. కోయంబుత్తూటలో నొ!
 త్రిమున్నది దానిలోనొక భాగమందొక మేడ గలదు అసత్రీములోపథిక
 పండుకొనుటకును దానిరెండుప్రక్కలనున్న రెండు శ్రేణులలో నొక
 కిలో బాష్ట్రాణులును తక్కినదానిలో కోమట్లు శూద్రులు మొదలైన
 రునుండుటకును విభజింపబడియున్నది అందు నాల్గువర్ణములవారికి న
 మువ్వెట్టుదరు వండికొనువారికి తగిన గడులునైతము ప్రత్యేకముగాను
 వి అచ్చటిరోడ్లు స్వచ్ఛతరముగానున్నవి మంచి బాజారులుగలవు పరిశ
 నిపదార్థములు దొరకును దొరలు పెక్కుండుండిరి సత్రీమునకెమట
 మన్ కాతలిక పాదిరిగుడి యున్నది మేమున్నదినములలోనే సదరుగుడి
 మహాత్మ్యవస్త్రానోజిగినది అప్పుడు మనలెలుగు దేశపురీతిగానే
 గ్రహములను ప్రేకితీసి గుడిచుట్టునుత్సవముతో ద్రిప్పినారు
 ఇచ్చటనుచ్చట దీర్ఘనొకదినసుకష్టమును బెత్తులును వెలకు దొరకును.
 క్కడికి ౪ మైళ్లమార్గమును పేరూరు లేక మేలుదిదంబరము అనగా
 దిదిదంబరము అనునొకదివ్యక్షేత్రముగలదు అందు రెండుదేవళములున్న
 వి అవి బహుపురాతనములైనందున శిథిలప్రాయముగా నుండగా మర
 తుసేయుచున్నారు అందొకమందిరములో కోటేశ్వరస్వామివారున్నారు
 అన్తవారిపేరు పచ్చనాయకమ్మ అనగా మరకతాంబ అగుడియడుగు
 సింహాతీర్థమును నొకగుండికయున్నది దానిలోనికి దిగిపోవుటకు సింహా
 రద్వారంబును సోపానంబులును గలవు అగుండిక కోవెలకొక క్రిందిప్ర
 క్క నున్నది ప్రాకారప్రదక్షిణము సేయునప్పుడొక భాగమే కనంబడుచు
 ఉను దానిలోన్నానము సేయునీరు మంచిగీరుగలతటాకము సోపానం

రంపరాపరివేష్టితమై గుడికెదురుగానున్నది దానిలో పూజిలోకము
స్నానము సేయుచుండును ఆకోవెలప్రాకారములో నక్షేత్వరాలయము
ప్రత్యేకముగానున్నది దానియెదుటనున్న దానిలోని శిలాస్తంభముల
పైని, నక్షేత్వరుడు, గజాంతకుడు, భిక్షాండేశ్వరుడు, కుండోదరుడు, పీఠభ
ద్రుడు, అఘోరపీఠభద్రుడు, కాళివిఘ్నేశ్వరుడు, మొదలైనచేతలవిగ్ర
హములు బహున్నతములుగాను సుందరములుగాను చక్కనిపనితో చె
క్కబడియున్నవి దారుమయములైనభూతవాహనగజ వాహనాది వాహ
నములున్నవి అప్పారమేశ్వరస్థలమునకు అప్ప మొదలియారధికారిగా
నుండెను దేవతాభోగరాగములకు రు ౭౦౦౦లు రాగల భూములుగలవని
యు నిది యనాదిక్షేత్రహనియు క్షేత్రవాసులనిరి ఆకోవెలకావల సమీ
పముందే యొకజీవనదియున్నది. కోయంబుత్తూటిలో కోనమ్మయనుపేరు
గల యమ్మవారిగుడియును మఱిరెండువిన్నగుళ్లుచు కలవు కోనమ్మమ్మవా
రిగుడిలో ప్రతిదినమందు నుత్సవములు జరుగుచుండును కోయంబుత్తు
రుజిల్లాస్థలమైనందున జస్టికోర్టు- కలెక్టరుకోర్టు, సూర్యులు, మొదలైనవి
కలిగియున్నవి మెడమొదలుకొని మూతివఱకు నలుపుగాను తక్కినదేహ
మంతయు తెలుపుగాను పొదుపులగుగొఱ్ఱకదపులు పెచ్చుమీరనిబొచ్చు
గలిగి యీప్రాంతమందు వింతగాగనంబడినవి.

(బేపూరుసమాచారము)

మేనెల ౧౦ వతేది పగలు ౯ గంటలకు రయలుగుండా నచ్చటినుం
డిబైలుచేరి బేపూరుచేరినారము రయల్ చార్జి మూడవతరగతి జన ౧ కి
రు ౧ - ౨ తగులును కోయంబుత్తుటినుండి పుడనూటిజంక్షనువరకు
బోయి అక్కడనే యారయలువిడిచి మఱియొకరయలెక్కి సదరు బే
పూరునకు చేరవలయును బేపూరుబస్టివట్టణముకాదు సముద్రప్రాంత
తకుండున్నది ౨ - ౩ యిల్లబాగ్విష్ణులున్నారు రయల్ స్టేషను మీదియం

తస్తుననాం యోగేషున్నది అచ్చట దొరలు మొదలగు తగుమనపులు ది
రుగుమ అందన్నివస్తువులుకొరకును ప్రేమనుచేసుక నెల్ల యడారిమ గా
చేపూరున్నది అందు కొందలు సూక్ష్మమును విశేషించి అచ్చట యెరక
లున్నవరు వారిలో కొందరు నాయకల నజాతీవారలలో తొంద్రుల
కు పయ్యదలుండవు వారు మొలకునూలేము గుండాకబోయివారు అది
యాడేశాచారములు రయలులో పాలఘటనెమిటకు పైతన బోటులు
కనబడిరి ప్రేటలేనబోటులు రయలేకరాదని నొటిగ ఎకరానింపుచుగ
ఎర్రమెంటునారునరపుచేసినందున కొందరు నందరు సన్నవలువలు
ను కొందరు కలువంటులు పండిగుర్తులును రెప్పకీప్తికొనకుండిరి
అక్కడికి కొంద్రురముగలదొల కల్లికోటయిన్నది రయలేనమివనం
దుప్పుటేరున్నది పడవలగుండా నద్యేవనివాటినందరి దాకవ్వలవాకను
వ్వంపుటిల్లున్నది అక్కడదొరలు మొదలైన తగుమనపులు కొంతోపు
విహరింతురు జటూలపంబిబండ్లకొన్నియు మలంగుల్లులబండ్లు కొన్ని
యు దొరకును గనుక వాగుండా కల్లికోటకు రెల్లిపోవలయును గనుక
మేమునే చేసినారము కల్లికోట రాజధానిగానున్నది. చేపూగావు మీ
లు విశాలముగానున్నది నందియంగులను పావులను గలవు మందిరీకు
గలకోనేరున్నది అచ్చటైరము మచ్చెకంటులు పయ్యంబలేకనేకనంబడి
రి నాలుగు వర్గములవారు నయ్యుటనున్నవారు ఇట్టికల్లికోటను జూచి
మలల సాయంకాలమునకు చేపూరు చేరినారము, కల్లికోటనుండిచేపూ
రువఱకు నర్గమించుటకు లోహమార్గము గర్జించనూహించియున్నట్లు వి
న్నాపిము, దానికి నిదర్శనముగా వనులు దర్శనగోచరములైనది, చేపూరు
చేరుటకు దారిలోనున్న పోరునూరు రయల్ ప్రేమనకు ౧౦ వైద్యమార
ములో తిరుచ్చనారు (అడమియారము) అనర్థలమున్నది అందరి మం
దయానలు పెండ్లిలేకనే యుండురు ఇందుకాదమ్యంతరః శకుంభవంతు

నివరింతురో యాతిండాతలోదరులకు వరుడుగా వలలుచు వారువధూవ
తులుగా నాపురమున గాపురము సేయుదురు అందు వెలించుల యధికా
రమే లోరమై మీరుచుండును. ఆబోటులు పైటలేకనే బైట సంచరింతు
రు మఱియునందు నిరతశయమైన యొక జలశయమున్నది తత్తీరమునక
వృక్షకాశీనులు మొత్తములైవచ్చి వలువలు పిచ్చి గట్టునంబెట్టి యెట్టిమగ
వారుగనువట్టుచున్నను సిగ్గువడక దిగ్గునలేచి కలుకుమీర జలకమాడుచుం
దురు. ఇదిగాక యాకమలాత్ములు బ్రహ్మక్షత్రవైశ్యులనుదక్క తక్కిన
వారినిగ్గుకు చేరనిరు. ఆమళయాశస్థలము గొప్పబస్తి కాదు అక్కడ నొక
శివాలయమున్నది అచ్చటికచ్చటులనయ్యలు ప్రసాదించునంబోయి దేవు
నిసేవింపుచుండరని వింటిమి.

(సేలముజ్జగోలము)

మేసెల ౧౨వతేది నాటిపగటివేళ గంగులకు సేలము జూడగోరి వై
లుచేరి ప్రివోషకాలమునకు సేలమునకు రవైళ్లదూరములోనున్న సుర
హంగళహను స్థావను సమీపమందున్న సత్రములో బ్రవేశించితిమి దొరి
లుముదలైన గొప్పవారు దిగుబుకు దగిన కొన్నిబంగళాలునుం గలవు అ
చ్చటినుండి బండ్లమీదుగా సేలము చేరవలయును రయలులేకు ఆసురకం
గళములో సకలపదార్థములు దొరకును ఇక్కడినుండి యే రొక్కడును, ఏ
వరాయిపొల్కును, పోవలసినవారు పోవుచుండరు పర్వతసమీపమునటను
బండ్లతో వెళ్లెదరు పర్వతముపైకి టాలగలపైనిగాని, పుక్కిమీదగాని యె
క్కిరి పోవలయును అచ్చటినుండి సేలముచెల్లి చూచి నారయి పతాళపీఠు
లుగ్గి రమ్యముగానే యున్నది అది బిల్గాఫలము, కలగ్గరొడ్డు, జెడ్డికో
డ్డు, జెయ్యిహానా మొదలైనవి గలవు అచ్చట యుకాలెవారమృత్యుం
ద్రునివనించి యుండిరి చిగ్గియైన పుష్పియలను సేయుచుండురు సే

లముబట్టలు మంచివని వించున్నచూట నిజచ్ఛని నన్నిటిమి అక్కడ నెక్కడ
జూచినందురకలే మెండుగానుండిరి- కాబట్టి పట్టుసాలెవాండ్రొక ను తుర
కవాండ్రొకను పీల్లపండుగలో దండిగా కలహము పొసగినదట సేలము
జేరుటకు జెటకాబండ్లు మొదలైనవి దొరకును సేలములో చిన్న దేవాల
యములున్నవిగాని ప్రసిద్ధికెక్కినవిలేవు సేలములో రసాలములు మొద
లైన వనములు గలవు ఇట్టి సేలము గనుంగొని మఱల లేగిది రాత్రి ౮
గంటలకు రయలెక్కి మఱునాడుదయకాలమునకు చెన్నశు చెన్నపురిలో
బ్రేవేళించినారము ధన్యులను టి కెటు ౧ కిరు ౨- ౨-౬ చార్జీ తగులును-

(కంచి గరుడ సేవ సంగతి.)

వ్యయసం॥వైశాఖ శుకరి మొదలు ౯ దినములు జరిగిన కంచి గరుడసే
వామహూత్యవము నేత్రోత్సవముగా జూచుటను త్రి వేంకటగిరి మ
హారాజావారైన మ, రా, రా, త్రిరాజ గోపాలకృష్ణయాచేంద్రు
మహారాజా బహదరువారును వారితత్తులును, త్రిబొబ్బిలిమహారాజా వా
రైన, మ, రా, రా, త్రిరాజా వెంకటశ్వేతాచలపతిరంగారావు బహదరు
మహారాజావారును మేమును సుపరివారముగా బోయి చూచితిమి నిరుప
మానముగానున్నది. ఇందలియశేషవిశేషములు సంగ్రహముగా రకవపుట
ములలో వ్రాసియుంటిమి గావున మఱల నిందు వ్రాయవైతిమి వలయు
చారందేచూచునది.

(వేంకటగిరి నందిసేవసంగతి.)

వ్యయసం॥జ్యేష్ఠశుకరి మొదలు పున్నమవఱకు జరిగిన శ్రీవేంకటగిరి తిరు
నాళ్లమహూత్యవము సముత్సుకులమై కనుగొంటిమి. ఈ పూర్వభాగ
మందలి ౧౫వపాటము మొదలు ౨౧వపాటమువఱకు గమంగోషనో నింద

లి సకలవిశేషములు దేవియబడుననియు, లేదా, శ్రీరాధాకృష్ణసంవాదం బ నెడు మత్సరగ్రంథము జూదినం జాలుననియు గ్రంథస్తరభీతిచే మఱియు నందు వ్రాయమైతిమి ఇదిగాక మ, రా, రా, శ్రీ వెలుగోటిసర్వజ్ఞసమారయాచెంద్రమహారాజావారికి నాల్గవకుమారులును మ, రా, రా శ్రీజటప్రోత్ సురభిలక్ష్మీదేవిపార్థరాయమహారాజా బహదరు వారికి దత్తలునగు మ, రా, రా, రాజాసురభివేంకటలక్ష్మారావుబహదరు రాజా ఆఫ్ జటప్రోత్ సంస్థానమువారికి, (వీరేశ్రీనవసతకృష్ణయాచెంద్రులవారు) వేంకటగిరి మహారాజధానిలోనే వివాహమహూత్సవమైనది. అదియు గన్నులారజూచి సంతసించితిమి యాయుత్సవపు చమత్కారము శ్రీరాధాకృష్ణ సంవాదములోని పట్టాభిషేకమహూత్సవపు చమత్కారముతో దులదూగుచున్నది- కాబట్టి సువారీసల్పన్ వగైరాచమత్కారము జూడగోరువారందె చూచినంజాలునని యిందులో బొందుపరచివ్రాయమైతిమి.

(బెంగుళూరుసంగతి.)

౧౮౮౬సం॥ రం ఆగష్టు తెనెదికి సరియైన వ్యయసం॥ర శ్రవణబ ౫ గు॥ ఉదయకాలమునకు బెంగుళూరు కంటన్వేంటులో నొక బంగళాలో ప్రవేశించితిమి— రేణుగుంటనుండి బెంగుళూరు వఱకు రయల్ చాజీజన ౧కి రు ౨-౪-౪ చొ॥ తగులును.

ఈబెంగుళూరు మహిసూరు రాజ్యములోనే చేరినది. యిక్కడపటాలములున్నవి దొరలు చాలామందియున్నారు శ్రీమహిసూరు మహారాజావారిలోగిలి విశాలరమణీయమైనదొకటిగలదు వీధులు విశాలములుగాను బహునిర్మలములుగాను, పెక్కుంగల్లు గలవిగాను, నిమోన్నతముగా నూరున్నందున చూచుటకు సుందరములుగాను, విశేషించి ఫాదరుగుల్లుగలదిగాను బహుప్రజాసహితములైనదిగాను, అక్కడక్కడ చిత్రితరములైన

భవనులుగలవిగాను, చూడదగియున్నవి. యిరుచుమించుగా చెన్నపురిపా
 టిదిగా కంటవైంటు ప్రకాశింపుచున్నది- ఇచ్చటిభూమి భూమండలమునం
 దుగల భూములలోకన్నను మంచిపంటగలదిగా హరిద్రాక్షిణ్యముగలిగి
 సారవత్తరమైయొప్పుచున్నది యిక్కడికి నీలగిరి ౧౦ ఆహడూరముగాను
 న్నందున బహుశీతలముగానుండును- గనుక జాతిదొరలు సుఖిష్టి గోరుచు
 న్ను యితరరాజులు మొదలైనవారు గ్రీష్మకాలమందు తలచుగా నిచ్చటనివ
 సింతురు- నీలగిరిలోపాటిచలిలేమగాని యిల్లుదాటిలే బహువస్త్రాచ్ఛాది
 తులైయుండకతీరమ తరుచుగా వానలు గురియుచుండును సూర్యదర్శన
 ము అపురూపముగా నుండును గాలిజాస్తిగానుండును సుకలపదార్థములు
 సరేకదా గొప్పజామిపళ్లు దాల్చిపళ్లు వగైరాఫలజాతులు పెక్కురక
 ములవి చవకగానే దొరుకును కంబళీలు, తివాచీలు, జంజీరాలు, ర
 త్నకంబళీలు, తెల్లకంబళీలు, నారిసంబంధవైనవి, రోషసంబంధవైనవి,
 అయినానాలు యెంతవానలోగిరిగినా తడియనిరంగుతో రాగను చేసిన
 యియు పైకినేరెడుబండు రంగుగలిగి లోపలస్వరూపస్థితి గలిగియున్న
 నారికోట్లు, మొదలైనవియు రంగురంగులబూర్నిసులును వలసినన్నియ
 థోచితమూల్యమునకు దొరుకును రయలుప్రేషనుదగ్గర దగినవెంటనే ప్రతి
 వారిమూటలు తగ్గిభీచేసి తమలపాకులున్నయడల లైసన్సుగర్నయించిపు
 చ్చుకుందరు- బెంగుళూరాకులు కొని మైకి పట్టుకపోవుట కారంకమునే
 యరు యెటుచూచినా ర మైళ్లవైశాల్యముగలిగి వహరున్నది ఫరంగిలు,
 అఱవమాలలు, తురకలు, సోజిల్లు, వగైరాలు క్రిక్కిరిసి యున్నారు. 1 ను
 కనే మాంసపుచు కాణములు శతాధికముగానున్నవి. అందులో గోమాంస
 పుచుకాణములే జాస్తిగానున్నట్టుతోచినది రోజుగిండుమారు 2-౩వేల
 జీవములను చంపుదరనవచ్చును నేటిబులు సాధారణరూపము గలవారు
 గాకసంబంధుచున్నారు సూర్యులు, అచ్చుకుటములు, ఆస్పతులు అనేక

ములున్నవి సారట్లు, యుటకాలు, యెడలండ్లు, సమగ్రమున్నవి, ఇంగ్లీషు
అరవము, కన్నడము, హిందుస్తానీ, తెలుగు, మళయాళము, యాభాష
లు సాధారణముగా నున్నవి. దెన్నపురిలోవలెనే గువరీయొకటియు, దీని
మార్కట్టునున్నది. ఎంతవానమరిసిన సంతలో నేయూరిపోవును- గనుక దీని
రోడ్డు పరిశుద్ధముగా నుండును- మిరదవి శేషించియుండదు- ఇచ్చట ప్రతి
సం॥ గుట్టపుపం దెములు జరుగుచుండును- గనుక అప్పుడు చాలామంది
రాజులు, దొరలు, ఉద్యోగస్థులు వచ్చుచుందురు. గుట్టపు పందెము వేయ
రోడ్డు ౧౧ మైలుదూరముగా వలయాకారముగా నున్నది. నిండుపందెము
అరవందెము, వీనికి తగినట్లు ఆవాంతరమార్గంబును, దీనిలోనే సంబంధిం
చియున్నది- రౌతులేనురౌచి ఫరిగాచూచి పందెము వేయుచుండును- ప
దెపుస్థలములో నొకచోట మొగనొకమేడ యెత్తుగా, సుందరముగా క
ట్టించబడియున్నది- గొప్పవారు దానిమీదికిచేరి చూచుచుండురు- ఆవేడ
క చూడవచ్చిన యితరులసారట్లు, బండ్లు, యుటకాలు, ఇన్నియని లెక్కిం
నలవిగాదు- పందెపురోడ్డుచుట్టును రాటలుపాతి, యినువతీగ రెండు మూ
డువరసలుగా తగిలించియున్నందున తీగలకీవలనే నిర్భిచూడవలెను- ౩
కరండు కానిష్టేబులు- పటాలపువాండువచ్చి పదిపాఠలకిద్దరునొక
వలాగా నుండుదురు. గేటునొద్ద- అనగా పందెపు చోటికి బోయెడు మె
గను- జననికి రెండణాలకు తక్కువగాని సుంకము తీసికొని టిక్కెట్లు
చుండురు- సారట్లుకింత బండికింత అని నిణాణాయించియును పుచ్చికోర్కె
రు- సాపుగా జోడుజోడుగా సాక్షి గుట్టములతో ద్విష్టులు యొక వ
సో పందెము- నడుమనడుమ లడకలు దాటించుట యొక పందెము. ఈ
చో॥ కొన్ని తరహాలుగా పందెములు జరుగుచుండును- పందెముగా
రు ౫౦౦ లకు తక్కువ కాదుండు నట్లెంతవలెనైనను పదము నొక యిం
చుచుండును. ఈ పందెము కనిపెట్టి తరిక్షిరను దొరలతోక

న చక్షురము నిల్చి యుంచబడియున్నది- వేలకొలదిగా వ్రజలు వచ్చుట చేతను- సారస్సు సాంద్రముగా తిరుగుచుండుట చేతను బహు సప్తదశ మై ప్రమాదములేక తిరిగి వచ్చుటకష్టము.

(ఇది బెంగుళూరు గుజ్జపు పంచెముల సంగతి.)

ఈ గుజ్జపు పంచెముల చోటికి నమీషమందే పూర్వపు నబాబు కోట యున్నది. గాని మిగుల శీథిల పోయియుగానున్నది. ఆ కోటలో నొక మహలు చిత్రమైన పరిగిలిగి ౩ అంతస్తులుగా నున్నది. అందు రెండవ అంతస్తులో శిల్పచాతుర్యము పేరేషించి కలమ. బంగారు- వెండి చాయలు గలుగునట్టి రొగన్ చేసియుండగా పాతబడినందున మరల మరమ్మతు సేయుచున్నారు. ఆ కోటకు తూర్పున శ్రీశంకర వేంకటేశ్వర హనుమదాది దేవస్థానములున్నవి. పైని వాసిన మహలు ప్రస్తుతపు మైసూరు మహారాజావారిదే గనుక- వారి ని॥ చక్కగా మరమ్మతు చేయించి రంగులు వేయించి చిత్రపులు భర్తీ చేయింపుచున్నారు.

ఆ కోటకు కొంచెపు దూరములో తమాషా బంగళాయని యొక చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాల యున్నది. దాని రెండంతస్తులలోను- నిజీవములైన పక్షులు- వృగములు- మనమెన్నడును చూడని వింతలైన మటీకొన్ని, జంతువులు- ఆయుధములు- నానాదేశ భాష్యాది సకల పదార్థములు- నిమోలములైన యద్ధపు గడులలో సంగ్రహించి వాని వాని పేలుకొన్ని నైన కాకితములతో సంగ్రహించి యుంచినారు. చెన్నపురి మియూజియముపొటి భారీదియు నన్నివస్తువులు గలదియు కాదుగాని- అయినా, ఉన్న మట్టుకు పరిశుద్ధముగాను- అచ్చట లేని వింతవస్తువులు గలదిగాను- కనబడినది. ఇదిగాక- పరుసవేదియను నొకానొక పదార్థము భోహాప్రాయముగానున్నది. అదియు సంగ్రహించి యుంచబడినది. ఈ పదార్థవేది

సోనిన దంతయు బంగారగునని ప్రసిద్ధి గలదుగదా— ఇది యున్నచోటనే ఉల్క- (అనగా) ఉల్క- తునక- నలుపలకలుగా నొక గుండు రేడిగానున్న దియు గలదు. ఇది పూర్వమందు ౧౧-౧౫ సంవత్సరముల క్రిందట యొచ్చి ఒక వంటతో మింటిమీదనుండి గొప్ప చప్పుడతో వడి భూమిలో నాటి కోపోగా- పరీక్షించి త్రవ్వించగా బయలుదేరెనట- అహో గవరన్డెంట్లు వారి సామర్థ్యమేమనవచ్చును- అపాధ్యములవైనను సాధించి తెచ్చి జనుల కందరికిని కనబడ జేయుచున్నారు. ఇట్లే పూర్వరాజుల కాలగుండైన నున్నట్టు కనిపిండు యుండలేదు గదా— పీరు పాత్రాగడిశ్వర పరిపూర్ణ కటాక్షమునకు ముఖ్యపాత్రములై యున్నారు- గనుకనే యిట్టి లోకోత్తర కార్యములవల్ల ప్రసిద్ధి కెక్కి యేక వక్రముగా నడిండు భూమి యందలాధిపత్యము గలిగి యథా న్యాయముగా పరిపాలింపుచున్నారు- లేని పక్షమందు వాటియొకరిట్టి సామర్థ్యము గలవారుండరా- లేరు గనుకనే యంతగా వ్రాసినారము. ఇది యథార్థమే కాని యిచ్చకపు వ్రాత గాదు. ఇందుకు నిదర్శనముగా నింకొక యచ్చల కార్యము వ్రాయుచున్నారము చూడు.

ఇక్కడకి సుమారు అయ్యేళ్ల కురముగా లాల్ బాగ నెడు- వనరాజమొకటిగలదు. ఇందుని సంవత్సరము- కుబేరున వైతరథము- లోకోత్తరముగానున్నవని గ్రంథములలో వ్రాసిన వ్యాసాది మహాకవుల కాలమందీలాల్ బాగున్న పక్షమందు వారు వీని గన్నలార జూచిరే తమ యభీవృణానమునను మిగుల అజ్ఞంపకపోరు. ఇట్టి యాలాల్ బాగుయొక్క పరిమితి చుట్టును- అయ్యేళ్ల కుపైగానుండునని లోచనది- దానికొక భాగమందు లోకోత్తరమైన చెరువు నీళ్ళజలసమృద్ధమై యీ తోటకాథారమై నిండియుండినప్పుడు సముద్ర సంతానము విలెనుండును. ఈ వనమందున్న రోడ్లసాగను- పూలచదునుల వీరు- స్థలపారిశుధ్యము- అచ్చటచ్చటగల వంటనముల చక్కదనము- అందుండెడు తరు గుర్తులతాజాతులయొక్క సంస్కృతి

కొక్క-కొక జాతిలోనున్న భేదముల పరంపరలు- ప్రతిదానికీందను దాని దాని పేరును స్వరూపస్వభావములు నెటింగించు మాటలును గల్గినానియందు చబడిన లోహపట్టములయొక్క- చమతాకార నిర్మాణము. మందమారుతప్రసారమైనచో బుష్ప వృష్టిని గురియుచు నత్యుక్తుతములై యత్యున్నతములై ముత్యశాలములై-యతిశీతలములై-ప్రకాశింపుచున్న పూబొదలుచప్పురములు- మొనలైన లతాగృహములు- ధూన్పుశము లేకయలోహాలతాబద్ధంబులై- లోహ సిక్యస్థితంబులై యున్న కొన్ని యోషధుల పరంపరలు గలిగి బాహ్య హిమ పరాగంబు సోకకుండుటకును- సూర్యకిరణ ప్రసారంబువలని లోపంబు లేకుండుటకును- నిమిశంపబడిన దవణభవంతికా గృహంబుల వైశాల్యంబును- అష్టదశ పర్యంత పద్మాకారవర్తులాకార కుచ్ఛియాలచాల విరాజమాన బగలేక మనోహరదర్శనీయ నానావర్ణవర్ణ పుష్పనృపృథ్వి సంపన్నలతాగుల్మసమీప ద్వీపిగంధభేరుండాది తల్లహూపానుమాప మార్గపాఞ్చ్యస్థిత దూర్వాశొత్పల బహురూప చమతాకార రచనా చాతుర్యంబును గన్నలార గనుంగొని సంతసింపవలయునే కాని వివరించి వ్రాయదరంబుగాదు- ఒకప్పుడు సాహసించి వ్రాయబూనినను గ్రంథ పరిమిత కవకాశంబు దొరకదని సంశయించి యంతతో ముగించితిమి.

ఇదిగాక నానాదేశసీతానేక బీవజంతు సంరాన ప్రతానంబులు నిందు గలవు- మఱియు నిష్పనంబు నడుమనుడు మండలమధ్య విరాజమాన ద్విజరాజమండలంబు ఎడవున గడు పింతలై బెడగడరెమ మంగళాకారంబుగల బంగళా యొకటి గలదు- శతాధిక సంఖ్యగల తోట కాపరులును- నియామకుడగు నొక దొరయును- చేతకుదగు వేతనంబు గలిగి ద్విప్రదృష్టి సముత్పాదంబగు వనదోహదంబు గావింపుచునే యుండరు-

త్రై మహిసూరు మహారాజావారి తా॥ అతారా ఖచేరి యొకటి భారీగాను- మహిసూరుతముగాను- సుందరముగాను- ప్రకాశింపుచు-

దీని కనలియారంబుగానున్నది- మఱియు ననేక శిఖరములుగలిగి యింగ్లీషు మోస్తరుగానున్న శ్రీమహిసూరు మహారాజావారి నగరు-కంటవైంటు లో నొక చోట కోటవలెనున్నది.

(ఇది బెంగుళూరి సంక్షేపసమాచారము.)

మైసూరు వృత్తాంతము.

అగష్టు ౧౬ తేదికి సరియైన వ్యయ సం॥ క్రా॥వణ బ ౨ సోమవారమునాడు బెంగుళూరినుండి బయలుదేరి రయలెక్కి మైసూరులో నర సయ్య సత్రముతో రాత్రి శయనించి నారము. రయల్ చాజీజ్ జన ౧కి రు ౧—౫—౬లు అయినది. ఈ మైసూరు శాలివాహనవంశోద్భవులైన శ్రీకామరాయవడయ రనేమ కన్ఠాట దేశాధీశ్వరుని రాజధానియైయున్నది గొప్ప బురుజులుగల విశాలమైన కోటగలదు- చాలామట్టుకు శిథిలప్రాయముగా నున్నది. రెండగడ్డలున్నవి- ప్రాకృశ్చిమభిత్తికలు మిక్కిలిగా చెడలేదు- దక్షిణప్రాకారము చాలామట్టుకు కొట్టి రోడ్లు పోసియున్నారు- ఉత్తరపుదండీ సగమునకు జూస్తే గా కొట్టి వేసి ఆమట్టిచేతనే అచ్చటి యగడ్డను పూడ్చి వేయుచున్నారు. ఇదేమని యడుగగా- గోడమీద యినపజాలు నిల్చుచురనియు- అగడ్డ పూడ్చి రోడ్లుపోసి క్లీనుగా నుంతురనియు చెప్పు సాగిరి. కోటలోనికి పోదగిన సింహద్వారము- శ్రీరంగోత్తర ద్వారమువలె నున్నది. దానికొక బాజున తూర్పున జిరు నాగణపతి విగ్రహమున్నది. తత్సన్నిధిలో రోజు ౧కి సుమారు ౨౩ వందల టెంకాయలు లోకులు కొట్టి పిల్లారి కారగింపు నేయుచుండురు. బహుప్రత్యక్షఫలప్రదుడని విశ్వసించి కొనియాడుదురు. ఆ గణపతి కెదురుగా తూర్పున నుత్తరాభిముఖమైన హనుమద్విగ్రహమున్నది. అచ్చట పైతము యథోచిత పూజలు జరుగుచుండును. కో

(౧౪౬) యాత్రాచరిత్ర.

టలో ప్రాశ్నాగమందు శ్రీవరాహస్వామి- శ్రీకృష్ణస్వామి మొదలైన శివ కేశవాది దేవతల యొక్క మంచికోవెలలున్నవి. చిత్రములైన తగుచూటి తేల్లున్నవి. రాజబంధువులు వస్తే రాల మహాడీలు గొప్పగొప్పవి గలవు. దక్షిణభాగమందు గూడ కొంతవఱకు రాజబంధువుల మహాడీలు జహనునందరములైనవే యున్నవి. కొంతవఱకు కాభానా యున్నది. ఆ కాభానా యొద్దనే పులులున్నవి. పడమర దండీని- ఈశ్వరపు దండీని సాంద్రముగా రాజాశ్రీతులైన పండితులు- వైదికులు- లోకీకులు నౌకలు వస్తే రాల మిద్దెలు- భవంతులు- బంగళాలు- వస్తే రాలున్నవి- సింహద్వారము మొదలు నగరువఱకు, మంచిమంచి బాబారులున్నవి- సకలపదార్థములు దొరుకును. అందులో అగరు పన్నీరు, అత్తరువులు- మంచిగంధము- ఊచువత్తులు- పుసుగు- జవాబు- పువ్వులు మొదలైన పరిమళ ద్రవ్యములకు నిధిగానున్నవి. ఇక్కడి పువ్వుల దండలు కొవ్వలో నొకరాత్రియుంచుకున్న పక్షమందు- ౧౨ సారలభ్యంగస్నానము చేసినను వాసన విడువదని చాలామంది చెప్పినారు- వస్త్రప్రదేశేషములు- పుస్తకములు- అలంకారములు మొదలైనవి గల యంగళ్లున్నవి- తమలపాకులలో మిక్కిలి కవటాకుల మ్మిడురు. అవి కొంచెము వాసనగలిగి బెంగుహూరాకులవలె నుండును- ప్రజలు వినయ సంపన్నులు- పురుషులు సాధారణముగాను- కొంచెము మోట తరహాగాను- కనబడుదురు- స్త్రీలు ముప్పాతికమంది లోకోత్తర సౌందర్య సంపత్తి గలవారై యున్నారు. పాతశాలలకేగెడు నాగరిక బాలికలుకొందఱు సుందరులై భూలోకము చూడవచ్చిన యచ్చర మచ్చెకంటుల వంటివారై చెలువారుచుండిరి. వీధులు విశాల రమణీయ నిర్మలములై యున్నవి. మంచిమంచి యంగళ్లు పెక్కు గలవు- లక్ష ద్రవ్యమైనం జాలని సకల పదార్థములు దొరుకును. ఇచ్చటి వీధులు పేలు.

౧ శివరాంపేట—౨ లమరూపేట—౩ అగహారపుపేట—౪ నజ

రుబాదుపేట—౫ మండీపేట—౬ సంతపేట-అనియిట్టిపేటలు గలవి పెక్కున్నవి. ౩ సత్రములున్నవి.

(దేవతలు.)

౧ త్రినయనేశ్వరుడు—౨ వరాహస్వామి—౩ శ్రీ కృష్ణస్వామి—౪ లక్ష్మీరమణస్వామి—౫ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు—౬ ప్రసన్నసంజాదేశ్వరుడు- (అనగా గరభకంధుడు) ఇట్టి దేవతలు నిత్యారాధ్యమానులగుచున్నారు. పర్వతముపైని శ్రీరాజావారి అష్టదేవతయగు చాముండేశ్వరియున్నది. పర్వతము క్రింద చాముండా సాదములున్నవి. ఇచ్చటనే తామస పూజలు జరుగును. ఇప్పటికి మాజరుగానన్న యేసికగుమ్మలు ౧౦౮ డియ- రాజయోగ్యమైన గుట్టలు ౩౦౦ మున్నూఁటను-౪-౫ వందలు సాధారణ హయములును గలవు.

(కృహ విశేషములు.)

౧. జగన్మోహనబంగళా. (నూహలు) ఇది సాధకనామధేయమైయున్నది. దీని చనుతూర మీక్రింద గ్రామమున్నారము చూడుడు.
౨. అంబావిలాసము. ఇది పండితగోష్ఠి సేయనప్పుడుండునది.
౩. శిలాల్ ఖానా- అనగా- ఆ యుధశాల- సకలాయుధములించున్నవి.
౪. సురస్వతీ భండారము. సకలగ్రంథములు నించున్నవి.
౫. బాలాఖానా- స్త్రీలు సంచరింపదగి యున్నవి.
౬. దబాదుఖానా. ఖచేరి చేయదగిన స్థలము.
౭. చాముండేశ్వరి తొట్టి- పూజా స్థలము. ఇంచలో సకల దేవతా లోకములున్నవి.
౮. అత్తవిలాసము- ఇది శృంగార స్థానము- సకలదేవతా యంత్రములు మూతులు నించున్నవి.

ఇదిగాక- నిత్యము గోపూజ- గజపూజ- ఆశ్వపూజ- సింహాసనపూజ చ

శ్రీపూజ చామరపూజ, దేవతాపూజ, ఆయుధపూజ, సరస్వతీపూజ విశేషించి చాముండాపూజ, మొదలైన పూజలు శ్రద్ధాభక్తి పురిస్కరంబుగా పోడశోపచారిసంపన్నముగా కొన్ని స్వయముగాను కొన్ని బ్రాహ్మణులచేతను, జరిగించుచుండుదురు. రత్నఖచిత సువర్ణ సంపాసన మెయున్నది. గాని అది పరదావేసి కొటారములో నుంపించి తలుపులు శీలుచేసి యుందిసంకున చూడక క్షయమైనదికాదు. తక్కినవన్నియు జూచినారము. వానివాని విశేషములు జూచి సంతసించవలెగాని వాగ్విశేషముకాదు, అయినా కొన్నికొన్ని విశేషములు సంతోషముగా వ్రాయుచున్నారము.

౧. జుహ్వహన బంగళా యావరణములో చిత్రతరములైన పూలచెవునలు లయనులు తీర్చియుంచబడి పెక్కుతొవలు గలిగి క్షీనుగా జానొందుచున్నవి—బంగళా మంగళాస్పదమై, పంగళాది వర్ణాపూర్ణత త్తచ్చిత్ర ప్రతిమాకీర్ణమై ౩. ర అంతస్తులు గలిగి నిస్తులమై ప్రకాశించుచున్నది—దానిలోని హాలు నజరుగోడమీద మేదినిపతివంశపుక్షులున్నది, దానికి ఫలప్రాయముగా వారి కూటస్థ పురుషుడు మొదలు శ్రీకృష్ణరాయ వడయరు గారి దట్టలగు వర్ణమాన శ్రీచామరాయ వడయరువారి వజ్రహారివారి విగ్రహములు వారివారి రూపముల కనురూపముగా రంగులు పూరించి తత్తచ్చరిత్రములు వానిక్రిందనే న్రాసియుంచబడినవి. ఇట్లనే నబాబుల యొక్కయు, వారివజీరులయొక్కయు, తమమంత్రులయొక్కయు విగ్రహములు వ్రాయబడియున్నవి. ఇదిగాక తక్కిన మూడు గోడలపైను, శ్రీకృష్ణరాయ వడయరు గారి దసరా సవారి సత్తెను చమత్కారము నెఱిగించు మూర్తులును—అంబారీ సవారిగా పోయి వేటాడిన పులివేట చమత్కృతిం దెలుపు రూపులును గలవు. ఈ చెప్పబడిన విగ్రహములెప్పు రెప్పరివో వారివారి నెఱిగిన వారున్నచో ఫలానావారు వీరు, ఫలానా వారు వారునని పోల్చుకొని పొల్పుగలిగి వెలుగొందుచున్నవి—దీనికేమి, దాని

దక్షిణపు గదిలో తొలి కృష్ణరాయవడయరు గారియొక్క- పట్టాభిషేకమైనాటి రూపము మొదలు- వారిశరీరపతన మప్పటి రూపమువఱకు- వయోభేదము తద్దేశోచిత వేషభేదము నెఱింగించుచూ రంగురంగులుగల విగ్రహములే కాక- వాదవసంత కీర్తామహాత్మ్యపపు తెరంగులెఱింగించు జగన్మోహన విగ్రహములు వ్రాయబడియున్నవి— ఓహూ శిల్పకారులనల్పకల్పనాకల్పవల్లికయగు సుంకల్పచాతురీమతల్లిక- భావిశిల్పకారులనాకలంకరిల్లికమై యుల్లిసిల్లుచు- కొమ్మలపై నవ్వునుజపతియు- నవ్వును శునిపై నవ్వునవ్వులును చివ్వునగోపులంబట్టి యొక్కొక్కొక్క మువ్వరమ్మగా జిమ్ముచు గ్రుచ్చుగించు వసంతజలవృక్ష చుంపఱల వరంపఱలు రతిమన్ద్రుల పాణిగ్రహణ మహూత్సవంబునాటి బాణసంచుల పూబోదల చెన్నన బోదలుచున్న యట్లు గనంబడజేయుచున్నయది— మఱియునిట్టి చిత్రంబులు పెక్కుగలవు గనుక నే జగన్మోహన మహాలనుపేరు సార్థకముగా నున్నది. ఇంతయేలా భూలోక స్వర్గలోక తొలి కృష్ణరాయవడయరు గారు తమచిత్తరువు చేర్చిన వ్రాసినది నిజమనే నవ్వువచ్చును.

౨. అంబావిలాసము లోకోత్తరముగా నున్నది- గాని తొలి కృష్ణరాయవడయరునాడు సర్వదాపండితగోష్ఠి జరుగుచున్నట్లు లిప్పడు జరగలేదట- దానిలో బంగారు వరఖుపనిగల ప్రకృతోపయోగానేక ముద్రితపటపత్రపుస్తకములన్నవి బీరువాబారులలో నిండుగ నుంచబడియున్నవి.

౩. శిలార్ఖానాలో సకలాయుధ మండలము గండభేరుండ పుండరీకాది రూపభేదంబులు గలుగునట్లు తీర్చిపేర్చబడియున్నవి. ఇట్టిచమతాగ్రమెంతైనగనలేదు. ఆయుధపూజ నిత్యమును జరిగింపుచుందురు.

౪. సరస్వతీ భండారములో సకలభాషాగ్రంథములున్న తాళపత్రపుస్తకములు సింహాసనాకృతిగా- తరగతిగాపేజీ యుంచబడిన కట్టలు శాస్త్రాధికముగా నెలువునెలువెత్తు బల్లలపై నిజముగా పల్లముద్రియ గద్దయ

లచందము ననందమొందుచున్నయవి- దేనిపేరుదానిబల్లపై నాటిన తెల్ల నిదంతపు బిళ్లలో లక్క-మాడ్చిన యక్క-రంబులతో చెక్కబడి యున్నది- గావున దేని యక్క-రగలవారు దానిపై చక్క-గా దృక్కులు పడెడినచో నదియ చేజిక్కును- నిక్కు-వమైన యక్క-జమిది యొక్క-టి గంటిమి. ఇది గాక- జేనెడు పొడవు- బెత్తెడు వెడల్పుగల ౧౦౦ దంతపు పత్రములపుస్తకములో చాముండాస్త్రుతి నల్ల లక్క-రంగు వేసిన యక్షరములతో వ్రాసి యుంది పూజింపుచుండిరి.

౫. బాలాభానాయననది యంతఃపురము- దక్షిణ శ్రేణిలో గొంత మొదలొని పడమటి శ్రేణియంతయు పరదాకట్టబడియున్నది. గావున నందున్న విశేషంబులు వ్రాయజాలము.

౬. దర్బారుఖానాలో చిత్రవిచిత్రములైన ఖుర్చీలు రకంవారిగా నుంచి బడియున్నవి- నడుమ దసరా మొదలైన యుత్సవదినములలో చిరత్నరత్నఖ చిత్ర సువర్ణ సింహాసనము నిర్మింపబడుట- దానిపై భూజాని కూర్చుండి నిండ్లగంబుండునట— యీ దర్బారుఖానా వీధికి నబరుగానే సుందరతరముగా ప్రకాశింపుచున్నది.

౭. చాముండేశ్వరి తొట్టియనెడు పూజాస్థలములో బ్రహ్మశిష్టును హేశ్వరాష్టదిక్పాలకాది లోకములు యథా శాస్త్రముగా వ్రాయబడిన గులు పూరింపబడి స్వస్వనామాక్షరములును చరిత్రయును సూచింపుచున్నవి- ప్రతిలోక పాశ్వమందును శ్రీకృష్ణరాయ వడయరువారి దివ్యసందర విగ్రహము వ్రాయబడి యున్నది- పుటాగ్రాపులకన్న నాజాకుగా-క శగట్టునట్లు చిత్తరువు వ్రాయునేర్పు లోకోత్తరముగా నిచ్చటి శిల్పకారులకే కలదనవచ్చును.

౮. ఆత్మవిలాస మనెడు శృంగారగృహ విశేషమందశేష దేవతాయంత్రములు మూర్తులు వ్రాయబడియున్నవి- యెట్టిమాంత్రికులకైన నుద్ధరింప

దరంబుగాని యంత్రోద్ధారములు యథా శాస్త్రంబుగా నుద్ధరించిన పిమ్మట రణశుని పేశలమైన బుద్ధికౌశలము నెంతవీనుతీంతుము.

౯. శ్రీ చాముండా దయాపాత్ర- చామరాజ తనూభువా- రచితా కృష్ణాపేన- వక్త్రకాశ్వగతి శ్శుభేత్యాది శ్లోకపురస్కరిముగా సంఖ్యా రక్షకోశాది పరిపూర్ణమైన చతురంగ చక్రమనెడు గ్రంథంబును- సూర్యచంద్ర వంశానుక్రమ సంగ్రహమనెడు గ్రంథంబును- మణియుగ్మియ నేక గ్రంథములు రచించి ముద్రింపించుటయే కాక- త్ర్యంబక శాస్త్రుల వారు రామాశాస్త్రులవారు మొదలైన జగదేశపండితులతో నణ్యము బరివేష్టించబడి- సస్త్రోష్ఠి సేయుచు- సకలవ్రతములుచేసి చేయించి మహాదాన, మహాభోగి, యనుప్రసిద్ధిగల శ్రీకృష్ణరాయ వడయరుగారి చిత్రచరిత్రను శ్రోతానందముగా పారబృందమువలన వీనుచు మరునాడచ్చటనే నివసించి- పద్మియగురు- కృష్ణ గురుదారుఖండములు కొని సంగ్రహించితిమి.

(భువిగాక)

౧. మయూరీ ౨- పిశంగీ ౩- పతంగీ అని మూడు చందములుగా- చందన వృక్షములు- గలవట- అందు- ౧- మయూరియనునది దివ్యమైన పరిమళము గలిగి- కోసిన భాగవంతు నెమలిపురివంటి రేఖలుగలిగి యుండునట- అది సీమకే రవానా సేయబడునట.

౨. పిశంగి యనునదియు నలభ్య సౌరభ్యము గలిగి చాది గంధము తిగి యునపుడు పచ్చనిదై యుండునట- అది మహారాజావారికి వారిముఖ్యబంధువులకు మాత్రమే వియోగపడునట.

౩. పతంగి యనునది సర్వసాధారణముగా నానాదేశములకు వర్తకులవలన వచ్చుచు నేయున్నది- మనమెఱింగినదేకదా.

భువిగాక- ఈదేశములయందు రాగులపండితో జేసిన సంకటియ నెడు చోడిపిండి తోప బలారోగ్యహేతువని యోజనచేసి భోజనాదియందా బా

లగోపాలముగా భక్షింపుచుండుట నియతంబుగానున్నది గావున- ప్రతివ-
 వానక గృహమందు చోళ్లు నిలువచేసి తగినవెల కన్పుచుందురు— మఱి
 యొకచుట్ట పొగాకు ముద్దపొడి వాడుక సేయుచున్నారు- రు ౧ - శె ౧
 ముద్దసో॥ వెలదీర్చి పెక్కు దేశములకు దినము ౧కిరు ౨ - ౨౫ కు తగ్గిన
 ముద్ద పొడి బంగారముగా పంపుచుందురు. ఈ ముద్దపొడి సేయుక్రమము వా-
 డుక సేయు క్రమంబు నెల్లన్నను- మంచి పొగాకు తెచ్చి కాడలు నెఱుము-
 లు లేకుండెన్నలు రెలిచి ముక్క-ముక్కలుగా చిక్కి-పెట్టి తీసినకాడలు న
 అడులు కషాయముగా వాడేగించి యీ కషాయముతో లెస్సగా తడిస ము-
 ద్దవాటముగా రోబదంచి- ఆదంచిన ముద్ద అమృదపుటాకులతో పొద్దము-
 చుట్టి ౭౧౦ దినములు ధాన్య మధ్యమందు ముక్క-పెట్టి తరువాత నల్ల సే-
 నపుటాల్పై నుసచి యినుపదివలతో కొట్టికొట్టి కాటుకముద్దవలె ముద్ద
 బడనిచ్చి మంచివెన్న తగుమాత్రము తగిలించి తిరిగి కొట్టి మైనపు ముద్దవ-
 ల నుండగా దాని పాకముగని తీసి గాజుగోతములో దాచిపెట్టి నమ్మిడికి
 గచ్చకాయంత చొప్పున పదను నిల్పుటకు పచ్చి రావియాకులతో పొదిగియ
 న్నుచుందురు- టిన్ రేకు క రాటము నడుమరేకు బిగించి రెండువైపుల మూ-
 నులకు రెండు మూతలుచేసి యమ్ముదురు గనుక- దానిలో నొక భాగమందు
 సున్నమును రెండవభాగమందీ ముద్దపొడియు సంగ్రహించి యుంచికొని, వ-
 లయునప్పుడు సున్నము తగుమాత్ర ముఱచేతిలో రాచి ఆరే వఱకు దాకి
 తగిన ముద్దపొడి దానిలోపెట్టి రెండవచేతి బొటవ్రేలితో మద్దింపగాకొంత
 సేవటికి పొడియగును. అది మంచి ఘాటు నువాసన గలిగి యుండును- గను-
 క పలసినంత వీర్చి మిగిలిన వ్రేళ్లతో మెదిపినొక్కి-మాత్రలుగా చేసియుంచు-
 చును. ర జాములవఱకు కారము రంగుచెడక నిల్చియుండును- మాత్రలు
 పొదుమును గట్టిగానున్నను- పట్టుబట్టి వ్రేళ్లతో రాయనంతనే పొడియగు-
 చును. అది పీచిననైన జాము వఱకు మఱి పీర్చబడలేదు.

పూర్వ భాగము.

(౧౫౩)

అగస్త్యు డెఁగవ శ్రావణబ రబు- ఉదయపు రయలెక్కి- ౧౦ గంట
లను శ్రీరంగవట్టణములో ప్రవేశించితిమి- డొట సాధారణముగానున్నది-
అంగడివీధి యథోచితముగానున్నది. విద్వాంసులు, ఆహితాగ్నులు, వేద
సాధకులు, సంగీతపాఠకులు, శకుపాటి వర్తకునులుగలరు- ఇది పూర్వమం
డ టీపుసుల్తానుయొక్క రాజధానిగానుండెను- ఇటీవల మైసూరు మహా
రాజులకు క్రమబద్ధమైనందున టీపుసుల్తానుయొక్క విశాలమైనకోటను బొ
త్తిగా కొన్నివేసి తదీయాంతఃపుర ప్రాకారము మాత్రము నిల్పి దానిలోమి
టారమున్న కొటారములు దబ్బముగా కట్టించి పతాకమునకు పెక్కుగా
మంచిగంధపు కట్టలు నిలవజేసి మణుగులకొలందిగా నమ్ముచున్నారు- మ
ణుగుసు పైగానేకాని తక్కువగా వెలకు దొరకడు- టీపుసుల్తానుకోటకు
మూడువైపులను కావేరినదిపొగడ్త కెక్కిన యగడ్తవలెనున్నది- కోట యా
వరణములోనే నృసింహాలయము, రంగనాయక మందిరము, పూర్ణయ్యగార్
రి సత్రము గలవు- నృసింహాలయము సాధారణముగా నున్నదిగాని శిథిల
మగుచున్నది- యీ గుడిలోనే పూర్ణయ్యగారి సత్రములో ౭౫ జనులకొ
కపూట నన్నము పెట్టుచురు- కోటకు పడమటగోడ శిథిలములైన బురుజుల
తోనున్నది- దానివారని కావేరిశాఖ యొకటి బహు వేగముగా ప్రవహిం
పుచున్నది- ఆగోడకు గర్భాగృహములుగా మంచుకొట్టువలె రాలు మునుపు
కట్టబడెను- ఇప్పుడవి పాడుపడినవిగాని వానిలో గొన్నిమాత్రము చిక్కి
పలుచి శ్రీరంగనాయక స్థానాచార్యులు నివసించియుండెను- కావేరికి కొన్ని
ఘట్టములున్నవి- కొన్ని లింగములు చిన్న చిన్న హంటపతుల్య మందిరముల
లోనున్నవి- ఒక చోట తాతిగోడదొలచి ౫౬ మూరల నిశువుగల యొక
గది యేర్పరింపబడి యున్నది- దానిలో మార్గస్థులు యాత్రికులును వంట
జేసి కొంచురు- యీ తీరమండెల్లప్పుడును గొప్ప గాలిగలిగి యుండును.

(గో) తప్తింశ్చకాతమతేత్రేద్వీపమధ్యే మరుద్వృథాం సేతెరం

శేష్యరస్సాత్మాత్మంతోహస్తక్షిణాశిరాః॥ స్వయంవ్యక్తంచ దివ్యం
చాతధాన్వంపైద్ధమేవచ మానుషంచేతిపంచై లేస్థానభేదాః ప్రకీర్తి
తాః॥

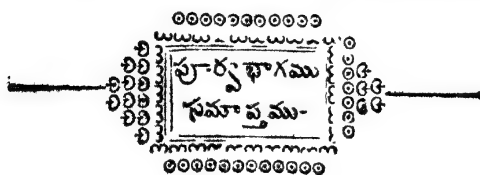
అన్నట్టు- శ్రీ రంగపట్టణము గౌతమక్షేత్రము- ఇదే మధ్యరంగమట-
అంత్యరంగ మనంతశయనమట- ఆదిరంగము శ్రీరంగమట- యీ మధ్యరం
గము కావేరీమధ్యమందే యున్నది- కోవెలగొప్పది- యేడంతస్తలు గల
యొక గోపురము, రెండు పాకారములు, నూలుగాళ్ల మంటప మొకటి
యు నున్నవి- కొన్నిచోట్ల మరచ్చతు చేయుచున్నారు- అచ్చవారు శ్రీ రంగ
నాయకి- యీమెను మంచి యలంకారము లున్నవట- గచ్చకాయంత ము
తైమొకటి మాత్రము ముక్కపుడక నుండుగా బాచినారము- అది బహు
పురాతనమైనది- గనుక మిగుల నటిగి తటిగి యున్నదనిరి. శ్రీ వేంకటేశ
శ్వరు లొకభాగమందున్నారు- పూజాదికములు యథావిధిగానే జరుగు
చున్నవి- రాత్రి పవళింపు సేవ చూచినారము నాచురంగు పీఠావారణము
స్వస్థివాచనము మహిమను దెల్పుచు చోప్పుదాల్చి వరమందెల్పుట- నాల్గు
వేదములు కైవారము సేయుట - మొదలైన యుపచారములు మనోహర
ముగానే భక్తిపురస్కరముగా జరుగుచున్నవి- అల్పార్థములున్నారు స్వా
మివారికి గోయానరథ మొకటిగలదు. ఇదిగాక టీపుసుల్తాను తనరాచరిక
ములో శ్రీ మైసూరుచామరాయ వడయరు గారిని చాలాకాలము కారా
గృహములో నిల్పియుంచెనట - అకాలమందు టీపుసుల్తానుకు మంత్రిగా
పూర్ణయ్యయనునొక బ్రాహ్మణుడుండెనట- కొందఱు తురకలతనయందు
కిట్టక మోసపుచ్చవలెననిరంధ్రాన్వేషణముసేయుచు పూర్ణయ్యసుగ్రా
లైన పూర్ణయ్యగారిహుతుని బలాత్కారముగాఁజెరబట్టగా నతడు టీపు
సుల్తానుతో నీ దుష్కృత్యము ప్రశంసించెనట సుల్తాను విమర్శించి దుష్టా
ర్థులను శిక్షించకపోవుటయేకాక నీ కుతుకు జాతి దుడసేచెడినది గనన

పూర్వ భాగము. (౧౫౫)

విడిచిపెట్టుకొనియు మునుపెవ్వడు చెరచెనో! వాడేయుంచికొనుననియుం గూడ పట్టుదలగా విధించెనట-టీపుసుత్తాను సర్వాధికారి-గనుక పూర్ణయ్య యేమియుననజాలక యదియొక విరోధబీజముగా కాచియుండి మఱి కొన్నాళ్లకు తగినసమయముచూచి చెరసాలలోనున్న చామరాయవడయరు గారిని పురస్కరించుకుని టీపుసుత్తానును సకుటుంబసపరివారముగా జంపి యతనిరాజ్యమీచామరాయవడయరు గారికి దఖలుపరచి టీపుసుత్తానుయొక్క ఛాతికోటకొట్టి మైసూరులో కోటగట్టించెనట- ఇదిగాక టీపుసుత్తానుయొక్క కోటలోగలయావస్థసాములు మంచిగంధపు కట్టెలతో నెకట్టబడియుండగా నవికొట్టించి యన్నించెనట- యీ దేశములో చందన వనములు పెక్కుగానున్నచున తద్వర్తకము సర్వదాకలిగియుంచున్నదని యిక్కడివారు చెప్పినారు శ్రీ చామరాయవడయరు గారు చెరసాలలోనున్నప్పుడు లింగబలిజీతే సకలోపచారములు సేయుచుండుటంబట్టి నాటనుండి నేటివరకును మైసూరు మహారాజులకు లింగబలిజీతే సకలోపచారములు సేయుచుండును-వారి మతము నదేయనికొందరు చెప్పినారు.

ఇచ్చటి రయలాఫీసున కీశానోత్తరముగా ౧౦౦౦ గజముల దూరము నందు యథోముఖ సజ్యధనురాకారముగా నిటికలతోగట్టబడి రెండుమూరల వెడల్పు రెండుగుల దళసరిగల యొక దేవిడిమాదిరి కట్టుగలదు అది యెంచుకు కట్టించిరో తెలియదు-దానిమీదినుండి ౫౬గురు జనులు నడిచిన పక్షమందు సుమారు మూరెండువరకు వంగునని తెలిసి యెక్కి పరీక్షించి నారముగాని విన్నది నిజమని తోచలేదు. అయితే యిద్దరము మాత్రమే యెక్కుటచేత భారమ్య చాలకనని సమాధానపరచిరి గాని నిరవలంబనముగా ర నిల్వల మీదినుండి నడుచుచు మధ్యభాగమునకు వచ్చునప్పుడు పడియెద మన్న భయముగలిగి గడగడలాడవలసి వచ్చును గనుక కట్టువంగునన్నభ్రాంతియే కలుగని తోచినది- యీ రయల్ ప్రేక్షకులకు దక్షిణముగా సరమైలు

అప్పునే మఱియొక షేషనున్నది-కొందలచ్చటనేదిగి యీశ్రీరంగవట్టణ మునకురోడ్డుగుండాచేరుదురు-బెంగుళూరు మొదలు వై సూరువఱకు త్రోవ పర్వతభూయిష్టమై పాము జూడగానున్నది. ఇట్టి శ్రీరంగవట్టణమునుండి మరునాడు రెండవపూటనే బైలుదేరి మఱి బెంగుళూరుచేరి యూరా త్రిబయలుదేరి క్రమముగా శ్రీవేంకటగిరి మహారాజధానిలో ప్రవేశించి- ౮౬ సం॥ అక్టోబరు ౧౨వ తేది మంగళవారము వేంకటగిరినుండి బైలుదేరి ౧౩వ తేది గొల్లపల్లెలో మకాము చేసితిమి. అతివర్షములవల్ల నడుమనడుమ తటస్థించిన యేళ్లు- గడ్డలు- బళ్లు దాటించుటకు మనస్ఫూలను మద్దత్తు సేయవలసివచ్చినది. ౧౪వ తేదికి నెల్లూరు చేరి నారము- అప్పటికి పెన్న ౧౯ అడుగులు ౧౬వ తేదికి ౧౭ అడుగులు. ౧౭ తేదికి ౧౮॥ అడుగులు- లోతుగా ప్రసహించినందున ౧౮వ తేదిని పడవలగుండా దాటికోవూరి బళ్లు కుదుర్చుకొని ౨౨వ తేదిని పెల్లూరు చేరి ౨౩వ తేదికి క్రొత్తవట్టణపు తేవున పడవలలో ప్రవేశించి ౨౪వ తేదికి చామలకోటకు చేరి పితాపురము దరిని రాత్రి శేషము చెడబించి తెల్లవారినపైని విశేష జనమును మద్దత్తుచేసి కత్తిపిడి సత్రము వఱకు విశేషముగా ప్రవాహము వల్ల కొట్టపడిన త్రోవను దాటించి క్రమప్రయాణముగా ౧౮౮౬సం॥నవంబరు ౪వ తేది శుక్రవారమునాడు సురక్షణముగా శ్రీ బొబ్బిలి రాజధానిలో ప్రవేశించినారము. — మహారాజావారికి చామలకోటవఱకు ఖాసుబోయాలు వచ్చియున్నందున వారు చతురంత యానానూఢులమే దయచేసినారు.

శ్రీజగదీశ్వరాయనమోనమః.

శ్రీ రఘు శ్రీః

యాత్రాచి రత్న" 'ఉత్తర భాగము.

గృహసంహితాంబు తేనదికేసరిమైనసర్వజ్ఞం మార్గోద్దబగర
 మంగళవారమునాటినును హూర్తంను శ్రీబొబ్బిలి వేణుగోపాలస్వా
 మినారియనునటించి బ్రాహ్మిని బయలుదేరి తేలందివరకు విశాఖపట్టణము
 లో వాల్తేరులో స్వకీయమైనబంధులలో నివసించి రుగిగం - ౦ - గు
 కంట్రాప్టచేసినకోహినమార నెకష్టేనరుగుండాసమీపవారముగా తేల
 దివ్రభాతకాలమునకు శ్రీమచ్చెన్నపురిలలానంబున మాంటురోడ్డులో రౌ
 డ్ తాతావతినున్న శ్రీ వేంకటగిరినునో గాజావారి మోక్షనుహలులో బ్ర
 వేశించితిమి సముద్రోద్రావము చూచి సంతసించవలెగాని వాయుదర
 ముగాను చెన్నపురిస్వరూపము ముదిత పుస్తకవంబులవలననే లేటలే
 ల్లవగుననియు పూర్వభాగంబున కొంతవాయుబడియున్నదనియు మజల
 నంబువాయుమైతిమి స్త్రీవరుడిగి బసకు ఎచ్చువరకు శ్రీబొబ్బిలి మహారా
 జావారికెవరుగా సువతవహించిన లాడ్లు కనమారగారి నెకు మెదా
 నుగొర్నరువారు తనుయేడీకామును తవబండితో గతురుపుసనాగ్లసహి
 తముగా బిప్పి నిదరురాజావారు వారినిదిగింకనపెచ్చుల గెర్నరుగారే
 శ్రీరాజావారిబసకు విచ్చేసిరి యీగొరవ సతారములకు మేనంబు

ము మిక్కిలిగా మకుట-వనొందిమి. కొన్నిదినములు మాతీన-హాలులో న
ల్చి తరువాత యెగుమూరిలో నొకబంగళాలోదిగి గిందీలో రోజులు
జరిగిన గుట్టపుపందెములు చూచితిమి : నోడకరముగానే యుండెను. తరు
వాత ౧౮౮౮-౯౦॥ జనవరి ౧౯-దికి సరియైన సర్వజిన్యాఖ బగ ఆదివార
మునాడు పూర్వోక్తసత్రా రపూర్వకముగా బసనుండి రయల్వే ఎట
కు నయచేసి- పగలైదు గంటల రయలేకీ- తేరింది సో॥ ౧౨ గంటలకు
రాయచూరులో గొంత పరివారమును భోజనార్థమై నిల్చి లేచిందిను॥
సూర్యోదయమునకు- పునహానో కీ) వ హరాజావారు ప్రదేించిరిచెన్న
పురి మొదలు రాయచూరు వఱకు రయలు చాబే దురి, ౧౯- ౧౯- ౧౯- ౧౯-
సు జనగతి రు ౧౮౮౯ చెన్నపురినుండి పునహానకు ౧౯- ౧౯- ౧౯- ౧౯-
రు ౧౮౮౯ చెన్నపురినుండి పునహానకు ౧౯- ౧౯- ౧౯- ౧౯- యీనా॥
అయినది.

చెన్నపురి మొదలు రేణుగుంట వఱకు కొంత వజ్రము యధోదిత స
గ్యసంపన్నముగాను- ఆపైని చెన్నపురి కొండలు నడవనడవ పుత్తి
చేలు- కండచేలు- జొన్నచేలు- పిరియపు తోడలు గీరుగల యొక్కొక్క
తావున పరిచేలు గలదిగాను కొంచెం దిగిపోయియున్నాను- మార్గము
తీసరిగిడినది- పాయచూరు ప్రేపనులగాయతు పోనపోను వంటియవను
లోగట్టిన తాగి గోడలపైని కురుచగా వంటినిచ్చులు చేసికొని- మైనేత లే
కినే యిచ్చుకట్టబడియున్నది, ప్రతీనంపనరనంను వానవలన నడిపడిపోయి
నయ్యెడల వరిచ్చుకు చేసికొనుచుండరు- తననేత గట్టి లేనేలేదు- యీత
చెన్ను తోటిచెన్ను, గల తావులలోనైనను వానికచ్చులు కొని నేసికొనుట
యెటుంగరు- జనలు తరుచుగా వనదేశపు కోద వాండవలెనున్నారు.
ప్రీలు వనదేశపు గుర్రప్రీలవలె నుండినను బట్టికట్ట వలన చేడిగా గ
నంబడుచు- రాయచూరు మొదలుపై పైని లెలుగు, చరవము, కన్నడము

హింద స్త్రీ, తెలిసినవారేకడరు ఇది న హారాస్త్రి పాంత్రము గనుక
 వ హారాస్త్రి భాషయు గలవ- యీ చేత లు తొడలలు వాజాకుగా నుండ
 వన్నందుకు నిగత నముగా రాయచూరు ప్రేషనులో నొక బ్రాహ్మణ (స్త్రీ)
 ధరించిన వెండియెడ్డాణము నుచూరు ౬. ౨ చేసెళ్ల వెడల్పు లిగి బహువి
 తారముగా గనబడియె రాయచూరులో సగము ప్లాదరాబాప నైజా
 రివారిదియు సగము గవర్న మెంటు వారిదియు నైయుండెనట ఇది శిల్లాస్థల
 మైనందున కలెక్టరుచగైరా భిచేరీలు నొక జయల్ ఖానాయంగలవు ఇచ్చ
 టవొకకొండకు చుట్టును ౮. ౫ ప్రాకారములును, గొప్పయగడ్డయు, పె
 కురుబుకుజులును గొప్పదర్వాజాలును కొండమీదనొక గొప్ప నీచును దా
 నిచేరినొక బావియు కొండచేర్చున నొక గొప్ప చెరువును గలతాచికోట
 యొకటి బహుగా శిథిలమైయున్నది ఇది పూర్వమునొక నవాబుకట్టించిన
 దు రాయచూరులోని యిట్లు బెంగుళూరికోటయొద్దనున్న యిల్లను
 బోలియున్నవి భిచేరీయిట్లు దొరలబంగళాలు వాజాకుగానేయున్నవి ఒ
 కపైరోడ్డును దానిననుసరించి చిన్నయంగళ్లు రెండునుగలవు అన్నివీ
 స్తువులునుదొరకును పెంకుటిళ్లన్నచోట తాగొడలపైని తాటికలపతో
 నేకట్టబడియున్నవి కాశీ రామేశ్వరాది యాశ్రమకు బోవువారు తరుచు
 గాగలరు ప్రేషనుకు సమీపముండు బొంబై కాపురపుదైన గుజరాతీబ్రా
 హ్మణుడుకట్టించిన ధర్మసత్రిమొకటి విశాలముగానున్నది. రాయచూరు
 దాటినపైని ౧. ౨ ప్రేషనులననుమ రెండుశాఖలుగానున్న తుంగభద్రా
 నదియొకనైలువెడల్పుగా కొండెపుగ్గరుగలిగి యున్నది ౩౩ తాడివిచ్చల
 పైని పండిలిపాటగా లోహమార్గ మేర్పరపబడి యున్నది. చెన్నపురినుం
 డి రాయచూరువరకు ౩౫౦ మైళ్లున్నవి— బొంబై నుండి రాయచూరు
 వరకు ౪౪౦ మైళ్లున్నవి— రాయచూరునుండి బొంబైకిపోవుతోవల్లో
 రెండవ ప్రేషుదరిని కృష్ణానదికి గట్టించునకట్టు ౩౭ స్తంభములు.

భక్తీసువలె నున్నవిగాని ఉత్తరభాగమునకు ననుష్ఠానములు నలువదిగ ను
 మ్మలును రెండువైపులను పొడవుగా ననుష్ఠానమును కట్టినదియున్నది క
 ణ్ణానది నాథారియవరమున వ్రేవహింపుచున్నది మొలపాటి నీరు గలిగి
 రెండు పాయలు గలదిగానున్నది యీనదిలో వృక్ష శిలలు విశేషమునకల
 వు రాయచూగునుండి బొంబైకిబోవురయలుమీద ప్రతిబండికొకొకర
 టిగా పాయఖాలున్నవి ఇది ప్రజలకు బహుపాశ్యహేతువుగా నున్నది.
 ఈరయలు కణ్ణాటకపురయలుకన్న రెవైతైలగడపు రెవైతైల వెడల్పుబా
 ప్తిగలిగి దానికిన్న పేరము గలదిగానున్నది రాయచూగు దాటినది మొదలు
 కొండలు కిరీముగానున్నవి బొన్నవనైరా మెట్టుపంటలు గలవు యా
 దిగిరిప్రేవనుకు పడనుటిపార్వత నంద గల చిన్న మెట్టుచున్నది రాయచూగు
 కొండలమీద కొండలను కొండలమీద నొక పాటగొప్పయూలునుగలవు ఇచ్చ
 టకొండలు కొంతతరుచుగా నెయున్నవి అచ్చటచ్చట చెరువులును రాక
 పులిదిగువ బావులును గలవు ఇచ్చటప్రతిగానము జాగ్రత్తలమీద గం
 జిమియైనురదగాకట్టబడి నేతలేనందు మనదేశములో కాలినవంటిమి
 డైలు నేయకమునుపు ఒరదరావి పెట్టినట్లుండను. ఇచ్చటయుద్యోగస్థు
 లయిండ్లు సుందరముగా నేయున్నవి. ఈ దేశములో తరుచుగా విడారు
 వాండ్రుగలరు కలిగినను- స్త్రీలనుజట్టిపోల్చవలెగాని పురుషులనుజట్టి పో
 లుదరముగాను-మరికొన్నిప్రేవనులు దాటినపైగుల్లప్రేవనుచెంతత్రో
 వను తూర్పుగా గుల్బర్ అనేపహారు దూరపుష్టికి సుందరముగాను బారీ
 గాను కనబడినది- ఇదివైశాంవారిదీవానుదయ ఇచ్చట వెకల గొల్లెన్దు
 వి ఇచ్చటనుండి వాయవ్యోత్తరముగా రయలుబోవును ౨. కొంకలు
 దాటినపైని పడమరగాబోవును- భాస్కాపూర్ ప్రేవనుచెంత మాడిచి
 ట్లుకొన్నిగలవు పూర్వమున్నవి చిద్దప్రేవనుకు చిద్దప్రేవ పాయకా
 లమైనది. రాయచూగుప్రేవనుమొదలుకొని యాభాస్కాపూర్ ప్రేవను

కను- జొన్నచేలే తరచుగాను- పల్లపుచేలు విరళముగాను - కనంబడినవి-
ఒక్కొక్కచోట- కుసుంబాచేలు- కందిచేలు- గలవు.

ఉదయమందైదు గంటలకు పునహా స్టేషన్ బయలుదేరినది మొదలు
౨౨ కొండలుదొలిచి యేర్పరచిన గుహలలోనుండి రయలు బండినడుచు
ట యత్యాశ్చర్యమైనది- వానిలో నాలుగు గుహలు గొప్పవి- వీనిలో రెం
డుగుహలు సొచ్చువరకు పట్టపగలే దట్టమైన చీకటి గలిగియుండెను- ప్రథ
మ గుహ దాటువరకు రయలుత్తరముగా బోయి - తదాదిగా యంత్రపుబం
డివూర్చి వెనుక దగిలించినందున తూర్పు పడమర పడమర తూర్పు వైన
ట్లు భ్రాంతి పుట్టించినది- కొన్నికొండలు రెండు ఖండములుగా ద్రుంది
లోహవూర్గమేర్పరచబడియున్నది. ఈరీతిగా బెక్కుకొండలుదొలిచి మనో
హరముగా లోహవూర్గమేర్పరచిన మహాపురుషుడు కుమారస్వామికప
రావతారమని నమ్మవచ్చును- ప్రతిగుహకు రెండేసి లోహ వూర్గములున్నవి-
రాయవూరు మొదలుక్రమక్రమముగా చలి వర్ష వూరముగుచు నేయున్నది.

బొంబాయి వృత్తాంతము.

ఇట్లనేక పర్వతములు దాటి ప్రిబ్రెవరి ౧వ తేది ౧౧ గంటలకు బొం
బైలో- మజగామనేడు వీధిలో శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారి బంగ
ళాలో బ్రవేశించినారము.

కళ్యాణస్టేషనులో శుక్రేలీయ నెడు పేరుగల యెండనటిపట్లు - అం
జారాపంట్లు- మొదలైన ఫలజాతులచ్చుచుందురు. ఈ శుక్రేలీ పంట్లు-
ఇవి పదనెటిగి యెండింపుచు దాచినచో నైదాటు నెలలవఱకును రుచి
చెడక నిల్చును- గొలిమివిత్తులవంటి విత్తులుగల యెండిన యంజారాపం
ట్లలో బొడ్డుపంట్లు కలిపి యచ్చుచుందురు- సహనయాపముగా నున్నను
భేదము గలదు,

ముంబైయనునొక దేశతయొక్క పేరుగా గట్టబడినందున నీ పురీల
 లామంబునకు ముంబై యనియు- గాగ్ర్యరీతిచేత బొంబై యనియు నా
 మద్వయము గలిగినది- ఆ ముంబై దేవతను- దశింబిమి- సభక్తికము
 గా సకలోత్సవంబులు జరుగుచున్నవి - మూర్తియు బహు సుందరము
 గానున్నది. ఈశ్వరుడు- కాలికాదేవి- గోపాలస్వామి- మొదలైన దేవ
 తలయొక్క చక్కని మందిరంబుల నేకములున్నవి- తత్తద్దేశసాధకమై
 వచ్చిపోవుచున్నజనులయొక్క సంఖ్య చెప్పనలవిగాదు- వట్టుబట్టులమొ
 దలైనవి నేయటకు- నానాలోహవస్తు నిర్మాణమునకు నుపయోగించినపె
 క్కుయంత్రశాలలున్నవి- సాధారణముగా దారుమయములైన సప్తభూ
 మికాభవనంబులే కలవు- (శ్రీ) పురుషుల సాధారణ రూపసంపన్నులైచె
 న్నుమీరుచున్నవారు. ఇట్టి రూపసంపద యింకొకచోటనున్నవారికి లేనే
 లేదని నవ్వవచ్చును- ఇచ్చటి జనసంఖ్య ౧౮౫౦ వేలకనిముగానుండవచ్చు
 ను కాలికాలని మసిబొద్దుల నెద్దులాడుచు కురుచనై ఖడ్గమృగముఖములబో
 లు ముఖములును కుక్కలకన్న నెక్కువైన విశ్వాసమును గలసిద్ధిలపా
 రదృష్టి దోషపరిహారార్థమై నిల్చినట్లు వేపురికొకడుగా నిందుగనంబడు
 చున్నవారు. మనదీపములో జేరక సముద్రములో నీ బొంబైపురరాజ
 ము ప్రత్యేకదీప్తిపమువలె సముద్రములోబొచ్చి యుండుటయు లోకోత్త
 రసంపత్తి గలిగియుండుటయు విశ్వాతిశయి సౌందర్యభినులైన పురజను
 లు గలిగి వెలుగుచుండుటయు నిజాకార వికారప్రకారమృవట్లు నుద్దిలేసి
 దీటు మితమృగాగలిగి యుండుటయు విశ్రుతాశ్రుతదృష్టాననా భూతపూ
 ర్వ సర్వ చిత్రవస్తునిర్మాణప్రవీణతాలంకర్షణులగు హూణు లుగలిగియుం
 డుటయు పరికించిచూడగా మురవైరి మున్ను మూడవ యవతారంబున
 మున్నీటినిటిలో మునుంగుచున్న సవతియైన భూయువతి నుద్ధరించిన ను
 ద్ధరించుంగాక తదేకలోటుండై లీలావిహారంబు సలుపుచు యిచాదనా

మంబునను బ్రతిగా భూదారనామంబు దాల్చి - సోదారమోదారంభంబు
గా కేదారభేదారణ్యమలయందొంటరి తనంబున గంటబడకుండుదగునా
యని యలిగి సముద్రతనయయైన శ్రీదేవి తెలివీవియైన లండన్మహారాజ
ధానియనెడు పుట్టినింట నెలకొని శ్రీవిక్టోరియా యిండియా చక్రవర్తినిసా
మంబున బ్రసిద్ధి కెక్కి-భూసూక్తంబున విష్ణుపత్నియని పేరొక సంబడినభూ
రూపసపత్నిం బ్రయత్నపూర్వకంబుగా బట్టి తనకట్టడిలో జేర్చికొని తదీ
యరక్షణార్థంబుగా నేర్పున నేర్పరచికొనిన హృద్యంబగు నుద్యోగస్థలం
జే యీ బొంబైయనియు- దత్తహవరులగు నచ్చరలే యీ పురస్త్రీలని
యు- దత్తరివారదేవతలే యిందలి పురుషులనియు - బ్రహ్మాండ్రాది తదా
జ్ఞాకరణఘరీణగీర్వాణులే యిచ్చటి హూణులనియు- నిర్వికల్పానల్పతతా
ల్పకవనంబులే యిక్కడి యుపవనంబులనియు- నిట్లు బహు ప్రకారంబుల
నూహింపదగి యున్నది.

ఈ పట్టణ శ్రేష్ఠంబు సుమారు ౬ మైళ్ల నిడువును- ౪ మైళ్ల వెడల్పునుగలి
గియున్నది- ప్ర ప్రథమములో ౩౧౪ అంతస్తులుగా గట్టబడియుండెగానియు
టీవలక్రమక్రమముగా జనసంఘము చేరుచున్నకొలదిపట్టుజాలకను- విరివిసే
యుటకు మఱి తావులేకను. పూర్వసౌధములు కొట్టివైచి యాసత్తిన నెఱి
గి|| అంతస్తులుగా దృఢదారుమయ హర్ష్యములు బహుచిత్రముగా కట్టినం
చున నిప్పటికి ౯ లక్షలపై చిల్లరసంఖ్యగల జనులు దొంతరగా నిమిడియుం
చుండిరి- ఏవీధియందైనను స్పృశకోదోషంబు గలిగి యుండును. దానికేమి
మారకట్టున్న యంగళ్ల బోను- విశేషించి రాణీ మారకట్టున్నచోటను- సం
తలో నెట్లట్లు జనసమృద్ధము గలిగి యుండును- ఫలజాతులు పుష్పజాతు
లు- ఆకుకూరలు- కాంబూరలు- దుంపకూరలు- మేజావస్తువులు- జలస్థల
జంతుమాంసభేదములు- మొనలై నభోగ్యవస్తువులు- తదితరయోగ్యవస్తువు
లువలసినన్ని సర్వదా దొరకును నవరత్నములు - చిత్రములైన వట్టుబట్టులు

చీసీవీనాంబరములు మొదలైన యధికమూల్యవస్తువులు మనచేతపుడు కా
ణములలో నల్లబాసలు నూలుబట్టలున్నట్లున్నవి పొయికముగా ఘూ
ర్ణభాషయు మహాగాష్ట్ర పారసీకహూణాది తదితరభాషలు మహిండు
స్తానీభాషయును జేరి కలయువుగా నిచ్చటిజనులు సంభాషించుచుండురు
దొరలు మొదలైన సుకుమారులు చల్లగాలికి వాలుచేత్పరమన పేరుగల
మొదటి కొండపైన విహారించుచుండుటయే కాక విశ్రాంతిలైన సౌధములు
కట్టి విశ్రాంతిని పొందుదురు నాగు ఇచ్చటి గృహనిర్మాణచాతుర్యము, శిల్ప
మైనది యిది, విశ్వకర్మనైనను లేదు. చుట్టును రాజమార్గములయందు లోహ
మాత్రముల గోడలందు మంబులయందు కనిగూర్చి వేలనెడు వింశతినియ
నెత్తెచువార్జీకి ౧౨గుర్రములుగ్రాన్థి నడిపెంపుచుండును ఇంద్రగుర్రపుబ
ండ్లు సాధారణముగా సుందరములైన వేలపుగాని చెన్నపురిలోవలె నిర
సపుత్రులుగల కుకాడయెక్కలు వెలికినాలేపుకొల్లాయీలనెడి జలము
ంత్రములు విశ్రాంతిలైనవి పెరుగులపు రాజమార్గముల చుంట్టొక్క
చోట నర్ధచంద్రాకారముగా కట్టబడిన యింటిగోడకు ౪౦, ౫౦ వివిధ
నాళములుగల జలమంత్రములు పాముదోనిలనెడు పేరుగలిగి ప్రకాశం
పుచున్నవి నీ రాణీగారిపేరుగా కట్టించిన పెద్దరయలుట్టేషనువంటి ర
యలుట్టేషనులును మార్గిట్టునుబోలు మార్గిట్టులును మటియెందైనను
లేవనవచ్చునన్నంత సుందరములుగానున్నవి.

ఇదిగాక మేమున్నవజగామనెడు వీధికి సమీపమందే లక్షలకొలదిధ
నమువిడియోగపరవిసంగమర్మరుశిలలతో సుందరముగా కట్టబడిన మసీదు
లో గోలీపైని రస్తంభములతో తయారుసేయబడి యొప్పు నుప్పరిగం
బోలిన తాళిచప్పురమునకు శిఖరమందును నాల్గుమూలలయందును బంగ
రుదొంగరకలశలు నిల్పిననాడుచేసినయుత్సవంబును పులావులు మొదలై
సకత్పాన్నములలో జేసి విందులారగించుటకు వింతవింతసారలై క్రొవచ్చి

పోయిన మహావ్యధీయుల సంఖ్యయు- వారివారిజలోచనలయొక్క లోచనాసేచనకంబగు చక్కదనంబును- వక్కాణింపశక్యముగాదు — బెంగు భారిపూదోటపాటి చమతాగ్రములేకున్నను మేమిదివరలోజూచినపూదోటలలో నింతపెంతయైన పూదోటలేదనవచ్చునని మెచ్చదగి జపాజంతు భూయిష్టమై విశాలమై మిగులపరిశుద్ధమై ప్రసిద్ధి కెక్కిన యొక్కపూదోటలను- ఇందే- మియూజయనును సర్వచిత్రవస్తుప్రదేశాన కాలయును నెది- త్తి కృష్ణప్రసాదలబ్ధ దినదినప్రవర్ధమానని రుపమానసంపత్సంపన్నమైన కుచేలునివాసస్థలంబీ బొంబైరాజధానియని యితిహాసజ్ఞులవనవినియిదేనిజంబనియెంచి సంతసించితిమి.

పిప్రేవరి తే ౫ వది మాఖబ ౨౮॥ బొంబైనుండి క్షీంబోటుగుండా తూర్పుగా ౫-౬ మైళ్లు సముద్రశాఖను దాటిపోయి దిగి పడవ నెక్కి- నీటిలో మునిగియున్నదిగాక పైకిగనుపట్టుచున్న ౧౦౦కి పైగానున్న దివ్యలుదాటి ౧౦౬ మెట్లెక్కిపోయి- తర్వాత పర్వత ముఖద్వారమందొక బంగళాలో సవరివారముగానివసించి యున్నదొరకు జనగిరి ౪ అణాలుచొ॥ సుంకమిచ్చి యాదొరతో దక్షిణాభిముఖముగా గొంచెపుమేరబోయి పర్వతమందొక వింతగనుగొంటిమి— దీనియానుపూర్విక దొర పుస్తకమును జూచి చెప్పెను.

(అదియెట్లనగా)

చిరకాలముక్రిందట మహాపురుషులెవ్వరో సముద్రప్రాంతమందున్న యొక్కొండను దొలచి యందనేక దేవస్థానములు సుందరవిగ్రహములు నిర్మించిరి-

౧ ఉత్తరాభిముఖముగానున్న త్రిమూర్తీశ్వరస్వామివారి సన్నిధిమంటపము ౭-౨ గదుల చొక్కముగలిగి ౭ నజరు స్తంభములతోను- ౫-౬ రేసి పాశ్చాత్యస్తంభములతోను- ప్రకాశింపుచున్నది- నాయకవిగ్రహము త్రిమూ

(౧౬౬.)

యాత్రాచరిత్ర.

రీశ్వరుడు- యీమూర్తికి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల నెడు ౩ మూర్తులయొక్క చిహ్నములువి స్ఫుష్టముగానున్నవి- యీవిగ్రహము రెండునిలువుల పాడవుగా- తగిన పుష్టిగలిగియున్నది.

౨ దీనికి దక్షిణపాశ్వామందు- తత్తుల్యప్రమాణముగల యర్ధవారీశ్వర విగ్రహమున్నది.

౩ వామభాగమందు పార్వతీ పరమేశ్వరులును- గణపతియు నుండిరి.

౪. వీరికి వాయవ్యభాగముగా మఱియొకచోట నొకగొప్ప శివలింగ మున్నది. దాని పశ్చిమ పాశ్వామందు రూపుగనబడుగా బ్రహ్మదేవుడు పార్వతీ పరమేశ్వరులకు వివాహము జేయింపుచున్న లీలను గనంబడజేయుచున్న పెక్కు మూర్తులున్నవి.

౫. వీరికి దక్షిణ పాశ్వామందు త్రరాధి ముఖముగా దేవావృతతీర్థ మను పేరుగలయొక సరస్సున్నది—లోతులేదు, గుంటవలెనున్నది. దీని లోని జలము వఘరమై చల్లనిదై యెన్నటికి నింకనిదియునై యుండునట.

౬. మఱియొకచోట నడుమ శివలింగము పాశ్వామలయందు శివమూర్తులు- వీరభద్రుడునుండిరి. ఈ వీరభద్రుని కెనిమిది భుజములున్నవి. తాంజవమూర్తి సుపరివారముగా ద్వారపార్శ్వమునందుండెను-

౭. ఇంకొక తావున కైలాసోద్ధరణ రావణవిగ్రహమున్నది.

౮. వేటొక మూల కైలాసముమీద పార్వతీ పరమేశ్వరులు కుమారస్వామిని గన్నట్లు కొన్నివిగ్రహములున్నవి.

౯, ఇంకొకచోట నందియుండు మండవము మాత్రమున్నది గాని సరిలేదు.

౧౦. మఱియొకచోట గణపతి మొదలైన ప్రమథగణములతో జేరిన- శివసభ తత్త్వార్థియు క్తమై పరీకాశింపుచున్నది.

౧౧. త్రిమూర్తీశ్వరునకు తొమ్మిదిగా నింకొక యింకని సరస్సుతోపాటి

సరస్సువంటిదే కలదు-

౧౨- శివలింగ ప్రదక్షిణ గుహయొకటి గలదు.— ఈ లీలలన్నియును త్తర పాశ్వామండే యున్నవి. వీనికి ప్రదక్షిణముగా నరమైలు దూరము పోగా నచ్చట దక్షిణాభిముఖముగా పంచలవంటి కొన్ని గుహలు గలవు- వానిలో శివలింగములు కొన్ని మూర్తులు కొన్నికలవు అందొక పంచలో ౭, ౮ గదుల నిడుపుగల గుహలో మూర్తులు లేవు- శిథిలముగా నున్నది- ఇంకొకచోట శివలింగాదులు గలిగి మంచి పాశ్వాస్తంభములు గల వసారమువంటి గుహ మట్టిచే గప్పబడియున్నది. ఈ దక్షిణభాగమందలి పంచలను కొంచెపు కాలము క్రిందలను- అనగా- ౧౮ నెలలక్రిందలక నిపెట్టి మట్టితీని వేసినారు గాని మూర్తులన్నియుపోయి యున్నవి- దక్షిణోత్తరములకు పోదగిన గుహగలదుగాని పాడుపడియున్నది- దీనికిరూర్పులోవలో మంచిచోటున్నదట గాని యడవి బలసియున్నందున మేముచూడలేదు. ఇందలి యీ గుహలన్నియు చినచిన్నవిగానే యున్నవి- మూర్తులున్న పంచలు కొండదొలచి యేకాండముగా స్తంభములు మూర్తులుగల యట్లుతయారుచేసినారు. ఈ మూర్తులును స్తంభములును మరాటీలవల్ల కొట్టబడియున్నవి- ఇట్టిచమతాగరమును జూచిమఱల బొంబైలో వ్రేవేశించితిమి.

(పునహా వృత్తాంతము) దీనినే పుణ్యపురమని చెప్పుదురు.

శ్రీ మహారాజావారు నెలవిప్పించిన సంగతులు మద్రాసు బైలుదే రినపైని మా మొదటి మకాముస్థలము పునహాయై యున్నది. ఆపట్టణము ౩౧వ తేది ఉదయము ౪ || గంటకు కేరీ రయిల్చున్నప్పుడు సమీపమందున్నయొక బంగళాలో బసచేసితిమి. ఈ పట్టణము పాతయూరు— ౧ పటాలముతో కొత్తయూరు కలసియున్నవి- పాతయూరు పూర్వపు తరహాగానున్నదిగాని యందముగా నుండలేదు. ఆనడుమ బాజీరావుగా

(౧౬౮.) యాత్రాచరిత్ర.

రి కోటగలదు- పాశ్చాత్యము ౧కి. ౩ బురుజులు గలవు. అందులోని నగరు కొట్టి వేయబడినది- పటాలమున్న కంటావ్వేంటు విశాల పీఠాలుగలదిగాను చాలా షాపులుగలదిగాను చూడదగి యున్నది. పునహాలో ముఖ్యముగా చూడతగ్గది- బొంబై శౌనలుగారి బసయిల్లేయైయున్నది. ఇదిమదరాసు, గిండి, నీలగిరి, బొంబైలలోని శౌనలుగారినినించే యిండ్లకంటెనిండా తారీపుగానున్నది. ఆ యింటి వెలిభాగము సున్నము లేకుండా తాయికనబడునట్లే కట్టబడియున్న- లోపలి రూములు మొదలగునవి నిండా ప్లాఘసీయములుగా నున్నవి. ఈ యిల్లుపునహాకు ౩ మైళ్లదూరములోనున్నది- ఈ యూరికి పశ్చిమభాగముందు ౧॥ మైలుదూరములోనొకచిన్న కొండపై నొకశివాలయము గలదు- అందులో సువర్ణముతో చేయబడిన అర్చనారెడమ భాగమందును- అట్టిగణపతియే కుడిభాగమందును గలిగిన దుమరజత మయినైన శివవిగ్రహము గలదు- ఆ కొండనే మఱియొక శిఖరమందు విస్తృతలయము- కార్తికేయాలయమును గలవు- పునహాలో ౩ జాతిపటాలములు- ౩ తెనుగు పటాలములు గలవు- ఇది బొంబై రాజధాని సర్వసేనాధిపతిని వసించుచోటై యున్నది ఇప్పటి యిచ్చటికాలస్థితి పక్షము నిండా యెండ తీక్షణముగాను- రాత్రి మిక్కిలి చలిగాను కనబడినది- పిట్రవరి ౧వ తేది బొంబై సేనాధిపతిగా రగుఘనతవహించిన శ్రీకృష్ణాయాచక్రవర్తినిగారి తృతీయపుత్రులచ్చోటికి విజయంచేసిరి- అంతకుముందు దినము చూడబడిన పటాలపిలాకాయొక జనరల్ ద్వారా రైలుస్టేషనులోనే మాకు ములాకత్తు చేయబడినది. ఈ పునహాలో మద్రాసు గుఱ్ఱపురం దెపురౌనుకంటే ప్రశస్తతరమైన పందెపురౌను గలదు- దీనికొలత ౧॥ మైలు ౧౫ గజాలు చుట్టుకొలతగలదై యున్నది- నాటిసాయంకాలము కొద్దిపాటి గుఱ్ఱపురం దెములు జరిగినవి- ౨వ తేది యుదయము ౫ గంటలకు పునహా షోరికి బయలుదేరి- ౩వ తేది యుదయము ౧౧ గంటలకు కొనియాడదగిన

బొంబై రాజధానిలో బ్రాహ్మణులనుండి - అయినా చావున నెలవిచ్చిరి.

౬ వ. తేది రాత్రి ౫ గంటల ముప్పావుకు రయిల్ గుండా బొంబై నుండి బయలుదేరి పిల్లివరి ౭వ. తేది మం- ఉదయము ౬|| గంటకు బరో చేరితిమి- దీనినే బరో దాయని కొందఱును- బరో ద్రాయని కొందఱు ను చెప్పిరి. రాత్రి ౫ గంటలప్పుడు శ్రీనర్తదానది దాటినారము మందాం ౪ కారముగానున్నందున దాని స్వరూపము మిక్కిలి విశదముగా కనబడెను. గాని బహువిశాలముగాను గంభీరముగాను- పాశ్చాత్యములయందు దీనుతరస్వైకతములు గలదిగాను కొంతకనబడినది- దీనిమీద కట్టినలోహ మార్గము మైలుకు జాస్తిగానున్నది. ఇరుప్రక్కలను నిలువు పాడవుగా నినుపజాలబులు నిలుపబడి చిత్రతరముగా కనబడినది- సుమారు ౨౦౦ ఖాళా తుండవచ్చును. బొంబై వాటినది మొదలు చాలాదూరమచ్చటచ్చట సముద్రతీరము దీనుతరములుగాను సాంద్రములుగాను తటస్థించినవి. వాని యందు సైతమిదేరితిగా లోహమార్గ మేవలవబడియున్నది. గాని ప్రక్కలను జాలరులు లేవు|| బరో డా ష్రేష్ఠును మొదలు పట్టములోని బసవతి కుశ్రీమహిసూరు మహారాజావారు శ్రీకాశీక్షేత్రమునుండి విచ్చేయుదురని వేసిన యలంకారము పతాకాతోరణములతో బహుచిత్రముగానున్నది. శ్రీమహిసూరు మహారాజావారి కెదురుగా- రయలు ష్రేష్ఠును పటకుపం పబడిన సేన.

౧. చిత్రాలంకార సహితములైన యేనుగులెన్నిది.

౨. గుట్టపు పటాల మొకటి.

౩. వెండి ఫిరంగుగల యిత్తడిబండి.

౪. బంగారు ఫిరంగుగల వెండిబండి-

౫. నాలుగేసి యేడ్లు పూర్చిన ఫిరంగిబండ్లు.

(౧౭౦.)

యాత్రాచరిత్ర.

౧. వెండిగొడుగు నాల్గుస్తంభములుగల యెడ్లబండి.

౧. నాలుగు బంగారు శిఖరములు వెండిచప్పలముగల యెడ్లబండి.

౧. సాదాయకాజాగల యెడ్లబండి.

ఈ మూడు బండ్లకుగల యెడ్లకు వెండికొప్పులు కీనాపుజాలులు- చిత్రములైన ముఖాలంకారములు గలిగియున్నవి- ఈ యెడ్లు లేల్లనిరంగుగలిగి యున్నతములై సుందరముగానున్నవి.

౧. రైలుమొదలు కోటవఱకు ౪౫ రంగులుగల గుడ్డలు చిత్రతరముగా గూడి కట్టిన షేరుపూర్ణవంటి తోరణములకు మితలేమ- అనగా నీరు ప్రకరలను గ్రీకిరిసియున్నవి.

౧౦|౧౫ ఎడ్లు పూచ్చిన సవారీబండ్లు.

౧. సర్కారువారు గౌరవాధామై సెల్యులుచేయుటకు బ్యాండుసహితముగా బంపిన సిఫాయిగుంపు.

౧౦|౧౫ తత్తదుద్యోగస్థుల సారట్లు- అందులోకొన్ని రెండు గుడ్డములు పూచినవియు కొన్ని యొక గుడ్డము పూచినవియునైయున్నవి.

౧. శ్రీబరోడా మహారాజావారితా|| తుర్పుసవాలు రెండుబార్లుగా మొగను నిర్వహించిరి.

౧. సర్కారుతరపు తుర్పుసవాలు విచ్చుకత్తులతో నీరుగెలంకులను రెండేసి బారల కొక్కొక్కడుగా రయల్ స్లేషను మొదలుకొని కోటవఱకు నిర్వహిరి.

౧. జల్తారు జూలుగల యేనుగకు వసపురంగు వేసిరి. దీనిపైని నాలుగు కుటచని బంగారు కంబములనడుమ కీనాపు గద్దియున్నది,

౧. కీనాపుజాలు గలమఱియెనుగ మీదబంగారాజా- కీనాపుటాపుగలిగి యున్నది.

౧. మఱియొక యేనుగకు పచ్చబణాతు గోటుగల యెట్టబణాతుజాలున్నది.

ఈ యేనుగుల కన్నిటికి చెంపలను వేలాడుచున్న వట్టుకుప్పలు గలవు.

౧. ఇంకొక యేనుగపైని బంగారు తొట్టియున్నది.

౧. పదేసి బారలకొక్కొక యెఱ్ఱరంగుగల దారుస్తంభంబును- దానికిముక్కోణముగా శిఖరమందు తెల్లని యెఱ్ఱని గుడ్డలు చుట్టిన వానారంగుల జేండాలున్నవి.

౧. రసేడింటు- సేనాధిపతి- వర్షకాలనేకులు రథములెక్కివచ్చిరి.

౧. చూపలుల సంఖ్యకు మితిలేదు.

౨౧. శ్రీ మహిసూరు మహారాజావారు రయల్ దిగేవఱకు ౨౧ ఫిరంగులెసేరి.

౫. జుల్మతీ గుఱ్ఱములైదు బహుసుందరముగానున్నవి.

౧. బంగారంబారీగల జుల్మతీయేనుగొకటి.

మఱియు నిట్టిసవారీసల్తనుతో శ్రీమహిసూరు మహారాజావారిని వారిదివానులు మొదలైనవారిని రయలుస్తేషను మొదలు మహేంద్ర వపూర్వకముగా తోడ్కొనివచ్చి వారివారికి తగినబసలలో ప్రవేశపెట్టుటకన్నుల పండువుగా కనిపెట్టి విట్టుసంతసించితిమి.

ఈ దినమందు రెండవపూట శ్రీమహిసూరు మహారాజావారు మితవరివారముతో రథారూఢులై పురమునందలి గజాశ్వాది విశేషములను పరికించుటకు బయలుదేరియుండగా మేమును తడేకోద్దేశముచేతనే బయలుదేరి పోవునపుడు ౩౪ సారెల్లువారికిని మాకును సంమేళముగలుగువచ్చి పరస్పరావలోకనమాత్రపర్యవసన్నమైనది.

శ్రీబరోడా మహారాజావారి పూల్బాగులోనున్న సింహవాహుఘాది జంతు సంతతులం గనుంగొని చిత్రములైన యాఘానాల నరసి- మఱి యొకతావననున్న ముఖ్యవరాధిపతిగారి విచిత్రమైన మహాలును ప

(౧౭౨.) యాత్రాచరిత్ర.

రికించి- యింకొకవైపుననున్న గుట్టపు పం దెములచోటు నీక్షించి. సంత
సించితిమి.

ఈబరోడాలో- చిన్నబురుజులతోను. కుఱవగోడలతోను కోటక
ట్టబడియున్నది. బహుపురాతనపు పనియైనందున ప్రహరివలెనున్నది. పట్ట
ణమునకు నాల్గువైపులను నాలుగశ్వశౌలలున్నవి. ౧౨ వేల గుట్టములుహా
జరుగానున్నవి.

శ్రీమహారాజావారిపేరు సహజీరావుగారట

౮౫౭౦ బరోడాదేశమునకు చదరపుమైళ్లు.

౨౧౧౫౦౦౫ జనసంఖ్య.

రు ౧-౧౧-౮౨-౩౨౦ రాబడి- అనగా- ౧౧- ౧౮- ౨౩౧ పౌను
లు అని వింటిమి.

ఈ బరోడాకు దక్షిణముగా ౩ మైళ్లదూరములో ముక్ఖిపూర్ - అనె
డు పేరుగల యొకయూరున్నది. నానిలో ౨౩ బంగళాలున్నవి. ౩౦౦
తస్తులుగా తయారగుచున్నలోకోత్తరమైన మహాలాకటిగలదు. జానాఫే
లస్- నవాఫేలస్- అనెడు మహల్లు రెండును చిత్రవిచిత్రములైన పనులు
గలిగి మయినిమిత ధర్మరాజసభవలెనే ప్రకాశింపుచున్నవి.

శ్రీరాజావారి పుష్పవనమునకు మోతీభాగ్- రాజభాగ్ అని రెం
డు పేర్లు గలవు.

సేనాధిపతి ఖచేరీ రెండంతస్తులు గలిగిచూడదగియున్నది.

శ్రీరాజావారు. ఖచేరీ చేయుండు దానినే నజరుబాగంచురు- దీని
మీదనొక ప్రైవేటుతోవయున్నది. ౨ సోపాలు సువూరు ౧౦౦ ఖుచీ
లునున్నవి- కొన్నిటిని కీనాగపులోను- కొన్నిటిని పట్టులోను-తయారుచేసిరి

ఈ నజరుబాగు మహలునకు ౫ అంతస్తులుగలవు. ౧ తాఖానా
యున్నది.

పురములోని బాలికాపాఠశాలకు పైనిర అండాలున్నవి. గొప్ప
అండాలు ౪, ౫ గలసూక్ష్మాకటి- అట్టిదేయైన యాస్పత్రి మఱియుక
సా నాసూక్ష్మాలు- ౧ ఖచేరి- శివసాగరమునెడు కోనేరు- కోటకు చిత్రమైన
య త్తరపు నజగుదర్వాజా- ప్రశస్తమైన కాళికాలయము ౧, ౨, ౩, ౪, ౫,
అంతస్తులుగల మేడలు- మొదలైన విశేషములు పెక్కు-గలవు.

శ్రీ మహిసూరు మహారాజావారి బసకు చుట్టును- దానిసమీప
మందున్న రాజమార్గమునంది రుద్రకలను- రాలలకు లోహసూత్రము
లు ౨, ౩, తరగతులుగాగట్టి వానికి దగ్గరదగ్గరగా స్థాపించియున్న యినుప
కడియములలో గాజుగిన్నెలలో కొబ్బరినూ నెనింపి నిల్వ ఖడ్గీవస్తులకు వెలి
గించిన దీపమాలికా పరంపరలును- గోలకొండ దర్వాజామాదిరిగా వెడు
రుబద్ధలతో తయారుచేసిన గేటుపై వేలకొలందిగా వెలిగించిన దీపమా
లికా పరంపరలును రాజవశనార్థమై భూలోకమునకు దిగివచ్చిన నక్షత్ర
లోక మోయన్నట్టు బహు మనోహరముగా గనంబడినవి— ఆరాత్రి వా
రు విందులారగించి ౭ వేలరూపాయల విలువగల బాణవిద్యావిజృంభణ
చమత్కారము నేత్రానందకరమై యద్భుతముగా బ్రకాశింపగాజూచి ము
రునాడు దయకాలమందు నిఘాయాలగుంపు చేసినకవాయకు ఖులాసాల
ఁడాయీ చిత్తగించి సంతసించిరి.

మఱియు నాటిపాలు ౩ గంటలప్పుడు మొదలుకొని ౫ గంటలవఱ
కు శ్రీ బరోడా మహారాజావారి కోటలో శ్రీ మహిసూరు మహారాజా
వారికి ప్రీతికరముగా నొక విచిత్రవినోదము జరిగింపబడినది- యెట్లన్నను.

నగరు యొక్క పూర్వ భాగమందు మూడంతస్తులుగల విశాల
మైన మహాలాకటియు- దాని యుత్తరపు దండీని సాధారణ మైన సోపా
పంచపాల్చీ యొకటియు గలవు— వీనియెదుట దక్షిణోత్తరములకు సుమా
కు ౨౦౦ గజముల నిడువును- ప్రాకృశ్చిమములకు రమారమీ ౧౦౦ గజము

(౧౭౪.) యాత్రాచరిత్ర.

ల వెడలుపును- నాలుగేసిబారల కొక్కొకటిగా మనుష్యులు పోదగిన ద్వారములవంటి సందులును- దక్షిణోత్తరములకు గొప్పదర్వాజాలును తవ్వక భాగమందెనిమిదేసి ఖానాలుగల ౨, ౩, మిద్దెలవంటి దివ్వులును- గల్లి దీప్రాకారమై మీరుచున్న ప్రాకారముతో బ్రకాశింపుచున్న యొక వాకిలిగలదు.

మహాలులో శ్రీ మహిసూరు మహారాజువారుచిత వరసారముతో ఖుచీలపైని గూర్చుండిరి. మఱియుందగినవా రనేకులువచ్చిరి- యీ వినోదము జూచుటకు మేమును సారత్లైకిగి-పోవునపుడు- యాతాయాతనర తురగరథాది సంమర్దమువలన జొరశక్యముగాకుండనైన నెల్లనోపోయినపైని- మహిసూరివారి సంబంధులని బరోడావారును బరోడావారి సంబంధులమని మహిసూరువారు మచ్చునందఱిని గౌరవపూర్వకముగా పైయంతస్తునకు దోడ్కొనిపోయి మాయిచ్చవచ్చినచోట బ్రవేశపెట్టిరి. యిట్లు ప్రవేశించి సానందముగా మేమందఱముం జూచుచుండగా.

మునుమున్నగా మనుబోతులు పూర్చిన రథంబును.

తమవాతపాంకమైన జింకలయరదంబును- వచ్చిపోయినవి.

౩. ఆపైని దిలుకలు- బాణాలు త్రిప్పియు- బాణములెగసియు- డింకీ మొగ్గలు వేసియు- పిస్తోల్లీకాల్చియు- వినోదపరచినవి.

౪. ఆపిమ్మట సరకును మాదిరిగా కొందఱు తరాదరీ మొగ్గలువేసిరి.

౫. అనంతర మందొకయేనికగున్న- తిన్నగా సలాముచేసి- బోర్లించిన కట్టితోట్టిమీద నాలుగుపాదములుంచి మేకవలెనిచ్చి తిరుగుచు-వంశ వాద్యమును హృద్యముగా- తనతుండముతో నూచినది.

౬. అటమీదట మఱియొక గున్నతేనుగ- తుండముతోను- కుడికాలుతోను- సలాముచేసి- హస్తముతో- పిస్తోల్లీ కాల్చినది.

౭. ఆ వెంటనే ౩౫౪ జంటలజెట్టీలు దంటతనము- బంటుతనము-కంట

కంటబడునట్లు పోట్లాడిరి - యీలదాయీబహు చమతార్థముగా నుండెను - పూర్వమందీజెట్టిలు జట్టిలుపడునప్పుడు కత్తులు తొడిగిన పంజాలతో పోట్లాడుట కలదట.

౯. ఆ తోడనే- కాయెనుబోతులజడ కొంతదడపు వింతగాపోట్లాడినది. యీ జాత్యగ్రేసరములైన కాసరములు ధూసరాక్షములై వాసరాక్ష క్షకుమారవాహనంబునైనను భయసాగరావగాహనం బొనర్చింపదగిన దర్పంబు గలిగి కాటుక కొండల చెన్నుగ నిగన్నిగలాడుచున్నయవి.
౧౦. కొట్టకొనుకు దిట్టతనంబుగల మదగజంబులగ్గజంబుగా నరులతోను మదకరులతోను- గుట్టపురౌతులతోను- పెక్కురీతులుగా లదాయుసేయుట బడాయిగా నేయున్నది. యెట్లన్నను.

ముందుగానొక మత్తగజమును తగినబందోబస్తుతో కొందలుత్తర ద్వారముగుండా తోడ్తెచ్చి యుద్ధరంగమునందు నిల్చి వెనకటికాలికి కత్తులకత్తెర తగిలించి పిల్లత్రాడుపట్టుకుని వెనుక వెనుకకులాగివట్టి ముందువారిని గోడసందువలకు తరమికొనిపోయి యాసందులో నొకడునిలిచి కత్తులకత్తెరను వదిలించి విడిచిపుచ్చును- అప్పుడు దానికనతిహారముగా సిగ్గుజూపుచున్న యొకమనుష్యునిపైకి- నిదానించి కాచికాచి కొంతవలకు వింతగాదంతి తరుముచుండును- వాడుదానిని తప్పించుకుని మరలు సిగ్గుచూపుచుండును. మరలనది దుమికి తరుముచుండును- గోడచేర్చయి వాటము తప్పినప్పుడు గోడసందులలోగాని- దివ్వలసందులలోగాని డాగియుంచుండును. యిట్లు కొంతసేపు పోట్లాడినపైని తొంటివలె కత్తులకత్తెర వెనకకాలికి నేర్పున దవిలించి దానికిగట్టిన పిల్లత్రాటితో వెనుక వెనుకకులాగి మఱలనుత్తరద్వారముగుండా తోడ్చుకొనిపోయి- మఱియొక మదకరినట్లనే దోడ్తెచ్చి తొంటివలెనొక బంటుగాని- గుట్టపురౌతుగాని కొంతవలకు పోట్లాడి మునపటివలె తొలగించుచుండురు- యిట్లుమస్తులోనున్న హస్తులతో

విహస్తులుగాకుండ రిక్తహస్తులై కొందలు గృహస్థులు సమస్తపజలు పుత్తు
తించునట్లు ప్రశస్తముగా బోట్లాడి-ప్రస్తారాహామైనవిస్తారానందమును
సభాస్థారులకు గలిగించిరి.

తర్వాత సర్వాతిశయి గర్వాతిరేకంబు గలిగి జోకమీరుచుండు
శుండాలంబులు రెండు సముద్గండంబులగు తుండంబులతోను కుంఠంబు
లంబోలు దంతంబులతోను కొంతదడవు వింతగా పోట్లాడి కాయంబుల
గాయంబులు వడనంతలో జెంతనున్నవారపాయంబు వచ్చునని యుపా
యంబుగా దొంటివలె జంటనెడబాపి తోడ్చుకొని పోయిరి-

యిది బహు వినోదంబుగా నుండుటవలననింకొకజనను పోట్లాడిం
చుమని శ్రీమహిసూరు మహారాజావారు త్తరపుసేయిగా-నట్లనేపోట్లా
డించునప్పుడు కొద్దిసయవ్వేదండబులంతకంతకు రెట్టించిన తమకంబుతో
దుమికిదుమికి నెత్తురుగారుచుండు నట్లుపోరుచుండుటచే విడదీయుట డము
లేక- రెంటినడుమను తద్రక్షకులు తక్షణంబు దట్టంబుగామంచు దట్టించి
నయొకబాణా కాల్చినతోడనే యవిజోడువీడి దూరముగా దొలంగునం
తలో వారుమునుపటితీరుననాగారులను వేర్వేరదోడ్కొనిపోయిరి.

ఇట్లు ౩ గంటలుమొదలు ౫ గంటలవఱకు జరిగినయీవినోదంబుల
న్నియు జిత్తగించి యారాత్రి వించులారగించి శ్రీమహిసూరు మహారా
జావారు ౫ గంటల రాత్రివేళ స్పెషల్రైలు గుండా బొంబై మహారా
జధానికి దయచేసిరి. అప్పుడువారి బసమొదలు రోడ్డుకిరుప్రక్కలయందే
మిరైలాఫీసు వొద్దనేమి తొంటివలె వెలిగించిన దీపమాలికాపరంపర నే
తానందకరమై ప్రకాశించినది.

ఇట్టి చమత్కారములు కన్నులార జూచియారాత్రి కొంతపరివారము
ను ముంచుగాబంపి యుదయమందాటుగంటలకు శ్రీ మహారాజావారు ర
యలుగుండా బయలుదేరి యహమదాబాదను నూరిలో నభ్యవహారాదు

నిర్వహించి ౧౦ గంటలకు రయిలెక్కి మరునాడు ౧౦వతేది మహాశి
రాత్రీకి ౯ గంటలకు జయపూరులో సపరివారముగా బ్రవేశించిరి

అహమదాబాదు దాటినవెంటనే నర్తకానది మఱలదటస్థమైనది-
గ దివ్యులు- ర'ఖానాలునున్నవి- మఱి కొంతదూరము పోయినపైని ర'బరు
లుగల చిన్నకోటయొకటి కనబడినది- అది యెవ్వరిదో తెలియదు- ఒం
తులకడపులు విశేషించికలవు- బరోడా మొదలు గోదములవంట తలుచు
గానున్నది- బొంబై దాటినప్పటినుండి నానాజాతిస్త్రీలు పావడ- రవిక-
ధరించియుండిరి- తురకలుమాత్రము స్త్రీలు పురుషులు సాధారణముగానీ
మాజావూహించియే యుంచుండిరి- యెజాతివాండ్రలోనైనను శిరోవేష్ట
నము లేనివాండ్రు- గోచికట్టినవాండ్రు- కనబడలేదు- అచ్చటచ్చట నదులు
గడ్డలు గలవుగాని లోతునూతులుతప్ప వేరే జలాధారములులేవు—భూ
ములు మనదేశపుభూములవంటివిగానే యున్నవి- అపురూపముగా నొక్కొ
క్కోట మావిడితోటలుగలవు- మాంటాబూస్టేషనువఱకు వెనుక చినచిన్న
కొండగుంపులు- రేగులు- మోడుగులు- ఇవే తలుచుగాగలయడవులు- కో
గులు- మనుబోతులు- ఎగైరాజంతువులు కనబడినవి- యీస్టేషనుగొప్ప
ది- పెక్కు లోహమార్గములున్నవి- అహమదాబాదు మొదలు గుజరాత్దే
శము- ఆవాలు- గోదములు- ఆముదాలు- ఎగైరా మెట్టువంటి కలవు-
నూత్నీటవల్లనే పంటలన్నియుం బండింపుచుంచురు- యీ ప్రాంతమందలి
యిండ్లు కొతులబాధచేసినో మఱి యే హేతువుచేసినో- మసీదులనలెనేపై
సండాలుగట్టి యుంచబడియున్నవి- యీ ప్రాంతములయందు బొంతన
టిపండ్ల విశేషించికలవు- ఎట్లుచెలుకువంట గలుగుదు- అహమదాబాదుస్టే
షను మొదలు రయిలు ప్రాగ్గిశానా గేయములుగా నడుచును— అహమ
దాబాదు స్టేషను దాటినపైని ర'బరు కోటలలో సరిస్సవీనది దాటినార

(౧౭౮.)

యాత్రాచరిత్ర.

ము- అచ్చట చిత్రావనమనెడు మహాస్థలములో వాత్సర్యయ యొన్నదట-
 అచ్చటినది నే కన్యాకుమారియని కొందఱందురు- సాయంకాలమువఱకు
 కొండలు, నడవులును, దాటితిమి- ఆరాత్రితోవ యెట్లున్నదియు నెఱుంగ
 ము— తెల్లవారినది మొదలు మార్గప్రాంతములయందు యవగో సూషా
 దులు నూతినీటినే పండింపుచుండుట కనంబడుచువచ్చినది.—

(జయపూరు సమాచారము.)

జయపూర నెడు మంచిపహారు శ్రీమహాధవసింగ్ మహారాజావారి
 రాజధానియైయున్నది— దీనినే జేపూరనియు నందురు- దీనికర నైలు ప
 డమరగానున్న బాడిగొంటిలోబసచేసి భోజనానంతరమందు పురసం
 దేశనోత్సుకుల మైపోయి చూచి సంతసించితిమి- డోరిచుట్టును కొటయు
 న్నది- దీనికి ౭ దర్వాజాలు గలవు- మంచియంగళ్లు- మంచిపావులు- ప
 టైరాలుగలవు- ౮౫ అశ్వశాలలున్నవి- ౨౩ ఎందల గుట్టములుండవచ్చు
 ను- గజసంఖ్య తెలియబడలేదు- కొండమీద నొక ఖిల్లా మండలియున్న
 ది- వీధులు విశాలముగాను- రహణీయముగాను- బాజులయందు పిల్లలు
 డుచుటకు అంతస్తువులొవలు గలదిగాను- నడిమనడువనున్న గట్టిలోపలు
 పరస్పరాభిముఖములుగా నుండుస్థలుగాను- వట్టములీడ్చి త్తిరిగెనుక యె
 టుచూచినను సమసూత్రముగానున్నది- ఇదిగాక- యెఱుంగు మొగ్గ సరి
 గులు వేయబడి ౩౪ లంత్తస్తులుగల మహాదీలు గలిగియు వీధివిధి సరి
 శ్రములైన కొల్లాయాలుగలిగియు- బ్రకాశింపుచుండుటకులం దిన్న పిన్న
 బొంబైయని వాడుచుండిరి.—

బెంగుళూరిలోనున్న లాల్బాగుకన్న చిత్రమై యనేకాదృశ్యతల
 తు శకుంతలసంతాన సమాక్రాంతంబై రామలివాస బాగ యు పేరుగల
 యొక పూదోటయున్నది.—

శ్రీ మహారాజావారితా॥ యేవహస్థు చూచిన నం నాదీ మహా ౧

యనేక సువర్ణకలశములు శిఖరములయందుగలవై చెన్నమీరుచున్నవి—
రాజాజ్ఞావశిష్ట పిశేషించికలదు- రు ౪౯-౫౨-౭౬౦ల రాబడియు—
౧౪ '౬౫ చదరపుమైళ్లును- ౨౫-౩౪-౩౫౭ జనసంఖ్యయునుగల రాజ్య
మున మహారాజు స్వతంత్రరాజై వ్యవహరింపుచుండెను- రు ౭౦లక్ష
ల రాబడిగలదని వాడుకగలదు- వెలిపాళికారము శ్రేణిగకి గయ్యమైలు ని
డువు గలదిగా కనబడినది.—

(నగరి పృథ్వాంతము.)

ఘాసుదివాన్ ఘాసులో రోసుగకి ౨ చఫాలను ఒకేరీ జరుగుచుండు
నట- సర్వదా దివాఖానాలో ౪౫ అప్పెట్టలు దర్గాది జరుగుచుండెను
ట- ఆ శ్రేణిలో చుట్టును మటికొన్ని మహల్లును- అమహల్లనడుమ బొట్టి
పేరీయు దాగలో బుప్పవనంబును ఆచెంత సుందరశరవై నగ్రీ నహా
గానా వారి చంద్రమహాలును దాగ వెనుకనీ పుష్పనగములూ నే జలానయి
నె మాములనెమిమ శ్రేణిగా గొన్ని యాగ్గానాలు గలవు.—

ప్రజామాదిగా ద్వారాపథములు సంగమస్థరులతో నెరుండ
నానెత్తి పుట్టివెళ్లెకాల పుట్టు ౧ కింతజానెడి యున్నవ- పుట్టిపాల్
భిముల్పునిము నానాకుగా సంగమస్థరులతోనే నెయిండ యున్న
వి అందున్న వ్యక్తి తెల్పునెల్లుగల కిచ్చుగిడా పుట్టిగిరి యే కాంచె
వె నున్న వాని సొమ్ముని కిలగానెను దానిగెనువాని ౧౦౦౦
మిలుగానున్న యాగ్గానాలుగల ౧౦౦౦ గుండ్ల యున్నవి. కాంచెనెన్న
డి నీగు పుగారింతుగు ఇతర కాలములయందు సొమ్ముగానె యుం
దానిగిరి గుండ్లుగా నీరురాచినిఖానా- దానికిరున్న గుండ్లు జామిని యు
పుగారీలయు దానికి పెన్వెడె ముండుకి చిన్నగుండె అమిరి పేరీస
డి మహాలు దానికు సర్దముగా తెలింఖాను గలవు- ఆతెలింఖాను సొమ్ము
సొమ్ముగానున్నది తెలిం మొదలు నగరి మహాలువఱకు నలు మైలున్నది యి

(౧౦౮.) యాత్రాచరిత్ర.

కా- డన్నులము పట్టణములోవలెనే యేషాలోను యే లైనుమాది నా సరి
గానేయున్నది- యీ వాగ్గినదంతయు సొగటాపాల్చివలెనున్నది- మొదటి
సంవత్సరము చుట్టును ౮ గుమ్మలున్నవి- నడమనున్న గుమ్మలు జుహలాగా
నున్నవి — — — — —

౭ అంతస్తులుగల చంద్రమహాలుమీద సంభారీమాదిరిగా ౩ అం
లు- ౭ సువర్ణకలశలదొంతులు- జండా-గలవు—ఆచేతనేకవల బురుజు
నెను గుండికయున్నది- దాని పాశ్చాత్యభిత్తికయందున్న గుమ్మిచేర్చున కే
సవాలుగానున్న తాతిపలక ౪ మూరల వెడల్పుగల్గి యున్నది- గానిమీది
నుండి విగజారి నీటిలోదుముకుదురు- వినోదార్థమై యిట్టిదే మఱియొకటి
నిర్మింపబడినదట— దీనికిని పైదానికిట్ల ౮ గుమ్మలుగలవు- దీనిచేరువను
చొనుప తోటయునుంగలదు- చంద్రమహాలులో ప్రస్తుతపు మహారాజావా
యైన శ్రీమాధవసింగ్ మహారాజావారి పొటాగ్రాపునుందరముగానేయు
న్నది— అంతఃపురములోను- బాహ్యపురములోను పొగడిప స్తంభములె
కలవు- ప్రవీణిని- ప్రవీణగోడను- యెఱ్ఱరంగు- తెల్లచిత్తగుళువులేకలవు—

మఱియొక పోలనున్న యంత్రస్థలములో- అర్ధమండలాకారమై
యంతర్గత రేఖాకార ద్వాదశి శిలాఖండమై క్రమోన్నతమైన సోపాన
శ్రేణి యొకటిగలదు- ఇది ౧౨ నెలల కాలభేదము నెఱింగించును.—

ఇంకొకచోట దక్షిణ గోళయంత్రము- మఱియొకతరహా పాతాళ
యంత్రము- ఇంకొకతావున గ్రహణదర్శనార్థమై నిర్మింపబడి బహున్న
త శిఖరముగానున్న సోపానశ్రేణి యొకటి- మఱియు గొన్నియంత్రములు
నున్నవిగాని వానిలోగొన్ని శిథిలములైపోయియున్నవి. — — —

ఒకయస్త్రబులో నిరుపమానములైన ఖాసాగుట్టములు ౧౦౦ నూ
రున్నవి- అందొకటాంగణా రెండుమూల్యజేనడెత్తు గలిగియున్నవి.— —

ఈపట్టణములో నొకొక దుకాణముపై నొకొక పస్తాచేయు

ఉత్తరభాగము.

(౧౮౧.)

న్నందువలనను అంగడి వీధులు బహుబారీగానున్నందువలనను- మాగళస్థులు వంటసామానుకొనితెచ్చి కొనుటకు- అతి గంటలకాలము వట్టును- మనదేశములోవలె నన్నివస్తువులు నొక దుకాణముపైనే దొరకవు-

ఆటబాటయనగా సంత అదియిచ్చట శనివారమునాడు జరుగును

అది రాజావారి చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాల (తమాషా బంగళా)యొక్క పని లోకోత్తరముగావున్నది- దీనిలోని పదార్థములును పీపిల్ సీపార్క్ (జీవజంతుసమూహము) చెన్నపురి- బెంగుళూరు- బొంబైలలోని యితము లేనిదిగాను- అచ్చటికన్న నెక్కువైనదిగాను- వింతయైనదిగాను- పరిశుద్ధముగాను- కనబడినది-

దీనిపేరే రామనివాసబాగ్ చిప్పిరి. ఇది శ్రీరాజావారి సంత్రాగారిపేర పుట్టబడి కొరతపని పూరింపబడుచున్నది. దీనిచుట్టును బహుప్రకార ప్రములైనరస్తాలును జలాధారములునుమంటపములును- రోనురోడ్డులును తత్తత్పార్వములయందు వేయించిన ఫలపుష్పాది వృక్షములునుకన్నులపండుగుగానున్నవి- అనేకదేశములనుండి తెప్పించిన జీవజంతువులు(అగా) చిలుకలు- గోరలు- మొదలైన వక్షిభేదములును- భల్లూక మర్కటాది మృగజాతి భేదములును- పెక్కుగాగలవు. ఇవి యిండ్లలో నున్నవిన్నపుష్టికరముగా మేపబడుచున్నందున క్రికెరితినైన దేహములుగలిగి ప్రాణశించునట్లు పెంచబడియున్నవి.

మన దేశములో కందిపొడతాయినలేనే యిక్కడ సున్నితముగను శీల సాధారణముగానున్నది. ఈ పుష్పవనమెటుచూచినను మైలుకు జాస్త్రగానున్నది- వాల్చిన యొక యాత్రైనను రోడ్డుమీద కనబడకుండునట్లు వెంటనే తుడిచివేయుదురు-తోటమాలీలు పెక్కుందుగ్గిలకు యీబగ్గెదారు ర లక్షలకు తయారైనదట- యిప్పటికి ప్రైవేటు దేశదేశములనుండియి మాషా జంతువులు తరుగుల్పలతాదులు తెప్పించుచునే యున్నారు.

ఈ మహారాజావారికింకొక మొదైనకోట కొండమీద గలదు-పు
రబడి రాష్ట్రముందు మందుగుండు వగైరా పామానులకు కాపుగా శిఫా
య్యలుండుటకు తగిన మఱియొకకోటను బోలిన చోటున్నది- సన్నిహిత
బంధువుల యిండ్లు పైతము కోటలమాదిరిగానేయున్నవి. పెక్కు ప్రదేశ
పుగొప్పదొరలు పైతమీపట్టణపు చమతాళిరమును జూడవచ్చెడిరట.

ఈ పురములోనేమి యాప్రాంతములయందేమి భూమి యిసుక-
వాషియ గలసినదిగానున్నది- ఇచ్చట చలి విశేషించికలదు. వేసవిలో గ్రీ
ష్మబాధయు సధికముగానే యుండునట- బొంబై దాటినది మొదలు జలా
ధారములైన చెఱువులు- కోనేలు- గుంటలు కనబడలేదు- అచ్చటచ్చట
నదులు- గడ్డలు గలవుగాని బట్టెలు పుట్టదగిననీరు లేదు- మాత్రులకు మో
టారుకట్టి యెడ్లవల్లనే నీరుతోడి పంటలుపండింతురు- గోదములు- సెనగ
లు ఆవాలు- కందులు అక్కడక్కడ వ్రత్తి- యీపంటలే తఱచు.

ఈ జేఫూరులో మనదేశపు మాపాయి మొదలు కానివఱకు చెల్లు
నుగ్గా దమ్మిడిలు చెల్లువు- ఇచ్చటి రూపాయీలు చిన్నదిన్నలవలె నుండు
ను. శ్రీ రాజావారి ముద్ర దానిపైనుండును. డబ్బులు గయ డబ్బులవంటి
వే- మన రూపాయీ పైనిమఱి ముక్కాని యిచ్చినంగాని యీదేశపురూ
పాయి యియ్యరు. యిచ్చటి వెండి యూదిన వెండివలెనే తేటగాగనం
బుండును.

ఈప్రాంతములయందొక్కొక స్త్రీకట్టినపావడకుమ్మలు చిచ్చికో
లిచిన పక్షిమందు ౨౦ మూరలకు జాస్తిగానుండును- అనగా నొకపూరా
కాని పట్టును కొందరు- స్త్రీలు మేలుముసుగులోనుండియే చూచినను
మఱుందరు- సుందరస్త్రీలు కలగలుపుగానున్నారు.

ఈ రాజావారికి పితృవ్యసంతతివారును సరదారులును బహుగా
నున్నందున జనగతి వారివారియోగ్యతనుబట్టి ౧౦| ౨౦| ౩౦| ౪౦| ౫౦

వేలహొప్పన రాబడిగల స్థిరవసతు లిచ్చియుండిరట యీ వసతులక్రింది ౧॥
కోటి రాజ్యంబుగాక తమ యేలుబడిలో ౧॥ కోటి రాజ్యంబుంచికొనినట్లు
ను మొత్తముమీద మూడు కోట్లరాజ్యమనియు నీ దేశపు సర్వజనులు జె
ప్ప చున్నారుగాని నిజముగా ౫౦ లక్షలకు పైగా రాబడిగల రాజ్యమున్న
ట్టి వ్రాయబడియున్నదని కొందఱన్నారు.

ఇట్టి జేపూరుయండి పిబ్రవరి ౧౨ వ తేదీకి సరియైన సర్వజన్యం
వత్సర ఫాల్గుణ శుక ౮॥ ఉదయము ౬ గంటలకు జైలుదేరి ఆరాత్రి ౮ గం
టలకు డిల్లీ రాజధానిలో ప్రవేశించినారము.

జయపూరు దాటినదిమొదలు కొండలు మెండుగానున్నవి. దో
స్తా షేష్‌ను బాచీకు ఈ షేష్‌ను వీనినడుమ కొన్ని వహారులున్నవి. వాని
లోనొకటి గొప్పది. అది కలరామ్ అనెడు రాజుదట ఒంటెలు విశేషం
వికలవు జయపూరు లగాయతు డిలీవరకు సమభూమి రాగారాగా ఇటీ
వలనే పంటలు జాస్తిగానున్నవి. గోదుములు వగైరా కొన్నిచేలు పొట్టత
గి) సుందరముగా జూపట్టినవి.

—(డిల్లీ విశేషములు).—

జయపూరులోకన్నను డిల్లీలో చలి విశేషము. డిల్లీ షేష్‌ను బహు
విశాలముగాను- విచిత్రముగాను తాకట్టముగలదిగాను- చింతయైన తాతి
పనిగలదిగాను- కట్టబడియున్నది. యీ డిల్లీ చెంతనే (అనగా) మేముదిగి
నిగవర్షమేంటు సక్రమున కనిపిసూరముగాశ్రీయమునానది ప్రవహిం
పుచున్నది—గనుక మేమందు స్నానపానాచారానర్చి వూగడదోష వి
ముక్తవ మైలమి- జయపూరు లగాయతు డిల్లీవరకు రెయలు చాజీ తర్దు
క్తి సుకురులు.

డిల్లీ ఖిల్లా దేవిడి నాడులు రెండును బారీగానున్నవి. బాజులలో
నే యంగ్లయున్నవి. అగడ్త సాధారణముగానున్నది. అందొక బంగళాకు

(౧౮౪.)

యాత్రాచరిత్ర.

అంతస్తులున్నవి. ఖచేరీసావడి సొగసుగానే యున్నది కోట చెన్నపురి కోటవలె నుండలేదుగాని విశాలముగానున్నది. కోటలో తూర్పువైపున దివాఖాన్ (దివాఖానా) యున్నది. ౬౬ వరుసను ౩౬ గొకపు స్తంభములున్నవి. చిత్తరువులలో సువర్ణరేఖలు గలిగి మీది నజరుభాగమును వర్ణరేఖామయమై యున్నది. యెందుజూచినను సంగమార్తరు శిలలతో తయారైన పనులే కనబడినవి. అమాఖానా (పన్నననుండుము) నాటి నదే దానికి పడమరను స్త్రీల యొక్క పన్నన శాలయున్నది. అందులో సుందరతర చిత్రలతాకారమైన వనగలదు. ఉడుకునీళ్లతోట్టికి చల్లకన్నీటి ట్టికిని పైనున్న యండాలు రేకులుగా తీర్చి పూరింపబడియున్నవి. నది మనీటిబిలమున్నది. వలయునప్పుడు యమునా జలమునోనే పూరింపబడినదివాఖాను నాడుమీద నాల్గుమూలలను నాల్గు గుమ్మీలున్నవి. దానికి దక్షిణముగా చమక్ బుకజున్నది. అందులో సంగమార్తరు శిల చిత్ర రంధ్రములుగలదిగా జాలుగా కట్టిరి. ఉపరిభాగము గోళముచేయించి ఖుతో లతాదిచిత్రాకారములు కనబడునట్లు పనియున్నది. మూడుగోళములు పెడలను ౨ గండులును గలదిగానున్నది. దీని దక్షిణపువంచున లిలో పైతము జంగరు మలామాయున్నది. న్యాయపీఠాదులు త్రాసున తూచినట్టు సరిగా చేసెదమన్న ప్రత్యక్ష తేలియాలకు గురుతుగా దీనిద్వారాభిరమందు బంగరుత్రాసు తాచి యుందిరి. రంగుల చిత్ర రేఖలుగా సంగమార్తరులో యమునాతాళ్లు వగైరాలు తాచినందున రత్నఖచితముగా నున్నట్టున్నది. మఱియొకచోట మోధీమహాలున్నది. మూడు మూడేసి పెద్దయండా కలశములు సువర్ణరేఖాస్వతములుగానున్నవి. దీనిలో వలను పైగోడలను సంగమమార్తరుతోజేసిన సన్నపుచిత్తరువు లద్భుతముగానున్నవి. వీనికి నజరుగా నొకపూచోటయున్నది. కొన్ని చెట్లును గలవు చెమకు బురుజుక్రింద యమునకు బోదగిన గొప్ప దర్వాజా యున్నది.

ఉత్తర భాగము.

(౧౮౫)

భార్యపు జనానామహాలాకటి దానికి దక్షిణముగా నున్నది- మఱి కొన్ని మహర్షుండెనుగాని యిటీవల యీ గవరవ్వేంటువారు కొట్టిందివేసి రట్ట- పీనికి పడమరగా పట్లకు ఖజేరిలోనొకటిన్నర నిలువెత్తుచుంటుపంబును- రొ- నుగానాల్గు శమేనానామలును- గలసింహాసనపు ఉచ్చులున్నవి- ౧౦|౪ ఎ- రుసలను స్తంభములున్నవి॥ ౪౦ నజరు స్తంభములు రెండేసి మూల స్తం- భములు- గలవు- ఇది షహజహానునాడు (అనగా) అక్బర్ షాదుషాతండ్రి నాడు పుట్టబడ్డకోటయట.—

సోజర్ ఖానాయెడట కంచుఫిరంగులు ౧౦|౧౫ బండ్లమీదనున్నవి. రెండవ దర్వాజా తలుపు లిత్తడివి- మొదటి దర్వాజావి యినుప తలుపులు- బురుజులు బాజు ౧ కి ౬ కనబడినవి.

౧. ఈ కోటయొక్క పడమటి దర్వాజాను లాహూరి దర్వాజాయం దురు.

౧. ఉత్తరమంచు దూరము పోగా కాశ్మీర దర్వాజాయున్నది- దీనిలో వాక్రయదగిన చిత్రవిశేషములులేవు.

ఈ దర్వాజా సాధారణముగానున్నది.

౧. దక్షిణపు దర్వాజాను డిల్లీ దర్వాజాయందరు.

౧. తక్కిన దర్వాజాను అజమేరి దర్వాజా యందురు.

ఈ నాలుగు దర్వాజాలలోనే యావత్తు పహారున్నది-

ఫేరోజుషా షాదుషా తాలూకు పురాతనపుకోట యమునాతీరమందు మిక్కిలి శిథిలమైయున్నది- ఫేరోస్సాకులాగో అని యొక స్తంభము ౬|౧౦ వి- లువులదిన్నమీదనున్నది- ఇది యెవరిదో జయ స్తంభమైయుండవచ్చును- ఇ- త్త్వాకువసేడు యదుకులోద్భవుని యొక్క జయ స్తంభముని కొందఱును- దిలీపమహారాజుయొక్క జయ స్తంభముని కొందఱును చెప్పిరి-

దీని మీద నానాభాషలను జయవాక్యాలు వ్రాయబడియున్నవి.

(౧౮౬.) యాత్రాచరిత్ర.

గాని స్పష్టముగా వర్ణములు కనబడవు- చాలాసేపు పరిశీలించగా-విక్రమశకములో ౨౦౦ సంవత్సరములు కాగా వైశాఖ శు ౧౫ కి శ్రీపతియన మహాకవి కొన్ని శ్లోకములు రచించినట్లు కనబడినవి-

(అనగా) అవింధ్యాదాహిమాద్రేః అనియు- శ్రీమాన్ విద్యతరాజపవ విజయీసంతానజానాత్మనః- అనియు- నృపతిషు వినమతః-పి తేషు ప్రసన్నః- అనియు నింతమట్టుకు మాత్రము చూడజూడదెలిసినది.

ఈ జయస్తంభ మెవ్వరెత్తినట్లును తెలియదు.

డిల్లీలోనున్న జుమ్మామసీదులో (అనగా) శుక్రవారమునాడు ఘాదుషా ఫమాజా సేయుమసీదులో. —

౧. జహరత్ అల్లీ వ్రాసిన హాసా.

౨. జహరత్ హిమామహాసా.

౩- త్తి మహమ్మదు యొక్క- సంగమమూర్తుతో తయారుచేసి పాదుకలు. —

౪. ఖుర్ఆన్. —

౫- మహమ్మదుతా- పాతజాతీ. —

ఇవి యొకచోటనున్న మందిరపు చౌకులోనున్నవి.

ఈ జుమ్మామసీదులో సంగమమూర్తు శీలలో నీలిరంగుల తాతితో మేరేబాగా తీర్చిన నిడుపు చౌకముగల రేఖలుగా కుస్తగీర్షణతేతయూరుచేసినారు. ఈ మసీదు బహుభారీగానున్నది. మూడంచాలలో నడుమ నున్నది గొప్పది. పైని సువర్ణకలశలదొంతి తరగతిగానిల్పిరి- ఈశానాగ్నికోణ స్తంభములు పొడవుగానుండుటచేత వానిపైకెక్కినవారికి డిల్లీరమాషాగా కనబడును- ఈ మసీదుయొక్క యెడటియావరణమునకునడుమ పదిగజముల చౌకముగలిగి కుట్టును మూరెడెత్తు సంగమమూర్తు గోడగలిగిన జలాశయమున్నది. ఈ యావరణమునకు నడుమ కుట్టిమట్టలమంద

ని తాతపలకలు చౌకముగానున్నందున యెటుచూచినను కొలశ్రేణిగా క
నబడి రహ్యముగానున్నది.

ప్రాద్వారము నబాబు చనిపోయిన తరువాత మూసివేసినారట-
కాబట్టి యెన్నడును తెరచి యుంచరు. దక్షిణపు దర్వాజాగుండాలోపలి
కి పోవలెను. ఈ దర్వాజాయొక్క యండాలలోపల దర్భాకారముగాను,
చిత్రతరముగాను, తరగతిగాను, రేఖాపరంపర తీర్చిరి.—మనీసు యొక్క
పడమటి గోడకు నజరుననున్న నున్నది సంగమములు శిలలనుగాంచినప
క్షమందు మెరుగుచేసిన వెండిరేకు తలుపులవలెనే కనంబడును —దక్షి
ణపు దర్వాజా యెడటిచెడీకొలకె. దిగువ చెడీలు ౫౦ గజములు—మీ
ది చెడీకొల ౧౦ గజములు—గానున్నట్లున్నది—రోడ్డువారనున్న సోపా
నముమీద పాలమీగడ రొట్టెలు పూరీలు పులావులు వగైరా భక్ష్యములు
శురకలే యమ్ముచుందరు. తురకలేకొని అచ్చటనే ఒకరు తిన్నదానిలో
వొకరు తినిపోవుచుందరు. ఈ జాతిలో యెంగిలిపట్టింపు లేదుగదా.—
ఇదిగాక, కోడిగ్రుడ్లు- పిట్టలువగైరా జీవజంతువులు- వాంసములు, సైత
మమ్ముచురు ఏయంగట్లో చూచినను జాతీలకుమితలేదు- ఈ డిల్లీలో చాం
దీనీ బజారనియొక బజారుగలదు. ఇది హైరోడ్డుననుసరించియున్నది. సక
లపదార్థములు దొరకును- వీనినడుమను మనుష్యులరస్తా- దానికిరుప్రక్క
లను బళ్లరస్తా- ఈ మూడును కలిపి ౪౦ | ౫౦ గజముల వెడల్పుగానుండు
ను.—యమున దీనిచేతనే యుండినను కొఠాయీలులేవు- నూతనీరే ప్ర
సలకాధారముగానున్నది. తురకలు మూడువంతులుగాను- తక్కినజాతుల్లా
కవంతుగాను- కలరు- పురాతన పురమైనను, సుందరముగాను- విశాలము
గాను- కనంబడినది- ఇచ్చటిరయల్ ప్రేషను గొప్పదియు- తాకట్టముగలది
యు- చిత్రమైనదియు, నై- విశాలలంబముగా నున్నది. యమునరెండు పా
యలుగా ప్రవహింపుచున్నది. అందొకటి గ్రామపాశ్వామందేయున్నది

అక్కడ చిన్నచిన్న ఘట్టములున్నవి హిందవులు యమునాపూరము చేసి పన్నానము సేయ దురు- మేము చేరినది ఫాల్గుననూ సముగ్ధుకమిక్కిలి చలిగానే యున్నందున పన్నానముచేసిన తోడనే శరీరము జడీభూతమైనది- వడగలికన్న చల్లనైనందున నీరునోటబోయ శక్తియుగాదు- ఇచ్చట ప్రయాగలో నున్నంతలోతు కనబడదు- రెండవపాయ యెంతలోతుండునో చూడలేదు- ఈ డిల్లీలో పెక్కు-మనోహరులన్నట- వికారిల సంఖ్యకు మితలేదు. మాలపానులు ప్రతివీధినాడి పాడి యాచింతురు. చింతించు బహుమూలభము లభించినను వెలపాడవు- తురకలకు పక్షివచ్చునట్టి గుఱాకు, చిలుములు, మరుకులు వగైరలును- పరిమళద్రవ్యములును ఒంటె పాలు ఒంటె పెరుగు- ఒంటె నెయ్యి తరాదరి వస్త్రములును- టాపీలును షరాయాలును- చలిగలచోటుగనుక చూడిచేసి ఖట్టినిరజాయాలును- కంబళ్లు- జంబుఖానాలు వగైరాలును- పెక్కుగాదొరకను- ఇత్తడిపాత్రలున్నవిగాని మంచివి లేవు. రాగపాత్రలే తఱచు- దానికి కథాయాచేసియుంతురు- అవి తురకలు వాడుక చేయుట తరచు. స్త్రీల యలంకారములు తజ్జాతి యోగ్యముల యేయున్నవి. మూడు వంతులు ఘోషాయీలేని స్త్రీలు కుదూపులే...

౧. వంతు స్త్రీలు సుందరులు గానుండిరి.

పురుషులు తిలతండుల న్యాయముగానున్నారు. ఇచ్చటి పుష్పవనము పాథారణముగానున్నది. జంతువులు విశేషించిలేవు- రోడ్లలో తెల్లమట్టిపూర్తి క్రచ్చుచుండును. అయినను రోజుగకి ౧౨ సారలు తోలుసంచీలతో నీళ్లు తెచ్చి మనుష్యులు తడుపుచునేయుండురు. గల్లితోవలుకొన్నియె తుబారముగానున్నవి. దక్షిణపు దత్వాజామైన అజమేరీ దర్వాజాదాటి- ౧౧ మైళ్లపూరముపోగా అచ్చట కుదప మినారాలనెడు స్తంభమున్నది-కుదప అనెడు నబాబు చక్రవర్తియొక్క మినారా అనగా. జయ స్తంభమని దానియర్థముట, అక్కడికిపోయిచూచితిమి. దానికి ౩౯ మెట్లున్నవి. శిఖ

(౧౬౦.) యాత్రాచరిత్ర.

ఇదియును పంచకోశమేయని కొందరందురు గాని—ఒక నాటికే చుట్టి రావచ్చును.

ఆదివరాహ పురాణములో ౩౨ అధ్యాయముల పరిమితిగల నుభయరామాహాత్యములో ౨౧ ఆపద వలయాకారముగా నుభయరామాహాత్యే శ్రము వ్యాపించియున్నదనియు. కంసవధాది శ్రీకృష్ణలీలలు సమగ్రముగా వ్రాయబడియున్నవనియు- విని మేముకొంతకముకొని సంగ్రహించి చూచితిమి- సరిగానేయున్నది.

౧. ౨. ౩. ౪ అంతస్తులవరకు మహాదీలు తాతివి కట్టబడి యున్నవి. తాతిపైని శిల్పచతురంగరమిచ్చటనే చూడవలెను.

కాశిలోవలెనే వీధులు మెలికలుగానుండును. పట్టణమంతటను తా కట్టమే కాబట్టి నిర్మలము గానే యున్నది-

కంసుని కోట దిబ్బలు మాంటివిగాను- సమున్నతములుగాను ఉన్నవి గనుక—డోరు నిమోన్నతముగా నున్నందున కైకికొన్ని మహాదీలు.

౬. ౭ అంతస్తులు గలవిగానున్నట్లు కనబడును. (౮-౯) చతురశీల కోశచరి మిత్రే ప్రదక్షిణములోనే గోమలము. (దేవర్తి) బృందావనము శాశ్వత నము- మధువనము- వేణువనము. కుశారవనము- భూపాలవనము- ఉపవనము- గోవర్ధనము- మానససరస్సు- మొదలైన మహాస్థలములున్నవి- శ్రీకృష్ణలీలలన్నియు (౧౦) ప్రకారములుగా నేర్పరచి ముద్రించిన పటంబును- గోకుల బృందావనాది పటంబులును- అణాలోపువెలకే యన్యుచుందురు.

మధురలో యమునా-

ఘట్టములు ౨౫.

౧. విశ్రాంతఘట్టము- ఇదియిచ్చట కాశిలో మణికర్ణికవలెనే ముఖ్యమై మధ్యస్థమైయున్నది. కంసునివధియించి- శ్రీకృష్ణుడు శ్రీరామనోదాధామై విశ్రమించినచోటగనుక దీనికి విశ్రాంతఘట్టమని పేరు వచ్చినది

దీనికి సమీపమందే శ్రీకృష్ణపాదములు శిలావయములుగానున్న మంటపము న్నది. స్నానానంతరమందు యాత్రీకులు వానకధిపేటించి సమసూరింపు చుండుట సంప్రదాయమై యున్నందున మేమునట్లునే సేవించితిమి.

దీనికిదక్షిణమందు.

ఉత్తరమందు-

౧. కంసహరిఘట్టము.

౩. యోగలీళఘట్టము.

౪. ప్రయాగఘట్టము.

౫. శ్యామఘట్టము.

౬. రామఘట్టము.

౭. శృంగారఘట్టము.

౮. కనఖలక్షేత్రఘట్టము.

౯. గోవిందఘట్టము.

౧౦. సూర్యఘట్టము.

౧౧. భువఘట్టముయిచ్చుటనే పిండోత్సవము. వసుకులఘట్టము.

దానాదులగునరింపుచుందురు. ౧౨. నాకకాలభేదఘట్టము.

౧౩. బుద్ధోద్ధాఘట్టము.

౧౪. యుగలీళఘట్టము.

౧౫. కోటిలీళఘట్టము.

—(*)—

ఈ మఘరలో ద్వారకానాథుని మందిరములు పెక్కున్నవి. అందు లో ద్వాదశానాథుని మందిరము ప్రధానము. దానిలో ద్వాదశానాథుడు ప్రధానోద్యోగి- మఘరానాథుడు శ్రీకృష్ణుడు సన్నిధిలోనేయున్నారు. మఘరానాథుడు గోవిందమేడుముగా శ్రీగుక్మిణీమూర్తియు న్నది. అన్ని మూర్తులు సుందరముగానే యు న్నవి. అలంకరించి తత్తదవసరములయందు వినియోగములు చెల్లించుటయే కాని. మనదేశమందువలె నివృత్తియర్హులర్పించుట కనబడదు- టోపీ. అంగరఖా. మేజోడు. వారికి సర్వదాకలిగేయుండును. స్వామిసన్నిధిలో మంటపము బహు సుందరముగానున్నది.

పై నతులసియేకాదు- తమాల వృక్షములకు పైతము బనతులసి యన్నవాడు కలదు తదీయములే యీ తావకములు, పాలు- పాలతో చేసిన రమిడి కేంద్రలైన మితాయివాస్తువులు పెరుగు మంచిరుచిగలిగి యుండును-విశేషించి కూరలు గలవు. వానిలో గాజరికంపలు చవకగా దొరకును-అవిను ధురముగా నుండుటయే కాక వీర్యవృద్ధికరములని తరచుగావాడుక చేయుచుండురు. ఇదిగాక. సింగానీలని యొకజాతిదంపలవంటి బీజములు తరచుగాగలవు. అవినుండుకాకారముగానుండును. మాధుర్యధుర్యములై పీర్యపుష్టినేయుచు వానినిగాని వానిపిండినిగాని కొని శరీర రతోపకావ్యవస్థరీతిగా ఫలహారముగా నుపయోగపఱచుచుండురు. పీఠులిరకటముగానున్నందున ప్రజాసమృద్ధి ముచేత మిక్కిలి తోడుతోడుడు డుగానుండును. సమశీతోష్ణపాయుమైన యీఫాల్గున మాసములోనే విశేషించి చలిశలీగియుండుగా శీతకాలములో నెంతచలిగానైననుండుననుటకు సందియము లేదు- ఇచ్చటి వారికిని పరిపాటి గనుక — స్నానసంకోచము మిక్కిలిగా లేదుగాని యాత్రీకులు తిరుచుగా- యెడయెడకి న్నపైనేకాని ప్రాంతకాలమందు యిమునా స్నానము సేయజాలరు- యూవానివైద్యముననుకర్యోగించు వస్తువులు విశేషించి కలవు.

భాగవతాది గ్రంథములలో శ్రీబలరామకృష్ణలీ మథరలో గనపరచిన లీలలన్నియును యథార్థములేయని నమ్మింపదగిన మూర్ఖులలో- పెక్కుమందిరములున్నవి. తత్తత్తాగ్రలములయందు దేశీయతరీతిగా మహావాత్సవములు సేయబడుచుండును. ఇచ్చట బలరామునకు దావోజీయని ప్రజభాషానామముగలదు యావదుత్సవములలో హేమాధీమ హేమాత్మముబహుచిత్రముగా జరుగును- అది కన్నులారజూచి పరమానంద భరితుల మైతిమి, యాయుత్సవములో వినియోగపడిన మోదగువుల్లుల వసంతము-లాల్మూబుకు- (బద్ధండు) యింతింతయని చెప్పవలసిగాదు.

అది కాశీలో నుండు పర్యవసము మాత్రీమాధికముగాని తక్కిన హేమా
 శ్రీ మహాత్మ్యము చిహ్నముగా నుండవని నచ్చదగియున్నది. అప్పుడు
 పరిచిత జనులను మానగ్రీము బూతులు జూతదెబ్బలు తప్పవు- య-గ్రీములు
 విధేయులయిన పక్షమందు పడిని పెట్టుచు గాని విధేయులు క నవారిని
 వసంతము జల్లి పోవకలు పెట్టుచు- వసంతము జల్లుటకు చిత్తగోళి
 లును- కోసిన కలములు నాచినిగా స్తోమగా క త్తిరింపిన ముఖములు గల మూ
 రెడేని బొట్టములు వక్షగాలును- దండచ్యువలముగా తిరేత తోను స
 త్తలిరేపతోను తమతాళారముగా తయారు చేసి వేలకొలది యున్నునుం
 చురు. —

మోదుగుపూల వసంతములో తడిసిన బట్టలు గాఢమైన గులాబీరం
 గు జల్లువలెనుండును. అరంగు చాలా కాలము నిల్చియుండును. —

(మధురా సంకల్పము.)

ఆర్యావర్తాంతర్గతముగ్ధతే ఆదివరాహ భూతేశ్వరశ్రోతే ను
 ధురామండల- కేశవదేవస్సభో- అని యిచ్చటసంకల్పము చెప్పుచు
 పూర్వోత్తర ఖండములు మామూలుగానే చెప్పవలెను. —

(స్తో) కేశవేనసమోదేవో, మాధురేణసమోద్విజః, భూతేశ్వర
 సమంత్రేత్రం, నభూతోనభవస్యః, నవిశ్రాంతీసమంత్రేత్రం, సస్యంసస్యం
 వసుంధరే, అని దీనినుహిను పురాణమందున్నది. — ఇవిగాక, (స్తో) పం
 శవర్యోజనానాంచ, మాధురామండలంమను, యశ్రుతనరస్సాత్మాము
 చ్యతేసర్వపాతకైః, అని మధురా వహ శ్వములోనున్నది. కాంక్షయా
 మధురామండలములో పుణ్యక్షేత్రములు, పుణ్యస్థలములు, పెక్కుగానున్నవి.
 ఇవిగాక- మహర్షులు దేవతలు- తపస్సులుచేసి ఫలసిద్ధిబొందిన పుణ్యక్షేత్ర
 ములు వేసవేలు గలవు. —

దశానస్సుతానాన దర్శకుణ్ణానలవలన సాహిత్యసిద్ధిప్రసముల
 గా మెకాక. తచ్చుమలైన వారిక ముక్తిపాము నగునని స్థలపురాణము
 లో పాకాగ్రణింపబడి యున్నది. —

మఱియు- (శ్లోకము) దశానాదభిసదసి । జననా త్త-మలాల
నీ కాశ్యాంతుమరణాన్మక్తి । స్వరణాదరుణావలే । అయోధ్యా నధురా
మాయా కాశీకాందీ అవంతికా । పురీశ్వరావతీతైవ । సప్తతేమోక్షా
యకాః । అని ముక్తిస్థలములుగా నేర్పడిన కాశీకాంచాది మహాక్షేత్రము
లకు స్త్రీలు వధుగానుచున్నట్లైయును నెచునాత్మనామన స-క్షేపముగా దాని
మహాత్వమును ప్రశంసించుటలో- (శ్లో) కాశ్యాదిపురో యదిసంకీర్ణ
కే । తాసాంతుమధ్యే నధునైవధన్యా । యన్మహామండీప్రత స్మత్యదాహౌ
ర్ష్యమౌచదుగ్ధాపి దగౌతమోక్షం ॥ అనియుంకూడని రూపింపబడియు
న్నది. అనగా- వాధురలో జనించినను- బ్రహ్మార్పణదేశస్థునను (దేశనయ
నైవోదయ) మృదిబొందినను • దహింపబడినను- ముక్తివాసంగునని దాని
విశిష్టతము. —

ఇవ్వుట (సీ): భూతేశ్వరంచవాగ్దాహం। శేశవంభాసురంభ్ర
వం। దీర్ఘపిష్ఠం చక్షత్రాంతం। దృష్ట్వాపాపవినాశనం॥ అని యీ ప్రకారము
గా నెట్టి యాత్రాపీఠముచుండును.

భూతేశ్వరము, దిరము మధురము నైయుంటి భాగముందు గోవధా
నమునకు బోవురోళ్ళ ప్రతి ను యమునకు మైలు మారముగా నున్నది. ఆ
యాది భూతేశ్వరస్వామివారి లింగము తెల్లగానున్నది. లింగమునొక
చిత్తము భుజున్నది. ఆ లింగము చిరకాలమునుండి మహామూలమును. ఇ
దివల నొంపాడులచేతను- యదు ప్రభృతులచేతను. భక్తిశ్రద్ధాపురస్కరము
గా నేరింపబడుచుండునదిగా పురాణవేదతత్వ స్థలజ్ఞులగిరి.

ఈ భూతేశ్వరస్వామివారి భార్య పాతాళసిద్ధిశ్వురియనుపేర-త

(౧౯౬.)

యాత్రాచరిత్ర.

దావరగమలోనే శ్రీకృష్ణలయములో పరీక్షాశింపుచుండెను. ౧౨ నిల్వలు దిగి దివకలలో తిరుదొంగల పరిసరమునకును. ఈ స్థలమున కీర్తనాభాగమున నాదీందూరముగా శ్రీకృష్ణజన్మస్థలమున్నది. అదేకదా, పసుడేవకారాగృహము. ఈ వధురామాండలమున కెల్ల ముఖ్యస్థలమిదే యగుటచేత పూర్వమందు తుంగల న్వాహికారమును బట్టి శ్రీకృష్ణసాంబరమును కొట్టివేసి గొప్పపని చేయించి ఇప్పటికి నుండి మనము సలిపియుండున్నది. ఈబట్టి యాత్రలలో అదావరిణి బహిః ప్రవేశమందే నన్ని నవ గురింపుచుండురు. తక్కిన విరాహాది దేవతామహిమలు గ్రంథవిస్తరభీతమునందు వ్రాయబడవలెనని వలయు వారు వధురామానోద్యమనంజేచు చునది.

గోకులవృత్తాంతము.

ఇట్టి వధురామానోద్యమమునా స్నాన ద్వారాకానాధాది దేవతా దేశమునా కృత్యములు నిర్వహించి ఇక్కడ కిరీటక్షణముగా కిరీటమునా యమునా దక్షిణ తీరమునకు న్ని గోకులము. (వేపల్లె) లో ప్రవేశించి కొన్ని పశేషములు కన్నులార జూచి. కృత్యాధుల మైతిమి. ఈ గోకులమునందలి పశేషము లెల్లన్నియు.

౧. గోమ పూర్వ భాగమున బె గోవింద కుండము నెడు పూజనాకొండ మున్నది. శ్రీకృష్ణజన్మస్థలమే పూజనను జంపెనని — దీనిలోన్నన మార్జనాదు లొసరించుట యాచారమై యున్నది.

౨. మదనమోహమాతీక స్థలములో లోహ మయములైన గోవులుపరివేష్టించగా శ్రీకృష్ణమూర్తి వేంచేసియున్న లీలగనంబడినది. ఇచ్చట పశేషించి నెమరున్నది.

౩. సందకవాటమనియుమున తేవొకటి కలదు. ఇదే పురద్వారమునియు చెప్పుచురు. — దీనిగుండానే పసుడేవుడు శ్రీకృష్ణుని చోడైచ్చి య

శోద ప్రక్క-లో నిడియెనట.—ఇదియమునాతీరమందే యున్నది.

౪. మఱియొకచోట యశోదానందుల నడుమ బాలకృష్ణమూర్తి యు బలరామమూర్తియు నుండిరి- యీ బలరామకృష్ణుల నుద్ద్యోల తొట్టై లోనుంచియున్న లీల మనోహరముగానే యున్నది.

౫. ఇంకొకతావున దేవకీవసుదేవుల సన్నిధిలో బలరామకృష్ణులును యోగమాయయు నున్న లీలను గనుపరచుచున్న సుందర విగ్రహము లున్నవి.

౬. మృత్తికాభక్షణ మొనర్చిన బాలగోపాలమూర్తి యున్నట్ల మొ కటి రివ్యముగానున్నది.

౭. ఇంకొకచోట శ్రీకృష్ణుడు యమఠాజున భంజన మొనరించిన లీలం జూపుశీలయున్నది.

౮. వేరొకచోట గోవర్ధనగిరి యెత్తిన లీలంగనుగొంటిమి.

౯. మఱియొకచోట ప్రత్యేకముగా సుందరమైన బలరామ విగ్రహము ప్రకాశింపుచున్నది.

౧౦. యమునా నైకతమందు రోమశేతో (రోమశేటీ) (రమణశేరీ)

అనగా- కాళిందీ పులిసమందు బాలకీడగా పాలిగిల్లుట— ఇవి సంతాలు యాత్రికులచేత చేయించి- అనగా- యమునయొక్క- యిసుక చిన్నెలయం దు మువ్వారు పొరలునుని చెప్పి, తామును వారితో పొరలి- తమ వాత గృ హాకార రేఖను వాగ్నిదానిలో దేవతావాహనముచేసి యభిమంత్రించి యాశీర్వదించి- దానిలోని కొంత యిసుకయును- శ్రీకృష్ణభక్తిత మృత్తిక యు సచ్చెదరు. అది సంగ్రహించి యింటికి తెచ్చి స్పృశనులకిచ్చి శేషము ను పూజింపుచుండుట సదాచారముని విని మేమున్న నె యాచరించితిమి.

ఇచ్చటి మృత్తిక బహుమృదుతరముగాను- శ్వేతవర్ణములో భేదముగా ను- రుచిగలదిగాను ప్రకాశింపుచుండును. ఇట్టి లీలుగల యీ యూరునవీ

(౧౬౮.) యాత్రాచరిత్ర.

నమైనదనియు దీనికి - గాగ్నయముగా ౨ మైళ్ళలోనిజమైన గోకులము న్నదనియు విని యచ్చటికి - యావాగ్ని ౩ లీలలనే కాక - నవ నిభక్షణ దధిమధన విద్యాగ్రహణాది లీలలగుండ గనుగొంటుమి అందొక లీలవాగ్ని యదిగియున్నందున వాగ్నిదము.

గోకులము నొరసి యాగ్నయభాగమందు కించిదన్నత స్థలమందుద ష్టిణాభిముఖముగా బహుపురాతనమైనట్టున నుండుచున్నందున త్రైకృష్ణ వతార కాలమునందు సంచుకేత గట్టింపబడినదేయని నమ్మగనవగలదిగా ను వాగ్నికృష్ణము ములకు ౭.౧౮ గదులు గలదిగాను నలుపలకలుగా చెక్కి- బడి సత్యకాలపుపనిగల తాతికంబములు నజరు హాలులో ౧౬ గలదిగాను చూపట్టుచున్న యొక నాదిన సోపాగలదు - దానిలో బలధామ కృష్ణులను యె్యలలో నిడిన లాంఛనములుగల రెండుచోట్లు రమ్యముగా నున్నవి. -

ఈతొట్టెలలో వారి నిర్వరను పన్నుండబెట్టి యశోద తస్మినుచుందు దధిమధనము సేయుచున్నట్లొక లీలగనంబడినది. అనగా - పెరుగుచుండ- నిట్రాప- త్రాగు- కవ్వము- నిప్పియుందిరి- పూర్వమందు యశోదపెరు గు ద్రచ్చివెన్నదిగియుచున్న సహాయములో చిన్నికృష్ణుడు వాన్నుదిన్నసం గతి బలరామునివలన నెటింగి- వెన్నదిగియుట దిగనాడి- వెన్న పేతులొక శిలాస్తంభమున రాచి నుడివికొని శ్రీకృష్ణునిబట్టికొనుటకు వాపునంగలో న తండెదురై యశోదకు పట్టువడకుండ నందలి శిలాస్తంభములలో బహురీతి గా మెలికలుగా తిరిగిలిరిగి కొనుకు విసికింది నొరకనచోటిదేయని పండా లు చెప్పటయే కాక - యాత్రకులు చేస శ్రీకృష్ణుల యుద్యోగలూపించి-శిలా స్తంభములలో మెలికలుగా-చెతులు తట్టుచు వరుగులెత్తించుచు- వెన్నరా చిననీల శిలాస్తంభమును చూపుచునుండరు.

ఆస్తంభము నిజముగా నిప్పుటికిని వెన్నరాచినట్లు నున్నగా నిగ్గుగల • డుచున్నయది- ఈ సోపాలోన నారడ విగ్రహము- శ్రీకృష్ణ పాదములు

జాతిరోలు వక్త రాలునున్నవి మఱియు నీగోకులములో.

౧. బ్రహ్మాండపుట్టము- ఇది చింతాహరణదేవస్థలములోనున్నది.
 ౨. రమణరేఖ. (అనగా) శ్రీకృష్ణుడు గోపకులతో యమునా పైకతమం దు పొలి-గిల్లిన స్థలము- ఇది యమునలోనేయున్నది.
 ౩. ఊఖర్ (అనగా) ఊలూఖల బంధనస్థలము ఇది గామములోనేయున్నది.
 ౪. దేవకీ వసుదేవస్థలము- ఇది హనుమంతుడు పాశ్చిమంబిన చోటు.
 ౫. సందయశోచా స్థలము....
 ౬. యోగమాయా స్థలము.
 ౭. చౌరాసీఖమ్మ.
౮. మృద్భృత్తుల స్థలము- ఇది గ్రామమునకు పడమరగా మైలుదూరమొ దున్న వనములో నున్నది.

ఇత్యాది స్థలములు పెక్కుగానున్నవి ౧ సంగ్రామము, ౨ గోకుల ము ౩ బృహద్వనము, ౪ మహావనము, ౫ బలదేవవనము. అనిదీనికైదునామ ములు గలవు.

ఇచ్చటికి మఱి రెండు మైళ్ల లో పాగ్గొన్నయముగాబలరాముడున్నస్థలము న్నది గాని చీకటిపడినందున పోయినాడ లేదు

యట్టిగోకులమును కన్నులారజూచి మరల రాత్రికి పడవలతో గట్టినయ నమునను బండితోనే దాటి శ్రీమధురా మహాక్షేత్రమునకు వచ్చితిమి. ఇంతకుతొలి నాడే శ్రీవారుగోకులమునకు దయచేసి యాలిన్నియు జిత్తగిరి చింతనందిరి.

చతురశీతి(౮౪) కొరకపరిమితమైన శ్రీమధురా మండలములోని కతిపయప శేషములు.

౧౨. (వనములు) (ఫలములు.)
౧. మధువనము సర్వకామప్రదము.

౨. తాళవనము స్నానమాత్రాకృతకృత్యతాపేతువు.
౩. కుముదవనముప్రతి భాద్రపదబ ౧౧కి స్నామొనర్పి న వారికిరుద్రలో కమునిచ్చును.
౪. కామ్యకవనము విష్ణులోకప్రాప్తకము.
౫. బహులావనము ఆగ్నిలోకప్రదము.
౬. భద్రపదము- ఇది యమునావర పారమందున్నది.
నాగలోక ప్రదము.
౭. భాదిరవనము- నాగలోక ప్రదము.
౮. మహావనము- విష్ణుప్రియము- నాగలోక ప్రదము.
౯. బిల్వవనము- ఇంద్రలోక ప్రదము.
౧౦. లోహ జంఘవనము- బ్రహ్మలోక ప్రదము.
౧౧. భాండీరవనము- ఇందున్నవాసుదేవుని దర్శించిన మాత్రమునను- తీ
ర్థప్రభావము వలనను మరల జన్మించరు.
౧౨. బృందావనము. ఇది బృందాదేవితేత రక్షింపబడినది- విష్ణుమూర్తి
కతి ప్రీతికరముగావున సదరు బృందావనమును- దానియందున్న గో
విందుని నరసి సేవించినవారు యమలోకము నవలోకింపరు.
మఱియు ననేక తీర్థములు గలవు- అందు.
౧౩. ధారాపతనకతీర్థము. స్వర్గప్రదము.
౧౪. నాగతీర్థము. డిటో.
౧౫. ఘంటాభరణతీర్థము. సూర్యలోకప్రదము.
౧౬. యమునాతీర్థము. బ్రహ్మవిష్ణోద్దిలోక ప్రదము.
౧౭. సోమతీర్థము. ఇదియమునలోనేయున్నది.
సోమలోకప్రదము. మున్నుసోముడిందు నిల్చి వెన్నుంగన్నులారదర్శిం
చి కృతార్థుండయ్యెనట.

ఉత్తర భాగము.

(౨౦౧.)

౬. సరస్వతీతీర్థము- నీచునైన ఘనుంజేయును.
౭. దశాశ్వమేధతీర్థము- స్వర్గదము,
- ౮ మానసతీర్థము- ఇదియమునాపశ్చిమ పాశ్చ్యమందున్నది, సృష్ట్య
దియందు బ్రహ్మ మనోనిర్మితము- స్వర్గదము,
- ౯ విఘ్నరాజతీర్థము- విఘ్నహరము— చవితి- అష్టమి- చతుర్దశి- విశే
షస్నాన తిథులు,
- ౧౦ కోటితీర్థము- కోటితీర్థ-సేవా ఫలప్రదము,
- ౧౧ దీనికఱికోసు దూరముగా శివక్షేత్రమున్నది- అందలి శివుడు భూతే
శ్వరుడు- ఇతడే మధురాక్షేత్రపాలకుడు— ఆక్షేత్రమందలి శివ
ములో బ్రుంగినవారికి యాత్రాసాఫల్యమగును,
- ౧౨ అనంతతీర్థము. ఇందు లోకహితార్థియైతత్సం సహితుంజైన వి
ష్ణుమూర్తిని దశోంది ప్నానమొనర్చువారికి విష్ణులోకము నుచ్చును,
౧౩. అకూరతీర్థము- గ్రహణస్నానము సేయువారికి రాజసూయాశ్వ
మేధ ఫలమిచ్చును- ఇది తీర్థ రాజము గావున సకల తీర్థ స్నా
న ఫలప్రదము.
౧౪. వత్సప్రీత నకతీర్థము- వాయులోకి ప్రదము.
౧౫. భౌండీరక తీర్థము- ఇంద్రలోక ప్రదము.
౧౬. బృందావన క్షేత్రము- మధురకు ౩ కోసులున్నది 'ఇది శ్రీకృష్ణ
లీలాస్థదము అందలి తీర్థంబున బ్రుంగువారు గంధర్వాస్థుల సేవ
పితృవై మోదింపుచుందురు.
౧౭. ఆ బృందావనమందే శ్రీకృష్ణుడు కేశియనువాసి వధించిన గోమతేశి
ఘట్టమని ప్రసిద్ధికేక్రియున్నది. ఇది మధురలో విశ్రామ ఘట్టము
వలె- కాశిలో మణికణికవలె- చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రదాయ
కము- పిండదానంబున గయవలెనే పితృముక్తి హేతువు.
౧౮. ద్వాదశాదిత్య తీర్థము- ఇందు శ్రీకృష్ణుడు చలిచే సూర్యదర్శనం

బుగావించె—మఱియు నదే కాళియోరగమున్న చోటు తపశ్వి
సన్నుడైన భగవంతుని పాక్షిణి ద్వాదశాదిత్యులందు సన్నిహి
తులై యుండిరి. స్నానమాత్రమున నాదిత్యులొక ప్రదము.

౧౯. ప్రసంగందన తీర్థము- సర్వపాపహరము.

౨౦. కాళియ హృదము- కీడాస్నానములచే కృతకృత్యులంజేయును.

౨౧. మధుర యందున్న శ్రీహరి కుత్తరమును- కాళియ హృదమునకు ద

క్షిణము నైన భూమియందు మృతులైనవారు ముక్తులగుదురు.

౨౨. యమునా పారమందున్న మహావనములో యమలాజ్ఞానక తీ
ర్థంబును.

౨౩. శకట భంజనక తీర్థంబును.

౨౪. భిన్నభాండకుటిఫుటక తీర్థంబును. ఈ ౩ తీర్థములయందు జ్యేష్ఠ
శుక్ల ద్వాదశి యందుపవాస పూర్వక స్నానదాన జాగరణము
లానర్చిన వారిక నంత ఫలప్రాప్తియు గృతకృత్యతయుజేకుదును.

౨౫. అచ్చటనే వకుళ తీర్థము చైత్ర శు ౧౪ కి స్నానదానాదుల వలన
శివలోక ప్రాప్తమగును.

౨౬. యమునా పూర్వపారిమందు భాండహృదతీర్థమున్నది- ప్రసిద్ధి
న సేవవలన సూర్యులొక ప్రాప్తమము.

౨౭. అచ్చటనే యున్న యరగతీర్థ మట్టిదే.

౨౮. తత్సమీపమందే విమలొదకమును నామాంతరముగల సప్తసాముద్రి
క తీర్థమున్నది- అది స్వభండగతి ప్రదము.

౨౯. అచ్చటనే వీరస్థలక్షేత్రమున్నది- వీరలోక ప్రదము.

౩౦. కుశస్థల తీర్థము బ్రహ్మలోక ప్రదము.

౩౧. పుష్పస్థల తీర్థము విష్ణులోక ప్రదము.

౩౨. మహాస్థలమనెడు శివక్షేత్రము శివాదిలోక ప్రదము.

33 గోపీశ్వర ట్రేతము- ౧౬ వేల గోపికలతో శ్రీకృష్ణుడు క్రిడింపుచుండగా దేవతలవంపున మాతలి వచ్చినందున నతనికి గోపీరూపమున శ్రీకృష్ణుడు దశానమిచ్చిన పైని మాతలి సప్తసాగరతీర్థములచేత గోపీరూప కృష్ణునిభిషేకించి గోపీశ్వరనామంబున దేవస్థావనంబు చేసినచోటు సర్వకామనా ఫలప్రాప్తకము అమావాస్య సోమవారము నాడు పిండదానమనంత ఫలప్రదము గయాపిండ సదృశము సంశయము లేదు.

కుటియునిట్టి విశేషంబులు వేనవేలుగలవు వలయువారు శ్రీమధుగా మాహాత్మ్యమునందు చూచినంతసించునది.

(బృందావన వృత్తాంతము.)

పిబ్రేవరి తేది ౭దికి సరియైన ఫాల్గుణశుక్ల శుక్రవారమునాటి ప్రాతఃకాలమునకు యెక్కావగైరాలనెక్కి, యీమధురకు దక్షిణముగా ౩ కోశముల దూరమందున్న శ్రీబృందావన మహాత్మేత్రమునకు శ్రీవారితో నేగి కన్నులార శ్రీకృష్ణవ్రతిధులంగాంచి ధన్యులమైతిమి. అందున్న విశేషములు—

౧. రాధాకృష్ణ సేద్యీ- ౩ కోట్లరూపాయీలు దత్తపరచి కందిరంగా చార్యులవారిచేత కట్టించిన శ్రీరంగనాథస్వామివారి మందిరము సుందరముగానున్నది. మూర్తులు బహురవ్యముగాను, బారీగాను, ప్రకాశింపుచున్నవి. ౭౧౮ బంగారు వాహనములున్నవి— గోపురప్రాకారములు చమత్కారముగా నేయున్నవి— స్వామిసన్నిధినున్న మంటపము తెలుపునలుపు రంగుగల సంగమర్థు పలకలతో కచ్చుగడాపనిగా కట్టబడి మనోహరముగానున్నది.— యావద్వినియోగములు పాంచరాత్రవిధానముగా దక్షిణదేశపు వైష్ణవులచేతనే చేయింపుచుండుటవలన మనదేశములో శ్రీరంగమందువలె నిచ్చట నిందులోమాత్రమే వైదికాచారసంపద సాంపుమీరి

(౧౦౪.)

యాత్రాచరిత్ర.

యింపుగా గనబడినది. వెలిపాళి కారములోపల దక్షిణోత్తరః ఖలు రవ్యముగా కట్టబడినవి- ఉత్సవములలో పాంకముగా నలంకరింపుచుందురు. విశేషించి రాజభోగము జరుగుచుండుటవలన నిత్యులకేకాదు- నానావిధములవారికి ప్రసాదములు సమృద్ధిగా నిచ్చుచుందురు- వలయువారికి సేవానిచ్చుచుందురు— యమునలోనుండి జలనాళముగుండా అచటకులయిల్లు మొదలు వంటయింటివఱకు సీరు వచ్చునట్లు కొలఱాయీ యేర్పరచినందువల్ల స్నానపానములకు సదుపాయముగా నేయున్నది— దుండి భిసంపత్ని రములో మహారాజరాజశ్రీశ్రీవెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయ్య పెండ్రకుమారాజా బహద్దరువారు తీర్థయాత్రావశంబున నివృత్తి యీ శ్రీరంగనాథ స్వామివారి మందిరమునకు వాయవ్యకోణమందున్న శ్రీరంగమన్నారుకృష్ణ స్వామివారిని సేవించిబసకువచ్చినవెంట నేమూడవకుమారుడుదయించినట్టి శుభవార్త తంత్రీమూలముగా వచ్చినందున సంతసించి పుత్రులందఱును చిరింజీవులై నెమ్మదిగా నుండునట్లు కటాక్షింపుమనియు నిప్పటి తృతీయ పుత్రునకు మీపేరేపెట్టెద మనియుంబార్ధింపి స్వామికివిశేషద్రవ్యము సమర్పించి సమగ్రముగా భోగరాగములు చేయించిరట, ఆమూడవపుత్రులేమా, మహారాజశ్రీబహద్దరు వారుగావున వీరారం గమన్నారు స్వామిని మూలస్వామిని తద్దక్షిణా వరణములోనున్న శ్రీలక్ష్మీదేవిని సందర్శించి భోగరాగములను కూలముగా జేయించిరి — యీ స్వామివారికి లక్ష రాజడి గల గ్రామములున్నవి- జవాహరీ విశేషించికలదు- పుష్పవనములు, పెక్కుగలపు- ఆయాదేశస్థులకు తగినబసలకు మంచిమంచి యిల్లు కట్టబడియున్నవి- శ్రీకృష్ణుడు గోపికలకు గోపకులకు వేదాంతోపదేశము చేసిన స్థలము దీనికి రూపుగా సమీపమందేయున్నది— ఇప్పటికిని కొందఱు పార్జ్ఞులచ్చటి మంటపములో సత్కాలక్షేపము సేయుచుందురు— స్వామివారి పూలతోట యరమైలుదూరముగా నాగ్నేయముగానున్నది- దానిలో సీమనుండి బదరీనారాయణమునుండి తెప్పించిన పాట్టిగులాబీచెట్లు గొప్పపువ్వులు

నింక రబూది మనోహరముగా గనబడినవి. ఇట్టి యనేక పుష్పజాతులు
గలవు- యీ వనమందొక సింధుడుండెను. ఇందున్న స్వామివారి మంటప
ము మందరముగా సంగమార్గగు శిలతో గట్టబడియున్నది. ఈ ప్రాంతము
లయందొట్టి దేవళములు లేనందున నీ దేవళము బహుప్రసిద్ధికెక్కినది. —
దీని యానంద్వుత్తాంతము బృందావన వృత్తాంతము వాగ్గిసనపైని వ్రాయు
చున్నారము.

(బృందావనము.)

ప్రాగ్వాహినియైన యమునకు దక్షిణ తీరమండే బృందావనమున్న
ది. మధురలోవలెనే పెక్కు ఘట్టములున్నవి. వానిలో- కాశీలో మణిక
ర్ణి కాఘట్టము- మధురలో విశ్రామఘట్టమువలె బృందావనములో కేశిఘట్ట
ము ముఖ్యమైనదట. ఈ ఘట్టమండే కేశియనురాక్షసుని శ్రీకృష్ణుడు సం
హరించెనట. తదీయమూర్తులించున్నవి.

౨ హనుమఘట్టము, హనుమంతుడు శ్రీకృష్ణుని దర్శించి సేవించిన లీల
లించున్నవి.

౩ భీమరఘట్టము, తుమ్మెదలతో శ్రీకృష్ణుడు క్రీడించినచోటిదేయట. దీనినే
భోరాఘాబనిచెప్పవారు.

౪ గోపీవస్త్రాపహరణఘట్టము, దీనినేచేలాఘాటంచురు, గోపికలుయము
నలోనగ్నతైస్సాయు సేయుచుండగా శ్రీకృష్ణుడువారి చీరలనుదొంగి
లించి పొన్నచెప్పెడికి- న చోటు.

సమయ విశేషములయందే యీ తేవున నిప్పటికిని స్త్రీలు నగ్నలయే
మగవారలున్నను నిస్సంకోచనముగా స్నానము సేయుచుండుట గలదట-
యీ తీరమంచున్న పొన్నచెట్టును బోలిన కడిమిచెట్టుకొమ్మలకు కొన్నివస్త్ర
ములు కట్టి యాత్రికులకు చూపుచు పండాలు యాదించి జీవించుచున్నారు

(౨౦౬.)

యాత్రాచరిత్ర.

అకదంబముక్రింద శ్రీకృష్ణ పాదచిహ్నములున్నవి.

౫. రాసక్రీడా ఘట్టము- శ్రీకృష్ణుడు రాసక్రీడానంతః మంచ- గోపికలతో స్నానముచేసిన చోటిదేయట.

దీనికి దక్షిణపాశ్చాత్యమందే దక్షిణాభిముఖముగా—శ్రీరాధామందరిష్టాన్నది—యేకాండపుసంగమస్థల శిలాస్తంభములు లేడిచిత్తులువలె చిత్రమైన తెలుపుగల్గినాలుగు జతలుగా దీని పంచపాళీవున్నవి. మందరిభిత్తికలయందు గొల్లబిత్తరుల చిత్తరువులు చిత్రతరముగా వున్నవి—ఈ మందరిములో శ్రీకృష్ణుడు రాధలో స్త్రీడించెనని వింటిమి.

౬. దీనికి బల్బముముగా కొంచెపు దూరములో ముఖదర్శనవస్తువులమున్నది. శ్రీకృష్ణుడొకప్పుడు గోపికలను మూర్తాదర్శనమొసంగక ముఖనేత్రములు మాత్రము చూపిన చోటిదియందరు. అట్లయినది.

౭. కాలియనుదర్శనఘట్టము. ఈ ఘట్టమునకు పాశ్చాత్యమందు నింపరవలెనున్న హందములోశ్రీకృష్ణుడు కాలియుడను- సర్పరాజును నొకపెనబ—దీనితరమందున్న గుమ్మిలో యశోదానంద విగ్రహంబులును. ఇంకొక తావున శ్రీకృష్ణ విగ్రహమునున్నది. కాలియా కారముగా నొకనలుపు బుట్టివంటి సర్పాకారంబును—దానికిచుట్టు పడగలునున్నవి. యీందరిమందున్న మందరము నవీనముగా కట్టబడినదని వింటిమి.

౮. దానికి బడనురగా వంశీనాదము చేసిన బలరామకృష్ణులపాదములుకదంబ వృక్షము క్రిందనున్న ఘట్టమున్నది దీనినే బంశీబట ఘాటని చెప్పుదురు.

౯. వాటియొక ఘట్టమునకు దక్షిణముగా బాలకృష్ణమందరిము మందరముగానేయున్నది—దానిలో వేడుగోపాలమూర్తి, ప్రసన్నస్థుని గలిగియుండెను.

౧౦. మఱియొక తాళన సేవాకుంజమనెడు పుణ్యస్థలమున్నది.

దీనినే బససేవయని నామాంతరము గలదు.

ఈ స్థలము విశాలముగానున్నది. ఇందు శ్యామతమాలవృక్షముల-
సాదృశ్య సాంద్రముగా- చతురంగ చక్రమువలె లయనులుగానున్న కుండీ
లలోనున్నవి. వీనినే శాతమాల్ - బసతుశనీ- అని యిచ్చటివారందురు.

నిదానించి చూడగా మనదేశపు పరిమితుప్పలవలె గనబడుచున్నది
ఈ జాతి కట్టెలతోనే పూసలుగాగోస్థితులనిగా నుచున్నది యిచ్చటివారు.
దీని యుత్తరపాశ్చ్యమందున్న సోపాలో శ్రీరాధాపుష్పపటమును దీర్చి
పోవులు పూజింపుచున్నారు. ఇదే నిజమైన బృందావనమనియు నిదేయా
క్షేత్రములో ముఖ్యస్థలమనియు- స్థలజ్ఞులనిరి. ఈ స్థలమందును మధురయం
డును- గోకులమందును- కోతులు పెక్కు-గానున్నవి. ఇవిగాక- కాళీదేవీ
ఘాట్- బాంకేబిహారి- గోపీశ్వర మహాదేవఘాట్- రాసమండల్- జాను
గూడినీ. మానీదాసుకాటట్టి- ఇత్యాది నామములుగల మఱికొన్ని స్థలములున్న
వని వింటిమి.

ఈ ఘట్టములయందున్న- కదంబవృక్షములు అశ్వత్థవృక్షములు- త
మాలవృక్షములు పున్నాగవృక్షములు మొదలైన వృక్షములు శ్రీ కృష్ణావ
తారకాలమునాటివే యని నమ్మదగినంత వృద్ధిగలిగి యత్యంత మనోహరము
లై ప్రకాశింపుచున్నవి.

ఊరు విశాలముగానే యున్నది, గాని మిక్కిలిసాజుకుగా నుండ
లేదు. స్త్రీలు సాధారణ సౌందర్యము గలిగియుండిరి. పురుషులు తిలతండు
లన్యాయముగానున్నారు. అన్నివదాధములు దొరికదగిన యంగళ్లున్నవి.
పాలు- పాలతోజేసిన ఫేడా మొదలైన మిఠాయిలు స్లాఘనీయ రుచిగ
లిగియున్నవి. శ్రీకృష్ణసంచార పాత్రములైన మధురా, గోకులబృందావన,
గోవర్ధనాది స్థలములలో పాడిపంటలు సమృద్ధిగా నుండుట యాశ్చర్య

(౨౦౮.)

యాత్రాచరిత్ర.

ముగాదు. ఈ స్థలములలో గొల్లవారిపల్ల వాధులకు జారత్వ సంకోచము లేదని కొందరనిరి.

ఈ బృందావనములో రాగితోను యిత్తడితోను- వలయువారికి రజత సువర్ణములతోను శ్రీ రాధాకృష్ణపాదములు యథాశాస్త్రముగా- పోసితయారుచేసి కాలోదిత క్రియమున కమ్ముచుందురు.— గోపీచందనము వగైరాలిచ్చట విశేషించి చొటకును. యమునకు త్తర తీరమందు బృందావనమున కీశాన్యభాగమందు రాసక్రీడాస్థలమున్నదని చెప్పిరి. శ్రీకృష్ణ భక్తులు విరక్తులు- బికారీలు పెక్కుండుగలరు. ఇట్టిబృందావనమును వశమైనంతవఱకు గనుంగొని తత్తల్లీలాసూచకములైన శ్రీకృష్ణవిగ్రహములను గొన్నిటిని సేవించి మఱల ౨౩ గంటలకు లోపలనే మధురకువచ్చితిమి. మధురాబృందావన మధ్యమార్గమందు యమునకు త్తరతీరమంద కూరమంది రమున్నది- మధురకు త్తరమంద నతిదూరముగా నొక వనమందు భైరవాల యమున్నది.

ఫాల్గుణశు ౬ స్థిరవారమునాడు ప్రాతఃకాలమందే భుజించి గోవర్ధనగిరికి దయచేసి చిత్తగించి యారాత్రికే మధురకువచ్చి మరునాడు శ్రీ రాధాకృష్ణపాదలాంఛనములు శ్రీసీతారామపాదలాంఛనములు సువర్ణముతో తయారుచేయించి బృందావనములో ప్రాణప్రతిష్ఠ చేయించి రచ్చనుమని, నన్ను అవళ్లురి చెంచురామయ్యను తగినద్రవ్యమిచ్చి రాధాకృష్ణ సెడ్డి కుమారుని కొప్పగించి మా మహారాజశ్రీ బహదరువారు సుపరివారిముగా శు ౭ ఆ॥ మధురనుండి రయలుగుండా బయలుదేరి- లకునూరు- ఆగరా-ప్రయాగ- చిత్తగించి హఠాఘోషండుగు చిత్తగించుటకు శ్రీ కాశీక్షేత్రములో సుఖముగా ప్రవేశించిరి.

వారి సెలవుప్రకారము రాధాకృష్ణ సెడ్డి కుమారుని దివానైన మంగులాల కృతముగా తుంగర బంగారముకొని ౩౪ తులాల చొప్పున

ఉత్తర భాగము.

(౨౦౬.)

నాలుగుజతల పాదలాంచనములు యథా శాస్త్రముగా తయారు చేయింపుచు- మే మొకనాడు గోవర్ధనగిరికిబోయి- గోవర్ధనగిరిధారియైన శ్రీబాలకృష్ణుడు మొదలైన దేవతలను సేవించితిమి.

(గోవర్ధనగిరి విశేషములు.)

గోవర్ధనగిరి- మధురకు పడమరగా ౧౮ మైళ్లదూరమందున్నది- నడుమ ౨౩ పల్లెలున్నవి. గోవర్ధనగిరి కిందిదున్నతముగానున్నట్టు లూహింపబడదగి యున్నది- దానిననుసరించి గ్రామము పాధారణముగా నున్నది- అంగళ్లుగలవు- భరతపురపు రాజావారి సత్రమొకటి సుంద' ము గానున్నది- ఈ యూరును వికారులకు పుట్టినిల్లయే యున్నది- గ్రామ మధ్యమందు బ్రహ్మతీర్థము మానస గంగయ నెడు జలాశయమునుగలవు- ఈ జలాశయము రెండు భాగములుగానున్నది. ఈ రెండుభాగములనడుమ నిలువు పాడవుగా సోగ గానొక శిలాపరంపరాకాంతమై సేతురూపమైన గిరిగలదు- ఇదే గోవర్ధనగిరియని స్థలవాసులనిరి- ఆసేతువునకు తూర్పుమొగను చిన్నమిద్దెలవంటి మందిరములున్నవి- వానిలోనలుపలకలుగా రెండుశిలలు లింగాకారముగానునున్నవి- వానిలోపడమరవైపుననున్న చిన్నశిలను శ్రీకృష్ణునిగాను- తూర్పువైపుననున్న శిలనునందునిగాను చెప్పిరి- అచ్చటి పండాలాదిన్న శిలకే క్షీరాద్యభిషేక పూర్వకముగా పూజగావించిగాని కైయాదించి జీవింపుచుండిరి- రెండనొలతో నింతపూజయునగును- ధనులు విత్తానుసారముగాను- సాధారణము విత్తానుసారముగాను వినియోగము సేయుచుందురు. ఈమందిరమునకు పశ్చిమముగా నూరిలో మటికొన్ని మందిరంబులును- వానిలో శ్రీకృష్ణలీలావిగ్రహంబులును గలవు- విష్ణుభాగవతములోని గోవర్ధనగిరి వృత్తాంతము కనివిని యున్నపక్షమందు సకలచర్యలు తెలియించుచును గనుక ప్రశ్నోకమిందులో నుదాహరింపవైతిమి- సకలేశ్వరమహాదేవుడు- హరదేవుడు- మానసదేవి- మొదలైనదేవతలమంది

(౨౦౦.)

యాత్రాచరిత్ర.

గములు పెక్కున్నవి- ఈ యావత్పూర్వములలోను గోవధానగిరిధారియైన శ్రీబాలకృష్ణమూర్తి ముగ్ధమైనది.

ఈ చొప్పున సర్వజిత్తువత్సర ఫాల్గుణ శుక్ర మం॥ గోవధానగిరియా త్రాచేసికొని మరలరాత్రికి మధురకు వచ్చితిమి- మధురనుండి గోవధానగిరి కి బోవుతోరలలో మధురకును దిల్లీకిని తిన్ననియమున కాలువగలదు దీనినేటి వల్ల లెస్సగా భూములు ఫలింపుచున్నందున సర్కారువారికి విశేషించి నీ టిపన్నవచ్చుచున్నదట- ఈ పొంతములయందెచ్చట జూచినను యివలు- గోదుములు ఆవాలు- కందులు- సెనగలు- విశేషించి పండుచుండును.

భగవత్సవణపాదలాంఛన ప్రతిష్ఠా వృత్తాంతము.

ఫాల్గుణ శుక్ర ౧౮ రాత్రికి భగవత్సవణపాదలాంఛనములు తయారుచేయించి- మంగూలాలు మొదలైన వారితో పరీక్షాపూర్వకముగానివాడాచేయించి రసేంద్రువుచ్చకుని శుక్ర ౧౯ సో॥ ఉదయమందు మరలబృందావన మునకుబోయి- శ్రీరంగనాథనుండిర బహిఃప్రకారములో బసవేశుకుని పూనాచార్యులతో మేమువచ్చిన సంగతి ప్రశంసించి- నాటిసాయంకాలమువలకు- దివ్యస్థలములను సందర్శించి- మాకునుమా మిత్రులకును భగవత్పాదవిహ్నములనుకొని- యీభగవత్పాద విహ్నములను దేనినిబట్టి చేయుచుండురని మేమచ్చటివారినడుగగా- వారొక శ్లోకమును కలతగొట్టుగా చదివిరిగాని లెస్సగా తెలిసినదికాదు-అయినను- అపన్నదే యిందువ్రాయబడును.

(శ్లో) ఛత్రారిధ్వజపుష్పవల్లి వలయాఃపద్మోర్ధ్వ రేఖాంకుశాః | అధోగమశ్చ యవాశ్చవామమనుజాశక్తీ గదాస్యందనమ్ | వేదీకుండల శుత్యవర్వతదరమ్ | అని యంతమట్టుకే చదివినారు- యావద్దేవతామూర్తి లక్షణధ్యాన శ్లోకాదులుగలయొక గ్రంథమువారియొద్దనున్నదిగానియెంతవెలయిచ్చెదమన్నను మాకిదేజీవన సాధనమనియు- ప్రత్యంతరములేదనియు నిచ్చినారు

కారు — తరువాత బసకువచ్చి మేమారాత్రి కోవెలయిలాకాజవానులను వెంటబెట్టుకుని శ్రీరాధావల్లభస్వామి వారిసన్నిధిలో నచ్చటిసంప్రదాయ ముకొప్పున సువర్ణపాదవిహ్నుములకును. మేముకొనిసంగ్రహించినపాద విహ్నుములకును ప్రాణప్రతిష్ఠాది సంసకారములు చేయించి- యిచ్చటికంతటికి ముఖ్యమై శ్రీరాధాకృష్ణ లీలావిహారపాత్రమై ప్రసిద్ధికెక్కిన సేవాకుంజస్థలమునకుంబోయి అచ్చట పైతము శ్రీరాధాకృష్ణపాదస్పర్శన దూకసంసకారము వీనికిగల్గజేయించి మజలబసకు వచ్చియుండగా నాటి రాత్రిగోష్ఠీవశంబున నొకవృత్తాంతము వింటిమి- అది యెట్లనగా.

శ్రీరాంబీపురపు గోవధాన రంగాచార్యుల నెడువారు శ్రీకాశిలో దిరకాలము శాస్త్రములంజరిచి- యాత్రావశంబున శ్రీమధురామహాక్షేత్రము లో ప్రవేశించి- అచ్చట జైనమతస్థుడుగాను- కోటిశ్వరుడుగాను ప్రసిద్ధికెక్కిన రాధాకృష్ణ సేద్యీయనెడ గొప్పవర్తకు నాశ్రయించి- తమపాండిత్యచాతుర్యముచేత నతనిశిష్యునిగాజేసికొని- అతనియన్నకు తెలియకుండు నట్లు కోల్లకోలది ద్రవ్యమతనిచేత వినియోగముచేయించి శ్రీరంగములోవలెనే యీబృందావనములో ౫ ప్రాకారముల మందిరము సుందరముగాగట్టించి రెండుగోపురములు తత్తుల్యములైన రెండుదేవిడీలు ౧- పుష్కరిణి. మంచిపుష్పవనము, దానిలోనొక మహాలు, మఱియు మంటపాదలునునా జూకుగా కట్టించి శిఖరనుండు సువర్ణకలశములుగల మందిరములో, శ్రీరంగనాయకులను, శ్రీభూదేవులను, ఒక పాశ్వర్యమందు తాయారును-మఱియొక పాశ్వర్యమందు రంగమన్నారుస్వామిని, ఆత్మారాదులను, తామే ప్రతిష్ఠించి సువర్ణమయ మైన ధ్వజస్తంభమెత్తించి రుగ, లింగ, రాబడిగల గ్రామములుకొని, ౩ లక్షలపైకము బ్యాంకీలోనిలువ చేసి, స్వామివారికి దివ్యాభరణములు చేయించి సమర్పించి విస్తారభోగము అనగా నిత్యము శరీరతో రెండుపుట్ల పాలతిరువీసము, రెండుపుట్లసాదము తదను

కూల వ్యంజనములతోను. పొంగలి, పులిహూర, మొదలైన విశాన్నముల తోను, అరిగింపు సేయుచుండునట్లు నిర్ణయించి, భరతపూర్, జోతిపూర్ ఉదయపూర్, మహారాజులు మొదలైన వారివల్ల విశేషద్రవ్యము సంపాదించి తమచరమకాలమునకు తమకుమారునినడువడి తమ నడువడివంటిది కానందున పంచాయతి చేసి నెంకి రు. ౨౫ లు తమకుమారునికిచ్చుచుండునట్లును యాజమాన్యముకలిగీకలుగనట్లుతనియందుంచునట్లునుపంచాయతి వారుల సలహానొధిమోగియోగములు భోగరాగోత్సవాదులు. జీతములు మొదలైనవి జరుగుచుండునట్లును, నిర్వివాదముగా నేర్పరచి పరంపదించి రట, అప్పటి కాయనగారి కుమారుడాగరాలో నున్న యింకొక మంగూలాలు మొదలైనవారునదరు రంగాచార్యులవారితాలాకుక్లొకరించిగానన్న యావద్రవ్యము నపహరించిరట, ఆపైని రంగాచార్యులవారి కుమారుడు వచ్చి పితృమేధానంతరమందు నయభయములచేత మంగూలాలు మొదలైనవారి నడుగగా, మీద్రవ్యమేమయ్యెనో మేమెటుగము పొచ్చునరట, అంతట ప్రకృతమందు బెంగుళూరిలో గుడికిట్టింపుచున్న గోపాలాచార్యులుగారు పూర్వమందు చెన్నపురి జడ్జికోర్టులో పీడరుగా నున్నప్పుడు సుతరాశ్రవి యోగమైనందున విరక్తులై యాత్రావశంబున నచ్చటికివచ్చి పూర్వోక్తవృత్తాంతమాలకించి రంగాచార్యులవారి కుమారులైన శ్రీనివాసాచార్యులు గారిని బోధవలది కలకత్తాలో ధనికుడైన వకీలుకృతముగా పాపరుదావా తెప్పించి గ్రంథము జరిగించి ముద్దాయాల ప్రార్థనపై నెప్పటివలె కోతెలతాలాకు సర్వస్వాంతర్యమును కొంతద్రవ్యముతో దఖిలుపరచి కొనిరా జీవడి బృందావనమునకువచ్చి తండ్రిగారు నిర్ణయించిన ప్రకారము శ్రీనివాసాచార్యులగారు యాజమాన్యము వహించియుండునట్లు మంచిపురుషకారము చేసిరట.

తరువాత మటిపది నెలలు జీవించి యీశ్రీనివాసాచార్యులుగారును పరం

ఉత్తరభాగము.

(౨౧౩)

పనించినట్లు- యిప్పడీయనకొడుకు ౭ సంవత్సరముల యీడుగలవాడై అను
వనిరుడుగానుండెను- అయినను వంచాయితీదారులే నిరణయప్రకారము జ
రింపుచున్నారు.

రాధాకృష్ణ సేడ్డీ చనిపోయినతరువాత రంగాచార్యులవారు ప్రియ
శిష్యవియోగమును సహించలేక ౨౭ దినములు భోజనముమాని ప్రాయో
గ వేశముగానుండగా సేడ్డీసంతతివారు బతిమాలి వారినిప్రసన్నులనుజేసి
కొక తండ్రివలెనే వారును- వీరిపట్ల విధేయులైయుండి వీరుకోరినప్రకార
ము జరుపుచువచ్చినట్లు- యింకొకప్పుడు సేడ్డీరంగాచార్యులవారిపట్ల తప్ప
నదిచినందున- (కోవెలని॥ కోట్లకొలది ద్రవ్యమిచ్చితినిని గర్వించినందున)కో
పించి రంగాచార్యులవారు భరతపూరులో ప్రవేశించి విశేషధనము చండా
మీదసంపాదించి యీబృందావన దేవాలయముకన్నను మిక్కిలమునైన దే
వాలయము కట్టించుటకు ప్రయత్నము సేయుచుండుట తెలిసి భయపడి సే
డ్డీ వెంటనే వారిదేశమునకుబోయి బహువినయముగలిగి ప్రార్థింపగా
ప్రసన్నులై రంగాచార్యులువారు భరతపూరులో సంపాదించినద్రవ్యము
విడిచిపెట్టి మరలనిచ్చటికిరాగావారు సదరుద్రవ్యమును-మరల రంగాచా
ర్యులవారికే పంపించివేసినట్లు- అట్టిమహానుభావులైన రంగాచార్యులవారు
వరంపదించినపైని వానాటికిని ధర్మము తగ్గుచు నేయున్నదట- యెంతతగ్గుచు
న్నను లోకోత్తరముగానే యున్నదని యిట్లు గోష్ఠివశంబునవిని సంతసిం
చితిమి- మఱియును రంగాచార్యులవారు స్వదేశాభిమానముచేత కాంచి
శ్రీరంగాది స్థలమునుండి పారిశరాత్రవేత్తలైన వైష్ణవులను- మెప్పించిన
మేళతాళగాంధుమొదలైనవారినిరప్పించి సమృద్ధిగాజీతములుచేసియుం
చినందున బహురమ్యముగా సకలోత్సవములు జరుగుచున్నవి

ఇట్టి బృందావనమునుండి ఫాల్గుణబం మం॥ బయలుదేరి మధురకు
వచ్చి- భోజనాంతరమందు వలయువస్తువులుకొని సంగ్రహించికొని (రు.౨

గంబసబాడిగ యిచ్చివేసి) బంకీ(వీరన్న) చాబేయను పేరుగల వాడురవం
 డాడు కొంచము సత్కరించి — బంకీచాబే తికాణా-నగరాపాయిసా
 మహల్లా- మధురా దేకేపాస్, అని జాబులు వ్రాయు క్రమమాతనివల
 ననెటింగి- సాయంకాలమందాటుగంటలకు జనగి రుం-౬-౬ చొ॥ చా
 జీ-యిచ్చి రయలెక్కి- రాత్రి గం గంటలకు సుఖముగా ఆగరాలో ప్రవే
 శించితిమి.

—(*)—

(ఆగరావృత్తాంతము.)

ఆగరాడిల్లీ మాదిరిగానున్నది- ఖల్లాయను డిల్లీఖల్లావలె యము
 నా తీరమందేయున్నది- పెక్కురంగులుగల సంగమర్తకు శిలలతో తయా
 రుచేసిన చెల్వములైన ఖల్వములు పెల్లెరములైన పల్లెరములు వగైరాలు సు
 లభక్రయమునకు వలసినన్ని దొరకును- ముఖ్యముగా చూడదగినతాజుమహ
 లనెను మనీను అమైన్లలో నాగ్నేయభాగమందుండగా రెండవపూటనే
 రుగికి బండిజేసుకుని పోయిచూచితిమి. మున్నువిన్నకన్న- కన్నులార గన్న
 మైనెన్నగలచెన్నగలిగి వెలుగుచున్నది ఎట్లన్నను- తాజుమహాలుయొక్క
 మొదటిదగ్వాజా బహున్నమై బహువిశాలముగానున్నది- ఆపైనినుంచి
 పుష్పవనమున్నది- దానిలోప్రతిలయనలో నాథ్వానాలున్నవి. ఈ పుష్పవ
 నములోనే క్వయ్ చెట్లు మొదలైన వింతవింత చెట్లున్నవి—ఆపైని సూ
 మారునిలువెత్తిన విశాలతరమైన మంటపమున్నది- తాజుమహాలునకుపా
 గ్భాగమందు సదరుమంటపముపైని తొక్కపు జలాశయమున్నది- దాని
 చుట్టును లోహమయములు శిలామయములునైన తరాదరీఖుచీలున్నవి
 ఈమంటపమున కీశానాగ్నేయకోణములయందు ౧౦|౧౫ నిలువులపొడ
 వుగల స్తంభములున్నవి లోపలిమెట్లగుండా వానిశిఖరములవఱకు పోయి
 చూచినచో వీటలకొట్టపేటలు- తోటలు- తేటగాసూటి గాగనంబడును ఈ
 మంటపమునకు తరపు గోడనొరనియమున పాగ్వాహి-నియై ప్రవేశింపు

ఉత్తరభాగము.

(౨౦౫)

చున్నది—తాజామహాలునకు పశ్చిమభాగమందు తదావరణములోనే వజీరువగైరాల మసీదులును చిత్రముగానున్నవి- ఈమంటపముయొక్క దిమ్మ ౬- తెలుపు నలుపుగల సంగమర్తగు చౌకపుపలకలతో దిట్టముగా గట్టబడి యున్నందునబహుశుఁడరము గా గనబడినది. తాజామహాలుయొక్క రూపుదిద్దరాజామూసియున్నందున దక్షిణపుడరాజాగుండా-క్రమనిన్నముగాదిగ లోపలికిపోయి రావలయును- దానిలోనున్న సంగమర్తగు శిలలపై నున్ననున్నని పనిచూచి సంతసించవలెగాని వ్రాయనలవిగాదు.

నబాబుయొక్క- తద్ధార్యయొక్క- రెండుగోళిలకు చుట్టును సుమారు మూడుమూలయెత్తు- రెండంగుళములదళముగలగోడ తెల్లసంగమర్తగు శిలలతో వలయాకారముగాకట్టబడియున్నది పరస్థలములు కనబడునట్లును. చిత్రతరములైనలతలువగైరాలు కనబడునట్లును చొలవబడియున్నది- గోళిలకు సువణలతారేఖలు నడుమనడుమ విశేషించికలవు. లెస్సగా మెటుగు వెట్టిన కరడు వెండికైనన్నిటితాళతళ్యధాళనళ్యములు లేవనవచ్చును. సదరురెండు గోళిలపైని ఖురాన్లోనున్న భగవానుములు ౯౯ యు వ్రాయబడియున్నవి- ఈతాజామహాలు కట్టినశిల్పకారులు ఖూలోక విశ్వకర్మలనవచ్చు ఈమహాలు యొక్క గోడల వెలివ్రక్కలను పైతము చిత్రమైనలతలపనియేకలదు—లతలు దళములు- పువ్వులు- పిందెలు- కాయలు పండు- తత్తమచితవణములు కలిగియుండునట్లు నిమింపబడియున్నవి- చూచినతోడనేరంగులు పూరించిరని భ్రాంతిగలిగినదిగాని- నిదానించి చూడగానొకచోట- కొంతపని శిథిలముగా నున్నందున లతాద్యకారముగా చొలిచి ఆయారంగులుగల శిలలతో తయారుచేసినట్లు విస్పష్టముగా కనబడినది- ఎంతటిలుగుపని గలిగియున్నను ఏకశిలవలెనున్నదిగాది- అటుకుపనిగా- కనబడలేదు.

పూర్వమందు హజూర్ అనుపేరుగలయొక నబాబు తనయావ

సమందే నిరుపమానసౌందర్యవతియైన తనయువతి- కాలముచేసినందున-వై
రాగ్యము గలిగి విశేషధనము విశయోగపరచి యామెకును తనకును సదరు
మహలుకట్టించెనని కొందఱును- ౯ తొమ్మిదికోట్లధనముఖర్చు పెట్టి కట్టించెన
నికొందఱును చెప్పిరి. ౨౨ సంవత్సరములు- ౨౦,౦౦౦ మందిచే పనిచే
యించి కట్టించబడినది గనుక- వెండి రేకులపైని బంగారు రేకులపైని చిత్రమై
నవనిశేసినట్లు శిలపైనింతవంతవని చేసినప్పుడెంతర్థయ్యెనోకదా- కాబ
ట్టియెంతసొమ్ము విశయోగమైనదన్నను నన్నదగియున్నది. ఈతాళమహలు
చూచినపైనికోట, పూవోట, చూడకపోతిమన్నవిచారము కల్గను.

ఆగరాలో గొప్పపావులు- అన్నివదాధములుగల మంచియంగర్లు
కలవు- (స్త్రీ)పురుషులు సాధారణరూపముగలవారుగానుండిరి- పవీధిచూచి
నను బహుజన సమృద్ధము గలిగియుండెను- యూనానీవైద్యమునకుపచరించు
కిరాణాదినసులు విశేషించికలవు- రయలుస్తేవను కుత్తరముగా నున్నవీధి
లోనే మార్గస్థులకు మంచిబసలు వాడిగకొలంది దొరకును. ఇక్కడికి రూ
ర్షగాయమున అనతిదూరముగానున్నది.

ఇట్టియాగరా విశేషములు కన్నులార గనుంగొనిసంతసించి పితై
వరి తే ౨౯ ది ఫాల్గుణబ ౨ బు|| సాయంకాలమండ జన గ కి రుకె- ౧౦-౩ చా
తే ౯ యిచ్చి, ఆగరానుండి రయలుగుండా బయలుదేరి. మార్చి తే ౧ ది బకె
గు|| ఉదయమందు ౨ || గంటకు అలహాబాదులో రయలుదిగి, రుం-౬,౦
యిచ్చి వాడిగ బండియెక్కి ధారాగంజ నెడు నానూంతరము గలశ్రీప్రయా
గమహాక్షేత్రములో హరిభైగవశాస్త్రీలుగారియింట బసచేసివెంటనేత్రివే
ణికిబోయి, యోరపానత్రివేణీపూజాది కార్యములు నిర్వహించి. బసకువ
చ్చి భోజనానంతరమందు గిండిలు, గాంగామృత్తిక మొదలైన వదార్థము
లుకొని సంగ్రహించికొని, ప్రయాగకోటలోని యక్షయవటమునగనుంగొ
ని, మలునాకు వంట ద్రవ్యేనేసినము, చిక్షాశ్రాద్ధము జరిగించి శుద్ధగంగా

ఉత్తర భాగము,

(౨౧౭.)

సంగమ మొనరించి యీర్ధవపూట భరద్వాజాశ్రమదశవాది యా
గ్రామిని జనకి, రు- ౧౨ - ౧౨ - ౦ - చాణ్డీయద్వి రయలక్క రాత్రి
యలుదేరి- తే ౨ది, యుదయమునకు శ్రీకాశీమహాక్షేత్రములో దశాశ్వ
సంధ్యుబ్బములో శ్రీవేంకటగిరిమహారాజావారి మహాలులో వేంచేసియు
నశ్రీబొబ్బిలిమహారాజావారి దర్శించి-మాచేసినపనులన్నియు పన్నవించి
వారి నెంతయు సంతసింపజేసితిమి.

ప్రయాగ వృత్తాంతము.

అలహాబాదు కొంత సుందరముగానే యున్నది- సమస్తవస్తువులు
గల యంగధుగలవు దీవములు వెలిగించినపైని శృంగాటకముల (నాలుగు
త్రోవలు గలసినతావుల) యందునిల్చియంగళ్ల శృంగారము తమిషాంగార
జూచినచో- లోచనాసేవత మై నలుమొగంబులం గానంబడుచుండును.

ఇచ్చట కొన్నిపటాలములున్నవి- రయలుప్రేషను విశాలముగానున్నది-
దీనికి ౨, ౩ మైళ్లలో యూర్పుగా శ్రీగంగావశ్వమతీరమందు ధారాగంజనే
దుపేరుగల ప్రయాగయున్నది. ఇందలికొటలో నే భోజమహారాజుండెని
యు. నాకిధారాపట్టణమేయనియు పెక్కింద్రువకాగించి చెప్పిరి.

ఇచ్చటి జాతీకొటకు నాల్గుబురుజులును- మందియగడ్డయు నుపా
గడ్డకెక్క దియున్నవి. ఇందలోకొందలు హనాణాధికారులుండిరి తా
టిపండ్లంతలేసి మొదలు నివృతపండ్లంతలేసి పలుకు ఫిరంగుండ్లు ఎగైరాగుం
డ్లు రకమువారిగా తమాషాగావరుసగా పేర్చియుంచబడియున్నవి. తద
హామైన ఫిరంగులుఎగైరాలు పైతమున్నవి.

కొటపుట్టినప్పటి లోగిల్లు చాలామట్టుకు కొట్టివైచి యెత్తుచేసిక్రొ
త్తగా నడుమఖచేరియిండ్లును- పాక్ష్వశ్చిమ దక్షిణపార్శ్వముల నొరసి-
౨, ౩ అంశపులుగా కొన్నియిండ్లును- కట్టబడియున్నవి- దానినడుమనుత

(౧౦౮.)

యాత్రాచరిత్ర.

గిరియెత్తుగా పోసినభూమికి సమముగా నాదినయొకచోట జననికి అరయ
 గావో॥ సుంకమిచ్చి గంగాపుత్ర సహితముగా కొన్ని మెట్లుదిగి దీపపువె
 లుగున ౧౦౧ ౧౨ బారల దూరము తూర్పుగా బోయిచూడగా నచ్చట, ౨
 నిల్వలపొడవుగలయొక పురాతన వటవృక్షము శిఖరముకొట్టి వేయబడి మొ
 రడువలెనున్నది. ఇదే యిత్తయవటమని చెప్పుదురు. దానిచుట్టును శిలావి
 గ్రహములు గలవు. అవి దేవతలనియు ఋషులనియుంజెప్పి గంగాపుత్రులు-
 యాదించి పీడింతురు.

యాత్రికులక్షయ వటమూలమందు యథాశక్తిగా నాల్గవ్రాసుమొ
 దలు సమర్పించి వ్రదక్షిణపూర్వకముగా నమస్కరించి పోవుచుండుట-
 యాచారముగనుక మేమునట్లనే చేసితిమి. కొందఱు మోడకోపచారపూజ
 గావింపుచుండుటయుగలదు.

త్రివేణి వృత్తాంతము.

బదరీనారాయణ మహాత్మ్యత్రమునకు వాయవ్యమందున్న హిమవ
 త్పర్వతశాఖలలో జనించి వసుధారయనుపేరుగా ప్రాగ్భాగమునైకొంత
 వలకు ప్రవహింపుచువచ్చి చీనాదేశపు రస్తాకుపడమరగా దేవ ప్రయాగ
 యనుచోట బ్రహ్మసరోజునత హిమవత్పర్వతాగత సరస్వతీనదితో సంగ
 మించి బ్రహ్మకపాలమునకు తూర్పుగా వచ్చినదిమొదలు. అలకనందయ నె
 డుపేరుగలిగి హరిద్వారములో కనఖలమన్నప్రసిద్ధిగన్న త్రిలోకపావనియై
 న శ్రీగంగానది, భగీరథ ప్రార్థనవలన సుప్రసన్నుడై శ్రీజగదీశ్వరుడుత
 న జటాజూటమునుండియిచ్చిన చిందుమాత్రమైన గంగబదరీకేదారములో
 గంగోత్తరి యనుచోట నుత్పన్నమై ప్రవహింపుచువచ్చి కలసినదిమొదలు,
 భాగీరథియను పేరుగలిగి హస్తినాపురం బైన ప్రాతడిగ్రీవారాసి క్రమక్రమ
 ముగా సదరుప్రయాగకోటకు ప్రాగ్భాగమందు ప్రవహింపుచుగిరియొమ్మి

ఉత్తర భాగము.

(౨౧౯.)

పూరుమీదుగా శ్రీకాశీక్షేత్రములో నుత్తరవాహినియై కలికాతా పైని స
ద్రములో గలసినది.

శ్రీయమునానదియు గంగోత్తరికి పశ్చిమవాయవ్యముగా కలిందగి
రినుండి యమునోత్తరియనుచోట నుదయించి యింద్రప్రస్థపురంబైన కొత్త
డిల్లీ- గోవర్ధనము- బృందావనము- మధుర- కోకులము- ఆగరా మొదలైన
వానినొరసి యీ ప్రయాగకోటయొక్క- దక్షిణ ప్రాకారము నొరసి ప్రవ
హింపుచు- భాగిరథితో సంగమించినది.

ఇట్లు గంగా, యమునా, సరస్వతులు, మూడును కలసినందున దీనిని
త్రివేణీయందురు-సదరు త్రివేణీమహిమ ప్రయాగ మహత్త్వాదిగ్రంథము
లయందు విశేషించి చెప్పబడియున్నది. ఇదిగాక—కోటకట్టకమునుపుపై
నుదాహరింపబడిన యక్షయవటశౌఖలు త్రివేణీలోనికి వ్యాపించియుంచుం
డగా భక్తులైన వారెద్దియైన నొకటికోరికొని యక్షయవటశౌఖలమీదినుం
డి త్రివేణీలోనికి దుమికి ప్రాణత్యాగముగావించి యవ్యవహితోత్తర జన్మ
మందే వాంఛితసిద్ధినిబొందుదురన్న క్షేత్రమహత్త్వలోకప్రసిద్ధులను విని
యెవ్వరో మువ్వురు పడపుజవ్వనులవ్వటశౌఖ నెక్కి మహారాజు తనకుభర్త
గావలెనని యొక తెయు- విద్యారసికుడు తనకు భర్తగావలయునని యొక
తెయు, మహాకవితనకు భర్తగావలెనని యొక తెయును, సంగల్పించి త్రి
వేణీలోనికి దుమికి మృతిబొందుట చూచి- తమత్తరక్షణమందే, తురకర్త
సేయుచున్నయొక మంగలి తనపొదిన వృష్టిబొట్టిలోదాచి భద్రపటవియీ
భద్రగజయానలకు ముగ్గురికి నేను భర్తనుగావలయునని సంగల్పించితా
నునయ్యక్షయవటశౌఖ నెక్కి త్రివేణీలోపడి మృతుండై భోజమహారాజై.
పుట్టినయి వారుమువ్వురు నతనికి భార్యలైరనియు భోజకాళిదాససం
వాదములో నీమంగలి గుణముమానవని కాలిదాసకసకే-ము సేయగా-
భోజుడునవ్వి కాలిదాసుయొక్క సర్వజ్ఞత్వమును స్థాపించితానుపూర్వ

(౨౦)

యాత్రాచరిత్ర.

జన్మమందు ముట్టిబొట్టలో దాచిపెట్టిన పొదిని చూపించి వేశ్యల మొక్క-
యు- తనయొక్కయు- పూర్వజన్మ సంకల్పములును త్రివేణీకుపి మయు
న్మడించి- సంతసించినన్ని ప్రసిద్ధినిబట్టియో- మాటిమే హేతువును? ట్టియో
యితీవలనయ్యక్షయవటమును నిర్విటపముగా కొట్టిమొరడుచేసిని స కొం
దలుచెప్పిరి.

ముప్పది నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందటి యానంద సంవత్సర
ములో మా తల్లిదండ్రులతో నిచ్చటికి వచ్చినప్పుడు సరకు ప్రయాగకొట
కాగ్నేయపు బురుజునొరసి త్రివేణి ప్రవహింపుచుండెను. విక్రమ సం॥రము
లో సకుటుంబముగా నిచ్చటికి వచ్చినప్పుడు సదరు కొటకు కాలైలు దూర
ముగా తూర్పున త్రివేణి సంగమమైయుండెను- ఈ సర్వజన్మం॥ లో ను
మారు మైలు దూరముగా ప్రవహింపుచుండెను- కాబట్టియాత్రకులు బస
లోనుండి వచ్చుటకు రెండుమైళ్లుండవచ్చును- గనుక. రాకపోకలయందు
శీతకాలములో హిమవత్సర్వత సంచారప్రాయముగను గ్రీష్మకాలములో
తప్తవాలుకా సంచారప్రాయముగనుండును.

ఇట్టి త్రివేణి తీరమందు పెక్కండ్రు గంగాపుత్రులు తమతమపా
వకులైన యజమానల హేమాదాలనుబట్టి చిత్రవిచిత్రములైన జెండాలలో
మైని చప్పరములు గట్టియున్న బల్లలపైవ్రేవసించి, యాత్రకులచేత త్రివేణి
పూజయు సువాసిని స్త్రీలచేత వేణి సమర్పణంబును మొదలైన ఐక్యవి
హితకృత్యంబులు చేయింపుచుందురు- ఇతీవలసర్వాధికారుల శాసనంబు
నలై సనుసృష్టినది మొదలుశాసనప్రకారంబున నిరోధించినామై రాబట్టు
చుండిరి.

ప్రయాగేముండనంకార్యం॥ అన్నవచనమునుబట్టి సదాచారముగాన
ఘొచ్చుట జరుగుచున్నది. సువాసిని స్త్రీలలో కొంచెపు రోజులలో విధవ
లుకావోవువారు సన్నిధి వేణిత్రివేణిలో తేలిపోవునట.

ఉత్తరభాగము.

(౨౨౧)

ఈరచనందు పెక్కుండు తపోవృత్తి గాదు యాచార్యవృత్తిగాను, జీవులను నివసించియున్నాడు.

ప్రకాశము వల్లగాని, సంకల్పపూర్వకముగాగాని, యెవ్వరైనను ప్రవేశింపజేయవలసిన కాపురానిది అని యెడవలసియున్నాడు. యిచ్చజీవనులు కొందఱు హితోపదేశముచేయునట్లు పోత్యానాపరచి యాశ్రమముల ప్రవేశింపజేయవలసిన ద్రవ్యమును నిరాసముగాముగి. సంపాదించికొని జీవింపుచున్నాడు. త్రివేణివాడైన కృత బాకీయున్నదోకాని. లేవకునును ప్రపంచమునైన పరాధము గెప్పకుండ దీయుట కెరిశక్యము ఇదిమిక్కిలి నేర్పగా గనబడినది. మాధునుకిరమునకును, బ్రహ్మరమునకును, పెక్కు జుమిచ్చికి వచ్చుచుండును. ఇది గాక.—

(క్షో) కశంకా సహసానిశి. క్షోల్య స్తథావరాశి సమాగచ్ఛతి మాధుంతు. ప్రయాగే భరనర్దభ॥ ౩౨॥ మాధు గాపె ప్రయాగన్త మునిస్సంచిత్రాశి. స్వాత్పాతుభరతశ్రేష్ఠః సర్వలస్త్వై మాపు యా॥ ౩౩॥ అని శ్రీభారతానుశాసక పర్వములో, ౨౪ వ, యథాయములో జెప్పబడియున్న చొప్పున ప్రతి మాధు గా సమయమున, పితే పించి ముగియు గలసిన మాధుగా సమయము వేసవేలకజ ప్రయాగము వచ్చుచుండును.

— (*) —

(ప్రయాగ సంకల్పము.)

అగ్యాచర్యంతరత బ్రహ్మచర్యైకదేశే. విష్ణుసజావశ్యేత్రే. మఱుల మధ్యే. అంతర్వ్యామ్. భాగీరథ్యాపశ్చిమతీరే. శానిత్యా ఉత్తరతీరే. దాస్య పూర్వదిగ్భాగే. క్రిమశకే బౌద్ధావశ్యతరే. త్రయ, — సన్నిధౌ. శ్రీదేవీస్నానమహం కరిష్యే॥ అనియిచ్చుట సంకల్పము చెప్పుదురు.

పెక్కువల నెల్లారి కి సాయమురాకుండునట్లు బహున్నతముగా గ పోసి భిక్షునినట్లు. భాగీరథివల్ల ధారాగంగాని కి సాయము రాకుండు

టకై అలహాబాదు దాటువలెను నత్తున్నతముగ గట్టుపోసి దిట్టపడెరి.

ప్రయాగకు వచ్చెనువాయవ్యముగా నున్నారు రెండుమైళ్ల దూరములో భరద్వాజాశ్రమమున్నది.

రావణవధానంతరమును సుపరిచారముగా వేచేసిన శ్రీరామలవానికి భరద్వాజాశ్రమమున విందుచేసిన స్థలమిదియయల—ఇచ్చట శ్రీరామ భరద్వాజాది ప్రతిమా లింగములుగల చినచిన్న దేవతలు పెకలన్నవి. కొన్నిస్థలములలో లోతుగా దిగిపోవలయును అట్టిదోట్ల నొంటరిగా పోయియున్న పురుషులుపోయినయెడల కొందలు స్త్రీలు సోహపట పరల.

ఇట్టి భరద్వాజాశ్రమమును సేవించినచున్నప్పుడొక త్రోవలో ధాగా అజునల నాయువ్య కోణమందొక చిత్రమైన దేవాలయమున్నది.—దాని పోకారముచుట్టును నాదనగాబాపైని ౨౧౨ దేసిబారలయొక్కోడుగా నిజముగా సిఫాయీలే నిలిచియుండిరన్న భ్రాంతినిగలిగించుచున్నది. అతని విగ్రహములు కొలువుగొలుచుచున్నట్లున్నవి. ఆవరణనుధ్య భాగమందున్న సుందరమైననుండిరములో లింగమునుచుట్టికొని కైకిపడగయుక్తయొక పుష్పజముగా పామేయనునట్లున్నది. ఇదేనామకిలింగమకొందఱునిరి.

ఇదికాక భరద్వాజాశ్రమమునకీశానోత్తరముగా ౨౩ మైళ్లదూరములో మత్తాయను నూరియొక్క మైదానమును గంగాక్షణ తీరమున కనఁగూరముగా శ్రీభువనేశ్వరాలయమువలెనే జపనాన్ననమై గోవుగా కారమైనయొక దేవాలయమున్నది. యాత్రలో జనసంపదము ఎలసోపెక్కిరింపక పాయము గల్గుచుండుబంటి తొంటి చిన్నగుడిని కొట్టివైచి నాల్గఁతాతికంబములనుద నిదియట్లుకట్టబడినదట.

ఇందులో శ్రీకోటిశ్వరస్వామివారను పేరుగల లింగమున్నది. ప్రతి శ్రావణము ౭ మినాటిరాత్రి చతుర్థయామము మొదలుపెరి అష్టమి తెల్లవాటువలెను లోకోత్తరమైన మహాత్మ్యము జరుగుచుండునట. ఇచు

టిగలలో బ్రుంగి- యీస్వామివారిని సేవించినవారికి సకలభేదము పోన
ఫలము కోటిగుణితముగా గల్గునన్న మాహర్ష్యమునుబట్టి పురిటిపిల్లలను పై
గియిలోడూరి వచ్చి సేవించురు. — నానివాసస్త్రియైతము హారా
భయంగా వత్తురు. — ఇదిగాక, శ్రీశివరాత్రి మొదలైన పంచమీదినములయం
డు పెక్కు వేలజనము యాత్రకై వచ్చుచుండునట — ఇట్లు జనముగుంపు
గూడివచ్చుటకే మేళాయుండురు. ఇట్టిమేళాలో సంఘదోషమువలనను, అ
హమికవలనను పెక్కు హయములు కలుగుచుండునట.

ఉత్సవదినములలో చేగనంగిలకు పదార్థరాసులకును మిలిలేకుగను
కయింగిలి రోడ్డు బహుపశులముగాను పరిశుద్ధముగాను నిర్మింపబడినది.

సదకు శ్రీకోటిశ్వరస్వామి- శ్రీప్రయాగమాధవస్వామికిసరదారుడట.
అనిగా యేత్రపాలకుడని పిలిచి.

ప్రయాగకోటకు చేల్చిన రూర్పున- ౨౩ బారలెడుముచేసి దక్షి
ణగ్రామముగా దిబ్బమైతయొక తాండోడపెట్టి యీగోడకును కోట
గోడకును నడుమ నుత్తర క్రిమోన్నతియగా సోపానము లేవఁటింపబడి
యున్నది- మీదిమెట్టువలకు రెండుగల్పులకు జాస్తిగానడిచిపోగానచ్చట
రూర్పునజరుగానొక దర్వాజాఅను- సిఫాయీలచ్చట బోడా బోడా
గానుండురు యాత్రకులొకరిద్దరైనచో లోపలికి పోయరు. ౪౫రు మొద
లుగా యాత్రకులెందలు వచ్చినను జనకి అటయనా చొ॥సుంకము తీసి
కొని ఒకసిఫాయీ తయనాతగానుండి- అక్షయపటదర్శనమునకు తోడ్కొ
నిపోయి- ఆపనియైనవెంటనే- పడచుటిదర్వాజాగుండా కోటవెలుపటికిపా
గనంపును- తగినవారు కోరినపక్షమందు సిఫాయీలు వారికి మఱికొన్నివిశే
షములను చూపించుటయును కలదు.

ఇచ్చటి పడచుటి దర్వాజామీద నాదినమూడందాల మాదిరిగా
విజయనగరపు కోటదర్వాజాకట్టబడినది ఇచ్చటియగద్దలోవలయునప్పుడు

యమునలోనుండి నీరు పూరించు మార్గమున్నది ఇది విన్నకోటయేకాని బహు సుందరముగాను. భూముదావేత పరిమధ్యమునకు కనబడినది. యమునలో పడేషించి మొగట్టు కలవు జనులకు తనమగ వాణవతి నయినవలయు తలపి పుమంతును. అని పింటిమి ఈమి రవాణా కట్టిక యిచ్చే యేపాటిచిరు. ఇచ్చటినుండి శ్రీకాశికి బోవునప్పుడీ లావాణ్యము తిష్ఠనగును.

ఈ ధారాగంజు (చ్రయాం) సాధారణముగానున్నది. గంగాతీర ముగనుక నమ్మొన్నతముగానుండును. పాలకోడేనిన ఫేదామొకలైనమి తాయూనిచ్చట రుదిగిలియున్నట్టికొనిచోట లేవనవచ్చును వధురాగో ములబ్బందావనములలోనిచ్చటిమితాయాకర్తరుదిగమితాయాచోరకును.

(౩⁶) త్రికేణీమాధవంజేకమ్. భారద్వాజుచవాహకమ్. చండేశ్వరు డుండైన. స్రయాగేతథవామమ్. అని చెప్పినచొల్లిన స్రయాగ లోనిచ్రయాగ్రసేయుచుండును.

గంగ వాట్టిము- యమునవాట్టియు- వేరువేరుగా. ఘటికలుగాను- క వికలుగాను, మాలికలుగాను శిని త్రాక్షనుగిచ్చి యుచ్చుచుండురు. అవి తెచ్చి నిలకముగా భరించుటకలకు. ఇదిగాక- గాజుపైలలో శుద్ధగంగ నంపి అనుపైలకు గంగవాట్టియిరిదగా కపి. ఆమరవలో గుడ్డు పీచిలుత డిపిచుచిగి యొడినపైని కాపల్లలో నిడికొని దేశములకు గొప్పోము కాల ఖైలస సంశర్వణ పూర్వకముగా గంగాపూజగావించి స్వరణమువారికి బంధువులను స్రయాగనుండి తెచ్చిన యిసుకపైని కూర్చుండబెట్టి వారికి ప్నానముచేయుంచి భోజనకాలమును శ్రీరామేశ్వర యాత్రకుగానుంది నదిగాక మిగిలిన గంగతో హస్తానకము లిచ్చుట సంత్రదాయము- కొంద రురగి యిత్తడివగైరా పాత్రలకు కిప్పీలువేయించి వానితో గంగస్వయ ముగానైనను బండ్లగుండైనను తెచ్చుటయును కలదు.

ప్రయాగమహిమ విశేషించి వాయుటకు గ్రంథవిస్తరభీతి నిరోధి కయగుటంబట్టి యంతతో ముగింపబడినది - వలయువారు ప్రయాగమహిమ బ్రహ్మవై వర్తపురాణానుబంజాచి యానందించునది -

కాశీ ప్రయాగలనమనున రస్తాకు కిందిక్షణముగా వ్రవహించుచున్న భాగీరథికి దక్షిణతీరమందున్న మీజాపుర దాటినపైని వింధ్య శిఖరమందు శ్రీకృష్ణ వతారమునాటి యోగమాయావింధ్యవాసినయను పేరవెలసి భక్తులకు ప్రత్యక్షులదాయనియై యుండెనట - తత్సవమాకులభిం చినది కాదు.

ఇట్టి ప్రయాగనుండి మార్చి తేలిదీని జన గతి రు ౧-౬ చొప్పున యిచ్చి రయలుగుండా బయలుదేరి- శ్రీ కాశీలో రాజఘాటులో రయలు విడిచి- రుం-౮-కు బాడిగబండికుదర్చుకుని దశాశ్వ మేధఘట్టములో శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజా బహదరువారి మహాలు దయచేసియున్న శ్రీ బొచ్చిరి మహారాజా బహదరువారి సంసిధికి చేరి- దశింజి- తదనుజ్ఞ నొంది చిత్రాంగేశ్వరమఠములో సభార్యులుగానున్న శ్రీ మాయన్న గారైన మండపాక రామస్వామి శాస్త్రిలవారి బసలో వేలసచేసి నిత్యయాత్రాదిత్యై త్రెకృత్యములు నిర్వతింజింజిని భోజనానంతరమందు శ్రీవారి సమ్ముఖమున కువచ్చి మధురలో వారి సెలవు ప్రకారము మేమొనరించిన కార్యములన్నియు విన్నవింపగా సంతసించివారు లక్ నూరునుగురించి సెలవిచ్చినసంగతులు వ్రాయుచున్నారము యెల్లన్నను.

(లక్ నూరు సమాచారము.)

లక్ నూరు. ఉదయనాటుగంటలకు చేరితిమి- ఊరికిరైలుస్టేషనుకు మారవలెనైలుండవచ్చును. ఇది పెద్దలయ్యారైనను. అందమైనది కాదు- ఒక-వీధియే కలముగానున్నది ఇచ్చటకొన్ని వలాలములుగలవు. ఆభాగము రహ్యముగ నున్నది. ఈ చోట చూడకగినది యేదనగా- కేసరభాగ

ఇదియీమధ్యకాలములో కలకత్తాలోనుండి గతించిన లక్నో నబాబుగారి దైయున్నది. ఈయనకోటలో నుండిమాని యచ్చటనేయుంచుండెను దీని చుట్టును, 3 అంతస్తులు గలమేడ అంతాలు గలిగియున్నది నడుచునొక బంగ ఛాగలము- దీనిచుట్టును, బౌద్ధానాలు పువ్వుల చెరువులుగలిగి స్పృహగరముగానున్నది. ఈతోటకు సమీపమందే శిథిలమైనకోటగలదు. అనబాబును వట్టుకొనుటకై ఆంగ్లేయ సేనలువచ్చి కోటలో నబాబుండుని తలచిముట్టడించిపోరిరి. ఆలఁదాయిలో తగిలినపిరంగిగుండ్లదెబ్బ లిప్పటికిని కోట దర్వాజాలయొద్దను గోడలపైని, కానవచ్చుచున్నవి. కొన్నిస్థుంబలు లఛాయితేసి యచ్చట నబాబును గానక- కేసరిభాగ్లోనున్నట్లు తెలిసివచ్చిను లభముగా నతనివట్టుకొనిరి తెలియవచ్చినది. ఈయనకు 300 మందిభాద్యులందుండిరట- ఆతోటలో వారలకు సరిపడునట్లుగానే తోటచుట్టును జాతకట్టడములు కట్టింపబడినవి. ఇంతే కాక, బడేమునాంబారో అనిగ ని, మచ్చిబహా అనిగాని, యొకటియు, చోటాయునామ్ బారాయని యొకటియు, గోల్లిబుగలపు బడేమునామ్ బారాయావత్తు కట్టవనలేక నే దక్షిణములోనుండు మధురలోని తిరునలనాయని వారిచుహాలువలె నాడు వచ్చి ఆ తివిశాలమైన కట్టడము, ఎదుట నాబద్ధానా గలదు. ఒకటకు ను సేను గలదు. చోటాపానామ్ బారా దీనికింటే పెద్దదిగాకపోయినను- అందముగానున్నది. ఇందులో మిశ్రాలోని మసీదులూనుండు మోషరి గానున్నదని యిక్కడివారిచే వకాగణించబడుచున్న యొక పేదమైన రిజతఖిత పీఠము గలదు. అందుపైని మరాఠా మొదలగు విప్లవదీయ మత గ్రంథములుంట బడియున్నవి. ఆయావరణలోని యొక కట్టడములో లక్నూరు నబాబుల యొక్క తస్మీసులంచబడియున్నవి, ఇది సేనాసాహస్రములో నొక ట్రయిన్నందున గుట్టులపం దెము లిచ్చట జరుగుటయుగలదు. అని తిలకించి చొప్పున నానతిచ్చిరి.

ఉత్తర భాగము.

(౨౨౭)

(అధికారి పరిశంస.)

శ్రీ మద్వేదశాస్త్ర పురాణేతహాపాదులయందు సాక్షాత్సాక్షాత్పద
వసేఘంటా ఘోషముగా బేరొనంబడి శివరాజధానియై ప్రకాశింపుచు
న్న శ్రీకాశీక్షేత్రము ధనురాకారమై యుత్తరవాహినిగా బ్రవహించున్న
భగవదీశ్వరీ పశ్చిమతీరమందు పంచకోశాత్మకమై అసిఘట్టము మొదలు ప
రాశాఘట్టము వరకు ౬రఘట్టములు గలదై శ్రీమత్వేత్వరకేదారేత్వర శ్రీలో
చ నేత్వరాద్యనేక విమానాస్పదంబై సకలవిద్యానిలయంబై చతుర్విధపు
రుషాధా సులభప్రాప్తింబై సుందరతరంబై యున్నది.

అట్టి యానందవనంబున్నదీయా నేక పురాతనజన్మకోటి సంపాదిత
పుణ్యలంక పరిపాకిరూపరేనైని శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారి పరిపూర్ణా
కిల్యాణమువలన నిప్పుడు మూడవసారి చూడఁబడినది. దీనిమహత్త్వము
ప్రాయితరంబుగాదు. వినిన సంతోషముగా కొంత వఱకు సాహసించి
ప్రాయంవారికొంటి గావున నింత మోత్రీలోనందరు నానందింపుచు.

(ఇందున్న ఘట్టములు. ౬ర దక్షిణాచ్యుతరాంతముగా.)

౧ అనీసంగన ఘట్టము.	౧౦ చింతామణిగణపతీశ్వరఘట్టము
౨ స్వప్నేశ్వర ఘట్టము.	౧౧ కేదారేశ్వర ఘట్టము.... ..
౩ కుక్కులేశ్వర ఘట్టము.	౧౨ ధమేశ్వరఘట్టము.
౪ లోలారేశ్వర ఘట్టము.	౧౩ రుక్మాంగదేశ్వర ఘట్టము. ...
౫ మదనేశ్వర ఘట్టము.	౧౪ చిత్రాంగదేశ్వర ఘట్టము. ...
౬ హనుమదేశ్వర ఘట్టము.... ..	౧౫ తేమేశ్వర ఘట్టము.
౭ సిద్ధేశ్వర ఘట్టము.... ..	౧౬ మాననేశ్వర ఘట్టము. ...
౮ లంబోదరేశ్వర ఘట్టము.	౧౭ పాండవేశ్వర ఘట్టము. ...
౯ శ్రీమదేశ్వర ఘట్టము.	౧౮ వైద్యనాథేశ్వర ఘట్టము. ...

౧౯ చతుష్టయము.	౪౩ రామేశ్వర డిటో. — —
౨౦ లక్ష్మీ ఘట్టము.	౪౪ ఆత్మేశ్వర డిటో. — —
౨౧ దశాశ్వమేధ ఘట్టము. ...	౪౫ గభస్థీశ్వర డిటో. — —
౨౨ శూలటంకేశ్వర ఘట్టము. ...	౪౬ మంగళాశాసనీశ్వర. — —
౨౩ జరాసంధేశ్వర ఘట్టము. ...	౪౭ దుర్గా డిటో. — —
౨౪ చంద్రాదేశ్వర ఘట్టము.	౪౮ కాలభైరవ డిటో. — —
౨౫ త్రిపురాంతకేశ్వర ఘట్టము.	౪౯ దండవాణి డిటో. — —
౨౬ అన్నపూర్ణా ఘట్టము. ...	౫౦ బిందూభవ డిటో. — —
౨౭ భూధిరాజ ఘట్టము.	౫౧ బ్రహ్మేశ్వర డిటో. — —
౨౮ విఘ్నేశ్వర డిటో.	౫౨ ప్రహ్లాదేశ్వర డిటో. — —
౨౯ విశాలాక్షి డిటో.	౫౩ కామేశ్వర డిటో. — —
౩౦ జ్ఞానేశ్వర డిటో.	౫౪ రత్నేశ్వర డిటో. — —
౩౧ లలితా డిటో.	౫౫ కృత్తివాసకుశ్వర డిటో. — —
౩౨ శీతలా డిటో. ...	౫౬ వృద్ధకాళేశ్వర డిటో. — —
౩౩ తారకేశ్వర డిటో. — —	౫౭ త్రిలోచనేశ్వర డిటో. — —
౩౪ ఆదివిశ్వేశ్వర డిటో. — —	౫౮ భోగేశ్వర డిటో. — —
౩౫ స్వర్ణద్వానేశ్వర డిటో. — —	౫౯ గంగేశ్వర డిటో. — —
౩౬ మోక్షద్వానేశ్వర డిటో. — —	౬౦ వృషభేశ్వర డిటో. — —
౩౭ హరిశ్చంద్రేశ్వర డిటో. — —	౬౧ న్యాఘ్నేశ్వర డిటో. — —
౩౮ మహాశ్వానానేశ్వర డిటో. — —	౬౨ ఆదికేశ్వర డిటో. — —
౩౯ మణినికేశ్వర డిటో. — —	౬౩ వరరాసంగమ డిటో. — —
౪౦ సిద్ధేశ్వర డిటో. — —	౬౪ కపిల ఘట్టము. — —
౪౧ చంద్రేశ్వర డిటో. — —	౬౫ అని అరువది నాల్గు ఘట్టములు.
౪౨ యమేశ్వర డిటో. — —	

ఇటీవల గంగా ప్రవాహవేగము వలనను- మడికొన్ని కారణములవలన ను- కొన్ని ఘట్టములు పోగా మిగిల గట్టింపినవారి పేరుగా, తొంటపేర్లు మూర్తి విగాన, ౬ నాదిగా నుండు ఘట్టములివేయని వింటిమి.

ఉత్తరభాగము.

(౨౦)

ఇకాగ్రశీక్షేత్రము వ్యాసకాశిలోనుండు శ్రీకాశీమహారాజాచారి దేశములోనిదై యున్నది,

వారి సంస్థానపు కొలతవగైరాలు.

౯౯౮ చదరపు మైళ్లు.

౧-౯౨-౬౯౮ జన సంఖ్య.

౧౭-౨౯-౫౦౦ రాబడి, కలదన్నప్రసిద్ధికలదు.

(శ్రీ) కాశీసంకల్పము.)

ఆర్యావర్తైకదేశే, అవిముక్తవారణాశీక్షేత్రే, ఆసీపరిణయోర్మధ్యే, ఆనందవనే మహాశ్మశానే, గౌరీముఖే, త్రికంటకవిరాజితే, భాగీరథ్యాః పశ్చిమతీరే, ఉద్ధరివాహిన్యాం, బ్రహ్మనాశయోమధ్యే, మణిక్యకాక్షేత్రే, విక్రమశకే, బౌద్ధతారేత్రయస్త్రింశతోఽతిదేవతా బ్రాహ్మణహరిహరగురుచరణసంస్థౌ, శ్రీగంగాపాన మహంకరిష్యే. అనియుట్లు సంకల్పము చేస్తుమరు.

ఇందలి విశేషగుంబుల కథావిశేషంబులెల్లన్నను.

౧-ఆర్యావర్తైకదేశే, అనగా, ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమిమధ్యం వింధ్యహిమాగయోః- అనివామలింగాను శాసనమునందును- ఆసముద్రాత్తువై- పూర్వాదాసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్ - హిమవద్వింధ్యయోమధ్యమార్యావర్తం ప్రవక్షతే- అనిమనుష్ఠుతియందునున్నది. గావున ఆర్యాః గుర్వాది సజ్జనాః- ఆ సమంతాత్ - వతఃంతేతిష్ఠంతి- అనెడుపుష్పవృక్షేతః—

(శ్రో) కర్తవ్యచరణకామ! మకతావ్యనువాచరణ! తిష్ఠతిప్రవృత్తాకారే! సవాతర్యభిప్రత్యత ఇత్సుక్తలక్షణసంపన్నులైన సజ్జనులందుగలరు గావున నిష్టిపుణ్యదేశంబులలోఁది ముఖ్యదేశంబగుటంబట్టి- ఆర్యావర్తైకదేశమయ్యెనని యథాము.

౨-అవిముక్తవారణాశీక్షేత్రే- అనగా (శ్రో) నవిముక్తంశివాభ్యాంయదవిముక్త్యుత్పత్తిః! అనియున్నది. గావున ప్రళయాంతమందైననుపార్వ

సీపరమేశ్వరులచేత విడువబడనదిగావుననే ఇంద్రియకృతపాపవంశనవా
రించుస్వరీయుఁ ముక్తిప్రతిబంధకాఘములను నశింపజేయు నట్టియునగు
ఓంబుద్ధిఁ అపిముక్తవారణాశీక్షేత్రమయ్యెనని యర్థము.

౩—అసీపరణయోమఁ డ్యే—అనగా, దక్షిణాగ్రమంచున్న యసీనదికిని,
ఉత్తరాగ్రమంచున్న వరణానదికిని నడుమనున్నదని యర్థము.

౪—అనగా, మోక్షస్థానంబుగావుననే యానందముయం
బైనదని యర్థము.

౫—మహాత్మశానే—అనగా, సమూలకర్మాసహితజీవులకును పునరను
త్పాదనంబునకై—అనగా, పునరావృత్తిరహితశాశ్వతకై వలయునకై నా
శాధారమైనదిగావున మహాత్మశానమయ్యెనని యర్థము.

౬—గౌరీముఖే—అనగా, సతీదేవియొక్క ముఖమైనదని యర్థము అని
గాఁగఁగొనికాలమందు దక్షకృత శివావమానమును సహింపక యంత
గాఁగఁగొనినొందిన సతీదేవియొక్క మృతక ధేబరమును వహించి జగద్గుప్త
మునకుఁ బ్రేమింపబ్రభాంతుండువలె నెల్లెడల ద్రిస్తురుమండగా. సతీధే
వియు వలచు కల్లిశుల్లినయవయవంబులు పడినచోటులెల్లనొక్కొక్కమహా
క్షేత్రమగుచువచ్చె—వాటిలోనిది ముఖంబుపడిన తావుగావున గౌరీముఖం
బని చెప్పబడినదని యర్థము.

క్షేత్రములు. — — పీఠములు. — — — అధిదేవతలు. — — —
౧—శ్రీకాశి. — — ముఖపీఠము. — — విశాలాక్షి. — — —
౨—హణిపూర్. — — కేశపీఠము. — — కేశిక. — — —
౩—పంజాబు. — — జిహ్వపీఠము. — — జ్వాలాముఖి (జ్వాలాజీ)
౪—పంజాబు. — — గనయనపీఠము. — — నయనాదేవి. — — —
౫—మధర. — — ౨ గనయనపీఠము. — — మీనాక్షి. — — —

ఉత్తర భాగము.

(౨౩౧)

శ్రీ గ్రామములు. — — పీఠములు. — అధిదేవతలు. — —

౬ — శ్రీ జగన్నాథము. — స్తనపీఠము. — విమలాదేవి. — —

౭ — నగరుకు రాకునైయుత్తిసి. ఉదరపీఠము. - హింగుళాదేవి. — —

౮ — ద్వారక — — యోగపీఠము. - యోగదేవి. — —

౯ — ఆది నాథక్షేత్రము —
కలకత్తాకు, ౩౫౦కో } సుగంధపీఠము. సుంబరీదేవి. — —
సులలోనముద్రపాం }
తమంచున్నది. — }

౧౦ — ఆసాముకు ౪ మైళ్ల } నాభిపీఠముయి } తారాదేవి. — —
లో గుహాటీవహరులో } చ్చపిపీఠపూజ }

౧౧ — శిలహట్టు, ఇదియే } వృష్టపీఠము. — యోగ నివాదేవి. — —
నుగులను పట్టుచోటు. }

౧౨ — ఆసామ్, కామరూ } యోగపీఠము — కామాఖ్యాదేవి. ఆషాఢబగి
పదేశము. — — } మొదలు నాల్గవినములు యుతు
కాలమనస్త్రిలే పూజింతురట
అప్పట్లో పురుషులు సన్నిధికిపో
తే కొన్ని ప్రతిబంధకములు వెం
టనే కనబడునట, నవయోని
ముద్రలకి దేవిని యోగస్థలమట.

౧౩ — నేపాలము. - గుహ్యపీఠము. — గుహ్యకాళీదేవి. — —

౧౪ — ఆసామ్ములుగ } అంగుష్ఠపీఠము — టికేశ్వరీదేవి. — —
లో గోలపాడబస్తీలో }

౧౫ — కలకత్తాలో. — గుల్ఫపీఠము. — కాళీదేవి. — —

౧౬ — రామటేకు. — పీఠము తెలియలేదు. - రమణాదేవి. — —

౧౭ — ద్వారక - — పీఠము తెలియలేదు. రుక్మిణీదేవి. — —

అత్తూర్, అనియత్యాచులైన ప్రత్యవయవ పీఠస్థానమే లున్నవి.

౭- త్రికంటక విరాజితే- అనగా, త్రికంటకమనగా త్రిశూలముగా వున॥ దానియందు ప్రకాశింపుచున్నదని యర్థము, అనగా, ప్ర. మంబులయందు సముద్రమందు మునుగ కుండునట్లు శివునిచే త్రిశూలాద్రిమందు ధరింపబడి విలసిల్లుచుండునని తాత్పర్యము.

౮- భాగీరథ్యాఃపశ్చిమతీరే- } అర్థము సులభము.
౯- ఉత్తరవాహిన్యామ్. }

౧౦- బ్రహ్మ నాళయోర్మధ్యే- అనగా, ప్రకృతమందు అంగురస్తములై మణికర్ణికా సమీపమందున్న బ్రహ్మనాళముల నెడల తీర్థవిశేషములకు నడుమనున్నదని యర్థము.

౧౧- మణికర్ణికాక్షేత్రే- అనగా తన్ను గురించి విష్ణువొనరించుతవత్పర్యకా శ్చర్యపడి శివుండు తలయూచి మెచ్చునప్పుడు మణిచయమైన శివవామక కణభూమణము పడినందున- దానిగురించి విష్ణువు తనచక్రముతో త్రవ్విన ఘాతమే మణికణికయనియు- చక్రఘాతమనియు నొకముఖ్యతీర్థమయ్యె, తాదృశమహాతీర్థమీక్షేత్రమందున్నది. గావున మణికర్ణికాక్షేత్రమని చెప్పబడినదని తాత్పర్యము-

శివునిగురించి విష్ణువుతవతంబు సేయునప్పుడు తనచక్రముచే దొర్లవ్విన ఘాతములో తదీయ స్వేదముపడి నిండినందున చక్రఘాత మయ్యెననియు, తాదృశ చక్రఘాతతీర్థములో పూర్వోక్తరీతిగా మెచ్చు శివుని మణిచయ కణకుండల మించుబడినందున నిది మణికణిక యయ్యెననియుం జెప్పుదురు.

అని యీసంకల్పమునకు తాత్పర్యమని పెద్దలవలనవింటిమి.

బ్రహ్మ వేత్తలైనయోగులు అవిముక్తంభ్రావోర్మధ్యే అన్నట్లు- కాశిభూమి భ్యమనియు, జ్యోతిర్లింగంభ్రావోర్మధ్యే నిత్యంధ్యాయంతియోగినః అన్నట్లు- శ్వేత్రుడు జ్యోతిర్లింగమనియు- గంగానుషుమ్నావిఖ్యాతా అన్నట్లు గంగానది సుషుమ్నయనియు, కావున నేమిది ముక్తిస్థానమనియుం జెప్పుదురు-

బ్రహ్మయ్యైన సాఖ్యులు కాశిని విరాట్పురుషునను భూమి కృష్ణానము
గా జెప్పదురు ఉపనయనముల ముందు పూర్వోక్తరీతిగా నేయున్నది.

అవిపండిత గవ్యములు ఇవిపండితపామర పాధూర న గాల్గిన సులభ
ముగా కైవల్యమిచ్చుననుటకు సందియము లేదు,—(ఇవిగాక) — —

(సీ) లంకాయాం శంకరీ వీవీ కామాక్షీ కాంచికాపురే | ప్రద్యమ్నేశ్వరం
ఖలం వీవీ నామండా శౌరిం వపట్టణే | అలంపుర్యాంబో సులాంబా | శ్రీ
వైలేభ్రమం గాలవి కా || ౪౭ || ర్యాంహవలక్ష్మీ | గ్నాయూర్యామేకవీరి
కా || ఉజ్జయిన్యాం మేకాంబికా | తాయాంపురుషవారి కా || గ్నాయూర్యాం
గిరిజాదేవీ మాణిక్యాంబికా | హరిత్రాత్రేకామయావీ ప్రయాగే
మాధవేశ్వరీ || జ్వాలయాం వైష్ణవీదేవీ | గయామాంగళ్యేశ్వరీ కా || వా
రాణస్యాం విశాలాక్షీ కాన్తీరేతుసరస్వతీ || అష్టాదశసుపతేసు | యోగి
న్యోదేవిన్యూతాం || తాసాం స్మరణమాత్రేణ మృత్యుదారిన్యూతాశనం ||

అందుచేతనే యష్టాదశశతాబ్దములలో గ్రీకులే యెక్కువ
 స్వపూర్ణముగా నామాంతరముగల శ్రీకృష్ణాలాక్షీమహాదేవి కొక పేర
 మె యున్నది.

ఈ న-హాక్షేత్ర గాజంబునకు గాజుపశ్వేత్వగుణ-మంత్రి బిందు
మాధవస్వామి-క్షేత్రపారికుప శ్చైరవుని '౬ పదవియ్యగును గణనాయ
కులు, సప్తావరణ దేవతలు. ౬౬ అరువదియ్యగును యోగములు పురపా
లికిలు. మఱియు స్థితి సరిలదేవతలు ౯ స్యుభారసంపత్తిగల ౩౩ బంధున్న
వారు.—ఇందు లేని దేవతలును ఇందు లన లేధాంబులును. ఇందు లభించని
ఫలంబులును, మఱొందును (ఎనె నన్యవిద్యును.

—(శ్లోకములు)—

(3వ) విశ్వేశం మాధవంబు శిరిరిటంపనానిండ్చుచిరింపం. వందేకాశీంసు
హరింగారి భవానింపనింజిరికి ము, అన్నియు కిమునందు జెప్పి

న క్రమంబు దప్పకుండ యాత్రికులిచ్చట నిత్యయాత్ర సేయఁచుండ రా. ఉదా
యాది సుధ్యాహ్నము వఱకు నీయాత్ర సేవించి రావచ్చును. .. ———

ఈ నిత్యయాత్ర రెండు తెరంగులుగా జేయుట యాచారమై యున్నది.
అందు సర్వసాధారణముగా జనులు పూర్వార్థక క్రమంబుననే - విశ్వేశ్వ
రాది మణికణికాంత దేవతలను సేవించి వత్తురు. ———

—(తత్కృతుఁడు.)—

౧—ప్రార్థన నే గంగాస్నానాది నిత్యకృత్యములు నిర్వర్తించి ముందు
గా శ్రీ విశ్వేశ్వరని సేవింపవలయును—ఈ స్థలము పరిస్థితి మేక ———

౨—సరువాత నిచ్చటినుండి తరముగా సుమారు రెండు మైళ్లలో దిండుమా
ధవఘట్టములోనున్న శ్రీవిండుమాధవస్వామిని సేవింపవలయును.

౩—విచ్చట-విశ్వేశ్వరమందిర సమీపమున నున్న ఘంఠిరాజు దేవాలయ
ద్వకువచ్చి యతని సేవింపవలయును.

౪—ఘంఠిరాజదేవాలయమునుండి విచ్చటినుండి తరముగా ౩ మైళ్లకు
లోపుగా నేయున్న దండపాణిని సేవింపవలయును.

౫—దండపాణికి కాల్యైలు దూరముగా వాయవ్యభాగముందున్న కాల
భైరవుని సేవింపవలయును.

౬—కాలభైరవుని గుడికి పడమరగా, ౨ మైళ్లలోనున్న కాశీమూర్తిని
నిదర్శించి సేవింపవలయును.

౭—అక్కడికి వాయవ్యముగా మైలున్నర దూరములోనున్న గుహను
చూడవలెను. ఇది పాండవులు పోయినదట.

౮—ఇచ్చటినుండి కాల్యైలు దూరములోనున్న గంగా పుష్కరిణిని,
సేవించి తర్జలముచే మార్జనంబుగావింపవలయును. సర్వాధికారులకౌస
లమువలన స్నానము సేయరాదు.

౯—అచ్చటినుండి బయలుదేరి శ్రీవిశ్వేశ్వరమందిరమునకు సమీపముందు

ఉత్తరభాగము.

(౨౩౬)

న్నయన్నపూర్ణ సంసిధికివచ్చి యాజగదంబను సేవింపవలయును.

౧౦—అక్కడికి మైలు నకధిముగానున్న మణికణికకు బోయిమణికణికామూర్తిని సేవించిమణికర్ణికలో ప్నానముచేసి మఱలవిశ్వేశ్వరుని దర్శించి అభిషేకించి సేవించి బససుచేరవలయును. ఈయంతాయాతములవల్ల మధ్యాహ్నముగును. ఇదియొక ప్రకారము.

—(నిత్యయాత్రకు ప్రకారంతరము.)

(శ్లో) ఆదిత్యం ద్రౌపదీంవిష్ణుం దండపాణిం మహేశ్వరం । ఘంఠిరాజంజ్ఞానవాపీం సందికేశంచతారకం । మహాకాలేశ్వరందండః పాణివిశ్వేశ్వరంతతః॥ అన్నపూర్ణాంచసేవేత్ నిత్యయాత్రాచికిషః॥

అన్నట్లు కొందఱు విశేషజ్ఞులు నిత్యయాత్ర సేయుదురు.

—(తత్రము మెట్లన్నను.)—

౧ ఆదిత్యాయనమః .. విశ్వేశ్వరసన్నిధినున్నయక్షయవటస్థలములో.

౨- ద్రౌపద్యైనమః ... అచ్చటనే.

౩- విష్ణవేనమః... .. విశ్వేశ్వరసమీపమండే.

౪- దండపాణయేనమః - జ్ఞానవాపీసమీపమందు.

౫- మహేశ్వరాయనమః. అచ్చటనేనైఋతి కోణమందు.

౬- ఘంఠిరాజాయనమః.. అన్నపూర్ణాలయసమీపందు.

౭- జ్ఞానవాప్యైనమః... విశ్వేశ్వరోత్తరమునందు.

౮- సందికేశ్వరాయనమః... జ్ఞానవాపీ పూర్వభాగమందు.

౯- తారకేశ్వరాయనమః. ... అచ్చటనే.

౧౦- మహాకాలేశ్వరాయనమః. అచ్చటనేయాగ్నేయకోణమందు.

౧౧- పునర్దండపాణయేనమః- జ్ఞానవాపీపశ్చిమమందు.

౧౨- విశ్వేశ్వరాయనమః... ప్రసిద్ధము.

౧౩- అన్నపూర్ణాయైనమః... ప్రసిద్ధము.

అని యిట్లు చతుర్థి నమోంతములైన నామమంత్రములచే నను
సూరింపుచు సేవింపవలయును.

ఇది రెండవ ప్రకారము.

(ఇట్టి యాత్రలిందు పెక్కు గలవు.)

౧- అంతర్గృహయాత్ర. — —	౧౦ ఏకాదశలింగయాత్ర. — —
౨- పంచక్రోశయాత్ర. — —	౧౧ అష్టభైరవయాత్ర. — —
౩- పురప్రదక్షిణయాత్ర. — —	౧౨ సప్తపురీయాత్ర. — —
౪- నవదుర్గాయాత్ర. — —	౧౩ ప్రణవేశాదిచతుర్దశలింగయాత్ర
౫- షష్ఠాంశాశర్దూనాథయాత్ర. — —	౧౪ అష్టమహాలింగయాత్ర. — —
౬- ద్వాదశాదివ్యయాత్ర. — —	౧౫ చతుష్షష్ఠియోగినీయాత్ర. — —
౭- సప్తర్షియాత్ర. — —	౧౬ పంచతీర్థయాత్ర. — —
౮- శైలేశాది చతుర్దశలింగయాత్ర. — —	౧౭ నవగౌరీయాత్ర. — —
౯- అమృతేశాదిచతుర్దశలింగయాత్ర. — —	౧౮ సర్వకాల సాధారణయాత్ర.

మొదలుగాగలవి అందు-

—(అంతర్గృహయాత్రాక్రమము.)—

(శ్లో) అంతర్గృహస్వయాత్రేయం. కర్తవ్యాప్రతివాసరమ్ । పాతస్సన్ని
నం విధాయాదౌనత్వాపంచవినాయకాః ॥ నమస్కృత్వాభిశేషం,
స్థిత్యానిర్వాణమండపే, గృహీత్వానియమంచేతి, గత్వాఘృణానిక
కాం॥ స్నాత్వామానేసచాగచ్ఛ, మణికణేశశమర్చయేత్ ॥ అని కాశీఖం
డములోనున్నది గావున నామమంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకముగా దేవతల
ను సేవించు క్రమంబును- స్థాననిర్దేశంబును వాయించునామము.

దేవతానామములు,	తదియస్థలములు.
౧ మణికణేశకాయనమః, — —	ప్రసిద్ధమే. — —
౨ సిద్ధవినాయకాయనమః. — —	మణికర్ణికాఘాట్. — —
౩ మణికర్ణికేశ్వరాయనమః. — —	మహల్లా- గోమట్. — —
౪ కంబళాశ్వనిరాభ్యాంసమః. — —	మ॥ అచ్చటనే. — —

దేవతానామములు,	తదీయస్థలములు.
౫ వాసుకీశ్వరాయనమః. — —	మ॥ సుంకటాఘాట్. — —
౬ పర్వతేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ అచ్చటనే. — —
౭ గంగాకేశవాయనమః. — —	మ॥ లలితాఘాట్. — —
౮ లలితాదేవ్యైనమః. — —	అచ్చటనే. — —
౯ జరాసంధేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ మీరఘాట్.... ..
౧౦ సోమేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ మానసుందిల్.....
౧౧ దాలభ్యేశ్వరాయనమః. — —	అచ్చటనే.
౧౨ సూలబంధేశ్వరాయనమః. — —	దశాశ్వమేఘపుష్టము.
౧౩ వారాహేశ్వరాయనమః. — —	అచ్చటనే.
౧౪ బ్రహ్మేశ్వరాయనమః. — —	చౌహాట్టా. బాలముసుంద్.
౧౫ అగస్తీశ్వరాయనమః. — —	మ॥ అగస్త్యకండము.
౧౬ కశ్యపేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ జంగంబాడీ.
౧౭ హరికేశవాయనమః. — —	అచ్చటనే.
౧౮ వైద్యనాథాయనమః. — —	మ॥ కుడైకిచాకి.
౧౯ ధువేశ్వరాయనమః. — —	ప్రసిద్ధము.
౨౦ గోకిణేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ కొడైకిచాకి.
౨౧ హరికేశ్వరాయనమః. — —	హుళుహరి.
౨౨ కీకసేశ్వరాయనమః. — —	అచ్చటనే.
౨౩ భారమాతేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ రాజద్వార్.
౨౪ విశ్రాంతేశ్వరాయనమః. — —	మ॥ వర్షరహస్టా.
౨౫ విశ్రాంతామిన్ద్రాయనమః. — —	మ॥ చంద్రానాథకీర్తి. — —
౨౬ పశుపతేశ్వరాయనమః.	మ॥ పశుపతీశ్వర్. — —
౨౭ విశాఖసేశ్వరాయనమః.	మ॥ శీతూర్తి. — —
౨౮ కలకేశ్వరాయనమః.	మ॥ అన్నబండ. — —
౨౯ కలకేశ్వరాయనమః.	మ॥ సిద్ధేశ్వర. — —
౩౦ కలకేశ్వరాయనమః.	మ॥ అచ్చటనే. — —

దేవ శాసనములు	తదియస్థలములు
౩౦ గాయనముః	మ॥ సురకటా...
౩౧ స్వరాయనముః	మ॥ సీమవా...
౩౨ స్వరాయనముః	మ॥ ఆ...
౩౩ నా... గాయనముః	మ॥ ఘో...
౩౪ హరిశ్చంద్రశ్చరాయ	మ॥ సురకటా...
౩౫ చింతామణి... నాయకాయ	మ॥ అచ్చ...
౩౬ శేనావినాయకాయనముః	మ॥ అచ్చ...
౩౭ సీగావినాయకాయ.	మ॥ అచ్చ...
౩౮ ... యు...	మ॥ అచ్చ...
౪౦ ... దేవాభ్యాం.	౪౦ ...
౪౧ ... గాయ.	మ॥ ...
౪౨ ... నముః.	మ॥ ...
౪౩ ... గాయనముః.	మ॥ ...
౪౪ ... ముకాయనముః.	మ॥ ...
౪౫ ... నాయకాయ.	మ॥ ...
౪౬ వృ... నముః.	మ॥ ...
౪౭ ... గాయ.	మ॥ ...
౪౮ బ్ర... గాయనముః.	మ॥ ...
౪౯ నా... గాయ.	మ॥ ...
౫౦ ఈనానేశ్వరాయనముః.	మ॥ కో...
౫౧ చంద్ర... భ్యాం.	మ॥ కా...
౫౨ భవానిశిల... నముః.	మ॥ భా...
౫౩ అన్నపూర్ణ... నముః.	మ॥ ...
౫౪ భూ...	మ॥ ...
౫౫ రా...	మ॥ ...
౫౬ లా...	మ॥ ...

ఉత్తరభాగము.

(౨౩౯)

దేవతానామములు-	తదీయస్థలములు-
౫౦ నమోశ్వరాయనమః.	వ॥ హనుమాజీకేమందిర్ -
౫౧ పరాన్నేశ్వరాయనమః.	మ॥ జ్ఞానవాపీ-
౫౨ పరద్రవ్యేశ్వరాయ.	అచ్చటనే- — — —
౬౦ ప్రతిగ్రహేశ్వరాయ-	అచ్చటనే — — —
౬౧ నిమగ్నశంకేశ్వరాయ-	అచ్చటనే- — — —
౬౨ మార్కండేయేశ్వరాయ-	అచ్చటనే- — — — (బల్ -
౬౩ అపరసేశ్వరాయ-	అచ్చటనే జ్ఞానవాపీకే ఉత్తరపా
౬౪ గంగేశ్వరాయనమః-	జ్ఞానవాపీకే పూర్వపీఠతలే—
౬౫ జ్ఞానవాప్త్యేనమః-	ప్రసిద్ధము- — — —
౬౬ నిందకేశ్వరాయ-	జ్ఞానవాపీసమీప- — — —
౬౭ తారకేశ్వరాయ-	అచ్చటనే- — — —
౬౮ మహాకార్యేశ్వరాయ-	అచ్చటనే. — — —
౬౯ దండపాణయ-	అచ్చటనే పడమరను- — — —
౭౦ మహేశ్వరాయ-	అచ్చటనే నైఋతిపల్తల్.
౭౧ మోక్షేశ్వరాయ-	అచ్చటనే నైఋతికోణమందు-
౭౨ వీరభద్రేశ్వరాయ-	అచ్చటనే వాయుకోణమందు-
౭౩ అపముక్తేశ్వరాయ-	అచ్చటనే ఉత్తరద్వారమందు-
౭౪ మోదాయనమః-	జ్ఞానవాపీయొద్ద- — —
౭౫ ప్రమోదాయ-	అచ్చటనే-
౭౬ సుముఖాయ-	అచ్చటనే దక్షిణమందు-
౭౭ దుష్టకాయ-	అచ్చటనే నైఋతిని-
౭౮ గణనాథాయ-	అచ్చటనే పశ్చిమమందు-
౭౯ శ్రీపశ్వేశ్వరాయనమః-	ప్రసిద్ధము-
౮౦ అన్నపూర్ణాయోనమః-	ప్రసిద్ధము.

అనియిట్లు సేవింపుచువచ్చి.

ఉత్తరభాగము

(౨౪౧)

చేసి పంచకోశప్రదక్షిణమ్॥

౨ కుర్యాదేవనమాసాది వియేధ్యర్థకోవిదః సవవశుభకః కాలో
య స్త్రీంశ్చన్ద్రోదయోభవేత్ ॥

౩ వారాణసీంసమాసాద్య ప్రమాదాద్యోబహిర్గతః సచైవార్తు
నరాగత్య దక్షిణేనవిశుద్ధతీ దక్షిణేన పంచకోశప్రదక్షిణేనేత్యర్థః॥

అనియిట్లు పెక్కు దెలుంగుల వక్కాణింపబడియున్నది గావున పం
చకోశయాత్ర ముఖ్యముగా జేయవలయును.

ఇందు ౮౫౭ స్లోకములలో జెప్పబడిన- కాశీ వారణస్య విము
క్తాంతర్గేహశబ్దము లేక త్రేతనామంబులయ్యు ఏకదానిలోనా కటిచాష్ట
న సూక్ష్మ భేదంబు గలిగియున్నట్లు కాశీఖండములోనున్నది- యెట్లున్నను.

(కాశీపరిమాణము.)

౧ మధ్యమేశ్వరమారభ్య యావద్దేహవివిక్షుపం సూత్రంసంస్థా
ప్రదీక్షుః భ్రామయేత్తండలాకృతి తత్రయాజాయతేరేఖా తద్వద్వే
త్రముత్రమం కాశీతియద్విదుర్దేవా సత్రముక్తిఃప్రతిష్ఠితా॥

ఇది పంచకోశాత్మకమైన కాశీస్థూలపరిమాణము

(వారాణసీపరిమాణము.)

దక్షిణోత్తరదిగ్భాగే కృత్వాసింవరణాంసురాః త్రేతస్యపశ్చిమే
భాగః తందేహవివిదాయకం పూర్వభాగేవగంగాస్యా వృద్ధ్యేవారాణసీ
వరా॥

అవిముక్తప్రమాణము.

అవిముక్తసమంత్రేత్రం నాస్తిబ్రహ్మాండమండలే రక్షంతిసతతం
యత్ర త్రేత్రంపాశానిపాణయః ప్రాద్వారమట్టహాసశ్చ గణకోటిపరివృ
తః తద్దైవభూరిధాత్రిశః త్రేత్రదక్షిణరక్షకః గోకర్ణ్యవశ్చిమద్వారం పా
ణికోటిగణావృతః ఉదద్వారంతథారత్రే ధ్మంటాకర్ణ్యోమహాగణః॥

అని యున్నదిగావున తత్తత్సగతభాగము విముక్తమని యజ్ఞవిముక్త
పరిమాణమున్నది-

అంతర్గతపరిమాణము పూర్వము

నిరూపింపబడి యున్నదిగా

పంచకోశయాత్రాక్రమము.

పంచకోశయాత్రకు పూర్వదినమందు, ప్రాతఃకాలమున గంగా
స్నానపూర్వకముగా నిత్యయాత్రగావించి, ముక్తిమంటపంబునకి వచ్చి, సంత
కల్పము చెప్పికొని, భుంధీరాజునచింబి, పనువడినయెడల నద్దినవందేయం
తర్గతహయాత్రయొనర్చి, హవివ్యమొకమారేభుజించి, శయనించి, ముం
నాడు గంగాస్నానము నిత్యయాత్రయుగావించి- శ్రీవిశ్వేశ్వరాన్నపూర్వ
లంబూజించి- ముక్తిమండపమునకువచ్చి, దేశకాలసంకీర్తన పూర్వకముగా
మనోవాక్యాదుకర్తృభిర్జ్ఞానాజ్ఞానకృత సకలదురితక్షయార్థం సర్వదేవ
తాశ్రయ శ్రీకాశీక్షేత్ర ప్రదక్షింకరిష్యే (అని యిట్లు సంతకల్పము చెప్పి
కొని- (శ్లో) పంచకోశస్మయాత్రయం కరిష్యేవిధిపూర్వకం | ప్రీత్యర్థంత
వదేవేశ | సర్వాఘాతాః ప్రశాంతయే (అని యీమంత్రముచ్చరింపుచు శ్రీమ
దన్నపూర్ణాసహిత విశ్వేశ్వరప్రార్థనంబుగావించి- మానపూర్వకముగా-
భుంధీరాజుగవలె సన్నిధికివచ్చి-

భుంధీరాజగణేశాన! హహపిఘ్నాఘనాశన! పంచకోశ

స్మయాత్రాయాం! శ్రీజ్ఞాంకృతయాత్రభో ||

అనిప్రార్థించి- విశ్వేశ్వరునకు మూడు ప్రదక్షిణనమస్కారము
లానర్చి- తరువాత మోదాదిపంచపినాయకులను దండపాణిని- కాలభైర
వునిభజించి- మణిక్యకాస్నానముగావించి- యాదిగువ వాక్యంబుకుప్రకా
రముగా తత్తద్దేవతలను సేవింపుడు పంచకోశప్రదక్షిణంబు గావించవల
యును.

ఉత్తరభాగము.

(౨౪౩)

దేవతలు.	స్థలములు.
౧ పశుకర్ణికాయనమః	ప్రసిద్ధము
౨ పశుకర్ణికేశ్వరాయనమః	ప్రసిద్ధము
౩ స్థివిదాయకాయనమః	వహల్లా-పశుకర్ణికాపూట్
౪ సంగకేశ్వరాయనమః	మ-లలితాపూట్
౫ లలితాదేవ్యనమః	అచ్చటనే
౬ సంగసంధ్యేశ్వరాయనమః	మ-మిరపూట్
౭ శ్రీమేశ్వరాయనమః	మ-మానమందిల్
౮ కాలేశ్వరాయనమః	అచ్చటనే
౯ మూలబంధేశ్వరాయనమః	దశాశ్వమేధపూట్
౧౦ ఆదివరాహాయనమః	అచ్చటనే
౧౧ దశాశ్వమేధేశ్వరాయనమః	ప్రసిద్ధము
౧౨ వందీదేవ్యనమః	అచ్చటనే
౧౩ సర్వేశ్వరాయనమః	పాండేపూటిచెంత
౧౪ కేశదేశ్వరాయనమః	కెదారపూట్
౧౫ హనుమదేశ్వరాయనమః	మ॥ హనుమాన్ పూట్
౧౬ లోలారాయనమః	అచ్చటనే-మొగను
౧౭ అర్జుననాయకాయనమః	అచ్చటనే
౧౮ సంగమేశ్వరాయనమః	మ॥ అసీ-సంగమము
౧౯ దుర్గాకృందాయనమః	

అగ్నియాహృ॥ సేపింపుచువిచ్చునప్పుడు పంచకోశభూమి తిలవూ
 త్రిమైనను వామపాశ్వరమునకు- విడువగూడదు- యిట్లువద్దీయ
 దుర్గాకుఁడ సమీపమందు తొలి మణిలీ సేయవలయును-
 అట్లు నివచించి దుర్గాకృందములో స్నానమొనర్చి-

౧౦ దుర్గావినాయకాయనమః-
 ౧౧ కేశవేశ్వరాయనమః-

య త్రాచరిత్ర

అనియిట్లు సేవింపుచు సుఖార్థమై యచ్చటనే నివసించి- తేనె-
 పండ్లు- లాడువులు- వీనితో తీర్థశ్రాద్ధము- బ్రాహ్మణసంత-
 ర్పణము-యథాధికారముగా నొనర్చి పురాణశ్రవణాదులవలన రా-
 త్రి జాగరముగావించి-

పాత్రఃకాలమందు దుర్గాకృండుములో స్నానమొనరించి- నిత్య
 కృత్యములు నిర్వర్తించివచ్చి.

జయదుర్గేమహాదేవి! జయకాశీనివాసిని!

త్రైతవిఘ్నహరేదేవి! పునర్దశనమస్తుతే!

అనియిట్లు శ్రీదుర్గాదేవిని సభక్తికముగా సంపాదించి అయి-
 లుడేరి-

౨౦ విష్ణుకేనేశ్వరాయనమః- — తోవలో- — — — —

౨౧ కర్ణమేశ్వరాయనమః — — — రెండవమజలీ- — — — —

అనియిట్లు సేవింపుచు జోయి యొకబసలో సామానుదాచికొనిక
 ర్దమతీర్థమునకుబోయి స్నానముచేసి పంచప్రహితలలకే శ్రీకర్ణమేశ్వ

రునిజూజించి- కర్దమకూపములో స్వకీయ ముఖదశనము గావించి-

౨౨ కర్ణమతీర్థాయనమః — — — అచ్చటనే- — — — —

౨౩ కర్దమకూపాయ- — — — అచ్చటనే- — — — —

౨౪ సోమనాథాయ- — — — అచ్చటనే- — — — —

౨౫ విరూపాక్షాయనమః — — — మొగనే- — — — —

౨౬ నీలకంఠాయనమః — — — మొగనే- — — — —

అనియిట్లు సేవింపుచువచ్చి ఆస్థలమందు ఆహూతుశ్రాద్ధ బ్రాహ్మ-
 ణభోజన దానధర్మములు యథాశక్తిగా నొనర్చినచో ఋణశ్రయ
 విముక్తిగల్గును.

రాత్రి జాగరణమొనర్చి పాత్రఃకాలమందు కర్దమతీర్థస్నాన మొ-
 నరించివచ్చి.

ఉత్తర భాగము

(౨౪౫)

కర్త మేళమహాదేవ! కాశీవాసిజనప్రియ! త్వత్పుజనా వ్యహాదే
వ! పునర్దశనమస్తుతే॥

అనియిట్లు కర్త మేశ్వరునిబ్రార్థించి బయలుదేరి తోవలో

- ౨౮ నాగనాథాయనమః మొగనే
- ౨౯ చామండామైనమః మొగనేరోడ్డులో.....
- ౩౦ మోక్షేశ్వరాయనమః ముందూరిలో
- ౩౧ కరుణేశ్వరాయనమః అచ్చటనే
- ౩౨ వీరభద్రేశ్వరాయనమః ముందూరిలో
- ౩౩ వికటాక్షచక్రామైనమః అందే
- ౩౪ ఉత్తతభైరవాయనమః ముందూరిలో
- ౩౫ నీలగణాయనమః ————— అందే —————
- ౩౬ కాలహాటగణాయనమః ————— అచ్చటనే —————
- ౩౭ విమలచక్రామైనమః ————— ముందు. —————
- ౩౮ మహాదేవాయనమః ————— ముందు. —————
- ౩౯ నందికేశగణాయనమః ————— ముందు. —————
- ౪౦ భృంగిరితిగణాయనమః ————— ముందూరిలో —————
- ౪౧ గణపీయాయనమః ————— అందే —————
- ౪౨ విరూపాక్షాయనమః ————— గోరాగామ్లో —————
- ౪౩ యక్షేశ్వరాయనమః —————
- ౪౪ పిమలేశ్వరాయనమః —————
- ౪౫ మోక్షదాయనమః —————
- ౪౬ జ్ఞానదేశ్వరాయనమః —————
- ౪౭ అమృతేశ్వరాయనమః —————
- ౪౮ గంధర్వసాగరాయనమః ————— భీమచండీగ్రామములో ఇది మూడవ
మజిలీ. —————

అనియిట్లు నమస్కరింపుచుంబోయి గంధర్వసాగరములో స్నానము చేసి- భీమచండికి పాయసము నివేదించి—

౪౯ భీమచండీదేవ్యైనమః — — — }
 ౫౦ చండవినాయకాయనమః — — — } అచ్చటనే. — — — —
 ౫౧ రవిరక్తాక్షగంధర్వాయనమః — — — }
 ౫౨ నరకార్ణవతారకశివాయనమః — — — }

అనియిట్లు వీరినిగొలిచి- అచ్చటననగా భీమచండిలోనివసించి- (బాహ్యభోజన జాగరణంబులూసర్చి- పాతఃకాలమందు గంధర్వసాగరతీర్థములోబుగ్గి- వచ్చి- — — — — —

భీమచండిప్రచండాని మమవిఘ్ననాశయః । నమస్తేస్తుగమిష్యామి పునర్దశనమస్తుతే॥

అని యిట్లు భీమచండీదేవిని పార్థింపి బైలుదేరి- యేక పాదవినాయకస్థలంబునకుంబోయి-

౫౩ ఏకపాదగణాయనమః — — — — —

అని నమస్కరింపుచు - తలతండులంబులు నూరినివేదన మొనర్చిన

వారికి దివ్యాన్న సమృద్ధిలభించును గావున నట్లొనర్చి బైలుదేరి-

౫౪ మహాభీమాయనమః — — — ముందుచెప్పుచెంత. — — —

౫౫ భైరవాయనమః — — — ముందున్న }

౫౬ భైరవ్యైనమః యూరిలో }

౫౭ భూతనాథాయనమః ముందుతోవలో

౫౮ సోమేశ్వరాయనమః మార్గమండే

౫౯ సింధుసాగరాయనమః ప్రసిద్ధము.

౬౦ కాల(మ)నాథాయనమః ముందు యశాసాగామ్.

౬౧ కపర్దీశ్వరాయనమః

ఉత్తరభాగము.

(౨౪౭)

- ౬౨ కామేశ్వరాయనమః ... మార్గమందే
 ౬౩ గణేశ్వరాయనమః
 ౬౪ వీరభద్రాయనమః ... చౌఖండీగామ్.
 ౬౫ చారుముఖాయనమః ... అచ్చటనే
 ౬౬ గణనాథాయనమః ... చౌఖండీగామ్
 ౬౭ దేహాధీపినాయకాయనమః...ప్రసిద్ధము.
 ౬౮ షోడశవిదినాయకభ్యోన్నమః అక్కడనే
 ౬౯ ఉద్బంధవిదినాయకాయనమః .. భుయిలీగామ్.
 ౭౦ ఉత్కలేశ్వరాయనమః .. అచ్చటనే
 ౭౧ రుద్రాస్తోత్రమః — తోవలో
 ౭౨ తపోభూమ్యైనమః
 ౭౩ వరుణాతీర్థాయనమః — రామేశ్వరగ్రామము-
 ఇది నాల్గవమజిలీ.

అనియిట్లు నమస్కరింపుచుంబోయి రామేశ్వరస్థలంబుననివసించి
 వరణానదిలోబుగ్గి ధవళతలబిల్వంబులచే

- ౭౪ శ్రీరామేశ్వరాయనమః అని మొగ్గుచు
 శ్రీరామేశ్వరుంబూజించి- మఱియు తత్పూర్వ భాగంబునందున్న
 దేవతలను.

- ౭౫ సోమేశ్వరాయనమః
 ౭౬ భరతేశ్వరాయనమః
 ౭౭ లక్ష్మణేశ్వరాయనమః
 ౭౮ శత్రుఘ్నేశ్వరాయనమః
 ౭౯ ద్యౌవాభూమీశ్వరాయనమః
 ౮౦ నక్షత్రేశ్వరాయనమః

(౨౪౫)

యాత్రాచరిత్ర.

అని యిట్లు నమస్కారపూర్వకంబుగా నర్పించి.

౨౧ అసంఖ్యాతతీర్థభోగనమః. }
 ౨౨ అసంఖ్యాతలింగభోగనమః. } వరణాపారమందు.

అనియిట్లు వరణానది కావలనున్న తీర్థలింగంబులకు నమస్కారించి బసకువచ్చి ఆదినమారామేశ్వరమునందు నివసి విచిత్రకృత్యంబులు యథాపూర్వంబుగా నిర్వహించి రాజాగరణంబు సేయవలయును.

భీమచండి మొదలు రామేశ్వరపర్యంతము ప్రాచీనమార్గము విలంబముల బట్టి యిటీవల వత్తమాన శ్రీకాశీమహారాజువారు పండిత సాహాయ్యకంబున శ్రీకాశీస్థలంబు తిలమాత్రాజైనను విడువకుండ నవీనముగా బహుపరిశుద్ధమార్గ మేర్పరించిరిగావున దీనిగుండానే పోవలయును.

మఱునాటిప్రాంతఃకాలమందు వరణానదీస్నానమొనర్చి శ్రీరామేశ్వరదర్శనము గావించి కరంబులు మొగిడ్చి శ్రీరామేశ్వరరామేశ్వర పూజితస్త్వంసనాతన, ఆజ్ఞాండే హిమహదేవ పునర్దర్శనమస్తుతే॥

అనియిట్లు తత్ప్రార్థనంబుగా వింది. వచ్చి- వరణానదిందాటి- అందున్న యసంఖ్యాత శివలింగంబులంగొలిచి- అచ్చటనుండిక్రమంబుగా—

౨౩ దేవసంఘేశ్వరాయనమః— కమోరాగమ్.

అనినమస్కారించి యథాశక్తిదానంబొనర్చి.

౨౪ పాశపాణివిनाయకాయనమః— రోడ్డుకు కొంచెము- లోపున

౨౫ పృథ్వీశ్వరాయనమః — ఖజురీగామ్.

అనిపృథ్వీశ్వరుని సేవింపవలయును—

పూర్వమందిచ్చిన (అనగా, యి. యే. త్రి. బ. వి. ప్రదేశమందు) వృథు

ఉత్తర భాగము.

(౨౪౯-)

చక్రవర్తియశ్వమేధయాగంబొసరించుబంబట్టి దీనికి నలుదిక్కుల
యందు నొకొకయోజనము వఱకును స్వర్ణభూమియనియును
తత్సదృశ్యులులకు స్వర్ణంబును- త్రేత్రస్మృతులకపవర్ణంబును సి
ద్ధించుననియును సుప్రదాయజేస్తలంచును—కాబట్టి.

౨౨ స్వర్ణభూమియనమః—అని దానికి నమస్కరించి అందుండి బయ
లుదేరి.

౨౩ యూపసరోవరాయనమః— దిందపాలపురము.

౨౪ వృషభధ్వజ తీర్థాయనమః—కపిలధారాగాం- ఇది యైదవమఃజలీ
అని మొక్కో యాతీర్థములో న్నానంబొనర్చి శ్రాద్ధతర్పణాదికృ
త్యంబులు నిర్వహించి వృషభధ్వజేశ్వరుంగీర్తించియాదినంబంచు
వసియించి రాత్రిజాగరణంబు గావించవలయునని యొకమతము.

దిందపాలపురములోని యూపసరోవరతీర్థములో బ్రుంగిశ్రాద్ధాదితీ
ర్థాభ్యంత్యంబులు నిర్వహించి యాదినంబంచు నివసించి రాత్రిజా
గరణంబుగావించవలయునని యొకమతము.

ఎట్లైనను గావించినటు నాటి ప్రాతఃకాలమంచు కపిలధారలోబ్రుంగి.

౨౫ వృషభధ్వజాయనమః. అని వృషభధ్వజేశ్వరుని భజియించి.

వృషభధ్వజదేవేశ! కాశీవాసిజనప్రియ!

ప్రణతంపాహుమాండనం! పునర్వర్తనమస్తుతే!

అనియును ప్రార్థించి బయలుదేరి-

౨౬ జ్వాలాన్మసింహాయనమః. — — కుటువాగాం.

౨౭ ఎరణాసంగమాయనమః- — — ఇచ్చటవరణానదిను త్తరించి గం
గాఎరణాసంగమము.

౨౮ ఖర్వవినాయకాయ.	} అచ్చటనే.
౨౯ ఆదికేశవాయనమః	
౩౦ సుంగవేశ్వరాయనమః.	

(౨౫౦.)

యాత్రాచరిత్ర.

అని భగవాన్మోచార్పణ పూర్వకముగా దాననతిక్రమించి.

౯౫ ప్రహ్లాదేశ్వరాయనమః — — ప్రహ్లాదఘాట్.

౯౬ త్రిలోచనేశ్వరాయనమః. — — త్రిలోచనఘాట్.

౯౭ పంచగంగాయై నమః — — — ప్రసిద్ధము.

అని మొక్కిరిచు పంచగంగాలో బుగ్గిరి.

౯౮ విందు మాధవాయనమః. — — ప్రసిద్ధము.

అని పూజా కుసుమారంబులుగావించునది.

౯౯ గభావీశ్వరాయనమః. — — — మంగళాశాసనస్మృతి.

౧౦౦ మంగళాశాసనై నమః!... .. ప్రసిద్ధము.

అని యిట్లు నమస్కరింపుచు మణికర్ణికకు బోయి
యచ్చట.

౧౦౧ వసిష్ఠ నామదేవాభ్యాసనమః } ప్రసిద్ధము.

౧౦౨ పర్వతేశ్వరాయనమః

౧౦౩ మహేశ్వరాయనమః మణికర్ణిక దరిని.

౧౦౪ సప్తాదరణ వినాయకాయనమః } బ్రహ్మనాశము చెంత.
మః

౧౦౫ సిద్ధివినాయకాయనమః ప్రసిద్ధము.

౧౦౬ పట్నంచాళదీపనాయకేశోభానమః } అచ్చటనే.
నమః

౧౦౭ మణికర్ణికాయై నమః అని మొక్కిరి మణికర్ణికలో ప్సాన
మొనర్చి— వచ్చి.

౧౦౮ శ్రీవిశ్వేశ్వరాయనమః } పునఃపునర్నమస్కార పూర్వకము
౧౦౯ శ్రీమదన్నపూర్ణాయై నమః } గాముక్తిమంటపంబునకుం బోయి

౧౧౦ ముక్తిమండపాయనమః ప్రసిద్ధము.

౧౧౧ విష్ణువేదనమః ప్రసిద్ధము.

౧౧౧ దండపాణయనమః	} ప్రసిద్ధము.
౧౧౨ ధుంధీరాజాయనమః	
౧౧౩ భైరవాయనమః	
౧౧౪ ఆదివ్యాయనమః	
౧౧౫ మోదాదిపంచవినాయకే
భ్యోఃమః	

అనియిట్లు పంచకోశ ప్రదక్షిణాంతర్గత తత్తద్దేవ

తావామస్తరణ నమస్తరణ పూర్వకంబుగాశీ

విశ్వేశ్వరస్వామివారిని ధ్యానింపుచు-

జయవిశ్వేశవిశ్వాత్మన్, కాశీనాథజగద్రో, త్వత్ప్రసాదాన్మహా-
దేవ, కృతంత్రేత్రప్రదక్షిణం॥అనేకజన్మపాపాని, కృతానిమమశం-
కర, గతానిపంచకోశాన్త లింగసమ్యక్ప్రదక్షిణాత్ ॥

త్వద్భక్తిఃకాశివాసశ్చ, రాహిణ్యంపావకర్తణమ్ ॥ సత్సంగశ్రీవ-
ణాద్యైశ్చకాలో గచ్ఛతునస్సదా॥హరశంభోమహాదేవ, సర్వజ్ఞ-
సుఖదాయకః॥ప్రాయశ్చిత్తంసునిర్వృత్తం పాపానాంత్వత్ప్రసాద-
తః॥ ౪॥ పునః పావరణిక్తాస్తు, ధనుఃబుద్ధిస్సదాస్తుమే ॥ పంచకోశ-
శస్యయాత్రేయం, యథావద్యమయాకృతా, న్యూనం సంపూర్ణ-
తాం యాతు, త్వత్ప్రసాదాదుమాపతే॥

అని యిట్లు పూర్తియిది బసవ వచ్చి యథాశక్తిగా జాగ్రత్తగా సంతర్ప-
ణంబుగాపించి భుజించునని

ఇది పంచకోశ యాత్రాక్రమము.

ఇది గాక.

ఏక రాత్ర ప్రదక్షిణేన్మనవారు రా మేష్వరములో రాత్రయ్య.

౨—స్వరాత్ర ద్రక్షగిలవారు భీమచండిలో నొకరాత్రియు.

రామేశ్వరములో నొకరాత్రియు.

౩—ప్రతాప్ దీక్షబాగువారు దుర్గాకుండ భీమచండి - రామేశ్వరంబులలో వరుసగా మూడు రాత్రులును.

౪—అతూరాత్ర సంకల్పము గలవారు - కర్ణమేశ్వర-భీమచండి - రామేశ్వర - కపిలధారలలో నాలుగు రాత్రులును.

౫—సప్తరాత్ర దీక్షగలవారు - దుర్గాకుండ - కర్ణమేశ్వర - భీమచండి - బేహళి వినాయక - రామేశ్వర - పాశపాణి వినాయక - కపిలధారలలో నొక్కొక్కచోట నొక్కొక్కరాత్రియును పెరియించునది. బ్రహ్మవైవర్తములో మొదటి నాల్గు పక్షంబులును శివరహస్యశిండుములో సప్తరాత్రపక్షంబును నిరూపింపబడియున్నవి.

మఱియును... ..

౬—రాజులు బాలురు వృద్ధులు రోగులు అశక్తులు తమయిచ్చవచ్చినచోట నిసంపును పంచకోశయాత్రయొనరింప వచ్చును.

౭—ఎట్లయినను ద్రక్షగింబు సేయుట యుత్తము ఎట్లు ద్రక్షగింబు గావించినను శ్రద్ధాభక్తుల ననుసరించి స్వర్గాభివర్గ ఫలప్రాప్తియగును. ఇది పంచకోశ యాత్రా ప్రకారము.

ఇందలి విశేష నియమాదలు గ్రంథవిస్తర భీతిచే నందు వ్రాయబడలేదు

అ) కాశీ త్రైత్రములో బార్హస్పత్యనూనమును బట్టి చేయదగిన వాషికయాత్రలు.

౧—వైత్ర బంకి - చతుష్టయోగి నియాత్ర సేయవలయును.

దీక్షవలన సకల పుష్కరాలయగును. చంద్రమానఫాల్గుణ బహుళ మే వరికి వైత్రమాసాదియగును, ఇట్లనే సర్వప్రమాదమునది.

యోగినీనామములు. ...

వాసున్నస్థలములు.

౧ — గజాననామై నమః. ... శ్రీరాణామహల్ చానక్య.

౨ — సింహామై నమః.

౩ — ఏకాదశామై నమః.

౪ — కాలామై నమః.

౫ — ఉదయామై నమః.

౬ — మాతామై నమః.

అచ్చటనే.

౭ — వారాహామై నమః. ... మానమండిల్ ఘాట్.

౮ — శరభానామై నమః. ... శ్రీరాణామహల్.

౯ — ఉదయామై నమః.

౧౦ — శివారామామై నమః.

... అచ్చటనే.

౧౧ — వాసున్నామై నమః.

... లక్ష్మీకుండము.

౧౨ — విక్రమానామై నమః. ... శ్రీరాణామహల్.

౧౩ — అక్షయామై నమః.

౧౪ — కాలామై నమః.

౧౫ — ఉదయామై నమః.

౧౬ — విక్రమానామై నమః.

... అచ్చటనే.

౧౭ — వాసున్నామై నమః.

౧౮ — అక్షయామై నమః.

౧౯ — శివారామామై నమః.

౨౦ — వాసున్నామై నమః.

౨౧ — ఋష్యామై నమః.

౨౨ — కేకరామై నమః.

౨౩ — భృహత్పూర్ణామై నమః.

౨౪ — సుకపిరియాయే నమః.*

౨౫ — కి పాలవాస్తామై నమః.

౨౬ — రత్నామై నమః.

... అచ్చటనే.

* చతుర్థ్యంతములయందు దచ్చటచ్చట బడిన కారములు యైకారములు

గోమయము చ్చరించునది.

- ౨౭—గుణైస్యనమః.
- ౨౮—శ్రీమదైస్యనమః.
- ౨౯—కృష్ణాకాయేనమః.
- ౩౦—పాశహస్తానైస్యనమః.
- ౩౧—దండహస్తానైస్యనమః.
- ౩౨—వచండాచండ విక్రమాభ్యాంన
- ౩౩—శిశుమైస్యనమః.
- ౩౪—పాపహంత్రైస్యనమః.
- ౩౫—కౌన్తేయనమః.
- ౩౬—రుధిరపాన్తికైస్యనమః.
- ౩౭—వసాధయైస్యనమః.
- ౩౮—గర్భభక్షయైస్యనమః.
- ౩౯—శవహస్తానైస్యనమః.
- ౪౦—అంత్రమావిన్యైస్యనమః.
- ౪౧—స్థూలకేయైస్యనమః.
- ౪౨—బృహత్కైస్యనమః.
- ౪౩—సర్పాస్యానైస్యనమః.
- ౪౪—వేతవాహినైస్యనమః.
- ౪౫—శ్రీశూలహస్తానైస్యనమః.
- ౪౬—కౌన్తేయనమః.
- ౪౭—వృక్షానైస్యనమః.
- ౪౮—వృషానైస్యనమః.
- ౪౯—వ్యాఘ్రానైస్యనమః.
- ౫౦—ధూమశిఖానైస్యనమః.
- ౫౧—వ్యోమైకచరణోద్వర్ధనమః.
- ౫౨—తాపిన్యైస్యనమః.
- ౫౩—శోషిన్యైస్యనమః.
- ౫౪—కృత్(వృ)త్తైస్యనమః.

రాణామహత్.

రాణామహత్.

౫౫—కోటరాయేనమః. — —	} రాజామహల్.
౫౬—స్థూలనాసి కాయేనమః. — —	
౫౭—విమ్యన్ప్రభాయేనమః. — —	
౫౮—బలా కాయేనమః. — —	
౫౯—మాజాన్త్రేనమః. — —	
౬౦—కటపూతనాయేనమః. — —	
౬౧—అట్టాట్టహాసాయేనమః. — —	
౬౨—కానాన్త్రేనమః. — —	
౬౩—మృన్త్రేనమః. — —	
౬౪—మృగపిలోచనాయేనమః. — —	

అని యిట్లు ప్రతికృష్ట చతుర్దశియందు నియత్ర సేయవలయునని యొక మతము.

కాశీ ఖండములో ౪౫ అధ్యాయము.

—* ఇదిగాక *

ఈ యోగినీ దేవతలవామ మంత్రములతో బూజించినను. నామస్తరణ మొనరించినను- ప్రేతబాధ- రోగబాధ- బాలగ్రహాదిబాధ- మొదలైన యుపద్రవములు శాంతించుటయే కాక- మనోరథసిద్ధియగును.

ఈ నామమంత్రములతో ఘృతగు గ్ధలు-పానామ మొనరించినను పూర్వోక్త ఫలసిద్ధియగును.

ఇది చతుష్పత్తియోగిని యాత్ర.

౨. వైత్ర బంగర కి- శ్రీకేదారేశ్వరయాత్ర సేయవలయును.

సప్తజన్మసాక్షాత్పత్తిఫలము.

కాశీఖండము ౭౭ అధ్యాయము.

ఉపనాస పూర్వకముగా కేదారకుండములోని జలము మూడు పుడిపెట్లు ద్రావినచో హృదయమందు కేదారేశ్వరుడు తేజోలింగరూ

(౧౫౬)

యాత్రాచరిత్ర.

పముగా మృత్యువును సాక్షాత్కరించునట.

వైశ్రావణ ౧౪ కే-చతుర్వీశ్వర యాత్రయు జేయవలయును. పశుపాశ
చేర్చుకొనును. అనగా మూలాక్షాన నివృత్తియగును.

౩. వైశ్రావణ ౧౫ కే-శ్రీహంకథా గౌరీయాత్ర.

ఈ యాత్రానామకపుష్ప- ఉపవాస జాగరణ పూర్వక పూజయు
బ్రాహ్మణ సుబాసని సుమారీజనంబులకు యథాశక్తిగా సుంశర్పణం
బును గావింపవలయును. ఇందువలన. దారిద్ర్యనాశము పుత్రపౌ
త్రి- స్త్రీలకు వైభవ్యదోష నాశమును గలుగును. పంచగం గాఘాట్-
కారణం.

ఈ దినమందే చిత్రఘంటా దేవీయాత్రచేసినవారు మరణ
కాలమందు యమరాజ మేహిష కంఠగత ఘంటా నావమును ఎగిరు.
కా- ౭౦ అ.

౪. వైశ్రావణ ౧౬ కే-త్రైవిమదన్నపూర్ణయాత్ర.

౧. ౧౦౮ పూజలు ప్రదక్షిణము సేయువారికి సప్తద్వీపయక్త భూ
ప్రదణ ఫలప్రాప్తియగును. పంచక్రోశయాత్రకు ప్రతినిధిగాదీని
జేయుటయును గలదు. కా- ౬౧ అ.

౨. మధ్యమేశ్వరయాత్ర- కా- ౯౭ అ- శోకనాశపూర్వకానంద ఫ
లసిద్ధియగును- గోరఖిట్ల.

౩. మధ్యమేశ్వర యాత్ర- కా- ౯౭ అ- పకవింశతికులోద్ధారిణము
ఫలమని యొకమతము- అశోకానంద ఫలమని యొక మతము-
గోరఖిట్ల.

౪. సుభద్రాదేవీ యాత్ర- చంద్రేశ్వరసన్నిధిలో అశుభనాశము
దీనికి ఫలము. నంది పురాణము.

౫. వైశ్రావణ ౧౭ కే- త్రైవిరామతీర్థ యాత్ర- సర్వధర్మఫలసిద్ధియగును.
కా- ౧౦౪ రామఘాట్.

ఉత్తర భాగము.

(౨౫౭.)

౬. చైత్రశు ౧౩కి- కామేశ్వరయ్యత్ర సేయునది- సర్వకామఫలప్రదము.
కా ౭౭ అ- రుద్రావాసత్రైత్ర దక్షిణ భాగమందు.

౭. చైత్రశు ౧౪కి- పశుపతీశ్వరయ్యత్ర- పశుయోగినివృత్తి దీనికి ఫలము.
కా ౭౮ అ- మహల్లావి భారీదాసు స్థలము.

౮. చైత్రశు ౧౫కి- కృత్తివాసేశ్వర యాత్ర సాహందము.

౧. మోక్షప్రదము.

౨. చంద్రీకూప చంద్రేశ్వరయ్యత్ర- సర్వధర్మఫలప్రదము- తా
రకజ్ఞాన ప్రదంబును- కా ౧౪౭- మహల్లా సిద్ధేశ్వర స్థలము
లో.

౩. కేదారేశ్వరయ్యత్ర- భైరవీయతనాని వృత్తి దీనికి ఫలము- కా
౭౭ అ.

౪. హంసతీర్థ కృత్తివాసేశ్వరయ్యత్ర కాశీదాస ఫలము- కా ౭౮
అ- మహల్లా- వృద్ధకాశ స్థలములు.

౯. వైశాఖ ౧౩కి పంచముద్రాయిత్ర, సుభద్రాయిత్ర- తారీద్రవినాశన
ము- ఫలము- నందిపురాణము.

౧౦. వైశాఖ ౧౪కి త్రిలోచనేశ్వరయ్యత్ర సేయునది- కా ౭౫ అ- త్రిలో
చనఘాట్. అచ్చట నేయున్న పిలిప్పిలాతీర్థములో స్నానము, తర్పణము
చేసి- శ్రాద్ధముజల కుంభ దానంబును గావించి, త్రిలోచనేశ్వరుని బూ
జించువారికి సర్వపాప ప్రాయశ్చిత్తము ఫలముగా చెప్పబడియున్నది.
ప్రమాదకృత పాపనివృత్తి ఫలమనియు చెప్పదురు.

౧౧. వైశాఖ ౧౫కి- పరశురామతీర్థయ్యత్ర- కా ౭౩ అ- ఆయురారోగ్య
ఫలప్రదము- గ్రంథాంతరమందు విశేషవిధానమున్నదనియు వింటిమి.
చందనసాహు మహల్లే

౧౨. వైశాఖ ౧౬కి-

౧౧)

యాత్రాచరిత్ర.

౧. మతోన్వేదరీ తీర్థయాత్ర సేయునది- సర్వశీర్ష యాత్రాఫలము- కా॥౩౩- —————
౨. ఓంకారేశ్వరయాత్ర- ఇదే ప్రణవేశ్వరయాత్ర- భుక్తిముక్తి ఫలప్రదము- మహల్లా మతోన్వేదర్యుత్తిరము- కా॥౩౪- భూతభైరవమహనియు వింటిమి. —————
౩. నృసింహయాత్ర- సంసారభయ నివృత్తిఫలము- కా॥౩౫- మదుగ్ధాఘాట్. —————
౧౨. వైశాఖశు ౧౫కి- వీరతీర్థయాత్ర సుసంతాన ఫలప్రదము- కా॥౩౬- మ॥ సంకటాఘాట్. —————
౧౩. జ్యేష్ఠశు ౧కి- శు ౧కి- జ్యేష్ఠాగారీయాత్ర- సౌభాగ్యఫలప్రదము, కా॥౩౭- ఇదే జ్యేష్ఠవాపీ జ్యేష్ఠాగారీయాత్రయన యునందుగు- భూతభైరవ మహల్లా, —————
౧౪. జ్యేష్ఠశు ౧మొ॥ శు ౧౦ వటకు ౧౦ దినములు దశాశ్వమేధ యాత్ర) సేయునది సర్వయజ్ఞ ఫలప్రదమగుట యే కాక అజన్మ పాపనివృత్తి కరంబునగును— కా॥౩౮॥ —————
౧౫. జ్యేష్ఠశు ౨శు- దుర్రసరోవరయాత్ర జన్మర్వయపాప నివృత్తి దీక్షాఫలము, కా॥౩౯- మ॥ దశాశ్వమేధఫలము. —————
- ౧౬ జ్యేష్ఠశు ౪కి— యీశు ౧౪కి- జ్యేష్ఠవివాహయాత్ర- సర్వశీర్ష నివృత్తియు, శ్రేష్ఠస్వప్రాప్తియు, ఫలములు కా॥౪౦- భూతభైరవమహల్లా —————
- ౧౭ జ్యేష్ఠశు ౧౦కి— దశాశ్వమేధశీర్ష దశాశ్వమేధేశ్వరయాత్ర- దశ జన్మ పాపనివృత్తి ఫలము— కా॥౪౧ —————
౧౮. జ్యేష్ఠశు ౧౦కి— గంగేశ్వరయాత్ర- సహస్రజన్మకృత పాపనివృత్తి ఫలము- కా॥౪౨. రజనవాపికి యోర్పుననున్న ర —————

ఉత్తరభాగము.

(౨౫౯)

౨ ఈదినమందే గంగా పూజ సేయువారికి భుక్తిమక్తి ఫలపాపై
ప్రియగును. కా ౨౭ అ.

౧౯ జ్యేష్ఠ శుకరకి-జ్యేష్ఠేశ్వరయాత్ర శనజన్మపాపనివృత్తిఫలము
పునర్జన్మనివృత్తియుగగును- కా- ౬౩ అ- భూశబ్దేరవః హుమ్లా.

౨౦. జ్యేష్ఠ శు ౧౫ కి- గంగాపాగరయాత్ర సర్వతీర్థస్నానఫలపాపై
దము. కా ౬౯ అ.

౨ అసీసంగమమందు త్రివిగ్రహ పూజనము అసీమాధవ పూజన
ము. అమరేశ్వర పూజనమును గావింతునది.

౨౧. ఆషాఢ శు ౧౮ | ౧౫ కి- ఆషాఢీశ్వరయాత్ర సర్వపాపనివృత్తి
ఫలము. కా ౫౫ అ. మ|| కాశీపురము.

౨౨. ఆషాఢ శు ౧౫ కి. ఘంటాకణ్డతీర్థయాత్రయు.

౨ వ్యాసకూపయాత్రయును. సప్తకోటి కులోద్ధారఫలప్రదము.
కా ౯౭ అ. సప్తసాగర సమీపమందు.

౨౩. శ్రావణ శు ౫ కి. వాసుకీతీర్థయాత్ర.

౧ వాసుకీశ్వరపూజ.

౨ కిరోగట యాత్ర. కిరోగటక పూజ- సర్వాదిభయనివృత్తి
యు- సర్వరోగ నివృత్తియు ఫలము- కా ౬౬ అ. శివరహస్య
ఖంజమందును గలదును గలదు. మ|| వాగకూటవా.

౨౪. కిరోగటక సంగ్రహణమందు- శంఖోద్ధారతీర్థయాత్ర. ద్వార
వతీ తీర్థయాత్రా ఫలప్రదము. కాశీరహస్య ౩ అ.

౨౫. శ్రావణ శుక్లసోమ వారమందు- కేదారయాత్రయు రహివారమం
దువుద్ధానాశయాత్రయు. భోమవారమందు. కామాక్షియాత్రయు.
అభీష్ట సిద్ధిప్రదములు. అనికాశీకేదారమాహాత్మ్యమందున్నది.

౨౬. శ్రావణ శు ౧౮ కి- అదినుహదేవయాత్ర సేయునది. ఇవేవిత్రా
ర్పణము- శ్రీ త్రైలోక్య స్థితినివలెంగ పూజా ఫలప్రదము. పునః

న్యసి వృత్తిఫల ప్రదంబునగును. — — — — —

కా ౬౯ అ. త్రిలోచన సమీపమందు. — — — — —

౨౭. భాద్రపద బ ౩ కు. విశాలతీర్థయాత్ర-విశాలాక్షి పూజయ-కాశీ
వాసు ఫలప్రదము- విశాలభనప్రాప్తి కారణంబునగు. కా ౭౦ అ
ము|| మీరఘాట్. — — — — —

౨౮ భాద్రపద బ ౮ కి. ఆదికేశవ సమీపస్థిత లక్ష్మీయాత్ర. సర్వరోగనాశ
న ఫలప్రదము. సుకందపురాణము. — — — — —

౨౯. భాద్రపద బ ౩౦ కు. శిష్టాచారప్రాప్తిమైన. గ. పావమోచన- ౨.
ముణమోచన- ౩. కపాలమోచన, ౪ కులస్తంభ, ౫ వైతరిణీనా
మక పంచతీర్థయాత్ర సేయునది. సర్వఫలప్రదము. అనగా. ...
చాపవిముక్తి. ముణవిముక్తి, బ్రహ్మహత్యా విముక్తి, కులస్తంభవిము
క్తి, నరకవిముక్తి, మొదలైన యెల్లఫలముల నిచ్చుననుట. — —
ఇదే పంచపుష్కరిణి యాత్రయనియు. దీనికి భైరవయాత్రనా
భయ నివృత్తి ఫలమనియు. కా ౭౭ అ. ఉన్నది. — — — —
లాట్ భైరవ సమీపమందు. — — — — —

౩౦. భాద్రపద శు ౪ కి. ధుంధిరాజాది సకలవినాయకయాత్ర. సకలవి
ఘ్న విశాశప్రదము శివరహస్యమందున్నది. — — — —

౩౧. భాద్రపద శు ౬ కి. లోలారగయాత్ర. కల్పాదియోగయ్యుక్తమై
నవో స్నానదాన పూజలొకల్ప కృతపుణ్య ఫలసిద్ధి కరములగు గ్రం
థాంతరమందున్నది. మ|| భద్రానీ. — — — —

౩౨. భాద్రపద శు ౮ కి. సూర్యకుండ సమీపస్థిత లక్ష్మీయాత్ర దారిద్ర్య
నాశకరము. కాశీఖండము. — — — — —

౩౩. భాద్రపద శు ౧౨ కి. శ్రీవిష్ణుపాదోదక తీర్థయాత్ర వామనపూ
జ, ఆదికేశవపూజ, ఇష్టఫల ప్రదములు. — — — —

౩౪. భాద్రపద శు ౧౫ క్తి—

౧. కలస్తంభయాత్ర- యాయాత్రయును, అష్టాదన్నదానంబోన
ర్బుటయును, రుద్రపిశాచత్వభైరవయాతనలను దొలగించుట
యేకాక, పరలోకమందు శ్రుద్బాధంగూడ సశింపజేయును.

కా ౧౦౦౮- లాట్ భైరవసమీపమందు.

౨. పూర్వాభాద్రా నక్షత్రయుక్త పౌర్ణమియయ్యేనేని అష్టాదు,
ఆశ్వినేశ్వరయాత్ర సేయవలయును- అశ్వమేధయాగ ఫలసిద్ధి
యగును, అని లింగపురాణమందున్నది.

౩౫. ఆశ్వయుజబ ౨, ౩ లకు లలితా దేవీయాత్ర, సాభాగ్యాది వాంఛిత
ఫలప్రదము. కా ౧౦౮- మ॥ లలితాఘాట్.

౩౬. ఆశ్వయుజబ ౫ కి సూర్యకుండసమీపస్థితలక్ష్మీయాత్ర సేయుటయు
శిష్టాచారముగానున్నది. అది భాద్రపద శు ౫ మి మొదలు నేటివ
ఱకు ౧౬ దినములును యాత్రాదినములే—పూర్వోక్త ఫలమే.

౩౭. పితృపక్షమందు, పితృకుండ మాతృకుండ యాత్రయు- పితృశ్వర
మాతృకాదేవీ యాత్రయు- పిత్రాది ఋణవిముక్తి ఫలప్రదంబులు.
పితృకుండము- ప్రసిద్ధము. కా ౯౭ అ. — — —

౩౮. ఆశ్వయుజ శు ౧ మొదలు ౯ మి వఱకు నవరాత్రములలో దుర్గా
యాత్ర సేయునది. సుగతియు, విఘ్నశాంతియు, ఫలము.

౨ దుర్గాకుండ, దుర్గావినాయక యాత్రయు, నవదుర్గా
యాత్రయు, నవజన్మకృతపాపనివృత్తి ఫలప్రదములు. కా ౧౨౨.
మ॥ దుర్గాకుండ స్థలములో. — — —

౩ మఠియు నీ నవరాత్రములలోనే, ధర్మేశ్వర సమీపస్థిత విశ్వ
భాహుకా (విశ్వభుజా) దేవీయాత్ర, సకల మనోరథసిద్ధి
కరము. కా ౧౦౮ అ- మ॥ ధర్మ కూపస్థలములు. —

౪ నవరాత్రములలోగాని- ప్రతిమాసకృష్ణ చతుర్థానికి కాని- చతు

ప్రప్తియోగీ నీయాత్ర ఆవమాపిమ్మ నివృత్తిఫలప్రదము. కా-

౪౫ అ. శ్రీరాణామహల్. — — — —

౩౯. ఆశ్వయుజ శు ౫ కి. లలితాయాత్ర, శిష్టాచార ప్రాప్తము. ...

౪౦. ఆశ్వయుజ శు ౮ కి. శ్రీమదన్నపూర్ణాయాత్ర. ఇష్టసిద్ధిప్రదము.

కాశీఖండము. — — — —

౨ చతుస్సాగరకూపసమీపస్థితమహామండాయాత్ర. లక్ష్మీరము.

౩ ఈ దినమందే వృషభధ్వజసమీపస్థిత చాచేశ్వరీయాత్ర. కా

శీవానందాప్రి ప్రదము- కాశీఖండము. — — — —

౪౧. కాత్తికములో- పంచగంగా తీర్థయాత్ర. చిందుమాధవ పూజ.

హేమదానము- శతవమాకృతతపః పుణ్యఫలప్రదము. కా ౫౯ అ.

పంచగంగాఘాట్. — — — —

౪౨. కాత్తిక శు ౨౫- యమధమేశ్వర యాత్ర. శిష్టాచారప్రాప్తము.

౪౩. కాత్తిక శు ౮ కి. ధమేశ్వరయాత్ర- సర్వధమాకృత పుణ్యఫ

లప్రదము మోక్షపాప్రదము- కా ౭౮ అ. మః మీరఘాట్.

౪౪. కాత్తిక శు ౧౪ శ్రీవిశ్వేశ్వర యాత్ర. భుక్తి ముక్తి ఫలప్రదము.

ఈ దినమందు శ్రీవిశ్వేశ్వర ప్రతిష్ఠాదశనాథకమై వైకుంఠము

నుండి శ్రీవిష్ణుమూర్తి శ్రీ కాశీక్షేత్రమునకు వచ్చినందువలన దా

నికి వైకుంఠవతుర్దశియని పేరువచ్చినది- కా ౨౧ అ. మః జ్ఞానవాపి

౪౫. మార్గశీర్ష శు ౭, బ౮- ఆదివారయోగమైనప్పుడు, లేక- కేవలరవి

వారమందైనను, లోలారకాయాత్ర సేయవలయును, సర్వరోగ

నాశనమగును- ఆవర్ణకృతపాప నివృత్తియునగును, కా ౬౭ అ. భద్రై

నీమహల్లా. — — — —

౪౬. మార్గశీర్ష శు ౮ కి. కాలభైరవయాత్ర — అజన్మ పాపనాశనమగు

ను, కలికాలదోష నివృత్తియునగును, ఇదే కాలకూప కాలభైరవ

యాశ్రయనియు నందురు, కా ౩౧౮- కాలభైరమహల్లా.

౪౬. మార్గశీర్ష శు ౧౧కి- ఉపవాసజాగరణ పూర్వకముగా కాలమాధ
వయాత్ర సేయునది. కలికాలభయ నివృత్తియేకాక- యమరాజద
శాసము కామందుటయు, ఫలంబులగును- కా ౬౧౮ కాలభైరవ
మహల్లా. — — — — — ... — ...

౪౭. మార్గశీర్ష శు ౧౧ మొదలు ౧౫మి పర్యంతము వరణాసంగమ స్థల
ములోనున్న పాదోదకతీర్థయాత్ర, గంధర్వపదపాప్రీతికారణమని
నందిపురాణమందున్నది. — — — — — ... — — — —

౪౮. మార్గశీర్ష శు ౧౪కి-
౧. పిశాచమోచన తీర్థయాత్రయు,
౨. కపర్దీశ్వరయాత్రయు,
౩. జలాంతర్గతమృత్తికానిమోసనంబును చేయువారికి వరలోక
మందు తృప్తిపాదధానములుగదనియు- తీర్థప్రతిగ్రహదోషనివృత్తియ
గుననియు, గ్రంథాంతరమందును- కా ౫౪౮ ఉన్నది. ము॥ లో
టాభంటాతలావ్. — — — — —

౫౦. మార్గశీర్ష శు ౧౫కి- భృగుకేశవయాత్ర సంపారరోగ నివృత్తిఫల
ము- కా ౬౧౮ — — — — —
౨ ఈ దినమందే నగర వ్రేదక్షిణయాత్రయు జేయునది- అదేఫల
ము, కా ౬౧౮- ము॥ గోలాఘాట్. — — — — —

౫౧. పాషమాసములో- రవివారమందు, నరనారాయణయాత్రయు-
నరనారాయణ తీర్థస్నానంబును గావించినవారికి బదరికాశ్రమతీ
ర్థయాత్రామృత్యుఫలసిద్ధియగును- కా ౪౭౮- ము॥ అలయిపూర్

౫౨. పాషమాసములోని నాలుగదిత్యవారములయందును, కర్కరీకుం
డయాత్రయు- ఉత్తరార్కయాత్రయు- జేయవలయును- కాశీవాస

పాస్తిఫలించును- అని కాశీఖండములోనున్నది. — — —

౫౩. పాషశు ౭ శు ౨ లకు- అగస్త్యకుండ సమీపమందు సువిధీశ్వరయ్యా
త్రసేయవలయును ఏకోనవింశతిజన్మహాకిని నివృత్తియగును- అని
నందిపురాణములోనున్నది. — — —

౫౪. మాఘశు రకి- గభస్తీశ్వరసమీపమందు ముఖపర్యేషణం కాదేవీ
యాత్ర, సారాహారజాగరణ పూర్వకముగా జేసినవారికి మహాసా
భాగ్య పాస్తియగునని లింగపురాణమందున్నది. — — —

౫౫. మాఘశు రకి ధుంధీరాజగణపతి మహాయాత్రలో ధవళనిలలడ్డు
కలతోనచ్చించి తప్త్రపాదమును భక్షింపవలయును- వాంఛితఫల
సీద్ధియగును- కాగి ౭౭— విశ్వేశ్వరమహల్లే. — — —

౫౬. మాఘశు రకి- లోలార్యయాత్ర, సప్తజన్మపాపనివృత్తి ఫలము
నిచ్చును. — — —

౧. ఈదినమండే రవివాసరయోగము గల్గెనేని అదికేశవసమీప
మందు- కేశవాదిత్యయాత్ర సేయునది- సప్తజన్మజీతపాప
నివృత్తియగును. — — —

౨. ఈదినమండే ద్వాదశాదిత్యయాత్ర సేయునది. అదేఫలము-
అని శివరస్యమందున్నది. — — —

౫౭. మాఘ మాసములో- ప్రయోగతీర్థ, ప్రయోగమాధవ, ప్రయోగే
శ్వరయాత్రలు, ప్రయోగస్నానతుల్య ఫలప్రదములు కాగి ౧౭—
మ॥ దశాశ్వమేధములో... ..

౫౮. మాఘబ రకి- వక్రతుండయాత్ర, మోదకదానము, ఆవర్ణః స్నాని
వృత్తిఫలము- కాగి ౧౦౭ బడగేశవమహల్లా.

౫౯. మాఘబ రకి- అవిముక్తేశ్వరయాత్ర- కాశీవాసఫలప్రదము- కా
గి ౧౭— విశ్వేశ్వరమహల్లే.

ఉత్తరభాగము.

ఫాల్గుణ బ ౧౪ కి. రత్నేశ్వరయ్యాయిత్ర. (స్త్రీ)రత్నాది ప్రాప్తికరము.

కా ౬౭ అ. వృద్ధకా భేష్వరమహర్షి.

౧ ఈశివరాత్రిదినమందే. పీఠికేశవయ్యాయిత్ర. అవిముక్తేశ్వరయ్యాయిత్ర. కృత్తివాసేశ్వరయ్యాయిత్ర. మోక్షిపాప్తహేతువులగు కాశీ ఖండ నందివాణములయందున్నది.

౨ ఈ దినమందే హంగు తీర్థ కృత్తివాసేశ్వరయ్యాయిత్ర సర్వధర్మఫలప్రదము. కా ౬౮ అ.

ఫాల్గుణ శు ౧౫ కి. వైమికారణ్య తీర్థ య్యాయిత్ర సేయవలయును.

సర్వఫలప్రదము. కా ౬౯ అ. ధుంధీరాజోద్ధరస్థలము. — —

౧ ఈదినమందే. దాతభ్యేశ్వరయ్యాయిత్ర, సహస్రజ్యోతిష్తోమ ఫలప్రాప్తిహేతువు అని సనత్కుమార సహితయందున్నది.

ఇది వాసికయ్యక్కాకమము.

(ఇదిగాక తిథివారియొగియిత్రలుం గూడగల వెల్లెన్నను.)

౧ పుణిమాస చతుర్దశికి చతుర్దశమహాలింగయ్యాయిత్ర, కృష్ణప్రతిపదాదిగా చతుర్దశి పర్యంతము చేయవలయును. సర్వకామనా సిద్ధియగును. కా ౭౦ అ. — —

౨ పుణిమాస ద్వాదశీయందు. కాశీదేవీయ్యాయిత్ర. కాశీవాస ఫలప్రదము. కా ౭౧ అ. మ|| లలితాఘోషే.

౩ పుణిమాసామావాస్యయందు. చంద్రహాసయ్యాయిత్ర. భుక్తిముక్తి ఫలప్రదము. కా ౭౨ అ. సీతేశ్వరీ మహర్షి.

౪ పుణిమాస రవివారమందు. లోలార్య య్యాయిత్ర సర్వరోగ నివృత్తిఫలప్రదము. కా ౭౩ అ.

౫ పుణిమాసారమందు. అరవిందయ్యాయిత్ర ఆరోగ్యప్రదము.

కా ౭౪ అ.

౬ ప్రతి రవివారమును కరుణేశ్వరయాత్ర. కాశీవాస ఫలప్ర
దము కా ౯౮ అ. త్రిసంధ్యేశ్వర మహల్లా

౭ భౌమ చతుర్థియందు- అంగారేశ్వరయాత్ర. గృహ బాధ ని
వృత్తి ఫలప్రదము. కా ౧౭ అ. ఆత్మపీఠేశ్వరమహల్లా.

౮ బుధవారమును. బుధాష్టమీ యోగమును. ఒ భేశ్వర
యాత్ర- సుబుద్ధి ప్రదము. కా ౧౫ అ. సంకటానుహర్త.

౯ గురుపువ్య యోగమును- బృహస్పతీశ్వరయాత్ర- వాహన
తక్కివృత్తిఫలప్రదము. కా ౧౮ అ- అచ్చలనే. — — —

౧౦ శుక్రవారమును- శుక్రేశ్వరయాత్ర సుసంతాన ఫలప్రదము.
కా ౧౬ అ- మః కాలికాగర్భ. — — —

౧౧ శనివారమును శనిశ్చేశ్వరేశ్వరయాత్ర. శనిబాధనివృత్తి ప్రద
ము- కా ౧౭ అ. విశ్వేశ్వర చక్షిణ దిగున. — —

౧౨ అనిష్టాష్టమియందు- గురుపువ్య వృశిపాదయోగము సంభ
వించునప్పుడు జ్ఞానవాపీయాత్ర. సేయునది. కొటిగయ్యకొ
ద్ద ఫలసిద్ధియగును. కా ౩౩ అ.

౧౩ అద్వాదశతుర్దశీ యోగమును- రుద్రావాసయాత్ర కోటి
లింగారాధన ఫలప్రదము. కా ౯౭ అ మాంసతీర్థమహల్లా.

౧౪ అశ్టవాసాభౌమవార యోగమును. కేశవరతీర్థమును
శ్రాద్ధము జరిగించునది. ఏకోత్తరక్షణాద్ధారఫలసిద్ధి. కా ౭౭ అ.

౧౫ భౌమచతుర్థియందు భరణీ నక్షత్రయోగము సంభవించిన
ప్పుడు యమతీర్థమును శ్రాద్ధమొనరించునది. గయ్యశ్రాద్ధ
ఫలప్రదము కా ౫౧ అ. — — —

౧౬ భౌమాష్టమికి- భైరవతీర్థస్నానము. భైరవపూజనము. కలి
కాలభయనివృత్తి. ప్రాప్తిఫలము- కా ౮౮ అ- కాలభైరవమహల్లా

౧౭. అమా సోనువారమందు కపిలధారా తీర్థముందు శ్రాద్ధమొనరిం
చిన వారికి గయశ్రాద్ధ శుభము గల్గును. కా ౬౨౭. —
౧౮. అమాసోనువారమందు, చంద్ర కూపమందు శ్రాద్ధము జరిగిందిన
చో గయశ్రాద్ధ ఫలముబును. ఋత్రయ మోచగము నగును.
ముక్తికేకూరును. కా ౧౪౭. — — — —
౧౯. శనినివోనమందు. ద్వితీయ కామేశ్వరయత్ర - కామకృష్ణ పావ
సప్త త్రిపదము. కా ౧౮౭. చుట్టోదరి హహ్లా. — — —
౨౦. సింహమందుగుడుమండుగా. శ్రీ. బకేశ్వరయత్ర, గోదావరీయా
త్రాఫలనిధిగము కా ౬౮౭. శ్రీంధాంతరమందు పశేషక ఫల
దు గుడాలియగుహహ్లా. — — — —
౨౧. పత్రికూసనమియందు, శ్రీ కాశిలో సేతుబంధనరామేశ్వరయా
త్ర సేతువలయును. సర్వస్థిపదము. కా ౬౯౭. మహల్లే. మాన
మంజులహాట్. — — — —

ఇవి లిఖి నారయోగ యాత్రలు.

ఇలియ కాక శ్రీ కాశిలో నుత్తరదిగ్యాత్రలు, దక్షిణదిగ్యాత్రలు,
పెనుగన్నవి. తత్తన్నానుష్ఠల నిగూఢపూర్వకంబుగా వ్రాసినచో గ్రం
థము విస్తరించునని సంతయుంది యితతో ముగింపబడినది. వలయు
వాను, కాశీయాత్రాప్ర కాశిక, కాశీదర్శనము, కాశీరహస్యము, మొద
లైనగ్రంథములుమాచి యానందించెదరని నమ్మినారము.

(శ్రీ కాశీధ్యానము.)

—* కాశీ ఖండములయందు. *—

- ౧ భూమిప్రాపనయాత్ర భూస్థి దివతోపునై పరధస్థాపియా.
యాబద్ధాభవిముక్తి దామ్యురమృతంయస్సాం మృతాజంతవః
యానిత్యంబ్రజగత్పవిత్రతటిని తీరేషురైస్సేవ్యతే ।
సా కాశీత్రపురాని రాజనగరి పాయాదపాయాగతే ॥

- ౨ శ్రీశాస్త్రిశామునైనానామి హయమపయశ్చాపిలోకే పతన్తి శ్చి
 ప్రియశ్చామునైతియ మభిలషతాంయాద్య శాపశ్చాపిన్ద్రీ సాక్షాత్ప్రి
 శ్చైవ్యరస్యభిభవన మహ తాయాన్యతారాజధాని రహా కాశీసకా
 శీవతుసాతకరీ భుక్తమయ్యయేతి॥ — — — — —
- ౩ శ్యామోదరవల్లీ నుతిరుణమూర్తిధానావరం హస్తాభ్యామి
 యులదవిశ్వజనో పద్యే సాగీరుతే॥ యస్మిన్ప్రక్షరణం శాపన
 శయ్యకణితా సంస్కృతా॥ యస్మిన్ప్రప్తౌనృభిరాత్మశాన్తిమహాలం
 ద్యాద్యుపంకా॥ కాశీరహస్యే గం అధ్యాయే॥ — — — — —

— — — — —
 త్రి గంగాధ్యాయము॥ కా ౩౨ అ॥

- ౧ చతుర్గుజాం విశతాగ్రం చ॥ నదినదని పవిత్రం॥ లావణ్యస్పృశిన్య
 ౨ స్త్రీ సుశీలదా త్రయష్టికామ్॥ ౨౬॥ పూజా కుంభ సీతాంబుజ
 పరదాభయసత్కారం॥ తతోధ్యాయేత్సునోమ్యాచరణంద్రాయు
 ౩ తే సమపబం॥ ౨౭॥ చామరైర్విభృతానాంతం శ్రేణి
 ౪ పశోభితాం సుధాప్లాపితిగూప్తస్తాం॥ దివ్యగంధాయలేపనం॥ ౨౮॥
 త్రైలోక్యపూజితపదాం॥ దేవపాభిరభిష్టుతామ్॥

శ్రీ మణికణికాధ్యాయము॥ కా ౬౦ ల॥

- ౧ చక్రపుమూరిశోభేన॥ భ్యాశాభూత్మణికిణికా॥ రువరాచంపాన్మృజ్య
 లలనాహుపధారిణీ॥
- ౨ పద్మక్షరూపిణీ తత్ర॥ మృదుఃప్రిమణికిణికా॥ తస్మాదూవంశాన్మృ
 మి భక్తినాంశుభదంపరం॥
- ౩ యదాపిధ్యాయతః పుంభే॥ రామశాసన్తసంధ్యుగః॥ పద్మక్షరూపిణీ
 నేపీ దృశ్యతేమణికిణికా॥
- ౪ చతుర్గుజావిశాలాక్షీ॥ స్ఫురద్భ్యులపిలశచనా॥ పద్మక్షరూపిణీ
 పద్మక్షరూపిణీ॥

ఉత్తర భాగము.

(౨౬౯.)

౫ ఇందివరవతీంవూలాం దధతదక్షిణేకరే । వరోద్ధృతకరేసప్యే । మా
తులుంగ ఫలంశుభమ్॥

౬ కుమారీయాపిణీ నిత్యం । నిత్యంద్వాదశవాషికీ । శుద్ధస్థితికకౌంతి
శ్చ । సునీలస్నిగ్ధమూఢాబా॥

౭ జీవప్రవాళమాణిక్య రమణీయరదచ్చదా । ప్రత్యగ్రకేతకీ పుష్ప । లస
ద్భ్రుల్లమస్తకా॥

౮ సర్వాంగముక్తాభరణా । చంద్రకాంత్యం శుకావృతా । పుండరీక మ
యీంవూలాం । సశ్రీకాంబిభ్రతీహృది ॥ — — — — —

౯ ధ్యాతవ్యాసేనిరూపేణ ముముక్షుభిరహర్షితం । నిర్వాణలక్ష్మీభవనం ।
శ్రీమతిమణిక్యైకా॥ — — — — —

శ్రీవిశ్వేశ్వరలింగాత్మక స్వరూపధ్యావము. కా ౩౩౩౨.

౧ సర్వేషామేవలింగానాం । మూర్తిత్వంకృత్రివాససం । ఓంకారేకశ్శిఖా
జ్ఞేయా । లోచనానిత్రిలోచనః॥ — — — — —

౨ గోకర్ణభారభూలేశౌ । తతః శాపరికీతితౌ । మధ్యేశమణిక్యైశౌ ।
ద్వాకరా దక్షిణేశరా॥ — — — — —

౩ కాళేశ్వరకపడేశౌ । చరణావతి నిమలా । జ్యేష్ఠేశ్వరోనితంబత్స
నా భిర్వైశాధ్యమేశ్వరః॥ — — — — —

౪ కవచోస్యనుహాచేష । శ్శిఖాభూషాశ్రుతీశ్వరః । చంద్రచోహృదయంత
స్య । అక్షావీరేశ్వరఃపరం॥ — — — — —

౫ లింగంతస్యశుకేదార । శ్శుక్రంశుక్రేశ్వరంవచః । చంద్రానితం లింగా
న । పరఃకోటిశతానివ॥ — — — — —

౬ జ్ఞేయస్సనిఖలోమాన । వపుషోభూషణాన్యపి । ద్వాదశేతౌ దక్షిణోహ
స్తవ । నిత్యనిర్వాణదాహితౌ॥ — — — — —

౭ జంతూనామాభయందత్వా । పతతాంతమోహసాగరే॥ — — — — —

—* కాశీమృతిమోక్షప్రమాణ వచనము. *

కాశీ ఖండమునందు.

- ౧ బ్రహ్మజ్ఞానేనముచ్యంలే। నాన్యధాజంతవః క్వచిత్ । బ్రహ్మజ్ఞానంతదే
వాహం। కాశీసంస్థిత ఖాగినాం॥౧॥దిశామితారకంప్రాంతే। ముచ్యం
లేతేన తత్త్వణాత్ ॥ — — — —

మర్త్యపురాణమందు.

- ౨ ఏకపవ ప్రభావోస్తి। యేత్రస్యాస్యవరాననే । ఏకేన జన్మనాదేవి
మోక్షంప్రాప్సవ్యంశ్యవత్తమం॥ — — — —

వర్తపురాణమందు.

- ౩ తీర్థాంతరాణియేత్రాణిముక్తిపుర్యశ్చనారద। అంతఃకరణసంశుద్ధిం
జనయంతిన సంశయః । వారాణస్యపిదేవహీనః । తాదృశ్యేవపరంతు
సా ప్రకాశయతి బ్రహ్మైక్యం। తారకస్యోపదేశతః॥ — —

తారకమనగా ప్రణవమనే యేర్పడినది.

కాశీ ఖండముందు.

- ౪ అనిలోన్మృగనాభిరేణుగంధై। రథికాశిప్రణవోపదేశకాలేహరతేమర
ణశ్రీమంసరాణాం। హరవామాధాకుచోత్తరీయ జన్మా॥ —

కాశీ ఖండముందు.

- ౫ ఉత్తరందక్షిణంవాపి। అయనం నవిచారయేత్ । సర్వోప్యస్య శుభః
కాలో। హ్యవిముక్తేమిరియేతయః॥ — — — —

సనత్కుమార సంహితయందు.

- ౬ రథ్యాంతరేమూత్రాపురిషయోర్వా। చండాలశేత్కన్యధవాస్తశానే।
కృతప్రయతోప్యకృతప్రయతోప్య । దేహవసానేలభ లేవమోక్షం॥ —

పర్వపురాణమందు.

- ౭ భూమాజలేంతరియేవా। యత్ర క్వాపిమృతోద్విజ। బ్రహ్మతైకత్వమా
పోతి। కాశీశ కి రుదాహితా॥ — — — —

సామ్యమునాత్రమపినాస్తి మమాస్మదేష్టికాః స్థానేసురేశ్వరిమృతస్య
సయాత్రముక్తిః భూమా జలేవియతివాశు చిమగ్ధతోవా సర్వాగ్నిద
స్యపఽభిర్నిహతస్యజంతోః ॥

చతుర్విధమైన కాశీలో స్థలభేదమువలన ముక్తిభేద

ముగ్గునని పర్వపురాణమందున్నది యెట్లన్నను.

౮ చతుర్విధేషితే తేన్ ప్రమీతోగర్భయంతనాం నప్రాప్నోతి ముని
శ్రేష్ఠాః పశేషాయామిమిషః ॥

౧ కాశ్యోన్మృశస్తు సాలాశ్చం సాత్రాత్పాప్నోతిమానవః తతస్స
రూపతాన్యం తతస్సాన్నిధ్యమేవచ తతోబ్రహ్మైకతాన్యం
తి నపరావర్తతేపునః ॥

౨ వారాణస్యాన్మృతోజంతు సాత్రాత్పాహుష్యమశ్నుతే తతస్సా
న్నిధ్యమాన్యం తతోబ్రహ్మైకతామిన్యత్ ॥

౩ అవిముక్తేవిపన్నస్తు సాత్రాత్పాన్నిధ్యమోపున్యూత్ తతశ్చిదా
నందమయో బ్రహ్మణ్యేవ చలీయతే ॥

౪ అంతర్గతే విపన్నస్తు సాత్రాద్బ్రహ్మణ్యకోభవేత్ సలోకతాం
చ సారూప్యం సాన్యధ్యం చాపిసత్తమాః కల్పంకల్పమవాప్నోతి
తతోబ్రహ్మణ్యకోభవేత్ ॥ — — — —

కాశీఖండమందు.

౯ కాశీప్రాప్తిరయంయోగః కాశీప్రాప్తిరిదంతపః కాశీప్రాప్తిదిదం
దానం కాశీప్రాప్తిశ్చైకతా ॥ — — — —

అని యిట్లు బహుగా నిరూపింపబడియున్నది. ఇందునుగురించి శ్రుతి
వాగ్దేయములును పెక్కు గలవుగాని యిది తెలుగుగావున మదాహరింప మై
తిమి. — — — —

కలియుగంబున గంగాతీర్థమేతీర్థమని కూమర

పురాణముందున్నది.

౧ కృతేసర్వత్రతీర్థాని త్రేతాయాంపుష్కరంపరం । ద్వాపరేశుకు
రుక్షేత్రే ॥ కలౌగంగైవకేవలం ॥ — — — —

౨ జ్ఞానంబుతెమోక్షహేతు । స్త్రీతాయాంతచ్చవైతపః । ద్వాపరతె
చయజ్ఞాశ్చ । కలౌగంగైవకేవలం ॥ — — — —
అన్యోద్దేశకర్తవ్యగంగాదిస్నానవిధి.

౩ మాతరంపితరంజాయాం । భాతరంసుహృదంగురుం । యముద్దిశ్యని
మజ్జేత । సోష్టమాంశంలభేతవై ॥ — — — —
ప్రకారాంతరము.

౪ కుశప్రతికృతింకృత్వా తీర్థవారిణిమజ్జయేత్ । మజ్జయేత్తయమద్దిశ్య
సోష్టమాంశంలభేతవై ॥ — — — —
(అందునుగురించిన పురాణమంత్రము.)

౫ కుశోనికుశపుత్రోసి । బ్రహ్మణానిర్దితఃపురా । త్వయిష్టాశాసనా
తో । యస్యేదంగంధిబంధనం ॥ — — — —
అహలారాత్రనివాస త్రిరాత్రనివాస

నిశ్యనివాస- ఫలములు సుగ్రందపురాణమందు.

౬ అహలారాత్రంస్థిత్యాభవతి సుకృతీపావరహిత । స్త్రిరాత్రంయస్తి
ష్టేత్యఖిలుసుఖమోక్షైకనిలయః । నివాసంయకుర్వ్యుర్వి తతః కిణారా
నుగుణితం । సతేధర్మ్యానఃప్రసరపి భవభాగ్విసంజయః ॥ — —

౭ మాసమేకంవసేద్యస్త్రు లఘ్వహారోజితేంద్రియః । సంస్కృతేనప్ర
తందీర్ఘం । దివ్యంపాశుపతధనుహతీజన్యమృత్యుభయంతీర్త్య । సంగా
తపరమాంగతిం ॥ — — — —

౮ బహుకాలముపితృత్వాపి । నియతేంద్రియమానసః । యద్యత్ప్రతీప

- ద్యేనః సైవయో గాచ్ఛుచిస్మి తే॥ సోపిస్వగ్గః సుఖంభుక్త్వా॥ భూత్వా
క్షీరపశ్వరః॥ పునఃకాశీమవాప్యార్యే॥ వింజేన్నశ్రేయి సంపరమ్॥
- ౯ లతాకాపితరుఃకోపి॥ కాశ్యాన శ్చర్యదంపతీ॥ సాచాపణ్ణానచస్థాణు
దణదా తేవాంభితఃఫలమ్॥ — — — — —
- ౧౦ యస్తుపశ్వేశ్వరిందృష్ట్యహ్యన్యత్రాపివిపద్యతే తస్యజన్మాంతరేమా
క్షో॥ భవత్యేచనసంశయః॥ — — — — —
- ౧౧ అన్యాయముక్తితేనాగ్నిః॥ కాశీప్రాప్తికరాణిహి॥ కాశీప్రాప్యము
చ్యంతే॥ నాన్యధాభీధఃకోటిభిః॥ — — — — —
- ౧౨ పరీయాగాదవ్యంముక్తం॥ తీర్థరాజాద్విశేష్యతే॥ యథాపిముక్తాని
ర్వాణా॥ నతథాక్వాప్యసంశయమ్॥ — — — — —
- ౧౩ తథాగ్ని సర్వాణామరశ్చసర్వా॥ ప్రథాశివస్యాయతనాపవష్టిః॥ న
ద్యోనగాస్ససరస్వాగరాశ్చ॥ దేవాస్సమస్తామునయశ్చసర్వే॥ వసంతి
కాశ్యాంసతతంస్త్వశుద్ధయే॥ విశ్వేశ్వరస్యాచ్ఛతముక్తిజన్మనః॥ —
- ౧౪ ప్రసంగతోపియన్నేత్రవిధమానందకాననం॥ జాతంతేత్రినజాయం
తే॥ నేత్రేర్థాపిశ్చకాననం॥ — — — — —
- అగ్నియిత్యాది మహిమలు పెక్కుగలవు. — — — — —

శ్రీకాశీలో సర్వదాదూరకెడు పక్వాన్నాదుల పేర్లు.

౧ స్నానీ.	౨ మలాయపూరి.
౨ కనోరీ.	౩ మాల పువ్వా.
౩ మోయిహార్ కనోరీ.	౪ కీర్.
౪ కడీ.	౧౦ కేసరిభాత్.
౫ పులూరీ.	౧౧ లడ్డూ.
౬ పూరిపూరి.	౧౨ జితేపీ

౧౩ ఇచ్చి.	— — — —	౪౦ రావిడి.
౧౪ బొగ్గలమ్మ.	— — — —	౪౧ బాసుంది.
౧౫ దల్ లమ్మ.	— — — —	౪౨ లచ్చేదార్ కోవా.
౧౬ ముద్దలమ్మ.	— — — —	౪౩ ఛేనాబరా.
౧౭ మోలీదూర్ లమ్మ.	— — — —	౪౪ ఖాంబా.
౧౮ మాలాములమ్మ.	— — — —	౪౫ ఖబలా.
౧౯ కోవాలమ్మ.	— — — —	౪౬ ఫేనీ.
౨౦ పాంచమేవాలమ్మ.	— — — —	౪౭ బాలూసాయ్.
౨౧ ఛేదా.	— — — —	౪౮ అక్ బరి.
౨౨ సందీప్.	— — — —	౪౯ టికియా.
౨౩ చంద్రపురి.	— — — —	౫౦ హల్వాసోహా.
౨౪ లాల్ మోహా.	— — — —	౫౧ మైసూర్ పాక్.
౨౫ గులాబీజామ్.	— — — —	౫౨ బుడియా కాకాతా.
౨౬ భిక్షాభిక్షు.	— — — —	౫౩ నాకాకాతాము.
౨౭ గుప్తచుప్.	— — — —	౫౪ మితాసేవ్.
౨౮ మోహాభోగ్.	— — — —	౫౫ భజారి.
౨౯ తాల్ మిస్రీ.	— — — —	౫౬ ఖురూ.
౩౦ రేపుడి.	— — — —	౫౭ ఫీవర్.
౩౧ కడాససాద్.	— — — —	౫౮ నిమ్కేసేవ్.
౩౨ గట్టా.	— — — —	౫౯ నిమ్కేఖుర్తా.
౩౩ గులాబ్ గట్టా.	— — — —	౬౦ నిమ్కేబొంది.
౩౪ కొహడాపాగ్.	— — — —	౬౧ దాల్ మోహ్.
౩౫ యెలాయిచీదానా.	— — — —	౬౨ పకోడి.
౩౬ పోస్తాదానా.	౬౩ ఖురన్.
౩౭ కోవాబర్ఫీ.	౬౪ నిమ్కేపకుడి.
౩౮ గరీబర్ఫీ.	౬౫ హల్వాసుఫ్లూట్.
౩౯ మెయదార్ బర్ఫీ.	— — — —	౬౬ దల్ దల్.

౬౭ బాదామీహల్వా.

౬౮ కకలీహల్వా.

౬౯ సూరకహల్వా.

౭౦ సోం రఖిహహల్వా.

౭౧ సోం మహల్వా.

౭౨ సోం రకండుహల్వా.

౭౩ ఆయాహల్వా.

౭౪ దుససహల్వా.

౭౫ సిం గాఢాహల్వా.

౭౬ అదరిక్ మురబ్బా.

౭౭ ఆంధ్రా మురబ్బా.

౭౮ హరా మురబ్బా.

౭౯ కేళి మురబ్బా.

౮౦ నరంగీ మురబ్బా.

౮౧ కొహలా మురబ్బా.

౮౨ హర్పా రేవుడి మురబ్బా.

౮౩ ఆయ్యురబ్బా.

౮౪ సింజూషర్పత్.

౮౫ నరింగీ వర్పతు.

౮౬ కేళి వర్పతు.

౮౭ కైతా వర్పతు.

౮౮ సహాయాతు వర్పతు.

౮౯ అనారు వర్పతు.

౯౦ బేదానా వర్పతు.

౯౧ సుగంధీ వర్పతు.

౯౨ రతుపురుస్ వర్పతు.

౯౩ గులాబీ వర్పతు.

౯౪ గుల్-ఎ-ద్.

౯౫ అచారు.

౯౬ అమలచారు.

౯౭ ఆంధ్రా అచారు.

౯౮ ఆంధ్రా అచారు.

౯౯ జైరు అచారు.

౧౦౦ సింజూ అచారు.

౧౦౧ నరంగీ అచారు.

౧౦౨ భరాలచారు.

౧౦౩ సతువా.

౧౦౪ గుడ్ ధనియా.

౧౦౫ చబీనా.

౧౦౬ చిడువా.

౧౦౭ లాయీ.

౧౦౮ మాటయేను ఈ మొదలైన

వకాన్తుములు. మికాయాలు, హల్వాలు, మురబ్బాలు, వర్పతులు, ఫలాహారములు, ఊరు గాయలు వగైరాలు ధనులు మొదలు దరిమిలవఱకు నెవ్వరికట్టివెలగలవి వలసినన్ని యెప్పుడును చొరకుచుండును. గొప్ప గొప్పతడలకు (సంతర్పణములకు) సైత మొక్కొక చుకాణదారుడే యిన్ని యుభియ్యగలను.

దశాశ్వశేదఘట్టము మెదలు విందు మాధవఘట్టము దాటువఱకు పట్టణము బహుమందరముగానున్నది. అందు రామఘాటు మొదలు మధ్యాఘాటువఱకు ౫౬ ఘట్టములు లక్ష్మీస్థానములై సకలపదార్థసంపన్నములై యాత్రా యాత్ర జనసమంస్తము గలిగి కన్నులపండువుగా ప్రకాశింపుచున్నవి. సప్తఘామి కాభవనసంపత్తి (ఏడంతస్తుల మేడలసొంపు) ఇందే చూడవలయును. బొంబైలోని మేడలు దారుమయములు, ఇందలి పిళిలానుయములు ఇంతినుభేదము — అనేకయశిశ్వరులు, అనేకకృహస్థులు, మొదలైన నాల్గు వర్గములవారు ముక్తికాములై యిందు నివసించి యానార్దరు.

విరకాలమునుండియు నిందుండెను సిద్ధుడు (అవధూత) సిద్ధిబొందిన మ్రో తత్తుల్యుగా శిలావిగ్రహములు, చిగ్రిపటములు, పాటాగ్రాపులు, పుట్టినచి వెలకుదొరకును.

ఇప్పుడు లోలారగు ఘట్టములో శ్రీ భాస్కరానందస్వామియను పేరుగల యొకయవధూత- దిగంబరుడుగానుంచుండగా- శ్రీ వారితో మేమునుబోయి దశాశ్వము చేసినారము కొన్ని మహావాక్యములతో వారితో సంభాషణంబును జరిగినది. శ్రీ వాకు వారినారాధించిరి వారు శ్రీ వారి యోగ్యతకు సంతసించి యాశీర్వదించిరి.

రాజఘాటుదరిని గంగానదిపైని కట్టినలోహమార్గము మిక్కిలి బిబటువుగాను, సుందరముగాను, కనబడినట్లు వాణియెంచును కనబడలేదు.

ఉపకాలము మొదలు గాఢజామునకు నిండి ఘట్టములయెంచు జూచినను స్నానము నవకాశముగలుగనంత నచ్చెత్తముగల యుండును.

ఇది ముక్తిస్థానముగనుక- మృతకల్పబరములను- త్రైలోనిఘట్టమునకు గొంపోవునపుడు రామనామసత్యహైలగు యంచుంచురు- అట్టిశివములు తలస్తములగునప్పుడు ప్రాజ్ఞులైనయి. తులుస్తైతము ముక్తిసాధక యరవ శరీరము పవిత్రముని దిగ్గనలేది నలుచుండటగలదు.

అటురాత్రులకలతో గుడిపలె నొకపెట్టై రయారు చేసి సిద్ధిబొందిన

యకులశరీరముల నట్టి పెట్టెలయందుండి ప్రైవలకద్వివరణ- సరిగానిన రెండుపడవలసంధియందీ తొలిపెట్టెలనందికట్టి- మనోకాకవట్టు గల గలోనందిగొంపోయి ఆగంగలోనదరు పెట్టెలనదిగవాడుమరు అంతే కాని భగవంతునియెట్లు కనంబడలేదు.

పిపిలికాదిసమస్తప్రాణులకు శ్రీకాశిలో ప్రాణోత్క్రమణవేళన శ్రీవిశ్వేశ్వరుడు కుడిచేతిలో తారకోవడేశం బొనర్చుననియు అట్టియేప్రాణియును ముక్తివాంఛననియు శ్రుతిప్రతీతిహాసపురాణాదులయందున్నది- ఇందునుగురించిని కొన్నిప్రమాణవచనములు మొదలునె వ్రాసియుంటిమిగదా.

కాశీగంగ, కాశీగిర్జాల్యము, కాశీభస్మము, కాశీమృత్తిక, కాశీదిల్పము, ఈదేశమునకు తేగూడదనియు- అట్టిపితృచ్ఛులజ్ఞానాజ్ఞానకృతంతైనచో ప్రయాణాలోభాదిప్రత్యవాయంబులుగలుగుననియు ప్రసిద్ధినిబట్టియాట్రీలు దేశములకు బైలుదేరునపుడు ముందుగానట్టి పితమయ్యుద్ధలేకుండ శోధించుకునియే బయలుదేరుదురు.

చిందుమాధవఘట్టములో బహున్నతములై చాలాచూరముగనంబడకు స్తంభములురెండును బేరంగజేబవెక్కునవాచు శ్రీలింగమాధవస్వామివారి దేవాలయమునుకొట్టి కట్టించినవీ వీరేఘట్టమునుబట్టి చిందుమాధవ స్తంభములందురు.

బుడువామంగలిలో ప్లవోత్సవముకాదు సాయంకాలమందు శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు, శ్రీవిజయనగరపు మహారాజావారు, పడవతెక్కిగంగలో విహరింపుచు గంగలో రాత్రియనేకములైన పడవలలో సుమర్దముచేత తమపడవలురెండును కలసిసంచున శ్రీవిజయనగరపు మహారాజావారు అప్పటికి శ్రీకాశీమహారాజావారి పడవమీదనుండియున్నను శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారిని చూచినతోడనే వీరిపడవమీదికి చప్పునవచ్చి వీరినిత

మా పడవమీదికి తోడ్చుకొనిపోయి మాచుండి కొంతసేపును చచ్చటించి- ఆ పిచ్చట యెవరిబసకు వారువిచ్చేసిరి.—ఆ నాడు పడవయెక్కినది మొదలు విడచువటకును శ్రీవారు గంగావీతిగా వెలిగించిన కప్పురపుటారతు లిన్నిన్నియనరానివై ప్రకాశించినవి.

శ్రీకాశిలో- యిక్కడితోను రాగితోను- రాగియిత్తడి జోడించినరేకు లతోను- తయారు చేసిన పాత్రలు- అనగా గిండిలు- గగరాలు- అన్నపూ ణాలు భాగీరథులు విశ్వేశ్వరములు- గంగాజమునలు- గంగాసాగరము లు మొదలైన పేర్లు- లపాత్రలు- తబుకలు- వగైరామణికొన్ని వింతలం తవస్తువులు, బణారసుబట్టలు, శొలువులు, రత్నాలంకారములు, పుస్తకములు, రుక్మాక్షులు, ఉత్తరయజ్ఞోపవీతములు, సాలగ్రామములు, దేవతాప్రతిమ లువగైరా బహుపదార్థములు వలసినన్ని తగినవెలకు దొరకుచుండును.

కాశీయాత్రకుబోవువారు కాశిలో ప్రవేశించినది మొదలు దశానమున కుబోవువటకు దినమునకొకటిచా॥ గవ్వలుపట్టుకునిపోయి శ్రీవనదుర్గాప్రాంత నాంచున్న కాడీబాయిగుడిలో పడవేయుట యొక యాచారముగాను న్నిందున పెక్కుండ్రులైన కాలింపుచుందురు.

వనదుర్గాదశానమునకు బోవునప్పుడు- ఆచెంతనేయున్న యండ్లలో నెనగలు పఠానగింజలు వగైరాలు కొని గుడిదర్వాజాయొద్ద పారబోసి లోపలికిపోయి రావలయునుగాని లేనిపక్షమందు కోతులు మిగులకీరోధింపుచుండును

శ్రీకాశిలో శక్తికొలది యాత్రలుగావించి యొకనాడు పడవెక్కిం దా బయలుదేరి వ్యాసకాశిలోనున్న శ్రీకాశీమహారాజావారికొలది లోకి గింగిచెంతనున్న పడమరదర్వాజాగుండాపోయి లింగాకారముగానున్న శ్రీ వ్యాసులవారి దశానముచేసివచ్చుటయు శిష్టాచారముగనుక మేష్టులైన శాసితమి,

ఉత్తరభాగము.

(౨౭౯)

మణికర్ణిక మొదలు ప్రోఘట్టచుండును గంగాపుత్రులు విభూతి- గంధము- గోపీచందనము- వనైరాలును- బిల్వకుంభపుష్పాదలును- యాశ్రకులకు యాచించకనే యిచ్చుచుండురు యాత్రికులున్నది నములు తప్పక యిచ్చుచుండురు వీరు దేశమునకు బోవునప్పుడు తమతమశక్తికొలది అణా మొదలుగా యెంతయిచ్చినను కొసరక సంతసించురుగాని నిర్బంధించరు.

ఘట్టములయందు గంగలోవలకి బల్లకట్టుకట్టి మిదను పందిళ్లు వేసియుండురు గనుక స్నానము చేసి వలసినంత సేపు జపము చేసికొనుటకు బహుముక్తముగానుండును.

ప్రతిసాయం కాలమందు సరేకా- కార్తికాది విశేష కాలములయందు గంగాతీరమందుగాని చిన్నప్రమితలతో గంగలోగాని వెలిగించు దీపపరంపరలుభూలోకాగత నక్షత్రపరంపరలవలె నేర్పొత్పవముగా ప్రకాశింపుచుండును.

వేసవిలో ఘట్టములయందును- అరి మొదలు కొంతవఱకు వీధులయందును పందిళ్లు వేసియుండురు- అపిలేయెడల శిలాసోపానములుగనుక యెంతవఱకురాని రాశక్యమేకాదు.

తురుము-లువనైరా కొండలురప్ప తక్కిన యావద్వర్ణములవారు శ్రీ విశ్వేశ్వర కేదారాదిలింగములను స్మరించి యభిషేకించి పూజింపుచుండురు.

(ఇందుకు ప్రమాణము)

(శ్లో) బ్రాహ్మణ హూరై మణికర్ణికాయాం స్నాత్వా

సమారాధయస్వమేవ॥ అస్మిశ్యసంస్మశేవి

శోధనాయ॥ కల్ సరాణాం కృపయాహితాయ॥

అనియుట్లు బ్రహ్మవైవర్తపురాణమందున్నది.

(ఇదిగాక)

శ్లో॥ స్నాపయిత్వావిధానేన॥ యాలింగస్మవనోనకం॥ త్రిపిజేత్రి ఓం

పాపం॥ తస్మేహాను సశృణు॥

...

...

(౨౦.)

యాత్రాచరిత్ర.

అని కాశీఖండములోనున్నది గావున- శ్రీవిశ్వేశ్వరాభిషేక సంగాతీ
ర్థము పుష్కారు గోరినయెడల కాయికనాదిక మానసికదోషశాంతియ
గునిని నమ్మిశిష్టులు సైతముల్లసే గావింపుచుండురు. —

మహాత్మశాసములో శవముకాలని దినంబును శ్రీవిష్ణుపాదముమీదపం
డుము పడని దినంబు నుండబోదని పెద్దలందురు.

శ్రీకాశీలో- పెక్కండ్రీ పెక్కు సత్రంబులుండి యుండిరి- పాని
లో నిప్పుకు నాటుకోటి సత్రము నేటుగానున్నదందురు. యీనాటుకో
టి సత్రము లిచ్చటనేకాదు. ఆసేతుహిమాచల మధ్యమందే క్షేత్రిమందు
న్నొల్లనే యుండఁనని వింటిమి.

(మఱియును.)

శ్లో॥ శుక్రైశ్చైతత్పుత్రమరుజంహిసార్వభౌమం | భౌమోహేదిదములే
ఘటివయాతే | వస్వక్షిగ్రహశిశిభిఃప్రమాణవత్తే | విశ్వేశోన్మవధ
నిభిస్సమర్చితోఘాత్ ||

అని శ్రీవిశ్వేశాలయ బహిర్ద్వారవాసుభిత్తికయందు శిలాక్షరము
లుగా వ్రాయబడియున్న శ్లోకము కఠిటాచలనాథాలయ నెఱింగింపుచు
న్నది.

శ్లో॥ వషేచహేమల-బృహస్పతిః | మాసేశ్రీమతికాత్మికే | శుక్లపక్షే
చతుర్దశ్యా | మరుతాభ్యుదయప్రతి | మహాదేవతిథౌబ్రాహ్మే | ము
హూర్తైవణికణికే || నివాసస్థానతోభ్యేత్యసార్థంః శ్వగణేశ్వరైః |
స్నాత్వావిశ్వేశ్వరోదేవ్యా | విశ్వేశ్వరమపూజయత్ | తగఃప్రభాతేవి
మలే | స్నాత్వాపూజాంమహాద్భుతాం | దండపాదైశ్చహాధామ్ని | వ
నేర్త్వికృతపారణః ||

అని సనత్కుమార సంహితయందున్న శ్లోకంబులను బట్టిచూచిన
చో విక్రమశకము తేలియబడుదుగాని హేమలంబిసం॥ కార్తికశు ౧౪

ఉత్తర భాగము.

(౨౦౧)

సోమవారమునాడు శ్రీవిశ్వేశ్వరప్రతిష్ఠ జరిగినట్లు కనంబడుచున్నది— కా
బట్టి మే ప్రతికార్తిక శుకరకని- శివరాత్రియందువలెనే విశేషోత్సవములు జ
రుగుచుండును. — — — — —

పూజానిశు ౧౦కి- మహాపూజయని యొకవిశేషోత్సవము జరుగును నా
డు- పంచేల ప్రజమేళాకూడుదురు- నాడు శ్రీవిశ్వేశ్వరునకు నవరత్న విది
తవచము- పంచముఖములు- కోటిరూపాయలు విలువగల కిరీటము- ఆ
లంకరించి సన్నిధియందు విశేషాంకారములుంచి యుందురు- ఆనాడు ది
వాగ్రాములయందు బహు సన్మరణముగా నుండును. — — — — —

వికనుసంగిలో సదరు మహాపూజవము కన్నులారజూచి కృతార్థుల
వైశాఖి గాని యిప్పుడది తల్పస్థపడలేదు. — — — — —

శ్రీ శేషారేశ్వరాలయములో కొన్ని వాహనములు- కొన్ని వాద్యములు
నున్నవి- మనదేశమందువలెనే పూజాభోగములును గుడిచుట్టు వాహ
నములతో సత్సనంబులును జరుగుచుండును. — — — — —

ధనుకులు- మహారాజులు మొదలైనవారు దేశాంతరములనుండివచ్చి- శా
స్త్రుససంగములు- వేదపారాయణులు- మొదలైనవిచేయించి శాస్త్రజ్ఞుల
కు వైదికులకు- తుదకు బ్రాహ్మణమాత్రునకు- యథాధికారముగా సత్క
రింపుచుండురు. — — — — —

(శ్లో) విప్రైశ్చస్థాపితైః కాశ్యం త్రైలోక్యే స్థాపితం భవేత్ త్రై
లోక్యే స్థాపితే విప్రాః ప్రేయహంసచరాచరః తస్మాత్కాంచిద్య
థాశక్త్యాకుర్యాద్విప్రో యథావసేత్ త్రైలోక్యతానాం పా
పానాం ప్రాయశ్చిత్తమిదం స్మృతం॥

(అని బ్రహ్మవైవర్తపురాణమందును)

(శ్లో) శివాయతనలక్ష్యాణి విష్ణోరాయతనానిచ కృతాని తేన విప్రిం
ద్రా స్థాపితో బ్రాహ్మణోయది వర్ణశసంతుయో దద్యాన్తా

యాత్రాచరిత్ర.

శ్లోచనీడయూ టుంబినే । యావంత్యబ్దానత వం । యుగాది
ఓమోడ తే॥

(అని కాశీరహస్యమునందును.)

(శ్రీ) వస్తువోః సుఖంపుణ్యం కౌశ్యేం వాసయితృపూ-వంతి శ్చ
సంకార మద్వస్తా తద్వౌ వాసయితృయితే||

(ఆ, సెలెక్షన్ మా రి సెలెక్షన్ ముందు.)

(౫^వ) బ్రాహ్మణ తులయంవాపి. వైశ్యశూద్రవధాపివా। యం
వాంఛివాపిబ్రహ్మణా శివభక్తిపరాయణం యోగక్షేమో
పదశోద్ధగర్వాసయే దీతయత్నితః। యాపిస్సవస తేత్రైతే తా
వక్తస్మిలనున్మృతై॥

(అని కాశీదర్పణగ్రంథమంద ను.)

ఉన్నదిగావుననే కొందఱుపుణ్యశీలుగు- ముముక్షువులైనవారికి తగినజీవనమునిగించి శ్రీకాశిలో నివసించజేయుచున్నవారు.

ఇటుగాఁ జేర్చి చూడము- శివలింగాదిప్రతిష్ఠ- శ్రీకాశిలో జేయువారి సు-
కృతమింతింతయ్యి చెప్పనలవిగాదుగదా.

బృహస్పంచక్రోశయాత్రా చిత్రపటములు- అంతర్గ్రహయాత్రా చిత్రప
టములు మొదలైనవి శేషపటములు నుండించినవైయుండును గావున మే
మునుకొన్నికొని గుంపించి తెచ్చితిమి.

దశాశ్వ మేధము మొదలు రయలు ధ్యేవనలవరకు విశాలములైన రోడ్లుగ
అవు- తేకొనగల్గిలోవలు యాధోవితముగా నున్నందున తొడుతొడుగుడు
గానుండును.

కాశీదేశవాసులు గంగాదిపూజలు ముందుగా జేయక శుభకార్యముల నజేయరు— ఇదిగాక గంగాఘట్టమునకువచ్చి- జేగంగామాయీకి జేల్సి గంగకు నమస్కరించి గంగాజలము ముందుగా శిరసావహించి కష్టకర్మకొసత

ఉత్తర భాగము.

(౨౩.)

ర్యాత స్నాన పానాదు లాసరింతురే కాని పామరులవలె నైరాదరముగా మనుంగరు.

వక్షిప్త గ్రంథపాఠాదిదోష దూషితములుగాని పురాణములు ధర్మశాస్త్రములు మొదలైన గ్రంథములు వ్రురిదేశమందును విశేషించి కాశియందును మాత్రము గలవనవచ్చును- అవాచివిగ్యాప్నానమునకు బహుపురాతనప్రతులు సుగ్రహించి యుంచుటబట్టి పూర్వోక్తదోషదూషితములు కానేరవలయుననిదృఢముగా ప్రాయుక్తుకారణమైనది. — — — — —

విష్ణువారి కట్టిసాంగశ్యమే యందుసంభవింపుచుండునునుకీ వాసనానుగుణముగా యాత్రకులు సంచలించుచును. — — — — —

అహమ్మబాయి యనునొక భక్తురాలియొక్క ద్రవ్యము బహుశ్రేయములయందును మార్గములయందును విశేషించి యీశహాశ్రేయమును సత్రములకు- సదావృత్తులకు- నాటికొన్ని ధర్మకార్యములకు-విజయోగ పడుటయే కాక- శ్రీకాశీశ్వేశ్వరాలయమునకు నెలువెత్తునకుపైనుండి శిఖరమువరకు గుడియొక్క చివ్రపుపనులు కనబడి పాంగారునట్లు శృంగారముగా బంగరపురేకు పాడుగుటక్రింద విజయోగపడినదనివంటిమి. — — — — —

—(౧)—

ఇట్టిమోక్షస్థానంబైన శ్రీ కాశినుండిబైలుదేరి శ్రీవారు తమపాలకజననిగారైన శ్రీజూబ్బిలి మహారాణీవారికి గయలో యధాశాస్త్రముగా శ్రీవిష్ణుపాదాదులయందు పిండదానంబొనర్చుటయే కాక- తమ పరివారజనులచేతనైశము తత్సృష్టిప్రీతిగా పిండనానాదలు చేయించి శ్రీకలికాతామహారాజధానికి దయచేసినారు. — — — — —

శ్రీవారిదివరలోనే పితృకార్యములు జరిగించినను యీదఫాలో మాతృశ్రాద్ధము శ్రీగయలో జరిగించుటకేదయచేసినారు. — — — — —

శ్రీకాశినుండి వారు బైలుదేరినదిసమందు వారి పంచకోశయాత్రాపూర్తికిగా వారుకోరినందున కృతజ్ఞుడనైనను- వారికివతిగా ౧౦౮ నూట

(౨౫౪)

యాత్రాచరిత్ర.

యెదిమి హరులు శ్రీమదన్నపూర్ణాప్రదక్షిణములు చేసినాడన — —

అన్నపూర్ణాప్రదక్షిణములు భూప్రదక్షిణశుభ్యములనయ విశేషజ్ఞులనిరి.

శ్రీవారింక ముందే శ్రీమదయోగ్యుడయి చేసిరిగావున వేయి నూ
రిసెలపునుపొంది యాదిగువ వ్రాసినప్రకారముగా నయోగ్యుడవైతిమి.

నూర్చి శే ౩ ది- కాశినుండి యయోగ్యకు. — — — — —

రు ౦ ౪-౦ బసనుండి రయలుప్రేషనువరకు బండిబాడిగ- — — — —

౧ ౮ ౯ జనగిరి రయలుచార్జి- — — — — —

౦ ౩ ౦ రయలుప్రేషనునుండి యయోగ్యలో బసవరకు బండిబాడిగ

౧౮౫౯

యాచో॥ యిచ్చిబయలుదేరి- శ్రీమద్రామావతారస్థలమై- విరాట్టు
రుఘుకు మస్తకస్థానీయమై ముక్తిస్థానములైన సప్తపురములలో మొద
టియై- సరయూదక్షిణతీరమందు మీనాకృతిగా ప్రకాశింపుచున్న శ్రీమద
యోగ్యనుహాక్షేత్రములో ప్రవేశించి- తీర్థవిహితకృత్యములుతీర్చికొని- శ్రీ
వారిసెలపుప్రకారము- జవాహిరిలాలాయ నెడు పంథాయుంటిబోయి త
దీములైన జవానులతో శ్రీరామలీలావిగ్రహములనన్నిటిని సేవించి- నూలు
సాడు- ప్రధానమైన విష్ణుహరిమందిరమునకుబోయి- మహారాష్ట్రబ్రాహ్మ
ణునిచేత యథావిధిగా శ్రీసీతారామసువర్ణపాదలాంఛనములకు ప్రాణ
సర్పిష్ఠచేయించి- తగినపూజాసత్కారములు గావించి- శ్రీవిష్ణుహరివిగ్రహ
పాదస్పృశణ రూపసంసారసంపన్నములైన సదరు సువర్ణపాదలాంఛ
నములకు విక్రమార్గప్రతిష్ఠితసువర్ణశ్రీరామమందిరమునకుబోయి తదీయ
పాదస్పృశణముగూడజేయించి తరువాత బసకువచ్చి షోడశోపచారపూజ
చేసి స్వర్గద్వారఘట్టమందు స్నానాదికృత్యములు మఱలనొనర్చి వచ్చి భో
జనానంతరమందు రయలుగుండా శ్రీ కాశికిజేరినారము. — — —

శ్రీరాములవారి నాటి యయోగ్యసరయూనదిలోని మగ్గుమైనదట- దా

ఉత్తర భాగము.

(౨౫)

నిజాల్లాస కొన్ని ఘట్టములు కొన్ని సుందరములు ప్రకృతాయోగ్యకు పడను గగా అది వైశాఖనున్నవి ఇచ్చటవలెనే అచ్చటపైతము యాక్షకులు తీర్చి పము కృత్యములు జరిగింపుచుందురు. — — — — —

(ప్రకృతాయోగ్య సరముఘట్టములు)

౧. గానుఘాట్. — — — — ౬ స్వర్గస్వారఘాట్. — — — —
౨. భారఘాట్. — — — — ౭ విభీషాఘాట్. — — — —
౩. లక్ష్మీఘాట్. — — — — ౮ వసంతఘాట్. — — — —
౪. శత్రుఘ్నఘాట్. — — — — ౯ వాల్మీకిఘాట్. — — — —
౫. హనుమాన్ఘాట్. — — — — ౧౦ సుగ్రీవఘాట్. — — — —

అవి యుక్తి నామధేయములతో పెక్కు ఘట్టములున్నవి. — — — —

సరము సుందరములన్ని పీఠికాత్రము కొంచము సుందరముగానున్నది గాని శక్తి నయూగు సాధారణముగానున్నది. — — — — —

ప్రకృత. చరిత్ర శేఖరాది శివమందిరములు పెక్కు గానున్నవి—ఇన్ని మందిరములును బహున్నతముగానున్నందున చూడ వేడుక గానుండును.

వానిలో శ్రీహనుమత్సుందరము అయోగ్యకోటయొక్క యాగ్నేయపు బురుజున్న ప్రసిద్ధిగల యొక యున్నశిథిలమందున్నది. అందులో సువర్ణము యిమైన యొక హనుమద్విగ్రహమున్నది యీశ్వరములో శ్రీరామభక్తి కన్న హనుమద్భక్తి యెక్కువగా ప్రజలకేమి తత్ప్రాంతదేశస్థులకేమి తుదకు వారినిచూచి యాత్రికులకేమి కలిగి యున్నందున నిరంతరము బహుసంపదముగానుండును అచ్చటనే కొన్ని యంగభున్నవి భోగరాగము లకు భోజనమునకు తగినపదార్థములు సమృద్ధిగాదొరుకును అయోధ్యా నూ హాస్యాది గ్రంథములు తులసీరామాయణాది ఖాషాగ్రంథములు పటములు విగ్రహములు వగైరాలు వెలకు దొరుకును. — — — — —

శ్రీరామ లక్ష్మణాది విగ్రహములు బహుసుందరముగా తయారు చేసి యున్నచుండురు. — — — — —

(౨౬.)

యాత్రాచరిత్ర.

ఈ యయోగ్యలో మిక్కిలి మహత్వము భక్తియు గలబై రాగుల మ
కములు బెనుగానున్నవి. — — —

పూర్వము విక్రమసంవత్సరములో సకుంటుంబముగా నేను శ్రీ కాశీ
యాత్రకువచ్చి- వృషసం॥ చైత్రశుక్లకి అనగా శ్రీరామనవమికి- యయో
గ్యలో వచ్చినప్పుడు యాత్రాధ్యక్షుల కోటికథిముగా ప్రజవచ్చి త్రేతయు
లో కిదు మెదలదరముగాకుండుటనుజూచి శ్రీసర్కారువారు నాల్గువైపు
లనున్న రస్తాలు బంతుచేసి- అంతకిధిప్రజరాకుండునట్లు నిరోధించబట్టి
యున్నవారు బీటించుట కవకాశమైనది. అప్పుడు సరయూర్తరతీరమం
దున్న వైకటస్థలము మేడలమీదినుండి చూచినవారికి కన్ను మూపుమేర ప్ర
జాభూయిష్టమై యిసుక కనబడలేదు- పడవలుబయ్యచేసినందునవారయో
గ్యకు రాజాలక- అక్కడనుండి యిత్రేతమునకు మొక్కి పోయిరి- ఇది
కన్నులారాజూచి యుంటిని- కాబట్టి యాత్రాదినములు కాని యాదినము
లలో నె యంతసన్నద్ధము గలిగియుండుటగా యాత్రాదినములలో నె
ట్లుండవచ్చునో బుద్ధిమంతులూహింపుడు. — — —

—*(ఇదిగాక)*

శ్లో॥ విష్ణోపాదమవంతికాం గుణవతీం కాంచీంచ కాచీంపురీం । నాభా
ద్వారవతీంవదంతి హృదయేమాయాపురీంయోగినః॥ గ్రీవామూ
లముదాహరంతి మధురాం । నాసాగ్రవారాణసీ మేఘద్వారావ
దంవదంతి మునయో యోధ్యాపురీంమస్తకమ్॥

అని యిత్యాది మహిమ, రుద్రయామళమునందలి యయోగ్య నా
హత్వములో అవ యథాయములో ౫౭వ శ్లోకము మొదలుగా చెప్ప
బడియున్నది. — — —

—(ఇచ్చటి సంగల్పము.)—

నింకనోస్తరాకృత్యాంగత కోసందేశే, ప్రమోదవనే నంది

గామె సారస్వత్యేతే బ్రహ్మ మానసతీర్థే | అయోధ్యా యాం | సర
యాదక్షిణాభిముఖే పూర్వవాహిన్యాం | స్వర్గద్వారే | విక్రమశకే | బౌ
ద్ధావతారే | త్రయ * సన్నిధౌ. సరయూమహానదీస్నానమహం కరిష్యే ||
అనియించొ || సంకల్పము చెప్పుచుండును. — — — — —

శ్రీరాములవారు వనవాసమునకు వెడలినిలీలలుమాత్రముతప్ప తక్కిన
లీలలు అనగా - పుత్రకామేష్టి మొదలు అవతార సమాప్తివఱకు యావల్లీల
లను సూచించుచున్న విగ్రహములలో సుందరములైన మందిరములున్నవి-
అందులోకొన్ని సేవించితిమి. — — — — —

సరయువులో తాబేళ్లు విశేషించికలవు. — — — — —

పంచద్రావిడులు పంచగౌడులు నివసించియున్నవన యాత్రికులు జరి
గించు తీర్థశ్రద్ధాదికార్యములు యథావిధిగా జరుగుచుండును. — —

యీచోట - కోతులు విశేషించికలవు గనుక యిట్లు - మేడలు నాదినవే
కాని పెంకుగాని పూరిగాని నేసినవితేనేలేవు. — — — — —

మనదేశమందు విశౌఖవట్టనాదిస్థలములలో బుడ్డలు జూరగాళ్లు తరు
చైనట్లు యీప్రాంతమందును విశేషించి యిక్కడను లంబగళములుగలవా
రు తరుచుగాగలరు.

స్త్రీపురుషులు సాధారణ సౌందర్యముగలవారైయున్నారు. — —

ఇట్టి యయోధ్యమ సాక్ష్యమైనంత వఱకును కన్నులారాజూచి-మ
ఱల శ్రీకాళికేవచ్చి నిత్యయాత్రాదికృత్యములు తీర్చికొని కావలసిన సా
మానుకొని సంగ్రహించికొని శ్రీవారిసెలవు ప్రకారము బ్రహ్మశ్రీ అన్న
గారిని శ్రీవదినగారిని తోడ్చుకొని జన గిరి ౨ - ౮ - ౧ చొ॥ రయలు
చాజీయిచ్చి - మార్చి ౮ తేదికి సరియైన ఫాల్గుణబ గతి శు॥ శ్రీ గయ
క్షేత్రములో ప్రవేశించినారము.

ఈ ౦ - ౧౦ - ౦ కాశీ బసవనండి రాజమాటువలకు బండిబాడిగ.

౦ - ౧౦ - ౬ రాయలు విడిచి గయవలకు బండి బాడిగ.

దుం - ౪ - ౬ అయినది.

(*గయావృత్తాంతము.*)

గయలో పాలగ్రామగయానగ్రీపుత్రికయింటిలో ప్రవేశించి తదీయల ద్వారా పితృకార్యములు నెరవేర్చుకొనినారము.

గయఫల్గునీపడికి వశ్యమతీరమందున్నది- సదసనది- అంతర్వాహినియై యున్నది

శ్రీరాములవారు గయకువచ్చినప్పుడు ఋతుమతియైన నీతాదేవి ఫల్గునీ తీరమందుకూర్చుండియునుకయుండలుజేసిపిండప్రాయము గానుంచి నెంచున త్మేక్రమభావముచేత దశరథాదిపితృదేవతలకు తృప్తియై శ్రీరాములు పిండ దానము చేయునప్పుడు- నాటి సాచారమునుబట్టి దశరథుడు ప్రత్యక్షముకా కుండెనట- కారణమేమనె శ్రీరాములుచింతించి ప్రార్థింపగా- యిసుకపిండ ములతో దశరథుడు ప్రత్యక్షమయ్యెనట- అందుకు శ్రీరాములు ముఖించి యీ వినియోగ్యతము గాజరిగెనోయ నెను జిజ్ఞాసచేత నీతనడుగగా నే నెఱుంగ నని నీతయనెనట తర్వాత ఫల్గునియొద్దకువచ్చి నీత యిసుకపిండములు పెట్టెనా లేదా నిజముచెప్పమని శ్రీరాములడుగగా ఫల్గుని జరిగినది ఋజువు వడెనట- ఆపైని శ్రీరాములు క్షమాపణపూర్వకముగా ప్రార్థింపగా దశరథుడు శ్రీరాముదత్తపిండములను ప్రత్యక్షముగా స్వీకరించి తృప్తిజేందెనట- ఇప్పటికి ఫల్గునీపూర్వతీరమందు నీతావిగ్రహంబును- నీకతాపిండయుక్తమైన దశరథహస్తంబును- తగుపాటినుందరములోనున్నవి.

నీవు స్త్రీవైయుండియును స్త్రీచుర్జమును దావక బైలుపెట్టితివిగనుక- అంతర్వాహినివౌచువుగాకయని నీతాదేవిశపింపగా సదరు ఫల్గునీనది నాటబట్టి అంతర్వాహినియయ్యెనని స్థలజ్ఞులవలనవిని యుంటిను.

ఉత్తరభాగము.

(౨౫౯)

అంతర్వాహినియనగా- పైకినుకదిబ్బగానేయుండి ౨౩ మాస్లలోకు
ను దీని సుప్రవహంపుచుండును. — — — — —

వర్షాకాలములో వర్షముబయొక్క యుత్తరార్ధావర్షములనుబట్టి తక్కు
వర్షముగా కొన్నిదినములే ప్రవహింపుచుండును- అట్లుప్రవహించుట వృష
సంహారములో నిచ్చటికివచ్చినప్పుడు చూచియున్నారము. — — — — —

దీనికి పెక్కు ఘట్టములున్నవిగాని యెగుబారముగానున్నంచునను- వా
ని వినియోగము లేనంచునను పేర్లు వానియే. — — — — —

కాలువలు గానేర్పఱచిన జలస్థలము లిందు పెక్కుగానున్నవి- అందులో
గదాధరఘాటునను- తూర్పుగా సుమారు కాత్తెలుదూరములోనున్న కా
లువవరని పందిస్లు వేయబడియున్నవి- అచ్చటనే ఘట్టశ్రద్ధము చేయుచుం
డురు — — — — —

ఘట్టనీనది యంతర్వాహినిగా- ప్రవహింపుచున్నందుకు నిదర్శనమేమ
నియుడుగగా- ఎగువనున్న కాలువలో పసపుకలిపితే- నీకతాంతరితమై యె
డుముగానున్న దిగువ కాలువలో పసపురంగునీరు ప్రవహించునుగనుక య
దే సదర్శనమునిచ్చెవరు. — — — — —

యాత్రీకులు తమతమ శక్తిననుసరించి యీగయలో- అష్టగయలుకొం
దలు పంచగయలుకొందలు ఏకోద్దిష్టము కొందలు- చలకముకొందలు-
మాతృగయకొందలు మఱికొందలు మఱికొన్నిటిని జరిగింపుచుందురు.

ఇన్నిటిలోను శ్రీవిష్ణుపాదము ముఖ్యతమమైయున్నది- అదిగొప్పమందిర
ములో గజన్నరచౌకిము - అలయదుగులోతుగల నలచదరమైన కుండము
లో కించిమత్తరభాగమందు - మెత్తని గట్టియిసుకలోనున్న పాదరేఖవలె
నునుపుగా కుడిపాదము సుమారు మూరెడు పొడవుగానున్నది- దీనినే
శ్రీవిష్ణుపాదమందురు- దీనిమీద పిండము పడనిదినము నేటివఱకునుండలే
దట. — — — — —

ఈగుడి యావరణమంతయు గయుని శిరస్సునిచెప్పుదురు. భూమికన్న ను సువాసు రేండునిలువుల యెత్తుగానున్నది. — — — — —

శ్రీవిష్ణుపాదము న్నగుడియొక్క సంగ్రహమంటపములో ప్రార్థక్షణాంత రాశ్వశానమందు- ఈశానాద్యష్టాదశపాదములున్నవి. అవి శ్రీవిష్ణుపాదము వలె స్పృటముగాకిది బడలేదు. ఎఱిగినవారు గుఱుతులుకనవరచి వానిపై నిలవనిదిమిలచేయులచుందురు. — — — — —

శ్రీవిష్ణుపాదము యొక్క రాభిమేకి మొనర్చినపక్షమందు స్పష్టముగా పాదాకారము గల వాలు నరుచుకొని కనబడును. — — — — —

(అష్టాదశపాదములు.)

౧ ఈశానపాదము- — — —	౧౧ క్రౌంచపాదము-
౨ విష్ణుపాదము- — — —	౧౨ ఇంద్రపాదము-
౩ బ్రహ్మపాదము- — — —	౧౩ దధిపాదము-
౪ సుమారస్వామిపాదము- — — —	౧౪ కణ్వపాదము-
౫ శ్రేణాగ్నిపాదములు- — — —	౧౫ మఠింగపాదము-
౬ సూర్యపాదము- — — —	౧౬ సఖ్యాపసభ్యపాదము-
౭ చంద్రపాదము- ... వా ..	౧౭ ఆగస్త్యపాదము-
౮ గణపతిపాదము-	౧౮ కశ్యపపాదము-

అగ్రయెడు పేర్లుగల యాష్టాదశపాదములు గయుని శిరస్సునందుంచి నకారణము గయానుహస్తాద్విగ్రంథములవలననే తెలిసికొనవలయును. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిందులో నుదాహరింప మైతిమి.

(గయాసంకల్పము.)

ఆర్యావర్తాంతర్గతమగధదేశే. చంద్రకారశ్చే. మధువనే. కోలాహలపర్వతే. గయాగదాధరే. యే. విక్రమశకే. బౌద్ధావతారే. త్రయం సంస్కృతౌ. అగ్రయిచ్చట సంకల్పము చెప్పుచున్నారు.

ఉత్తర భాగము.

157

గయకు పడమర గా - మైలుమారములో అక్షయవటమున్న స్థలమున్నది. అచ్చటి వటవృక్షములన్నియు బహుకోమలముగా ౧౦/౧౫ గుండ్లలోపున పుట్టినట్లున్నవి- అచ్చటనే కొన్ని దేవళంబులున్నవి- అక్షయవటము క్రిందపిండదానము చేయించి గయావళిలు పుష్పనూలికలతో హస్తబంధనము గావించి యాత్రికులను బహుగాపిడించి- యాచించి- నిస్సారులని తేలియనంతవఱకు దోచుకుని అనిగానార్పించి పుచ్చుకొన్నవైనిగాని సులభముగా సుఫలమిచ్చురు- వారు సుఫలమిచ్చుక పోయినయెడల పితృప్రీతికాదన్న వ్యవస్థకు కట్టుబడి యాత్రికులు వారిని బలిమాలికొని యిచ్చుకొని సుఫలమును చెంచుదురు- సుఫలమును చెందివచ్చుట తల్లికడుపున పుట్టుటయే ముని తలంచునది.

ఇప్పటిలో అష్టగయలు రు ౧౮ లలో నేజరుగును అటపైని యథాశక్తి ఏకోద్దిష్టచటకాదులకైనను తుదకు రు ౭/౧౫లు అగుచున్నవి. ప్రతిశ్రాద్ధమునకును గయావళిలే భోక్తలు- వారుదయమందు భోజనముచేసియే వచ్చెదరు యాత్రికులకొలది దినమునకు ౧౦/౧౫చోట్ల భోక్తలగుచుందురు- కావుననే తుదకు- శుద్ధశ్రాద్ధముని పంచద్రావిల్లు తమతమవారి నేరి మంత్రించి ప్రైత్యము జరిగింపుచున్నారు.

యాత్రికులసామర్థ్యము- గుమస్తాలవల్ల నెటింగి- గయావళిలు సుఫలమిచ్చుట- పచ్చినప్పుడు అమూల్యలంకారభూషితమై విలువగల వస్తువులు పాగాలు టోపీలుకలిపి గజకాయచతురంతయానామల నధిష్ఠించి వచ్చి మీవిడ్డలము మాకేమియులేదు- ఆకలివేయుచున్నది. అని కడుపుకొట్టుకొని బహుదీనాలాపముగా యజమానులను బలిమాలనప్పుడు- వారి ముస్తాబునుచూచి వారిదైన్యమునుచూచి పరకులోభితేకాదు తాత్కాలికముననుకరి యెక్కడనులేని సాహసముదయించి కట్టుబట్టతప్ప తక్కినయా వద్దెప్పుడు వారికిచ్చునంత తేంపు పుట్టకపోదు- తర్వాత యజమానుల స్థితిగ

తులనుబట్టి తత్తమచితముగా బంగారు- వెండి- రాగి శిలలు మీదోచ్చెని న విష్ణుపాదములు, బణారసుబట్టలు, పట్టుబట్టలు- సాదానూలు బట్టలు- మొదలైనవి సుపారీ (పోకచెక్క) తోను. బియ్యముతోను, గయా ధీలు యాత్రికులకిచ్చివీరుతమవల్లనే యాత్రజరిగించికొనినట్టు చిట్టామీద రాముం చిక్కొని, కాలాంతరమందు వారుగాని తత్సంబంధులుగాని వచ్చినప్పుడును దరు జాబితా చూపించి వారి కార్యములు నెరవేర్చుచుండుట యాచార మైయున్నది.

అక్షయవట శ్రాద్ధానంతరమందు కామ్యాగ్నిషడ్వర్ణమువైచిను- అంబోకదానైనను- తత్ప్రతిగాస్వాభీష్టపదార్థములలో శాకాభిషేకముల ను రెంటినైనను విడిచిపెట్టుమని చెప్పుచురు. యాత్రికులు తమయిష్టాను సారముగా జరిగింపుచుండురు.

ఆమశ్రాద్ధముసేయువారికి మిక్కిలి శ్రమములేదుగాని అన్నశ్రాద్ధము సేయువారికి చాలా శ్రమమగును.

(అష్టగయల వివరము,)

౧. తొలినాడు ఫల్గునీశ్రాద్ధము.
౨. మఱునాడు ప్రేతపర్వతశ్రాద్ధము. ౪ మైళ్లకుపైగానున్నది.
౩. ఓషిక గల్గినచో నాడే, లేనియెడల మూడవనాడు, రామపర్వతము నందు శ్రాద్ధము జరిగించునది. అదియునంతే దూరము.
౪. ధర్మారణ్యము. అది ౩ మైళ్లకుపైని దక్షిణముందున్నది.
౫. బౌద్ధగయ- అదియు ౪ || ౫ మైళ్లు దక్షిణముందున్నది.
౬. అష్టాదశపాదములు. ౧౨ మహాలములు జరిగించినంత బెడదయున్నది. ౧౨ పిడతలతో వండి పిండములు పెట్టవలయును. సాయంకాలమగును.
౭. విష్ణుపాదము. ఒకప్పుడును సమయము దుర్లభము.

౧. అక్షయము. పడమరగా మైలు దూరములోనున్నది.

ఇచ్చటకొన్ని దేవళములు, ధర్మాశాలలు, ఒక సరస్సు, గలవు.

ఈ గయకు నైర్వృతిగా గాయత్రీవర్వతమున్నది దాని శిఖరమందున్న గాయత్రీదేవినిదశించి ౧౦౮ మార్లు గాయత్రీనుంతమును జపించినను పురిచ్చరశతు జ్ఞుగును. వేయి మారులుగాని, లక్ష గాని, అరలక్ష గాని, జపించినవానికి గలుగుఫలము చెప్పనలవిగాదుదురు.

గయారథీలు బ్రహ్మచర్యితబ్రాహ్మణులనియు, బ్రహ్మయోగముశ్చిక్షులనియు, ప్రసిద్ధికెక్కియున్నారు — వీరు వంశవృద్ధిని సంతానములేనివారు కటకారకవ్యలను (మేదరవాండ్ర)పడుచు-ను) కొని పెంచి పెండ్లియాడి కోపుడుకలైలు కాశుంచికొని- వారయందు గన్నపిల్లలను వంశములో గల పొందురక యీ మదలైనసంగతు లిదివఱలోవిని యుండి నన్నజాలకము తొంతకాలమునను వీరాసామిగారు చేసిన కాశీయాత్రాచరిత్ర చూచిన పైని నమ్మినారము- ఆయనబహు శోభకుడు గనుక- అనేకస్థలములలోని విశేషకావ్యములు వ్రాసియుండెను వలయువారందేచూచునది మేముక నిదియున్నదే యిందువ్రాయుచున్నారము.

గయ గొప్పపహరుగానున్నది. అందొకవీధిచాలా దూరముమంచిమంచి యంగళ్లు చిత్రతరపదార్థములు గలిగియున్నవి. — — —

౨౩౪ అంతస్తులుగల మహాదీలున్నవిగాని అన్నియు మిక్కిలి నాజాకుగానుండలేదు. ఈ గలుదోనులు విశేషించికలవు ఫలపుష్పశాకమాలాదులు బహుసమృద్ధిగానున్నవి. ఇచ్చటిపాలు తక్కువపదార్థములు మంచిరుచిగలిగి చవకగాదొరకును- గయలో నిత్యమును పడినపిండములను గయారథీల పశువులుతినగా మిగిలినముట్టుకు పౌరులకమ్మిచేయుదురు- వారితమతమ పశువులను మేపుచుందురు- కాబట్టి పాడి విశేషముగాకలదు.

పిగ్మకార్యానంతరమందొక పూటనైన నిచ్చట నివసించుటకు మనస్సు-

(౨౬౪.)

యాత్రాచరిత్ర.

రించడు- అప్పుడు అచంకశముగా గనంబడును- శౌర్ధమంత్రము లే పినబడు
బ దానీ కారణవనితో వినది. — — — — —

శిలాపాత్రలు- ఖల్వములు మెఱుగుతాళ్లు- ఇత్తడి రాగిపాత్రలు తరా
దరి పిష్టుపాదములు- అప్పుచుంచురు. — — — — —

పిష్టుపాదమున్నచుండిర మనకీ శాస్త్రభాగమందు శ్రీగ దాధరి స్వామివా
రి ముందరి మన్నుట. దానికి పడచురదండీని పిష్టుపాదమునకుబోవుత్రోవలో
శిలాదూపమైన గడ పురు హధి ప్రమాణముగలదిగా నాటబడియున్నది.

మరి మందరచుండున్నవీధిలో వానాజాతిపుష్పములు- తులసి విల్వము-
అచ్చుచుండును. — — — — —

(స్త్రీ) పుర ములు సాధారణసౌందర్యము గలిగియున్నారు. — — — — —

(స్త్రీ) కీక డేముగియాపుణ్యా! నదీపుణ్యాపునఃపునా!

అగ్ర వాయుపురాణములో జెప్పినచొప్పున కీకటదేశములనగా (దయావా
క్షిణ్యధి ధీర్ధశూన్యమై నెన) మగధదేశములయందు- గయపుణ్యస్థలముని
యు పునఃపునానది పుణ్యస్వరూపిణియనియు- ప్రసిద్ధిగల్గి గయకు దూరము గా
౨13 కోసులలోనున్న పునఃపునానదియొక్క పిన్నయూరున్నట- భోజనప
దాధములశ్చట చెలకు దొరకును. అది గయాక్షేత్రమున కాది . ను. అ
చ్చటనే రయలు ఒగి కీక-క్షేత్రము చేయించుకొని కీక్షవహించి- పాదల
రయలుగు- దానో. నేపదియో, గయకు చేరుట యాచారము గనవచ్చి నే
కొండరా చరింతును. అచ్చటపైతిము గయాపరీలున్నారు. — — — — —

రయలు దిగినపైని గాడీబండ్లలో గయలోకొన్ని కీధుల పటశే కాని
బసదగ్గిరిగి బండితో రాశక్యముకాదు- బండితోవలేదు. — — — — —

జజాకున్న స్థలము బహువిధముగానున్నది. గయలో- పలుకెరం
గుల రంగులుగల బరగుప్పిలు చురుతూ రముగానరచుచు గనుక-యింత
సమ- ౧౦1 ౧౦౩ కీ తెను- వ గానుండవు- వీనియరపులు పిన్నవారు- చూరము

ఉత్తర భాగము.

(౨౯౫)

గాను మధురముగాను నాయింపబడుచున్న వీణయొక్క ధ్వనినైనను విస
గోరదు. అనగా అంతశ్రావ్యము గానుండును. — — —

గయావళీలు మంచిధనశులైయున్నారు. గాని యెంచువల్లనో చా
లామంది నిస్సంతతిగానే యున్నారు. — — —

ఇట్టి గయలో నేను రెండవారును- అన్న గారు మూడవవారును.
వైశ్యకములు జరిగింపినారము. — — —

—————(*)—————

పాటలీ పుగ్రపురము (అనగా)

పాటనాయనియునందురు.

సర్వధారి సుం॥ అధికమైత్ర శుం॥ మం॥ రయలుగుండా బయలుదే
రి రాత్రికి- గంగాతీరమందున్న పాటనాయనెడు పట్టణములో ప్రవేశించి
నారము. — — —

మార్చి ౧౩ లేది గయ నుండి షేషను వఱకు బండిచాజీ- రుం ౮ - ౩
అక్క- డినండి మిథాపూర్ వఱకు రయలు చాజీ- జన ౧ కి రుం- ౧౨ - ౦
మిథాపూరునుండి- పాటనావఱకు గాడిబండిబాడిగ రుం- ౦ - ౦ రాత్రి
పాటనాలో యింటి బాడిగ రుం ౧. ౮. ౦ అయినది. — — —

ఈ పట్టణము గంగా దక్షిణ తీరమందు ౨౮ కోసులదూరపు కిగియు
న్నది. అందుదక్షిణపు దిక్కునొకటి అనగా బొగ్గలైలోవలెనే ౧౫౨ గు
రాలు పూర్వపు గంగా జలములను కోట్లకోట్ల పోడిగిబండియొక్క లోహము
గఱమున్నది. — — —

ఆ వీధినే మంచి బజారులున్నవి. కాశీకి కలకత్తాకు- మఱికొన్నిచ
హరుకు- రవానా చేయదగిన పదార్థములు- అనగా- పప్పులు- అలుకు
లు, మిఠాయిలు- అత్తనపులు బొప్పములు, నలుగురేకులు, వగైరాలిది
యొప్ప త్రిస్తానమైయున్నది. ఇందులేని వస్తువులొక్కొక్కటి లేవనవచ్చును.

ఈ బజారు సుందముగాను, సుందముగలదిగాను ఖాయగా
గలదిగాను కనబడినది. — — —

అమగడుగునను ట్టేషనులు, కాస్టేబులు గలరు. ఇంకొక పటా
లమున్నదని వింటిమి. రయలు ట్టేషను మొదలు పాటనావఱకు పెక్కండ్రు
దొరలు గలరు. — — —

ఈ పాటనాలో కొన్ని దేవాలయములున్నవి- ౧ మొదలు ౫ వఱ
కు ముఖములుగల శివలింగములు పెళ్ళి-గాస్థాపింపబడియున్నవి- అనుకూ
లముగా భోగరాగములు జరుగుచున్నవి, వీధులకన్నయిండ్లు ౧॥ ౨ గజ
ములయెత్తుగానున్నవి, గంగావ్రవాహము ద్రోకించినప్పుడు వీధులలో నైత
ము ప్రవహించునని తోచుచున్నది, డొరున్నంత ఎత్తు గంగాతీరమందు
పడవలు స్త్రీబోట్లు విశేషించికలవు. — — —

ప్రతికాలిక మాసమందును దీనికు త్తరతీరమందు ౨ మైళ్లదూరములోగిం
డకీ పశ్చిమతీరమందున్న శ్రీహరిహరి డేవాలయములో విశేషించియేనుగులసం
తసాగును గనుక—యిచ్చటి ధనికులు మంచిమంచి యేనుగులను కొనియుం
చి యమ్ముచుందురు. — — —

(స్త్రీ)పురుషులు సాధారణ రూపము గలిగియున్నారూ అత్తరువులు
అరఖులు, డొంచుకొనదగిన చందుకు పెట్టెలు ముఖములు కుట్టిన గదులతో
చిత్రతరముగా తయారు చేసి యమ్ముచుందురు. — — —

లేడీఫె మాదిరిగా చిత్రములైన కాకిదపు విసనకట్టలు కామో
దలు అధావఱకు వెలగలవి యిచ్చట వలసినన్నిదొరకును. — — —

దక్షిణమందు రయలు, ఉత్తరమందు గంగయన్నందున యెగును
తీదిగుమలీలు వాగుండా జరుగుచుండును గనుక—యే పదార్థములకు
ను కొంతలేదు. — — —

ఉత్తరభాగము.

(౨౯౭)

—*(హరిహరక్షేత్రప్రశంస.)—

మార్చి తే ౧౪ దీ బు॥ ఉదయమందు జనగతి అర్థయాపాయిచో॥ చార్జి
యిచ్చి స్త్రీంబోటుగుండాబయలుదేరి పడమరగా ౪౫ కోసులు గంగకేసు
రుగాబోయి. అక్కడినుండి వాయవ్యముగా కొంతవఱకును- ఉత్తరము
గాకొంతవఱకును- ఈశాన్యముగాకొంతవఱకును- పోయి- గంగాగండకీ
సంగమస్థలముచేత స్త్రీంబోటుదిగి స్నానాద్యాహ్నికములు తీర్చికొని- అ
చ్చటికి ౨ మైళ్లదూరములో నుత్తరముగానున్న శ్రీహరిహరక్షేత్రమునకు
బోయి సేవించితిమి. — — — —

అందనేక దేవాలయములు వఠములునున్నవి- వీధిలో చెట్లు, తరుచు
గానున్నవి- అందోకమందెరములో ప్రాజ్ఞుఖముగా మందెరపశ్చిమభిత్తికను
వాత్తి చతుర్భుజములతో నొకమూర్తియున్నది ఈమూర్తికెదురుగా ౨౩
మూలలమేర నొకశివలింగమున్నది- ఆయనహరి- ఈయనహరుడు- గనుక
యాదిహరిహరక్షేత్రమయ్యెనని కొందఱునిరి. — —

ఈలెండును బహుపురాతనములైనందున పూర్వాపరనిరూపణము సే
యజాలముగాని- విగ్రహమే హరిహరేశ్వరుడని కొందఱునిరి. — —

ఈలెండుపక్షలలో నిజ మెద్దియగునోయని నాలోనేను పరీక్షాపూర్వ
కముగా నాలోచించిచూడగా- శ్రీహరిహరధ్యానశ్లోకోక్తలక్షణమువిగ్ర
హమునందు గానవచ్చుటంబట్టి ఈవిగ్రహమే హరిహరేశ్వరస్వరూపమని
తలంచితిని. — — — —

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యశ్రీమత్త్రైపడేంద్రసరస్వతీస్వా
ములవారు నూటయెనిమిది యువనిపక్షులు సాంగముగా నాకువడేశించి
వాయందు సుప్రసన్నులై యుపదేశించిన శ్రీహరిహరేశ్వరమంత్రమునకం
గభూతమైనధ్యాన శ్లోకములో. — — — —

శ్లో! శూలంచక్రింపాంచజన్య, మభీతందధతంకరైః | స్వస్వభూ
షాచ్ఛలీలాదాదేహంహరిహరంబజే॥

అని చెప్పినలక్షణములు సదరు విగ్రహమందే కనబడినవి. బహు
ప్రాచీనమూర్తి గనుక— శివాకారమైన కుడివైపుననున్న యభయహ
స్తశ్రీశూలహస్తములలో శ్రీశూలము మిక్కిలి స్ఫుటముగానుండకయిది గ
దయో, శ్రీశూలమో యన్నట్లుండుటంబట్టి యీమూర్తి హరిమూర్తియ
ని కొందఱనుకొనుటకు కారణమైనదని తలచితిని — — —

ఎవ్వరెల్లు భావించినను బాధకములేదు. హరిహరులేకాలయమందుం
డుటంబట్టి యిది హరిహరక్షేత్రమనుటకు సందియమేమియునులేదుగదా.

కృత్తిహరేశ్వరస్వామివారిని యథాశక్తిగా పూజించి శ్రీవారి
నామగోత్రములతో ప్రత్యేకము పోడశోపచారపూజ చేయించి వెంటనే
బైలుదేరి. మఱిలట్టింబోటు దిగినచోటికి వచ్చువఱకు సుమారురెండు జా
ములైనది. — — —

మొదట మఝనచ్చటడించి మఱికొందఱిని అచ్చటికిఁగై కోసులలో
నున్న యొకయూరిలో దిగనాడి మఱిలట్టింబోటు వచ్చుట- మేముదేవుని
సేవించివచ్చుట- సమకాలములైనందున మఱిలమేమందుజేరి- పాటనాకు
వచ్చువఱకును మారు రెండు గంటలైనది. అప్పుడు పరికరములు కూర్చుకొ
ని వంటచేయించి- స్నానముచేసివచ్చి దేవతార్చన తీర్చుకొని భోజనము సే
యు వఱకు సాయంకాలమైనందున- నాటిరాత్రి యచటనేవసియించితిమి
హరిహరక్షేత్రమున్న యూరు సాధారిణముగానున్నది. — — —

కొందఱు పట్టణాలో పడవలెక్కి గంగదాటి మఱి మైలువఱకు
గంగయొకగ యిసుకదిబ్బమీద నుత్తరముగా నడిచిపోయి. మఱిలతటస్థమై
నగంఘాశాఖను- అక్కడనున్న పడవలగుండాదాటి- మఱికొంతదూరము
మునుపడివలె నడిచిపోయి తరువాత మఱిల పడవలెక్కి గంఘాగండకీసం
గమశాఖనుదాటి కొంతదూరమునడిచి చూచులె గండకీ కాలుననుదాటిశ్రీ
హరిహరేశ్వరస్వామివారిని సేవించుటయుగలదు. — — —

ఉత్తర భాగము.

(౨౯)

అస్తత్యుత శ్రీహరిహరస్తుతి.

౧ సీ॥ శ్రీకమనీయవృషాకపా యీమనోహర విగ్రహాయతుభ్యంన
మోస్తు॥ పుషకరనేత్రాయ భూశేష్వరాయ దివ్యాబ్జధరాయ తుభ్యంన
మోస్తు॥ హరిదంతహారి సమాఖ్యాయ ఘనభాసితాఖిలాంగాయ తుభ్యం
నమోస్తు॥ సాత్రాద్రసగజాసురక్షణనవ్యాప్తభవ్యప్రధాయతుభ్యంనమో
స్తు॥ భవహర శివాభిధాయతుభ్యంనమోస్తు॥ పాహిమాందేహిమాంగళ్య
పదమటంచు॥ శాశ్వతానంద లబ్ధికైసన్నతింతు॥ హరిహరేశ్వరదేవ మ
హానుభావ॥ ౧॥

౨ సీ॥ అనిమిషని కరమత్యశ్చర్యధుర్యతజూనందేజోఘనమైనరూ
ప॥ మూఁభువనరాశిలో నుప్పదిల్లి సోమకలాస్యహరియై సకలదీప్యనిగమ
నందితిపథియగుచు- విరించిక హా- ౩ నను జూడనలవిగానిరహిఁబూనివా
రిదర్శి రాత్నప్రభాత ప్రభుత్వప్రమదంబు దీర్చి, యలరు నెడనిగ్రహానుగ్రహ
ములఁబేర్చికలితనవరసనిధియై జగంబులేలుచున్ననీచివ్వలింగంబు నెన్నఁద
రమె॥ హరిహరేశ్వరదేవ మహానుభావ॥ ౨॥

౩ సీ॥ కనికృత్యాకార ఘనకచ్చపాలిచెల్వడరంగ మతమువెల్వడి
సురౌఘ॥ మల్లిమధిప మహాసుందరాగంబుబూని నానాలోకములు దలిర్పి
గరమనురక్తిమైధరియించి శ్రీధరఖ్యాతిబూనుచు విబుధౌఘమునకు॥ మొగి
బాన్దోహనమూర్తియై వరుసగానమ్మసింబొసంగుచు నలరెనౌర॥ యరు
చుసుచి నన్నమాహమత్యాదరమున॥ మేడరముగనుతింపగామీరు నిన్ను జే
రి సేవింతు నమృతసంసిద్ధిగోరి॥ హరిహరేశ్వరదేవ మహానుభావ॥ ౩॥

అని యిష్టదీపద్యములను రచించి యిట్లాక శతకంబుగూర్చుకు
తుకంబుననుంటిని- భగవత్కటాక్షంబున మత్సంకల్పంబునెరవేరేనేనేదాని
కి టికయేర్పరది మాశ్రీవారి కటాక్షంబున ముద్రంపింపదలంచి యుంటిని-
కాబట్టి యిష్టదీపద్యత్రయంబునకు రెండర్థంబులు తెలుపబడవయ్యె॥ ఐన

ను బుద్ధినుంతుల కసాధ్యంబులేదు గావున పీఠియద్ధంబులరసి సంతసించు
రిని నన్నియుంటిని —————

—————(0)—————

మార్చి తేదిగదిగు|| భోజనానంతరమందు—

రు ౦ ౮-౦ బసనుండి పట్టణారయలువఱకు బండిబాడిగ—

౧౭-౫-౦ పట్టణానుండి కలకత్తావఱకు రయల్ చార్జీ- జనరకి—

రు ౪-౫-౩ చొ॥ జనరకి—

౧-౪-౦ కలకత్తాలో శ్రీవారిబస తెలియక తిరిగినందున బండిబాడిగ.

౧౯-౧-౦ యూహ॥ ఖమ్మచేసుకొని మార్చి ౧౬ది శు॥ తెల్లవారు

వఱకు కలికాతాలోను, ౨ యామములకు శు॥ వల్లూరిజగన్నా

థరావుపంతులుగారు మంత్రాదరింపగావారు బసచేసియున్న మహాలులో
ను, ప్రవేశించి వంటచేయించి భోజనము సేయువఱకు సాయం కాలమైనది.

అట్లేని ప్రయత్నముసేయిగా శ్రీవారిబస తెలిసినందునపోయివా
రిదేశముచేసి- అచ్చట బస పశాలముగా లేనందున తొంటిబసకేవచ్చి
యున్నన్నిదినములచ్చటనే యుంటిమి. —————

—————౦౦౦—————

(కలికాతా విశేషములు.)

జ్ఞో॥ ఏతై వశక్తిః పరమేశ్వరస్యః శిన్నాచతుర్థావినియోగకాలే।

భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః। కోపేచకాలీ సమరేచమగ్నా॥

అని చెప్పినచోప్పున శ్రీజగదీశ్వరునియొక్క కోధశక్తియైన కాళికె-

లతా- అనగా- నివాసస్థలమైనందున యీమహారాజధానికి కాలికాతా
యని మొదట పేరువచ్చినది. —————

క్రిమత్రమముగా నిప్పటి వ్యవహారములో కలికాతాయనియు- ఛా
మరవ్యవహారములో కలకత్తాయనియు ప్రసిద్ధికెక్కి- దక్షిణాపహినియైన

ఉత్తర భాగము.

(300)

గంగానదికి ప్రాతీరముందు ౫౦ కోసుల విస్తీర్ణతగలిగి సంవత్సరియై దక్షిణోత్తరదిర్ఘమై నానావిధవర్తకవ్యాపారభూయిష్టమై-యేవీధిజాచిన సంఘమించుగా నొక టేతీరుగలదై- విశాలములు పరిశుద్ధములు రహణీయములు యాతా యాతజనబృందస్యందనసందోహ సంహర్దసంకులంబులునై ప్రకరలయందు మానుష్యులునడుచుటకును- నమమ రథంబులునడుచుటకు నేర్పరింపబడిన రస్తాలుగలదై ప్రతిరాజకార్యముందును- వీధివీధికి గల్లిగల్లికి మొగనుదానిదాని సంఙ్ఘనెఱింగించు వర్ణములుగల లోహఫలకములుగలదై- మహారాజధానియైనందునశ్రీవైశ్రాయగారనెడు సంజ్ఞాంతరముగల ఘననివహించిన జనరల్ గౌరవరుగారు- జడ్జిగారు- మొదలైన మాణిప్రభు శిఖామణులయొక్క కిరుపమానంబులగు ఖచరీవరంపరలకాస్పదంబై- టంకసాల మొదలైన యనేకయంత్రశాలలుగలదై- అసంఖ్యాతవార్తాసూచకలోహతంత్రు సంతానసమాకాంతంబై- చిత్రతరములైన కొఠా యీల నెడు జలయంత్రములుగలదై- చెన్నపురిలోనున్న కోటకన్న సో జరుపటాలములు లేకుండైకోటగలదై- బెంగుళూరిలాల్పగుపాటిడిగాకున్న నుతదితరస్థలములయందున్న యుద్యానవనములకన్న హృద్యమైనదియు బహువిధ జీవజంతువులుగలదియు- తేటయైనదియునైన యొకతోటగలదై- ౭ లక్షలచిల్లర జనసంఖ్యగలదై- మఱియు వ్రాయదరముగాని చమతాగరములుగలదియునై ప్రకాశింపుచున్నది.

ఇచ్చటనున్న చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలకు జామాఘర్ అని పేరుగలదు అది బహువిశాలముగానున్నది. దానిదేవడిలో కొందఱు జవానులుండరు చూడవచ్చినవారితా|| గొడుగులువగైరాలను తమయొద్దనే యుంచిపెట్టి- ఒక నెంబరుగల లోహపుబిల్లులలో చూపఱుచేతికొట్టియిచ్చి- వారివస్తువుపై నొకటియుంచి అందలిచిత్రములు సావకాశముగాచూచి వారువచ్చినపైని వారికేతనున్న నంబరుబిల్లునుతిగించి కొని దానికిసరియైన నంబరుగల

విష్ణుతగిల్చి యొన్నవస్తువును పాటల వారికిచ్చుచుందురు—

ఈజానూఘనులలో శ్రీ చక్రవర్తినిగారియొక్క సంగమార్థులశిలా విగ్రహమును నిలువబడియున్నట్లుంచిరి— మెడ్రాసువద్ద రాఘవములలో నున్న మియూజయములోనికిన్న నందు పెక్కు పదార్థములుగలవు ఇది వానికిన్న క్షీనుగా నున్నది.

గంగాసాగరసాగ్రంతారణ్యమందో మఱియొచ్చునో సింహమొకటియు బెబ్బోయెడియు లడాయిచేసి దానిమెడయది దీనిమెడయదిక అచుకొనెయే కావలందే మృతిబొందగా యెప్పురో వానివృణక ఫెబర మాలను కనిపెట్టితెచ్చి దానిలుసేయగా కరివిపెట్టి యొన్న క్షేణిలిపి ద్రావ కమాలవలన వానిని జీవజంతువులవలె భద్రపరచి యిందోక తావున నిల్పి యుంచిరి- చూడవోద్యముగానున్నది—

ఇదిగాక- యాద్రీపముమొదలు నానాద్రీపములయందుగల నానాదేశపు జనులనుబోలిన బచ్చెనవిగ్రహములను- వారివారి చాయమువ్రాబు వగైరాలతో ౨౩ గజములదూరమున కొక్కొక్కటిగాను బారుగాను గోడలచేర్చున నడుమనడుమ నిల్పియుంచిరి- ఆవిగ్రహములను చూచినతోడనే వనవలెనేకీరును చిత్రములను చూడవచ్చినవారేయని నెవ్వడిగయించునుగాని ఒకరుచెప్పకనే యివిబొవ్వలన పోల్చదరముగాదు —

కలకత్తలా దక్షిణభాగమందు గుల్బపీఠాధిపేవత్తయైన శ్రీకాళీదేవియొక్క భయంకరమైన విగ్రహము దక్షిణాభిముఖముగా లంబమానదీర్ఘతరరక్తజిహ్వగలదై తావసపూజలనొందుచు ప్రకాశింపుచున్నది- గుడిసాధారణముగానున్నది— అన్యవారి యెదుటినుంటపమునకు దక్షిణభాగమందు సూర్యోదయాది ౯౧౦ గంటలవఱకు ప్రతిదినమందు ౨౩ వందలమేకలువగైరా జీవజంతువులను భక్తులు బలియిచ్చుచుందురు— అట్టిసమయమందు బహుసంవర్ధముగా నుండునుగనుక కాళీదర్శనము దొరకుట

కష్టతరముగానుండును. శరన్నవరాత్రాది విశేషకాలములయందు బంగాళీలందఱును బలియిచ్చు జంతువులకు సంఖ్యయింతని చెప్పవరము గాదని వేరెచెప్పనేలా- పూర్వముందు శ్రీకాళిదాస మహాకవి- ఉజ్జయినీ మహాకాళిని గొల్చి సర్వవిద్యానిధియయ్యెనని వింటిమిగాని- ఆమహాకవియిచ్చ టినహాకాళిని కొల్చియే సకలవిద్యాపారంగతుండయ్యెననియు నింతకన్న ప్రఖ్యాత దేవత లేదనియు నిదేవర దేవతయనియు- బంగాళీలందఱు నమ్మి కొల్చుచుందురు.

ఈ గుడికీవల నేపూజోపయోగింపదాధములన్నియు సమ్మద్దిగాను వెలపొడవుగాను దొరకును. —

ఆప్రాంతమందున్న యూరంతయు సాధారణముగానున్నది. పట్టణములోనుండి సదరు గుడికి పోవువారు కొంతవఱకు ట్రాంవెలనెడు-యంత్రపుబల్లెకి పోయి- అక్కడినుండి నడిచిపోవలయును. ఎక్కాలైన యెడల గుడియున్న వీధివఱకు పోవచ్చును. —

కోట, తోట, అచ్చటికి మైలుదూరమున కధికముగానున్నవి. —

కోట మొదలు హైరోడ్డున్నంతవఱకును. సుమారు గంగాతీరము మొదలు జానూఘర్ పావులువఱగై రాలున్న వీధివఱకును నడుమనుబహు నిర్మలమైయున్న మైదానమునే తండేతలావ్- ధర్మతలావ్- అని చెప్పుచుండును. సాయంప్రాతఃకాలములయందు దొరలు, దొరసానులు, కొందఱు పురజనులు చల్లగాలి యావఱింపుటకు రథారాధులై వచ్చుచు పోవుచుండురు. ఈ స్థలము సుమారు ౨ చదరపు మైళ్ల విస్తీర్ణతగలిగి యుండవచ్చును. ఇచ్చట మిక్కిలి ఖాయదాగానుండును. —

ఈ స్థలమందే నాటకములుగాని- సరసవిద్యలుగాని వాటికొన్ని విధోదములుగాని- తరుచుగా జరుగుచుండును- మేమిందున్న దినములలో నే కొందఱు దొరలు చేసిన సరసవిద్యలను- శ్రీవారితోపోయి చూ

వితిమి. ఆ చమత్కారములు చూచి సంభసించవలెగాని వాగ్మయకరము గాదు. — చూచినచుట్టుకు వాగ్మయబక్తైనయ యాత్రాచరిత్రలో ప్రసక్తి లేదుగదా. —

మఱియు కలకత్తాలో వీనాబజారని యొక దీక్షుతరమైన వీధి గలను- దానియందు ప్రక్కల యిండ్లలో ద్రక్షులువగై రాలయ కట్టియప్పుడుం దువారు వీనా వేశపు లేమైయున్నారు. —

ఇంచుమించుగా వారందఱునొకటే పోలికగా నుంచున్నందున- వారిలో నెవ్వఁజూచిన నొక్కడుగా నేకనంబడుచువచ్చిరి. పాలిపోయిన నిప్పునందు చాయగలిగి తరుచుగా వారందఱును కుఱువగానే యుందురు. మనదేశపు రీతిగానే జుత్తులుంచుకొని మోగాలువఱకు వేగింపున ట్లు జటలు వేసికొని కొందఱును. ఈమముదిరిన వారిలో టోపీలుంచు కొని కొందఱునుందురు. వీరుశిల్పవిద్యలో బహుబుద్ధి కౌశలముగలవారు గనుక — తరుచుగా స్త్రీమరులలోగాని, రయలుయంత్రశాలలోగాని, గిరి రుంచుండునట్లువింటిమి. —

బంగారీలందఱును యూరోపియనులవలె కుఱుచుగా కొప్పుకత్తి రింజుకొనియుండిరి. —

మనదేశపువారివలె పురుషులు ఓధ్రీస్త్రీలవలె స్త్రీలును బట్టకట్టుదురు. స్త్రీలుగాని పురుషులుగాని సాధారణ మాపముగరవారై యున్నారు. వీరందఱును ప్రాతఃకాలమందు కొప్పురిమానే నిండుగా నలము కొనియే తరుచుగా గంగలో బ్రుంగుచుందురు. —

బాగ్మణులునైతము బంగారీలలో వోధ్రీబాగ్మణులలె మత్స్య దిమాంసములను తినియెదరట. —

సకల విద్యలు సంపూర్ణముగా తెలిసినవారు పెక్కుండుగలరు ఇంచున్న తారానాథ తరీవాచస్పతిభట్టాచార్యులు వాచస్పత్యమనెడు

ఉత్తర భాగము.

(30X)

నా గాంతరముగల బృహదభిధానము- శబ్దస్తోత్రము మహానిధి అశుభోధన్యా
కరణము- ధాతుగాపాదశ్శము- మొదలైన పెక్కు గ్రంథములను రచించి
మొదటి పించియుండగా తత్తుల్యుడైన తతు- మారుడు మాపు పెట్టి య
మ్మనుండెను. ఇదిగాక యవేకగ్రంథములు అనగా శ్రుతిస్మృతిభిహాసపు
రాణసూత్రశాస్త్రగ్రాహ్యకావ్యనాటకాలంకార వైద్యజ్యోతిషాగమశాస్త్రా
దులు నాగరవర్ణములతోను- బంగారావర్ణములతోను ముద్రింపించి యమ్ము
చుండురు పుస్తకములమాపులు ముద్రాశాలలు- పెక్కు గానున్నవి- దేశ
భాషాగ్రంథములు వలసినన్నిగలవు— — — — —

ఇదిగాక- నా నాపదార్థములుగల పెక్కుగ్రంథము పెక్కుమాపులుగలవు
వానిలో కొందరు సాధారణులు క్రింది యంతస్తులోను గొప్ప గొప్పవర్తకలు
రెండవయంతస్తులోను చీనిచీనాంబరములు దుకూలములు మొదలైనవస్త్ర
ములు నవరత్నములు- స్వర్ణాద్యలంకారములు- మొదలైనయావత్పదార్థము
లన్ని చుండురు — ఇట్టిబజారులలోగాని పెద్దబజారులలోగాని కూరలు-
ఫలములు జీవజంతువులు- మాంసములు- పరిమళద్రవ్యములు- మేవావస్తువు
లు- మిత్రాయాలు వస్త్రరాలుగల బజారులలోగాని గొడుగులు, మోచా
లు, తాసులు, గాజుసామాను, టిక్కెట్లకన్నపెట్టెలు వస్త్రరాలుగల బజారుల
లోగాని బహుసమృద్ధముగా నుండును — — — — —

పెద్దబజారు చేర్చుననున్న యొకవీధిలో చిల్కలు, గోరలు, బరతు
పిట్టలు, మాట్లాడదగిన మఱికొన్ని పక్షిజాతులు- మయూరములు వస్త్రరా
పెంచదగిన పక్షిజాతులలో నొక్కొక్క జాతిలో ననేక భేదములుగలవి వా
నివానికి తగిన యినుపతీగలపంజరముతో తగిన వెలకమ్ముచుండురు—

చెన్నపురి టిక్కెట్లకన్నపెట్టెలకన్ననిచ్చటి టిక్కెట్ల (తంబిలేరు) పెట్టె
లు బందోబస్తుగ ను నాజాకుగాను కనబడియె— — — — —

బొంబై- కలికాతా- చెన్నపురి- సకలవస్త్రాన్ను త్రిస్థానంబులగు
మొదగా నంద సర్వపదార్థములుగలవని పేరేవకానింపనేలా— అది

యట్లుండెను. ౪౫ అంతస్తులవఱకు మంచిమహాడీలు- పుష్పవనములు-
 చిత్రములైన జలయంత్రములు లేస్థలము ప్రాయశఃముగా లేదనివచ్చును.
 పీఠులన్నియును తరుచుగా రాజమార్గములేగనుక రోడ్డుప్రక్కల
 ను బీగములువైచియున్న జలయంత్రములు సుమారు నూత్రాస గజములమా
 రములదొడ్లకగ్గటిగానుండగా ఏనుగతుండమునుబోలినదిర్లు సరములైనతో
 లు గొట్టములనుగాని రబ్బుకుసంచులనుగాని- జలయంత్రముల బీగములతో
 సెయ్యాసంచులమొదలనున్న కప్పీలను వాసికెగిలించి మరలు తప్పినవెంట
 వేసంపించుగా కీగుబయలుదేరును— అప్పుడాసంచుయొక్క వివరను
 చంకనుదగిలించుకొని చేతులతోబిగియిబట్టిమఠీసెదలించినకొలదిసేరిచి
 వ్వునగొట్టించివ్వునెట్లు దండచేరివలయుగా బట్లనివొకధార ౧౦, ౧౫ బా
 రిలమారముగా ప్రసరించునుగనుక వరదపారిసెట్లు రోడ్డు రోజు ౧కి ౨పా
 రెలు తడుపుచుందురు— యీ జలయంత్రములులేని మఱికొన్ని గల్లీతోవ
 లను- బహురంధ్రములుగల పీపాబండ్లవల్ల తడుపుచుందురు— యిట్లుతడు
 పుచున్నను యాత్రాయాత్ర రథజనసంమర్దముచేత మఱి జామనకే ధూళి
 గ్రస్తుచుండును- ఈ సంచీ యెంతమీదికెత్తిపట్టితే అంతదూరము జలధా
 ర వ్యాపించును—

వరగాభట్ల భీమశంకరశాస్త్రిలవారి యింటిసత్రము- నెట్టిసత్ర
 ము- వగైరా కొన్ని సత్రములు- లభిగనుక మార్గస్థులైన బ్రాహ్మణులు ౧౦,
 ౧౫ దినములవఱకు భోజనము దొరుకుచుండును—

మన హిందూదేశములో సంతభారీవట్టణము లేదనియు- వేయేలా-
 జ్ఞానస్వరూపిణియై యిందున్న శ్రీకాళికాదేవికి చెలికత్తిలును- అత్తకో
 డండుగైన లక్ష్మీసరస్వతులు పొత్తుగలిగి వర్తించుటకీపురంబు కాపురపు
 మీదై మిటారింపుచు మీరియున్నదనియు- నమ్మవచ్చును—

ఇచ్చటి గంగాతీరము- మండర మైన యొక గొప్పనందరముగిల

మ- అది రెండుభాగములుగాను- రెండు తోవలుగలదిగాను పోపాగాను కట్టబడియున్నది— అందొకతోవను స్త్రీలును- తక్కినతోవను పురుషులును- పోయి కొన్ని మెట్లుదిగి గంగాపాన మొనర్చి గంగలోగాని, సదరు గృహములోగాని, జపాదికృత్యములు నిర్వర్తింపుచుందురు-- సముద్రము యొక్క పోటు పాటులవలన గంగ-హేచ్చుతన్దులుగా ప్రవహింపుచుండును రుచిభేదంబును గలిగియుండును—

ఈఘట్టమున కెడమప్రక్క నే గంగదాటి రయలుస్తేషనుకు పోవుటకు విచిత్రమైన గొప్పపూలు (నీటిమీద తేలీవం తెన) కట్టబడియున్నది. దాని యిరుప్రక్కలను చక్కనికటకటా (యనుపజాలు) జాలుకొనుచున్నది. నడుమ నిడుపుగా యంత్రస్తంభంబులును- పొగదీపపుకంబులును నున్నవి— యీ స్తంభముల కిరుప్రక్కలను అగ్రబండ్లు సరిగా నడువదగిన రస్తాలుగలవు— దావటిరస్తా రయలుస్తేషనుకు పోదగినదియు- వలపటిరస్తా రాదగినదియునైయుండెను ఈ రెండురస్తాలకు వెలియించులను మనుష్యులయొక్క రాకపోకలకుగా కించిడున్నతములైన మార్గములట్టివేకలవు—

గంగలో వశమైనంతవఱకు నుభయతీరములలోపున తాళిఖానాలును-లోతైన నడిమినియనుపవడవలును కూర్చివానిపైని సదరువం తెన కట్టబడినది.—

నొకరులయొక్క రాకపోకలకు ప్రతిబంధకములేనట్లు వలయునప్పుడు పూలుతెరచి మూయదగిన యంత్రములున్నవి. అట్టి సమయములలో బండ్లుగాని ప్రజలుగాని సంచరింపకుండుటకు మొగనున్న వటకాలు వేయుచుందురు.

ఇచ్చటి రయలాఫీసు బహువిశాలముగాను బహుసుందరముగాను బహుచమత్కారముగాను- ప్రకాశింపుచున్నది.—

ఎక్కడలు బండ్లు సార్లు వచ్చెడివి పురమాగణముల యిందు

(309)

యాత్రాచరిత్ర.

హిందవరముగా సర్వకానకచుచున్నను నిరసాయముగా తప్పించి-
నిగాతంకముగా వానినడిపించునేర్పు పరిక్షించియే కాని యూరక సారథ్య
మున కన్నుజ్జయింపంగరు- వరీక్షాచిహ్నములైన యిత్రాడివిష్ణులు (నంబుకుగ
అవి) గుఱుతుగా నిచ్చుచుండురు. — — —

బడేబజారు మొదలు కార్తికుడివఱకు దక్షిణముగానున్న పట్టణము
కొంతైనను చూచితిమి గాని ఉత్తరభాగముందున్న పట్టణపు చనుఠాగారము
లను చూచుటకు తగినయవకాశము గలుగలేదు గావున నింతమాత్రమే
చూచియబడినది. దీనిబట్టి బుద్ధిగుంతులు పురచమతాగరవై భవముల నూ
హించి సంతసింతురని యింతతో ముగిందితిమి. — — —

—(0)—

ఇట్టి యిందిరానిధానంబగు హిందూదేశపు రాజధానిని కన్నులా
ర తిలకించి మేనంబులకించి ఘనతవహించిన వై సరాయ నానూంతరము
గల గవర్నర్ జనరల్ గారి దశకనము బహుమత్యుదా పూర్వకముగా
హాసర్చి విజికోందతైన గొప్పగొప్పదొరలయొక్క ములాఖతు సంపా
దించి సంతసింపుచున్న శ్రీబొబ్బిలి మహారాజాబాహదరువారితో. —

మార్చి ౨౪ తేది సాయంకాలముందు స్ట్రీటురెక్కి ౨౫ తేదిని స్ట్రీటు
రుతో నుండియే - తోడుకొని గంగా సాగర సంగమ జలస్నానము చేసి-
బహువిస్త్రీణముగాను తెంపుగాను సహస్రముఖములుగాను యమునా
సరస్వతీ గండకీ సరయుఃప్రముఖానేకనదీరూప సఖిజనంబులతో గలసి
మెలసి సాగరభర్తతో సంగమించిన గంగాతరంగిణి తెఱంగు గనుంగొని
యుప్పొంగి — — —

౨౬ తేదీ యుదయముందు ౭.౧౫ గంటలలో చాంద్రబాలీ సమీప
మందు వైతిరినేనదిలో లాకున్నచోట అనగా- ఆల్బాచెంట్ స్ట్రీటురువిడిచి
భోజనానంతరమందు రెండుపడవలతో కాలువతోవను జైటుదేరి —

ఉత్తర భాగము.

(308)

.. ౨౭ తేదికి సరియైన సర్వధానిసం॥ అధికవైత్రమ ౧౪ సో॥ ౭౧౪
గంటలలో మహానదిలో పడవలనుపడిది- సంతోషముచేసింబైన కలకంబునె
డు మహాకటకంబునందు- శ్రీ వారొకబంగళాలోను- మేమందఱము నం
డూరి పెంకటాదంపంతులుగారి యింటిలోను బసచేసి నారము—

(కటకపుసంగతి)

కటకమునకు దక్షిణోత్తర భాగములనొరసి పార్థక నామముగల మ
హానది ప్రవహింపుచున్నది.

గడచిన యానందసం॥రములో మేము చూచినప్పుడు దక్షిణభాగము
నందలి మహానది శాఖపడవలు లేక దాటదరంబుగానిదిగాను ఉత్తరభాగ
మున శాఖ సుప్రతరంబుగా దిగిపోదగినదిగాను- ఉంజైన ఇటీవల కాలు
వ పుట్టినది మొదలుగాను ఉత్తరశాఖ బహుగంభీరముగా ప్రవహింపుచున్నది.

వేసవిలో బాటసారులకుగాని- పురజనులకుగాని యిసుకదిబ్బలపై
ని యాతా యాతములకు బహుకష్టము గానుండును- ఇదే పడవలెగ్రవలసి
న తోపుగనుక తీరమందు పెక్కు సాలలుకట్టకొని తగినవెలకు వంటసామా
ను తీరవాసులయ్యుచుందురు—

ఏ భాగమందున్న వారా భాగమందున్న నదీశాఖలోనే స్నానాది
కృత్యములు నిర్వర్తించుకొందురు—

ఉత్తరశాఖ కటకపురికి మైలుగూరముగానున్నది—

కటకముజిల్లాస్థలముగనుక ఖచేరిలన్నియునున్నవి—అరవటాలము
న్నది- కాబట్టి మిక్కిలి ఖాయదాగలదిగానున్నది— అన్నిపదార్థములుగల
యింగ్లీషుగలపేటలు పెక్కుగలవు—

ఒడ్డుము, బంగాళము, తరుచుగాను- తెలుగులరుచుగాను కలదు

కాశీప్రయాగలలోని పడివలెనే కటకపుపడి గొప్పది— అనగా
రుంగు యెత్తుగలదిగానున్నది—

శ్రీ ప్రగఘట యథోచితహాసములు గలవారుగానుండిరి—

సామలకాలమైనది మొదలు లాంతరుదీపము లేని బండ్లగుటకాయించి జుట్ట నాకించి రాబట్టుచురు—

ఈ సాగ్రంశముల యందు వరిపంట విశేషించికలదు గనుక తెల్లని సన్నెలబియ్యము చురకగాదొరకను—

సామలకాలమెంతాచలవంతులుగారు గతిందినదన వారితల్లిగారు కొన్నివత్సరాల నన్నిదేయించుండగా సంస్కృతభారతము గూడర్పములు సామలకాలమనగానే ఘటపంశము, నాగరహిత పదేశము, నాగరసారస్వత వ్యాకరణము, ఔరకొన్నిసంస్కృతగ్రంథములు రూలకు నేనుకొని సంగ్రహించి కొంటన—

వరునాటికి బొబ్బిలినుండి శ్రీవారి యార్దరుప్రకారము సిఫాయీలు బోయీలు వచ్చియున్నందున బండికి రుంగలచొ॥ సామాను॥ పరివారమున॥ బండ్లుకుదిప్పించి యిప్పించగా—

మాచ్చి ౧౭ లేదీ రాత్రి భోజనోత్తరమందు బైలుదేరి—

మార్చి ౧౮ లేదీబు॥ ఉదయము ౭ గంటలకు శ్రీభువనేశ్వరనామ త్రేతమ లోపవేంచి పండాలయిండ్లలో బసకేసి బిందు సరోవర (బిందు సాగర) తీర్థములో స్నానము చేసి శ్రీవారితో ప్రదక్షిణపూర్వకముగా శ్రీభువనేశ్వర స్వామివారి దర్శనమొనర్చి ఒకకువచ్చి ప్రసాదము భుజించివారము—

(శ్రీ) బాణలింగేశ్వయంభూతే చంద్రకాంతేహృది

స్థితే తత్రకతుశతంపుణ్యం శంభో ర్నైవేద్యభక్ష

ణే॥ ౧ రసలింగేశ్వరబాణేశ్వర స్వయంవ్యక్తస్థలేపి

చా నచండిశకృతో భాగృ స్తత్రాగ్రహ్యంశీవాత్మజః॥౨॥

అని యిత్యాది ప్రముఖ పద్యములం జ్ఞయి

అది జగన్నాథము లోవలె నిచ్చటనైతము సర్వస్వ సాధారణము గా ప్రసాదస్వీకారము జరుగుచుండుట సదాచారమగుటంబట్టియు- శ్రీ భువనేశ్వరస్వామివారికి శ్రీవారు చేయించిన భోగము లోగది కొంతప్రసాదము సెలవుపైని పండాలో సంగగ భుజించి- శ్రీవారొనరించిన సతకారము నకు సంతసింపుచున్న పండాలో గోష్ఠి నేయునప్పుడు పండాలుచెప్పి దేమనగా—

(శ్రీ భువనేశ్వరప్రశంస)

ఈ భువనేశ్వరస్థలము పంచక్రొశాంతకమైన మహాక్షేత్రము- ఇంచుకోటిలింగములున్నది— వాలో భువనేశ్వర స్వామివారి లింగము ప్రధానము- కనుకనే లింగరాజు ప్రసిద్ధికెక్కి యున్నది. ఇది స్వయంభూతము మంచుగా ప్రాప్తమై ప్రభు దీక్షిణునిచేగావున బ్రహ్మశ్రోత్ర విషయమునందురు తెక్కిన లింగములు, దేవతలు, ఋషులు, ప్రాప్తింపినది— వాలో గొన్ని భక్తజనలోపమవలన నానాటికి భూగతములైయున్నది—

కొన్ని శిథిలమండలములై పూజారాగములు లేకనేయున్నవి- కొన్నిటికి మండలములు గలిగియున్నను దశానమాత్రమేకలిగియున్నవి- కొన్ని గుడివడి శిథిలప్రాయముగా నున్నవి— ఎన్నియెట్లున్నను సహస్రాధికలింగములు యథోచితభోగారాగములు గలిగియున్నవి—

ఇది కేవలారశీరము- ఇందలి చించుసాగరతీర్థము కాశీలోగంగ వాటిదిగా నున్నది—

(స్తోత్రం) ఇందాచలంసమాసాద్య యత్రాస్తేవండుతే

శ్వరం, వరాహం దేవమాసాద్య బహిరంగేశ్వరా

వధి, ఏకామృతవనరవ్యే, స్వర్ణకూటహరాత్ర

మే, యేతిథ్యంతిదినం తేమాం, కాశ్యాకోట్యధికంఫలం॥

అని తేత్రమహాస్తవములోనున్నట్లు భుక్తిముక్తిప్రదమైన మహాక్షే

త్రమిదియైయున్నది—

శ్రీభువనేశ్వరస్వామివారికి శాశ్వతభోగము జరుగుచుండుటకు సర్వమొభాసాగారు ౧౨, ౫౦౦ లు రాబడిగల గ్రామములు రఘూజీ మహారాజునకు పేరుగల మహారాష్ట్ర దేశపు రాజు సమర్పించి యుండెను— ఇదిగాక జమీదారులన్ని సాలునికి రు ౫౦ వేల రాబడిగలదు— గనుక సర్వకాలములయందు సుకల్యాణములతో భోగరాగములు యథేచ్ఛముగా జరుగుచున్నవి—

(ప్రతిదిన వినియోగసంఖ్య)

రు ౨౫-౦-౦ ఉపామేల నెడుపేరుగల సదావృత్తులకు—

౨౫-౦-౦ స్వామివారి భోగరాగములకు —

౬-౦-౦ పూజాద్రవ్యములకు—

రు ౫౬-౦-౦లు ఛత్రీమకాగ్రానాకర్నేవాలా-అనగా ౩౬వినియోగములు శ్రీస్వామివారిసన్నిధిలో చెల్లింపుచుండు పండాలు ౩౬౦ మందికలరు— విందుసరోవరాచార్య బ్రాహ్మణులు ౨౫కి పైగానున్నారు—

(ఇచ్చటిసంకల్పము- బార్హస్పత్యమానము)

ఉత్తరశదేశే విరజాపురుషో త్రమయోరంతరాశే మేరోదక్షిణ తః మహావాచధేరు త్తరతః గంధవతీనదీసశ్చిమతీరే ఇహవృధివ్యాం జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే హరిశంకరయోర్మధ్యే త్రియస్త్రింశతోగ్రామీదేవతాబ్రాహ్మణతీర్థసన్నిధౌ విందుసరోవర మహాతీర్థస్నాన మహంకరిష్యే॥

అని యీచొప్పున సంకల్పమిచ్చుటచెప్పుదురు—

(విందుసరోవరస్నానకాల పఠనీయశ్లోకములు)

౧— వాసుదేవంసమస్తృత్య అనంతంవిశ్వతోముఖం స్నాతుమిచ్ఛామి దేవేశ సమ్యగీర్ణింప్రయచ్ఛమే॥

ఉత్తర భాగము.

(303)

౨ — విందుహృదసమస్తుభ్యం మహాదేవేనర్చిత విశ్వవిందుబుద్ధిః మ
జ్జయామితవాంఛసి॥ — —

౩ — ఏషవిశ్వేశ్వరో దేవ! ఏషైవమణికర్ణికా కలావంతర్హితాకాశీ మ
క్తిరత్రసంశయః॥ — —

౪ — విందుంబిందుంసమాహృత్య నిర్మితస్త్వంపినాకినా వృజినంహరమే
సర్వం విందుసాగర తేనః॥ — —

౫ — నవస్త్వేనపాతాభే లోకాలోకపరాయణే విందుహృదసమంతీర్థం
నాస్త్యబ్రహ్మాండమండలే॥ — —

౬ — అస్మిన్ విందుహాసే స్నాత్వా యోయదివృత్తిసస్యతత్ ఇయంశం
కరవాపీతు సాక్షాత్పుష్పాంక తారినీ॥ — —

౭ — త్వం రాజా సర్వతీర్థానాం త్వమేవజగతఃపితా యాచితం దేహి
మేతీర్థం సర్వసాపస్రణాశనమ్॥ — —

౮ — తీర్థానామసమస్తభ్యం సర్వతీర్థాభివందిత పశ్చాత్సంస్మృతౌమి
త్వత్ప్రేమ మపరాధాన్ క్షమస్వమే॥ — —

అని యిట్లు విందుసాగర ప్రాసాదసంబు సేయించుకొక-

౯ — గోకావరిమహాపుణ్యే త్రికోటిగుణపావన పాపనాశయమేదేవిమ
జ్జయేతవవారిణి॥ — —

౧౦ — త్రియంబక జటాచ్ఛ్ఛతే గౌతమస్యాఘరాశని సప్తధాసాగరం
భిక్షా గోదాపరిమోయతే॥ — —

అని ముదియునున్న విందుసాగర పరిమళము లన్నియు నానాలు దెప్పిరి.

— () —

ఇది గాక, విందుసాగర ప్రాసాదము గురించి

వారుచదివే స్తోత్రములు.

౧ — అగ్రాహ్యంబింగనై వేద్యం సలింగంభవనేశ్వరం పద్మ భేదోనకర్త
వ్యః కర్తాచేన్నరక ప్రజేత॥ — —

- ౧—బ్రహ్మకుత్ర విశగ్భూత్రా । సుర్వేవణాద్వజోత్తమాః । వజ్జీభేదో
నకలః ప్యో భేదకృన్నరకంప్రజేత్ ॥ —
- ౨—అకాలేసయమేపెమామే । వ్రతేచాంద్రాయణేపిచ । దృష్టమాత్రేణ
భోక్తవ్యం । నాత్రకార్యావిచారణా ॥ —
- ౩—ఏతల్లింగంసదేవస్తు । సరుద్రోనచమాధవః । అర్థమాత్రాపరంయస్తు ।
తద్భ్రష్టైః పినాతనం ॥ —
- ౪—మూలేస్ఫటికసంకాశం । మహానీలంచమధ్యమే । మాణిక్యభంజరా
ధేచ । లింగంబ్రభువనేశ్వరమ్ ॥ —
- ౫—వినూనాగ్రేనతచ్ఛక్రం । సమూలం నాపిచాపరం । పినాకపవనేనాత్ర ।
ప్రసాదోనైవమవ్యతి ॥ —
- ౬—ఏకాదశీ వ్రతేనాపి । ప్రసాదంభక్షయేత్పరం । అకఠభక్షణాన్ముక్తి
ర్వృతకోటి గుణంభవేత్ ॥ —
- ౭—కీవాగ్రేకాశైరా సరపుల్లిపుల్లి హంసకలికా । తథానాడీర్నిర్మిత్పురి
పురికాంతమధురమ్ ॥ గదాతక్వాసుద్ధాభర మశవసంతేసురిచరా ।
సదాకాలే భోగస్మరసరసగోరాది సహితమ్ ॥ —
- అని యిస్తుత్యేత్రమహత్త్వములొనున్నదనియు చరమశ్లోకమునందు జె
ప్పబడిన పదార్థములు నిత్యము భోగమగుననియు వందాలనిరి. —
- భుజాక, త్రివిధప్రసాదమును గురించి. —
- ౧—స్థావరేషువసత్సేషు । వైవర్ణ్యైవకేష్వపి । యదిపాధారణోవిష్ణుః ।
స్తదాగ్రాహ్యంహితద్వయమ్ ॥ —
- ౨—పాధారణాభిక్షేపం । భక్త్యైవమహత్త్వనాం । శదానగ్రాహ్యమేవ
స్యైవైష్ట్యైవకం । త్రయం ॥ —
- ౩—శబ్దవిచిత్రాశ్వరశర । స్వర్వదేవాధికవిప్రభుః । గాయత్రీవల్లభశ్చేత
బ్రహ్మణ్యోబ్రహ్మవర్ధనః ॥ —

- ౪—నగ్రాహ్యంహరవిష్ణోహిః। నమమేతి సమర్పితం। తేనస్వస్వత్వసం
త్యాః। పరస్వస్వసమర్పణం॥ — — —
- ౫—మహాత్మనోఃపరిష్కృతం। నగ్రాహ్యంభనమణ్విపినివేదితాన్నభోక్తృ
ణాం। విసాణాం దేవతార్చనే॥
- ౬—నశాపఃప్రణయనాయావా। నాపిదేవాధకహరితా। సంప్రోక్ష్యాన్నం
వ్యాహృతిభిః। పాణాపానాది పంచభిః॥
- ౭—నివేదయామిదేవేతే। వక్షసాన్నంమహాత్మనే। భుక్త్వా యశేష్టం దేవే
శే। ప్రసాదంకస్తుమహాసి॥
- ౮—ఏవం నివేదయి త్వన్నం। తదుచ్ఛిష్టంతతశ్చరేత్। తదన్నంభంజతాం
స్యాణాం। పావంసశ్యతితత్త్వణాత్॥
- ౯—పవిత్రంభవతేనమ్మః। మలినంపతితంచయత్। మహాపాతకసంయు
క్తం। సంయుక్తముపపాత్తశే॥
- ౧౦—జూఃభంశస్త్రైర్భుక్తం। మలినీకరజైరపి। సంకీకరజైరవైః। క్ర
కాశ్యతపాత్యైః॥
- ౧౧—రహస్యస్త్రిపాపాఢ్యః। మగన్యాగమనైరపి॥ సర్వేషామపిపాపా
నాం। పాపియశ్చిత్తోహిశ్చిణః॥
- ౧౨—శివతీర్థప్రసాదాహిభక్తానామభయంకరౌ। తీర్థప్రసాదమాహ
త్వేం। శంకరస్యమహాత్మనః॥
- ౧౩—నాలంపస్తుంపిధిర్వత్ర। శివతత్త్వవ్రకాశనాయ॥
కింభూర్వాద్భృశేష్వత్ర। కీటానాంకాగణిపరా॥
- ౧౪—శేషనిరూణాల్పమైర్జైషు। గజ్జాత్రపథగానదీపవిత్రయతిలోకాం(స్త్రీ)క
ప్రస్థానం సర్వజగదము॥ — — —
- ౧౫—ఏవంభక్తాప్రసాదాత్తే। జూకోకాక్షతిశంభవః॥ ఇత్యాది॥ —
- ౧౬—అన్నాగరివాత్పరింసారిం। పత్రంబ్రహ్మఫలంజలం। యస్మిన్పానప్రీతిం
వస్తు। సస్సారంసమృలంబితః॥ — — —

- ౧౭—శివపూజా శివధ్యానం శివసంస్మరణంతథా । మహాదేవకథా స
క్తి । రాల్పసృతపసఃఫలం॥ — — —
- ౧౮—జహంతరసహసేషాః । తపోధ్యానసమాధిభిః । నరాణాంక్షీణపా
పానాం శివేభక్తిఃప్రజాయతే॥ — — —
- ౧౯—ముక్తిమిచ్ఛతిచేత్సర్వం శ్రీవార్పనవరోభవేతు ॥ శివాచానంవినా
ముక్తి । ర్నలభ్యాజన్మకోటిభిః॥ — — —
- ౨౦—సకారణసహసేషాః । లభ్యంతైవల్యముత్తమం । ఈశ్వరానుగ్ర
హదేవ । లభ్యంతైవల్యముత్తమం॥ — — —
- ౨౧—ఈశ్వరానుగ్రహదేవ । పుంసామద్వైతవాసనా । మహానాయా
పరక్షీణా సత్త్వానాంనోపజాయతే॥ — — —
- ౨౨—దేవతాంతరభక్తిహీనా । శివభక్తేర్హి కారణం । శివభక్త్యాజ్ఞానసిద్ధి
శ్శివోహిజ్ఞానదాయకః॥ — — —
- ౨౩—దాహ్మణ్యశివభక్తస్త్వం । మువ్యతేకమౌబంధనైః । అతోన్యథావ
తమానా సుంపారాబధౌనిమజ్జతి॥ — — —
- ౨౪—యస్తుపాపీమరాచారి । దేవదాహ్మణ్యనిందకః । కథంతస్యశివేభక్తిః
కల్పకోటిశతైరపి॥ — — —
- ౨౫—తస్యైతాని వినశ్యంతి । పాపినః పాపకారణాతు । ఆయుశ్శ్రియో
యశోదైర్యం లోకావృద్ధాశిషస్సుఖం॥ — — —
- ౨౬—దేవతాంతరమాశ్రిత్యనుదిమాషయ తేహరం । తస్యజన్మసహస్రే
షు సరకేనయతాప్తం॥ — — —
- ౨౭—నాలంతద్రక్షణంకర్తుం । దేవతాంతరముత్తమం । రాజాపచారేభ్య
త్యానా । మాశ్రియస్త్వజనంసుఖం ।
- ౨౮—సోన్యప్రణ్య ఫలం । నూషణాన్మహాపాతం । మాషకోనరకంయూ
తా । యావదాచంద్రాంతరకం॥

ఉత్తర భాగము.

(302)

౨౯—వినిద్యశంకరందేవం! దక్షోజానాతితృలం! తత్సంసకంకాత్మ

త్వే! దేవాఅపిహసంసదీత్యాం॥ — — —

౩౦—శ్రీవతాన్భవసిందాయా! దేవానాంగతిరీద్యశీ! కింపునర్తానవాశ్యం

భు: నిందయాశ్రవణేనచ॥ — — —

౩౧—భృగుశ్యావంప్రవత్వాహి! వినిద్యవరమేశ్వరం! దృష్టాదక్షశిరోభం

గం! స్వస్యశ్శశువిలోపనం॥ — — —

౩౨—భయలజ్జాపరీతాంగో! దశవానహాతాంగతః! శ్శశుహీనము

ఖందృష్టా! విధవాయాశ్చపాపినః॥ — — —

౩౩—వంశ్యస్యాపిచమండస్య! సమఃఖైః పరిభూయతే! శావందద్వా

భృగుర్విప్ర! శ్రీవమాయా విమోహితః॥ — — —

౩౪—నజానాతిశివందేవం! శివతత్త్వందురాసదమ్! నష్టధీర్నష్టవిజ్ఞానః!

పాక్యతోమానవోయథా॥ — — —

నశాబంధరమేశస్య! నాధికోస్తిమహేశ్వరత్॥ — — —

౩౫—నచక్రాంకానపక్షాంకా! నపజాంకాయతిశ్రజా! లింగాంకాచ

భగాంకాచ! తస్మాత్తాహేశ్వరీప్రజా॥ — — —

౩౬—అధిస్థానంచజగతా! ముపాదానంచకారణమ్! నాన్యోధికోస్తిస

ర్వజ్ఞా! నియంతుఃపరమేశ్వరత్॥ — — —

అనియిత్యాది శ్లోకపరంపరచే సవిస్తరంబుగా శ్రీశివప్రసాదము

హిమాదికము, సాగ్రందధర్మఖండములో నిరూపింపబడియున్నది. — —

నిష్పక్షపాత దృష్టిగల వారికినిర్వివాదమే దానికేమి

చక్రతఘననేశ్వర సమాచారము వినుము.

శ్రీభువనేశ్వరాలయము బహున్నకముగాను, సుందరముగాను ప్రకాశింపుచున్నది. పురుషోత్తమశ్చేత్రములోని ఐదవజగత్తాళాలయము ఓనిలో నిమిడి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. భూమిలో నొక భాగము.

మైకి. మూడుభాగములుగా నున్నట్టుకనబడినది. దానిశిఖరమందు త్రిశూలంబునుగాదు. చక్రంబునుగాదు- అదిపినాకమనెడు శివధనుస్సుని పండాలు యెప్పిరి.

ఆలయము చుట్టును పెక్కుమందిరములున్నవి- వానిలో—

- ౧- ఏకామేశ్వరుడు. ౨- విశ్వేశ్వరుడు. ౩- ఉగ్రేశ్వరుడు- ౪- లడకేశ్వరుడు అనగా బాలేశ్వరుడు- ౫- లవణేశ్వరుడు. ౬ చిత్రగుప్తేశ్వరుడు. ౭- వైద్యనాథేశ్వరుడు- ౮- శబరేశ్వరుడు. ౯. జంబుకేశ్వరుడు. ౧౦- సోమేశ్వరుడు- ౧౧ ఉత్తరేశ్వరుడు- అని యేకాదశగురులును.
- ౧- గణేశుడు॥ ౨- భువనేశ్వరి॥ ౩- కుమారస్వామి॥ ౪- వృషభము॥ ౫- చండరుద్రుడు॥ ౬- కల్పవృక్షము॥ ౭- సావిత్రి॥ ౮- లింగరాజు॥ ౯- పార్వతి॥— వీరందఱును యథోచితస్థానములయందుండిరి. —

(గణేశ పార్థాన.)

- ౧—విశ్వేశ్వరనమస్తుభ్యం సర్వసిద్ధిప్రదాయక॥ అవిఘ్నంభువనేశస్య దశానం దేహిమేవ్రభో॥ — — —

(భువనేశ్వరి పార్థాన.)

- ౨—గోపాలినమస్తేస్తుకృత్తివాసో నితంబిని పుత్రాపౌత్రాశ్రియం కీర్తిం దేహిమేభువనేశ్వరి॥ — — —

(కుమారస్వామి పార్థాన.)

- ౩—కౌంఠహం తే నమస్తుభ్యం పార్వతీప్రియవధాన॥ దేహిమేనాకసేనాసో ర్విద్యం తే జోబలంభృతం॥ — — —

(వృషభ ప్రార్థాన.)

- ౪—నమస్తేపరమానంద సర్వార్థ ఫలప్రద యజ్ఞరోమన్నమస్తేస్తు శివప్రీతింప్రయచ్ఛమే॥ — — —

ఉత్తర భాగము.

(309)

(చండరుడ పాఠాక్షరం.)

౫—చండరుడ నమస్తేస్తు! దేవానాంప్రీతివర్ధన! దర్శనంతవమేదేహి!
తేజోవీర్యంధృతింబలం॥ — — — —

(కల్పవృక్ష పాఠాక్షరం.)

౬—కల్పవృక్షనమస్తేస్తు! కల్పనాసిద్ధిదాయక! బ్రహ్మవిష్ణు శివద్యేయ! దే
హిమేవాంధితంఫలం॥ — — — —

(సావిత్రి పాఠాక్షరం.)

౭—వేదమాతర్నమస్తేస్తు! సావిత్రియావధారిణి! బ్రహ్మప్రజ్ఞాంచమేధాం
చ! దేహిసర్వవిభాగిని॥ — — — —

(లింగరాజి పాఠాక్షరం.)

౮—కృత్తివాసోనమస్తేస్తు! లింగరాజమహేశ్వర! నమస్త్రీభువనేశాయ!
నమస్తేకృత్తివాససే! శ్వాంతశాన ఫలందేహి! మాక్షునాథన మీశ్వర॥

(పార్వతి పాఠాక్షరం.)

౯—అన్నపూర్ణేశ సదాపూర్ణేశ (పుణ్యే) శంకరపార్వతీ! జ్ఞానరై
రాశ్వసిద్ధ్యథాం! భిక్షాంమేదేహిపార్వతి॥ — — — —

శ్రీభువనేశ్వర దశానక్రమము.

౧ వినాయకం వ్రథమతో! దేవీంసుందం వృషంతథా! గణచండం కల్ప
వృక్షం! గాయత్రీంసాంబమీశ్వరమ్॥ — — — —

౨ అష్టమూర్తి క్రమేనైవ! దశానంక్రియతేయది! అశ్వమేధసహసా
శాం! ఫలంసాప్నోతిమానసి॥ — — — —

అని యీ ప్రకారముగా తత్త్వద్వేవతా దశానము సేయవలయును.

శ్రీభువనేశ్వరస్వామివారి దశానమునకు బోధనప్రపంచ మందిర
ములో సోపానక్రమముగా చాలాలోతుగా దిగిపోవలయును. — — — —

శ్రీకాశీకేదారేశ్వర లింగమువలెనే, లింగరాజునెఱు వామాంతరముగల యీ భువనేశ్వరస్వామివారి లింగము బండతాతి రీతిగా- ఎటుచూచినను సుమారు బారెఱు వెడల్పుగలిగి గుండ్రముగాను, ఎటువు, తెలుపుచును, కలగలుపుగా నున్నదిగాను, ప్రకాశింపుచున్నది. పండాలు సభక్తికముగా నేపూజింపుచుండు శ్రీవిశ్వేశ్వరకేదారేశ్వరాదిలింగములు వలె నిదియును సర్వవణసాధారణముగా దశానస్పశాన యోగ్యమై యుండున్నది. — — — — —

మాత్రైవారు స్వయముగా నే లోకోత్తరముగా సకలోపచారములతోను శ్రీభువనేశ్వరస్వామివారిని సభక్తికముగాను- సావధానముగాను పూజించి కృతార్థులైరి. — — — — —

ఊరు సాధారణముగానున్నది. తరుచుగా పూరికొంపలే కలవు. స్త్రీపురుషులు విశేష భావసంపదగలవారుగా కనంబడలేదు. గామము నికు రూర్పుగా మైలుదూరములో గంధవతీనది యున్నది. — — — — —

గయ- శిరోగయయనియు- ఇక్కడికి సమీపమందున్న తాటిపూరు- నాభిగయయనియు- పిటాపురము- (పీఠికాపురము) పాదగయయనయు- ప్రసిద్ధికెక్కె-యున్నవి. వీనిలో నాభిగయను మాత్రము చూచుటసంభవించినదికాదు చిందుసరస్వీరమందుబ్రహ్మలయమున్నది. — — — — —

—(0)—

ఇట్టి భువనేశ్వరమునుండి యారాత్రియే జైలుదేరి. — — — — —

మార్చి ౨౯ తేది యుదయమందు ౭.౧౫ గంటలలో శ్రీపురుషోత్తమక్షేత్రమునెఱు నామాంతరముగల శ్రీజగన్నాథ మహాక్షేత్రములో- దేవాలయమున కెదురుగానున్న వీధిలో బసచేసి. — — — — —

శ్లో॥ మారగండేయోవశేక్ష్మస్తే॥ రోహిణ్యాంచ మృతూరూదధౌ॥

ఇంద్రద్యమ్నహృదేస్సాన్తా పుంజన్వనపిద్యతే॥ — — — — —

అపండాలు చెప్పినచోట్లను నిత్యముత్రగావించి శ్రీస్వామివారిని

సేవించి మధ్యాహ్నమున ప్రసాదము భుజించి- మఱునాడుయథా శక్తిగా, శ్రీస్వామివారికి పూజా పుష్పకముగా శాశ్వతాది భోగములు జరిగించి. —

మార్చి 30 తేది రాత్రి ప్రయాణమై బైలుదేరినారము.

—(0)—

—*) తొలి జగన్నాథ ప్రశంస. (*—

తొలి పురుషోత్తమక్షేత్రము సముద్రతీరమందు యథోచితోన్నతమై మోక్షద్వారమనెను పేరుగల నీలాచలమందు శ్రీసుభద్రా బలభద్రాద్విత్యులైన తొలి జగన్నాథస్వామివారి కాస్పదంబై- సుందరాత్యున్నత మంజరంబునకు చుట్టుచు గ్రామముగలదై, రథయాత్రలో శ్రీస్వామివారి తేరునడుచుటకు తగిన విశాలపీఠిగలదై- తత్తదుత్సవ కాలములందు శ్రీస్వామివారిని వేంచేయజేయదగిన యథోచితోన్నత మంటపములుగలదై శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారి శిష్యులైన వడ్డపాదాచార్యుల వాగయొక్క భోగవర్ధన నామకమతము మొదలైన యనేక మతములుగలదై సమస్తవస్తువులే కాక, రసగోరా వగైరా ప్రసాదములు, పతితపావన ముత్యంబ్రహ్మణోచితకు హాళిపేటికలు; (పోకపొత్తి పెట్టెలు) మొదలైన వివలసినన్ని దొరకజాలిన యింగళ్లుగలదై- నిరంతరము తాయాతభక్తజనవారీతసముపేతంబై- సకలసమయ సర్వవర్ణసాధారణశ్శృంగభక్తు మాణ భగవద్ప్రసాదంబై- అనతిమార్గవానతి సౌందర్యపురజన సందోహసంధిప్తంబై - నిత్యాబూరారాత్రయాత్రిక ప్రదత్తానేక విష్ణుసంపత్తి సమీపిండువండావరనామక ముగ్ధ భావహాసిత భావమతి భావసమర భాసురంబై- నిష్పృతికాశంబై- ప్రకాశింపుచున్నది. మఱియునిందు- తంత్రియాఫీసు- పోష్టాఫీసు- కొన్నిభిచ్చేరీలు గలవు- తిలతండులన్యాయముగా గాని అంతస్తులుగల మహాదీలు- పెంకుటిళ్లు- పూరియంభు- గలవు—దీని

(3-2)

య త్రాచరిత్ర.

కి తూర్పుగా సుమారు (౨) మైళ్ల దూరములో రథయాత్రలో శ్రీస్వామి వారు నివసించదగినట్టియు, నింద్రద్యచ్ఛమహారాజ నిర్మాపితంబులగునట్టి యు- మందిరంబులు గలవు.

శ్రీజగన్నాథస్వామివారికి శాశ్వతభోగము తమ నామగోత్రములతో జరుగుచుండునట్లు ద్రవ్యము సమర్పించదలంచినవారు రు ౧౨౦ కి, ప్రతిసా లున వచ్చువృద్ధివల్ల శేరిరు బియ్యము తగిన రసవర్గములతో నిత్యముభోగ ముజరుగుచుండుటకు- కోవెలవెలవలు నొకభాగమందున్న యక్షయవలు ను క్కింద గూర్చుండి- పండాలు చెప్పిన సంకల్పము చొప్పున ధారాదత్తము చేసి- నిత్యాన్నదాన సంకల్పము చెప్పి పండాలు పట్టామూలముగాదఖ లువటమట యాచారమైయున్నది—నగదు మాజరు లేనియెడల- దక్షిణతో నుద్దిష్టధనము సదరుప్రకారమే జరిగించి వరతు ప్రకారము పండాలు పం పుటయునుగలదు- నియతముగా పండాల్లునే శ్రీస్వామివారికి వీరినామ గోత్రములతో నిత్యము ను భోగము జరిగించి తత్ప్రసాదము పండాలేయ ను భవించురు. — — — — —

జరిగించిన యజమాను లచ్చటనే నివసించియున్న పక్షమందు ప్రసాద ములో సగము వారికి పండాలు పంపుచు తక్కిన సగము తామను భ వించురు. — — — — —

కాబట్టి మాలో కొందఱుము యథాశక్తిగా నట్టిశాశ్వతభోగము లు జరిగించినారము. — — — — —

మామహారాజశ్రీవారు శాశ్వతభోగము సిమిత్తము శ్యామసుం దరలోక నాథ పండాగారి కృతముగా జరుగుచుండుటకు, రు ౫౦౦ టు- శ్రీస్వామివారికి సమర్పించిరి. — — — — —

కోవెల యావరణ బహువిశాలముగా తగినప్రాకారము- గొ సింహద్వారము. గలిగి కోటవలె సూటిగాగనంబడును. — — — — —

ఉత్తరభాగము.

(3-23)

వీధికన్న శ్రీస్వామివారి కోవల సుమారు (౨) నిల్వలున్నతమైన
 నీలగిరియందు. బహుశ్చతమై, బహు విచిత్ర శిల్పనల్పంబై - యాగ్నే
 యభాగమందు విచిత్రవిశాలపాకశాలగలవై. దానివైర్భూతిగా నక్షయవ
 టవృక్షముగలదై - వటవిటపికిబడమటి తటమందు జ్ఞాసులు వండితవరిష్టు
 లు నధిష్ఠింపదగిన ముక్తిమంటపము గలదై - దానికి బడమరగా, రోహిణీ
 మంటప భగవత్పూజనమంటపములుగలదై - డక్షిణపశ్చిమ భాగములయం
 దు మఱిగొన్ని చిన్నచిన్నమందిరములు నివేదితప్రసాదసంభరితంబులుగు
 కొరీటును - గలదై - దీనుతరసంధి మంటపాను బంధంబుగలదై - బహు
 విధభక్తజనభూమిస్థంబై - దశశనమాత్రబ్రహ్మానంద జనకంబై - ప్రకాశిం
 పుచున్నది.

గర్భాలయములో కరుసకలను - వెనుకను - ప్రదక్షిణార్థమై
 కొంతయవకాశము గలుగుచు సుమారు (3) మూలములగు మంటప
 ముపై నిడుకొనెను భక్త యిభుక్తైః శ్రీబలభద్రస్వామియు నెడనై నీల
 ముఖుడైన శ్రీజగన్నాథస్వామియు - నడుమపిఠంకముఖయైన శ్రీమధుద్రా
 దేవియు దారుచయో వారచారుతరమూతులై ప్రకాశింపుచుండిరి.

గర్భాలయద్వారంబును. కొంతసన్నిధిస్థలంబును - విడిచి. వెలు
 వట - పూజాదిసమయములయందు యాత్రికులులోపలికి జొరబడకుండుట
 కై పొడవైనదారుఖండము మార్గనిరోధకంబుగా నడ్డముగా వైదియం
 చుండురు - కాపట్టియట్టి సమయములలో దానికివలనే నల్ప ముందుగా,
 శ్రీజగన్నాథస్వామిని తరువాత శ్రీసుభద్రాదేవిని కొనుగుబలభద్రస్వా
 మిని దశేశంబుల యాచారమైయున్నది. - అది తప్పిముందుగానే బలభ
 ద్రదశశన మొనరిన పక్షమందు తదీయభయంకముఖ దశశనమాత్రంబు
 నబెదరి పెక్కుగ్రూహ జ్వరాది వీడలనొందుచుండురట.

అట్టి దశశనకాలమందు సువృద్ధమెక్కువైన కొలది స్వామి

వారిపరి వారములు వేతాదిహస్తలై చూపటమతాడనపూర్వకముగా నివా
రింపుచుండుట— ఇచ్చటనట్లు శిక్షనొందినవారికి యనుశిక్ష లేకన్న నన్న
కముచేత చేతనలుకొందలు కోరికొట్టబడుచుండురు—

పాత్రరాదియాచుద్వయ మధ్యకాలములో మహాభక్తులును- మ
తస్థులునను బైరాగులు- ఘోసాయీలు- పాథువులు- సంన్యాసులు- గుం
పుసంపులుగా దర్శనార్థమైవచ్చుచుండురు- అప్పుడు పైవాకెప్పరికిగా
ని శ్రీస్వామివారి దర్శనమునేయదగిన యవకాశముచిక్కదు- స్వతంత్రు
లుగావున వారికెట్టిసమయమందైనను నిరోధములేదు—

యెప్పుడును సంనిధిలో బహుసమర్థముగా నేయుండుచును- రథయా
త్రాదికాలములయందు శ్రీస్వామివారిదశానము గుడిలోకానేకాదు బై
టనైనను దూరదశానమేకాని సంనిధిదశానముపైతము దుర్లభమేయగు
నట—

శ్రీవారితో మేనుండటమును దశానమునకేగివచ్చుచు దశానపం
డాలుకొందలు కడియముగట్టి నడుమను మమ్మునందఱిని నెల్లి కట్టతరమగా
లోపలికితోడ్చుకొనిపోయి- మున్నగు ప్రదక్షిణముచేయించి శ్రీవారి నామ
గోత్రములతో సంకల్పముచెప్పి యథావిధిగా పూజబరిగించి- తీర్థప్రకార
ములు స్వీకరించి పైకివచ్చునంతవఱకును పరివేష్టించియుండినను మిక్కిలి
తొడుతొడుగుగానే యుండెగదా- యాత్రాదినములలో సంగతి చేరే
చెప్పనేలా —

అనుబోదయాది శయనాంశపర్యంతము (౬౬) వినియోగములు
శ్రీస్వామివారిసన్నిధిలో చెల్లింపుచుండురు.

భోగసమయములో- చొరరానివారు- అనగా తురకలు, పుష్పవ
తులు, వేశ్యలు, మొదలైనవారు తెలియక చొరబడి కోవెలలో సన్నిధికివ
చ్చినయెడల సదకు భోగము చెల్లనేచెల్లదట- అపదార్థములన్నియును కో

వెలయావరణములో నేయన్న పాడునూతిలో పారబోసి మఱల నంతభోగము వచనముచేసి నివేదించుతరట— నివేదన కాలమందు పూజాపండా-తనహస్తోదకములో శ్రీ స్వామివారిని ధ్యానించునప్పుడు శ్రీ స్వామివారా నీటిలో ప్రతిబింబించినాడు కోవెలలోనిజనులను బరీక్షింపగానట్టి యస్మశ్శ్యులు దొరకుదురట.

పావు శేరు మొదలు కుంచెడువఱకు వచనముగా దగినవిద్యుము మృణ్మయ పాత్రలతోనే వండుదురు ౧౧౨ కూరలును- ఉవ్వకాయలతోటి కలగలపు ముద్దపులుసును- రసగోరావగైరా భక్ష్యములును శ్రీ స్వామివారి కారగింపుచేసి పండాలుకు ఘోసాయీవగైరా మరథులకు నాడు భోగముచేయించిన భక్తులకు- తదితరులైనశిష్యులకు నిజాయప్రకారము సదరు ప్రసాదములు పందివేయగా మిగిలినచుట్టుకు పండాలు క్షయపటవృక్ష సమక్షమందు చేర్చి అంగడిపెట్టి తాముతని చూచుచు తినిపించి రుచుచూపుచు వలసినవారి కాప్రసాదమునే యిచ్చుచుందురు.

కొవ్వట వర్ణభేదముల పట్టింపుగాని- యెంగిలి పట్టింపుగాని- లేనే లేదు.

ఒకహండి ప్రసాదముకొని జేజగన్నాథ స్వామియని యవ్వటనే పగులగొట్టినపక్షమందు- దానియున్నడివారు లెందరో సరిగావన్ని చెక్కలుగానది చెక్కలగును గను- వారవ్వటనే పక్షింప పెండులు పారివైచి పోవుచుందురు— కొందఱు బసకే తెచ్చి చిందురు— అందఱును కొనగా మిగిలినయన్నము నెండిచి యన్న మహాప్రసాదముని యిచ్చుచుందురు--లోకులు దానినేకొని తెచ్చుకుని నిత్యము భోజనమునకు ముందుగా కణమాత్ర ప్రసాదమును నియతముగా ననుభవింపుచుందురు.

అరగింపైనవెంటనే సంగిధిలోగాని, అక్షయపటముక్రిందగాని, సర్వవర్ణసాధారణముగా పచ్చి గూడి యెంగిలి పట్టింపు లేకుండునట్లు ప్రసాద

స్వీకారము సేయుట శిష్టాచారముగా జరుగుచున్నదట— ఇటీవల విరకాలమునుండియు భక్తిచేతగాని, రక్తిచేతగాని, చక్రదశానముకాదగినంతమాత్రములో ప్రాతముపైనివ్రాసిన వ్యవస్థచొప్పున ప్రసాదముభక్షించుట విచ్ఛలించిడిగా జరుగుచున్నది.

౧ మూర్తిదర్శనగునమంతదూరములో ప్రసాదస్వీకారము సేయుట ప్రథమపక్షము

౨ కోవెలవెలవట భక్షించుట రెండవపక్షము

3 తక్కినది మూడవపక్షము

అనియిట్లు వ్యవసం||రములో కలికాతాలో నొక మహాపండితుడు ప్రశంసించుచు- సర్వవర్ణసాధారణముగా ప్రసాదమును భక్షించుటను గురించి (శ్లో) ప్రవృత్తైభైరవీయంత్రే సర్వేవర్ణాద్విజాతయః।

నివృత్తైభైరవీయంత్రే సర్వేవర్ణాఃపుధకృష్ణభక్ః॥

అనెడు మంత్రశాస్త్రవచనము ప్రమాణముచేసికొని శ్రీశంకరాచార్యస్వాములవారు యథావిధిగా భైరవీయంత్రస్థాపనచేసియుండిరిగనుక తదాదిగా నేటివఱకు నది సదాచారముగా జరుగుచున్నదనియు- సదరయంత్రము స్థాపించునప్పుడు దారుపులు ఫిరాయిండు సహాయము తటస్థించినందున దేవుని వక్షస్థలమందే స్థాపించిరినియు నిట్లు గోష్ఠీవశంబునననియుండె- ఆమాట మనసులోనిదుకొని యిటీవల యథార్థవక్తలైన జగన్నాథపండానకుగగా భైరవీచక్రము వీరమందే కాని వక్షస్థలమందు శ్రీశంకరాచార్యులవారు స్థాపించలేదని నన్యకముగానే చెప్పియుండిరి.

కాబట్టి దానినిబట్టియో లేక- యీక్రిందనుదాహరింపబడచున్న ప్రత్యండపురాణప్రసాదవైభవ ప్రతిపాదకశ్లోకవరంపర ప్రమాణముగానవలంబించుటంబట్టియో సర్వవర్ణసాధారణముగాను విచ్ఛలించిడిగాను భక్తులించు ప్రసాదభక్షణము సేయుచున్నారు.

ఇది ముక్తిస్థలంబుగావునను ముక్తిదశలో వణాతారతమ్యంబు లే
నేలేదు గావునను- ఇందున్నంతవరకుగాని, దీని సేవించినది మొదలుగాగా
ని, భక్తులందఱును జీవన్ముక్తు లేయగుదురు గావునను- తత్తదిచ్ఛాను కూల
ముగా శ్రీజగన్నాయకాన్నప్రసాదము భుజించుటకును- తద్ద్వారా తరించుట
కును- సంశయింప నేలాయని యస్తదభిప్రాయమును సూచించుటకై శ్రీస్వా
మివారిని పాక్షిణింపిన స్వకృతపద్యములు కొన్ని వ్రాయబడుచున్నవి.

(అవి యెట్లున్నను)

౧ మ॥ వలదొక్కింతయునైన మానవులకు వణాశ్రమాచారభేదలవం
బైనను స్వానుభూతి నిది సత్యంబెంత దింతించినం గలదే భేదము నీప్ర
సాదమునకుం దైవల్యసంపత్తికి॥ బలభిన్నీలవిసేలదే హరు దిసంప
న్నాజగన్నాయకా॥

౨ మ॥ నిగమంబన్నముబ్రహ్మమంతు॥ దెలుపున్ నీవారహస్యంబుధా॥ త్రి
గతప్రాణులకెల్ల॥ దెల్పుటకు గాదేసీలకైలంబునం దగితాదర్శము
నీప్రసాదమున సత్యంబంచునట్లుంచితం॥ డ్రిగతింబోచుచునుంటివె
ల్లప్రజలన్ దేవాజగన్నాయకా॥

౩ మ॥ కరపాదాదులు లేక యైనఁబనులం గావించువీవంతయు॥ ర్వరలోఁబ
ర్వుటకై యభిర్వమగులే వంబాణిపాదంబుల॥ స్ఫురితస్ఫూర్తులు
గాఁగనుప్పటిలి॥ మెప్పుంజేందుచున్నాడవా॥ వరదానామలచేబ్రి
సాదగుణ సంపన్నా జగన్నాయకా॥

౪ శా॥ నీసాంనిధ్యముచేతగాక కలదేనికొంబుగాఁగాఢమం॥ దీనిరేప్వ
ఫలప్రదాన మహిమంబెందైన నెట్లెనని॥ స్వాత్మక్తిభజించువా
రి నినుడాయంజేయ నూహింతువా॥ హాసామర్థ్యముపట్ల నీకుందు
లలేదన్నా జగన్నాయకా॥

యాత్రాచరిత్ర.

(నాగబంధశ్లోకము)

శ్రీవత్సాంక, త్రిలోకీశమలహర, దరధ్వానహీనప్రభారే, తత్త్వజ్ఞ
దాగభేదప్రకటకసుకవే, శేషశయ్యాశయానా, ధ్యాయిత్యాభావహేతుజ్ఞ
పనఘనకథ, శ్రీదయాలో, దిశేష్టం, లక్ష్మీశ, జ్ఞానదాయ, న్నమదమరతరో,
శ్రీజగన్నాథదేవ॥౧॥

(పుష్పమాలికాబంధశ్లోకము)

పంచేహంచేవదేవం ప్రకృతికృత్కృతోపదాసదాసప్రసన్నం, జీవేశంవే
దవేద్యం స్థిరచరశరణం త్వాంసదాసత్యసక్తం, నానాదీనావనాదా కురు
గురుకురుణాధారధీరక్షరక్షో, వాతవాతద్రుతద్రుష్టుజభుజగ జగన్నాథ
మాంధన్యధవ్యం॥౨॥

శ్రీ రామానుజాచార్యులవారి స్థలమును పాంచరాత్రరీతిచేత దివ్య
తిరుగణి చేయదలంచి యిచ్చటికివచ్చి రాత్రి శయనించియుండగా సర్వజ్ఞ
డైన శ్రీజగన్నాథస్వామి తదీయసంకల్పముతనసంకల్ప మనదోరుగ్ధముగా
నుండుటంబట్టి తెల్లవారువలకు శ్రీ రామానుజాచార్యులవారిని శ్రీకూర్మతే
త్రములోబ్రవేశపెట్టెననియు వినియుంటిమి.

ఇదిగాక శ్రీజగన్నాథప్రసాదమహిమను దెలియుటకై బహుప్రయ
త్నముచేసి సంపాదించబడినదిగనుక గ్రంథ విస్తృతభీతిదైవవోర్చు సర్వజను
లకు దెలియుటకు బ్రహ్మాండపురాణములోని అరంభ యధ్యాయమును సమ
గ్రముగా నీకిందవాయించునూరము.

(శ్రీజగన్నాథసుభద్రాబలభద్రేభ్యోనమః)

(శౌనకఉవాచ)

౧ శ్రుతంచైత్రేత్రమాహావ్యం, జగన్నాథస్యసవ్రత, మహా ప్రసాదమా
హావ్యం, భవతాసూచితంపురా॥

౨ యస్యభక్షణమాత్రేణజీవన్ముక్తోభవేన్నరః, మహాప్రసాదమాహావ్యం

ఉత్తర భాగము.

(౨౬)

శ్రీమమిచ్చామి విస్తరాత్ || — — — — —

(సూత ఉవాచ.)

౩. శృణుష్వమునిశామాళి ప్రసాదమహిమాహరేః । యథాశ్రుతం
ప్రవక్ష్యామి సర్వలోక మలాపహం || — — — — —

౪. వస్తుంవషణసహస్రైర్వా సాకల్యాచ్యక్యతేనహి || నారదాయపు
రాపోక్తిం జగన్నాథేనయత్స్వయం || — — — — —

౫. ఏకదానారదోలోకాః పర్యుక్తా పృథివీతలే । అససాదాశ్రమంకం
జో శ్రీమాద్వైష్ణవసంకులం || — — — — —

౬. తత్రైవ కీర్తయన్ విష్ణోః కీర్తనం కలియలాపహం । శుశ్రావకండు
నాపోక్తిం జగన్నాథస్మైభవం || — — — — —

౭. సజ్జ్వేవేష్యహాహాశ్చ్యం । శుశ్రావస్త్వితమానసః । పురుషోత్తమం
జగమానుః । యత్ర దారుషయోహరిః || — — — — —

౮. తత్రగత్వాజగన్నాథం । ప్రసన్నంభక్తవత్సలం । అస్తాషీత్పరయాభ
క్త్యా మహాపురుషనువ్యయం || — — — — —

౯. తతఃప్రసన్నోభగవాన్ । బ్రహ్మపుత్రేణ సంస్తుతః । స్వవక్షోలంబి
నీం మాలాం జదాతద్వైక్యపాననిః || — — — — —

౧౦. అథ్వామాలాంబివ్యూఢాం । నారదోభక్తవత్సలాత్ । ప్రహషణ
మతులం లేభే । పర్వణీవసుహాణవః || — — — — —

౧౧. సనతకవాదయన్ వీణాం । మహతీంస్వరశోభితాం । దృష్ట్వాభక్తిం
నారదస్య జహషణజగతాంవరిః || — — — — —

౧౨. జ్ఞాత్వాప్రసన్నుండేవేనం । హషణభక్తరమానసః । మహాప్రసా
దమాహాశ్చ్యం । పత్రచ్చపినయాన్వితః || — — — — —

(నారద ఉవాచ.)

౧౩. దేవదేవేశమేబ్రూహి । త్వత్ప్రసాదస్యవైభవం । భవత్ప్రసాదమా

హువ్యం భవా వెత్తినచాపరః॥ — — — — —

(సూత డేవాచ.)

౧౪. నారదస్యవచస్సుత్వా । వహ్యవ్యన్ కరుణానిధిః । రహస్యంకథ
యామాస । స్వనివేదిత వైభవం॥ — — — — —

(శ్రీధగవాను వాచ.)

౧౫. బహూనిసంతిత్వేత్రాణి పుత్యానిమమనారద ముక్తిదానిన్మణాంబి
ద్ధి దేహంమేపురుషోత్తమం॥ — — — — —

౧౬. తేతోత్తమస్త్రిభూతాని పావరాణిచరాణిచ । తానిసర్వాణి
పుణ్యాని మద్రూపాణ్యేవనారద॥ — — — — —

౧౭. పురుషోత్తమయాత్రాయాం । యస్యదిత్తంప్రవర్తతే । తస్యము
క్తింప్రదాస్యామి । కిముతాగచ్ఛతస్త్వయం॥ — — — — —

౧౮. బ్రహ్మజ్ఞానేన ముచ్యంతే యోగినోవీతకల్మషః । అత్రసర్వేషాము
చ్యంతే । మత్ప్రసాదనిషేవణాత్ ॥

౧౯. మత్ప్రసాదంతుయోగైః । యన్మభక్త్యావ్రయచ్ఛతి । తావుభా
వుణ్యక్తాశ్చ । విముక్తేదామభాగినా ॥

౨౦. రథ్యాంతరేకృహేవాః । ప్రకృత్యంయేనకేనవా ॥ మత్ప్రసాదంతు
యోగైః । తస్యముక్తిందహువ్యధాం॥

౨౧. రథ్యాంతరేవావతితంమనః । క్రితంచదత్తంశ్వచనేనవాపియో
గైః । తస్యప్రయతఃప్రసాదం । హామస్తేచదహామిముక్తిం॥ ...

౨౨. దేశఃకాలశ్చపాశంచ । పునాతిపునాహిక్వచిత్ ॥ దేశఃకాలశ్చ
పాశంచ । మత్ప్రసాదేనవిన్యతే ॥

౨౩. శ్వపాశేనాపిచదత్తం । మత్ప్రసాదంసుపావనం । అగ్నియాప్తీయ
తోభక్త్యా । సాత్రకాశ్వాచాతనా ॥

౨౪. యత్రపాచయతేలక్ష్మీ । రథేత్తానాయుజ్జభుక్త్వయం । భోక్తవ్యం

మనస్థితిః॥ రాత్రకార్యావిచారణా॥... ..

౨౫. వాంఛంతిసకలాదేవా మత్ప్రసాదంసుపావనం॥ యాచంతేభిక్షు
రూపేణ కింపునర్భువిమానుషాః॥

౨౬. తపస్విలోకారాహారా ప్రతిసృష్టిహేమాత్రిణః శుద్ధ్యంతిమత్ప్ర
సాదేన॥ కృపాదత్తైసనారద॥

౨౭. యథానువర్తేరత్నేచ॥ స్పృశద్దోహోనవిద్యతే॥ తదైవమమనైవే
ద్యే॥ స్పృశద్దోహోనవిద్యతే॥

౨౮. తేత్రేస్త్రిమత్ప్రసాదంయో॥ నాశ్నాతిస్పృశశంకయా॥ అపిమ
ద్భక్తియుక్తోవా॥ క్రిమిభుక్సభవేన్మనే॥

౨౯. శ్వపాకోపహృతంవాపి॥ మత్ప్రసాదంతుయస్త్యజేత్॥ తస్యముక్తి
ఫలంహంతా॥ చ్యవమేవనసంశయః॥

౩౦. యోశ్చోద్రుమతోన్యో॥ మత్ప్రసాదంసుపావనం॥ సోశ్నాతిస
ర్వదాకామాః॥ మయాసహవిపశ్యతా॥

౩౧. మన్నివేదిభోక్తారో॥ మన్నామజవశాలినః॥ మమసాధర్మ్యమాప
న్నా॥ నచ్యవంతేకదాచన॥

౩౨. మన్నివేదితభోక్తారం॥ యోమాషయతిమానవః॥ సప్తవనారకీలో
కే॥ సోపిక్రతుసహస్రీవాన్॥

౩౩. యథాశుభ్రంపర్యప్సితం॥ నీతంవామూరదేశతః॥ చండాలవాటి
కాయాంవా॥ మత్ప్రసాదంసుపావనం॥

౩౪. మత్ప్రసాదంయథాదేవాః॥ వీయూషంలోకపావనం॥ యస్సేవతే
ప్రతిదినం॥ తస్యేనైకైకరస్మితా॥

౩౫. అశుచిర్వాప్యవాదంతి॥ జాత్యవృత్త్యాభిమోషివా॥ యోమత్ప్ర
సాదంసేవే॥ సమేభాప్రతిమోభవేత్॥

౩౬. మన్నివేదిర్భవేవాచి॥ మన్నివేదితభోజనం॥ దహత్యాజన్యజంపా

వం. యాలరామివానలః॥

౩౭. గవ్యపిఠదోహోస్తి । నశూద్రస్పృశతస్తథా । నప్రతిగ్రహదోహో
స్తి మత్స్యసాదేనుపావనే॥

౩౮. అస్సాత్తోద్భవస్సాత్తో । మత్స్యసాదంసుపావనం । ప్రాప్తమా
క్రేయోశ్చైవ । సబాహ్వశ్యంతరశ్శుచిః॥

౩౯. చండాలైర్భృథాస్పృష్టం । గంగావారినమవ్యతే । తదైవమమనై
వేద్యం । స్పృష్టంకేనాపిహరద॥

౪౦. మత్స్యసాదేనయోవిప్రో । హవ్యకవ్యాదికంచరేత్ । దేవానాంచ
పితౄణాంచ । తదానంతాయకల్పతే॥

౪౧. పితౄణామత్స్యసాదేన । పిండనిర్వాపణంచరేత్ । అమాయాం
వామృతాహవా । తదక్షయఫలంభవేతు॥

౪౨. మత్స్యసాదాదృతేస్తేన । పితౄశ్రాద్ధంకరోలియః । సచండాలోభ
వేద్విప్రో । భోక్తాచనరకంప్రదేతు॥

క్షేత్రపవాయనియమ ఇతిగ్రాహ్యం॥

౪౩. యోమత్స్యసాదంనాశ్నోతి । శూద్రస్పృష్టమితిద్విజః । సనికృష్టోభ
వేత్సద్యః । శ్చండాలాదభమోభవేతు॥

౪౪. ఉపవాసదినేవాపి । మత్స్యసాదంసుపావనం । అయాచితాహృతం
భోజ్యం । మనశ్చైవలితోభవేతు॥

౪౫. చాంద్రాయణసహస్రాణి । పరాకాణ్యాయతానిచ । మత్స్యసాద
స్యసేవాంహః । కలాంనార్హంతిమోహినీం॥

౪౬. బ్రాహ్మణక్షత్రవిట్ఫుల్లైః । ర్మత్స్యసాదాన్నభోజనే । పశ్చిదోమో
నకర్తవ్యో । మధ్యకైస్తువిశేషతః॥

౪౭. చండాలవాటికాయాంవా । మత్స్యసాదంసుపావనం । యాచ్యం
భోజ్యంప్రతిగ్రాహ్యం । మధ్యకైర్బ్రహ్మక్షైర్మతే॥

ఉత్తరభాగము.

(333)

౪౮ యావత్ సేమత్ప్రసాదం । వత్ సేయస్యకస్యచిత్ । తావచ్చ
తుభ్యబోజ్ఞేయ । సుతుభక్తైర్ద్విజైర్మునే॥ — — — — —

౪౯ దేహేయస్యాపిదమనం । మదీయంవత్ సేమనే । ప్రదక్షిణంప్రమర్శ్య
త । తస్యదేహేవసామ్యహం॥ — — — — —

౫౦ శరీరంయస్యకస్యాపి । దమనామోదవాసితం । సగంధర్వస్ససర్వజ్ఞ
స్సజీవస్తుక్త ఉచ్చతే॥ — — — — —

౫౧ యోవైస్వమూర్ధ్నాదమనందథాతి । సమక్తిసామ్రాజ్యపదేకీ
టవా॥ యోశ్చొతిభక్తైస్సహమత్ప్రసాదం । బ్రహ్మమృతం విష్ణుపదేపి
చాశ్చుతే॥ — — — — —

౫౨ మమాన్నంనిందయేద్యప్తు । మమనిండాంకరోతిసః । మద్దర్శనేనయ
త్పణ్యం । తత్సర్వంనిష్ఫలంభనేత్॥ — — — — —

౫౩ శుష్టంతి సర్వపాపాని । మత్ప్రసాదనిషేవణాత్ । ప్రసాదలంఘ
నేపాపం । నశుష్టృతికదాచన॥ — — — — —

౫౪ మన్నామకీర్తనంవాది । మత్ప్రసాదంతథోదరే । దమనంయస్యవై
మూర్ధ్ని । సహిముక్తోనసంశయః॥ — — — — —

౫౫ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన । మత్ప్రసాదంసుపావనం॥ భోజ్యంద్విజైస్తు
మద్భక్తైః । ర్కతాస్యజ్యేష లేప్సుభిః॥ — — — — —

౫౬ ఇతితేగుహ్యమాఖ్యాతం । మత్ప్రసాదస్యవైభవం । యస్యశ్రవణ
మాత్రేణ । పాతక్యపివిశుద్ధ్యతి॥ — — — — —

౫౭ త్వయాగోప్యంనవక్తవ్యం । వికల్పవహతాన్మనే । శుద్ధాయభక్తి
యుక్తాయ । వక్తవ్యంమత్ప్రరాయవ॥ — — — — —

(సూతఉవాచ.)

౫౮ ఇత్యుక్త్వాభగవాంస్తస్మై స్వప్రసాదంసుమలభం । దదౌవినయన

మాయ! కృపయాపరయమునే॥ — — —

౫౯ లభ్యాప్రసాదంసముని జీవావస్తుక్రీడభూవహ! ఉవాససువిరంశ
లం! గాయంతస్సయశోబలం! — — —

(సూత ఉవాచ.)

౬౦ ఏతత్సర్వంసమాఖ్యాతం! తుభ్యంశుశ్రీషవేముతా! మయాపిశా
రదాదేవ! విశాలాయాంశ్రితంనునే॥ (విశాలా-ఉజ్జయిని)

౬౧ మార్కండేయవటేకృష్ణే! రోహిత్యాంచమహాదధౌ! ఇంద్ర
ద్యమ్నప్రాదేస్మాత్వా! పునఃకన్తనవిద్యతే! — — —

౬౨ ద్వాదశాత్రణితీర్థాని! పంచతీర్థమితిస్మృతం! సేవనం పంచతీర్థ
స్య! పతితానాంచపావనం॥ — — —

౬౩ జగన్నాథముఖిందృష్ట్వా! దేశాంతరగతోపివా! సాయుజ్యంసమ
వాప్నోతి! దేహం తేయోగిదులభం॥ — — —

౬౪ స్తనపీఠేత్రవిమలా! దేవీస్వాదధిదేవతా! క్షేత్రపాలాస్ససంహస్యా!
జ్జగన్నాథశ్శివస్వయం॥ — — —

౬౫ నీలాచలనివాసాయ! నిత్యాయపరమాత్మనే! సుభద్రాప్రీణనా
థాయ! జగన్నాథాయమంగళం॥ — — —

ఇతి శ్రీబ్రహ్మాండపురాణే! విష్ణురహస్యక్షేత్రమాహాత్మ్యే!
మహాప్రసాదవైభవంసామచత్వారింశ (౨౦) దుత్తర
ద్విశతతమోధ్యాయః॥ — — —

అని యిట్లందు జెప్పబడియున్నది॥

— (ఇతి గాక.) —

మైనివ్యాసిన శ్లోకముల ప్రకారము సారద మహాముని శ్రీజగన్నా
థముఖవచనంబుల వలన తదీయప్రసాదవహిమను సమగ్రముగా నెఱింగి
యినంతరమందు నిశాభిప్రాయ సూచకంబుగా నొక గ్రంథము, ముక్తచిం
తామణియను పేర రచియించి దానిలో శ్రీవేదవ్యాసాది మహాసిద్ధాంత

త బహుపురాణేతిహాసాది ప్రమాణంబులుదాహరించియుండెను. అవి యె య్యవియన్నను. — — — — —

౧. బ్రహ్మపురాణము, ౨. కాశీఖండము, ౩. గరుడపురాణము, ౪. వత్సపురాణము, ౫. విష్ణురహస్యము, ౬. సాగ్రందము, ౭. బృహద్విష్ణు పురాణము, ౮. వాయుపురాణము, ౯. తత్త్వయామళము, ౧౦. శివపు రాణము, ౧౧. విష్ణుపురాణము, ౧౨. కూర్మపురాణము, ౧౩. విష్ణుధర్మ ము, ౧౪. బ్రహ్మాండపురాణము, ౧౫. బ్రహ్మయామళము, ౧౬. పురుషో త్తమక్షేత్రమాహాత్మ్యము, ౧౭. భవిష్యత్పురాణము, ౧౮. ఆంగిరస పు రాణము, ౧౯. బృహద్యామళము, ౨౦. ఆగ్నేయపురాణము, ౨౧. నృసిం హపురాణము, ౨౨. లఘుభాగవతము.

వీరిలో ప్రధానముగా క్షేత్రమహిమ విశేషించిచెప్పబడియున్నది. ౧—వత్సపురాణములో. (శ్లో) యస్తాదగ్నవతిర్దేవో జగన్నాథో జనార్ద నః! అన్నపూర్ణా సుభద్రాస్య తౌవినానాన్నముక్తవేత్ || అని శివకేశ వులకు- అన్నపూర్ణా సుభద్రకు- భేదములేదనేచెప్పబడినది.

—(మఱియునందే.)—

కింక్లిశ్యంతి జనాదేవి సంసారవ్యాధి పీడితాః! నియతంముక్తిమే వ్యంతి! జగన్నాథాన్న భక్షణాత్ || ౧|| అవిముక్తే మృతాహంతు! యథా ముక్తిర్థివామతా || నియతంముక్తిభాజస్తే! జగన్నాథాన్నభక్షకాః||

౨|| అని యిట్లు చెప్పబడినది.

౨—వరాహపురాణము. ౩.—రుద్రయామళము. ౪.—బ్రహ్మరహస్య ము. ౫—సాగ్రందము. (ఇందు) వ్యాసాగప్ర్యశౌండిల్య సూక్తులు ప్రసా దమహిమను గురించి పెక్కుగానున్నవి.

౬—విష్ణురహస్యము. ఇందలి- (౨౪౮) అధ్యాయముపైని వ్రాయబడియే యున్నది గదా—అది (౧౫)వ యధ్యాయపాని చింతామణిలో నున్నది.

యిదే భేదముగాని శ్లోకములవియ్యె యున్నవి.

౭—భగవదండ్రద్యున్ను సంవాదము. ౮—బ్రహ్మపురాణము. ౯—బ్రహ్మాండపురాణము. ఇందు- శ్వేతాభిషేకాది ప్రశంస విశేషించి కలదు-

—(మఱియు.)—

(శ్లో) డోలాయమానంగోవిందం । ముఖ్యస్థం మధుసూదనం । రథస్థం వామనందృష్ట్వా । పునఃకన్తనవిద్యతే ॥ శయనోత్తాపనేకస్థం । యేష శ్యంతి మనీషిణః ॥ హలాయుధం సుభద్రాచ్ఛ్వా । హరేష్ఠానంవ్రజంతి ॥

అని యిట్లు తత్తదుత్సవములయందుగాని, ప్రతిదిన ప్రతిసమయములయందు గాని, దేశానము చేసినవారికి గలుగు ఫలములు విశేషించి చెప్పబడి యున్నవి.

—(ఇది గాక.)—

దివాచదేశానంపుణ్యం । రాత్రోదశగుణంభవేత్ ॥ విష్ణు సాయుజ్య మాప్నోతి । దృష్ట్వా దేవంయథాతథా ॥ నాతఃపరవరంకిచ్ఛి । త్పుంసాంకర్తవ్యమస్తివై నీలాచలం సకృద్దత్వా । జగన్నాథావలోకనాత్ ॥ ...

అని యిట్లు దేశానముహిమ విశేషించి చెప్పబడియున్నది. — —

౧౦—విష్ణుయామిశము. ౧౧—బ్రహ్మపురాణములో వ్యాసవాక్యము.

(శ్లో) యేత్రరాజస్తవయేత్రం । తీర్థరాజోమహాలాదధిః । వృక్షరాజోవలసనీయం । దేవరాజోభవాప్రభో । నమస్తేవాసుదేవాయ । నమస్సుంకర్షణాయచ । ప్రద్యుమ్నాయనమస్తుభ్యం । మాంసమన్దరసంస్మరేః । నీలాచలశిరోరత్నం । నిత్యముక్తనిషేవితం । సుభద్రారామసహితం । త్వాంత్రపద్యైకృపానిధిం । ధన్యోష్టికృతకృత్యోష్టి । త్వత్పాదాంభోజసేవనాత్ తీర్థయాత్రాపిసఫలా । దేవదేవనమోస్తుతే ॥

అని యిట్టివి శేషములున్నవి. — — —

౧౨—బ్రహ్మరహస్యమునందు బ్రహ్మవాక్యము.

ఉత్తర భాగము.

(332.)

(శ్లో) అహలక్షేత్రస్యమాహావ్యం మహాజ్ఞానసగోచరం కో
వావస్థయింతుశక్తో వద్మాణానుయతైరపి॥ పుణ్యాంశంలేచపాపానిమృ
త్యుద్వేద్యోత్తమాంశతే॥ మోక్షాయలేచసంసారః॥ పురుషోత్తమవాసి
వామ్॥౨॥

జపోజ్ఞఃపదవ్రజ్యా॥ ప్రదక్షిణపరిక్రమః॥ శయ్యావ్రణామఃపానం
చ॥ భక్షణంయజ్ఞఉచ్చతే॥౩॥ — — — —

నిద్రాసంధిస్త్రిసంగః॥ పరమానందస్వప్తిః॥ సర్వకర్మానిధ
వ్యాని॥ క్షేత్రేశీపురుషోత్తమే॥౪॥ — — — —

అహలక్షామహలక్షామహలక్షాం పురుషోత్తమవాసిసాం॥ నాస్తి
కృత్యం పరంలేమాం॥ సాంధ్యాజ్ఞగదీశితుః॥౫॥ — — — —

అనియిట్లు క్షేత్రవాసులమహిమ చెప్పబడియున్నది.
౧౩— బృహన్నారసింహపురాణములో (శ్లో) నారదసూక్తికింవచ్చితి
స్యమాహావ్యం॥ క్షేత్రస్యనృపనందన॥ యన్నామకీర్తనాదేవ॥ లీయంతే
సకలాంహసః॥౧॥ — — — —

నస్థానగయనుస్తత॥ క్షేత్రేశీపురుషోత్తమే॥ యత్రకుతాప్యసూం
న్వృత్వా॥ యేకేదిత్వరుషాధనాః॥౨॥ — — — —

సాలోక్యమేవయాంత్యాశు॥ నాత్రకార్యావిచారణా॥ తస్మాత్స్వమపిరా
జేంద్ర॥ గచ్ఛశీపురుషోత్తమమ్॥౩॥ — — — —

అని యింద్రమృగగురించి యుపదేశింపబడినట్లున్నది.
౧౪— బృహద్యామలములో (శ్లో) పురుషోత్తమసంజ్ఞాయ॥ క్షేత్రేశీష్వ
కమనుత్తమం॥ మాహావ్యంతస్యవత్ప్యామి॥ తస్మిబోధద్విజోత్తమమ్॥౧॥

దారవీంతుమహస్థాయ॥ శుద్ధంబ్రహ్మసనాతనం॥ చతుర్థామపివర్ణానా॥
మన్యేషాంహేనజన్మనామ్॥౨॥ — — — —

సేవనాదేవదేవస్య॥ శతుర్వర్గప్రదోద్రువం॥ అస్మిక్షేతోత్తమమ్

త్వా సర్వైశ్చ సంత గామినః॥ ౩॥ అనియున్నది.

౧౫— ముక్తిచింతామణిలో వివరము (శ్లో) అవృష్ట్యాపి జగన్నామగత్వా
పురుషోత్తమం॥ ముక్తిచింతామణిర్వృష్ట్యా ముక్తిమాప్నోతి మానవః ॥౧॥
ఉద్యన్నిరదసిలనుందరతనం॥ పూర్ణేందుబింబాననం॥ రాజీవోల్పలవత్ర సే
త్రయుగళం॥ కారుణ్యవారాం నిధిం॥ భక్తానాం సకలాగ్రి వాశనకరం॥ చిం
తార్థిచింతామణిః॥ మాత్రేపురుషోత్తమం ప్రతిదినం॥ లక్ష్మీనివాసాలయం॥ ౨
ముక్తిచింతామణి స్మరణం॥ నారదేనకృతం శుభం॥ సుభాగ్రామకృష్ణభ్యః
ప్రీత్యంబు ముక్తిం పృథ్వాం॥ శృణ్వంతియేచ సతతం॥ పఠంతిచ నరోత్తమాః॥
పుస్తకం పూజయేచ్ఛన్యా॥ ముక్తిం యాంతిన సంశయః॥ ఇతి ముక్తిచింతా
మణిస్సంపూర్ణా ॥ — — — — —

అనియున్న నారదసూక్తలున్నవి—

— (కావ్య) —

శ్రీ జగన్నాథ ప్రసాదముగాని, శ్రీ గంగాజలముగాని, యెప్పుడెప్పు
గాని సంతోషముంపక భక్తిపూర్వకముగా స్వీకరింపవలయు నన్నది
యీ (ముక్తిచింతామణి) యందు సారాంశ మైయున్నది. ఇదిగాక-- ఒకప్పుడొక
యమకంబు జొసంగిన శ్రీ జగన్నాథ ప్రసాదమును ప్రత్యుత్థానపూర్వకము
గా స్వీకరించి భక్తింపుచు శ్రీ జగన్నాథ ప్రసాదగంగాజలము లెవ్వరెప్పు
డొసంగినను స్వీకరించుటకు సంశయించువారి జన్మమందే సంశయింపవ
లయునని పెద్దలగుదురని మాగురువులైన శ్రీ మత్తైవదేంద్ర స్వామిలవారా
నతిచ్చిన శిష్యాచారమునబట్టి మాకే సంశయమును లేనేలేదు. — — —

భగవంతునియొక్క మత్స్యకూర్తాది దశావతారములలో తొమ్మిదవ
వియైన బుద్ధావతారమే యీ శ్రీ జగన్నాథ స్వామి వారగుచుండగా-తత్ప్ర
సాదాది మహిమ లిట్టివనిపట్టి వక్కాణింపనేలా. — — —

— (ఇది యిట్లుండనిండు) —

సర-ంద పురాణములో (౪౪) అధ్యాయముల పరిమితిగలదియు- శ్రీసాం
బమూర్తి వలన వినిసర-ందుడు తనకు జేప్పెనని జైమిని మహాముని
మహామూలకు జెప్పినదియు- నైన శ్రీపురుషోత్తమ త్రైతమాహాత్మ్యము
నెడు సంస్కృతగ్రంథములోని సారాంశమెల్లన్నను. — — —

శ్రీ జగదీశ్వరుండైన పురుషోత్తమదూ- స్వనామఖ్యాతం బను స్వ
శరీరభూతంబునగు శ్రీపురుషోత్తమ త్రైతంబున సత్యసన్నిహితుండై దా
రు దూపంబున భక్తులకు భుక్తిముక్తులిచ్చుటకు నెలకొనెను. — — —

ఈ త్రైతము దశయోజన విస్తీర్ణమై- తీర్థగాజమైన సముద్ర
మువలన సీతావ్యాప్తమై- మధ్యస్థత నీలాచలోపరవిరాజమానంబై యా
విభజించె. — — —

ఆ సమగ్రమూర్తిచే సముద్రమువలన నుద్ధరింపబడి సమీకరిం
పబడిన పుడమింబొడగాంచి కాంచన గర్భుండారత్నగభజ-యిందు- ముం
దిటివలె సరస్తీర్థ త్రైతాదికంబులంబాడుకొల్పి తానెట్లు ప్రసాదిన సృష్టి
భారని వీడితుండగుచు- తనచే సృజింపబడిన జీవులు తావత్రయాభిభూతు
లై యుంచున్నందున వారెట్లు తరింతురోయని యిట్లు మిగులవగచి-ముక్తి
నిదానంబైన పరమేశ్వరుని బలుతెఱంగుల బాధింపగా నెచ్చెన్నుండు
ప్రసన్నుండై దివ్యరూపంబునంబొడసూపి- యోపితమహా- మహాభక్తిం
యుక్తుండవై నీవొనరించిన వాస్తవంబైన యీస్తవంబున కెంతయుసంత
సించితి- నీసంకల్పంబెఱంగితి- కర్తబద్ధులైన జీవులక నాద్యపద్యముతర భే
ద్యంబు గాదు- అదిబ్రహ్మవిద్యాపనోద్యంబు- గావున నేనొకర యుపాయం
బు జేప్పెద ననుము. — — —

మహాసదికి దక్షిణంబును- మహాబాదధి కుత్తరంబునగు ప్రదేశంబు స
త్పతీర్థ ఫలప్రదంబు గావున నందున్నవారు పాపములై తరింపగలరు. —

ఏ కామ్రవసంబు మొదలు దక్షిణ సముద్ర తీరంబు వఱకు సమీకరణగున
కు గ్రమంబున శ్రేష్ఠతమంబై యున్నది. — — —

అందు నీమొదలగు దేవతలకైనను దుర్లభంబై నావాయవలన భూగ-
తంబై ప్రకాశించుచున్న నీలాద్రియందు నిస్సంగుండనై ప్రళయంబునం-
దు సైతము సశరీరుండనై నేను నెలకొనియుండు. — — —

శంఖచక్రాది చిహ్నతంబై యిప్పుడు నీజేతజాడుబడుచున్న యీ
భూవంజేనీలాద్రియందన్నది. నీవు ముందుమాడగలవు. — — —

ఆ నీలాచలంబు నడుచు - న్యగోగ్రాహకారంబైన కల్పవృక్షంబును
దానిమూలశలంబున బడ సుర గు రోహణీసుండంబును గలవు. — — —

గిత్తరి గతుండనగు నన్నుగన్నులార గనుగొన్నవారును. రోహి-
ణీసుండ స్నానమును జలములై మత్ప్రాయుద్యంబు నొందగలరు. కాబ-
ట్టి నీవిష్ణుడచ్చటికి బొమ్మ - దాని మహిమనీకు సైతమత్యాశ్చర్య కరంబు
గాగలదు. నీయందు బ్రసన్నుండనై యీ రహస్యంబెఱింగించితనని యి-
ట్లానతిప్పి యచ్చతుర్భుజంబుండంతహితుండగుడు. రిచ్చవడియచ్చతురా-
స్సుండమృతనిర్దిష్టంబైన యానిర్దిష్టస్థలంబునకుంబోయి తదీయమహి-
మలకును పూర్వోక్తాపూర్వమూర్తి దశనంబునకును మహాశ్చర్యంబు
నొంది కృణాధుండయ్యెనని యిట్లుబహుదారణ పూర్వకంబుగా బ్రశం-
సించుటయే కాక. — — —

(౧౯) అధ్యాయమంచ .

౧ సుభద్రాచారువనా వరాజ్ఞాభయధారణీ లక్ష్మీపాదుభాభూషే-
యం సర్వచై శ్రీహంసే — — —

౨ ఇయంకృష్ణావతారేశా రోహణీ గర్భ సంభవా || బలభద్రాకృతి-
జాతా బలహంసస్యనితనాత్ || — — —

౩ కుణంసహతే సాహి మోక్షుంలీలావతారిణం | నభేదస్తాత్మి-
కోవిప్రాః కృష్ణస్యచబలస్యచ || — — —

౪ పరగర్భప్రసూతత్వా ద్వ్యవహారోధతాకకః | భగినిబలదేవశ్చే-
త్యేషాపారాణికీకథా || — — —

౫ పుంజూపే స్త్రీస్వరూపేణ లక్ష్మీస్వర్వతత్త్వతి॥ పుష్పాన్నాభగ
వాన్విష్ణుః స్త్రీస్వనామ్నాకమలాలయా॥—

౬ దేవతీర్వజ్ఞానుష్యావౌ సతయోర్విద్యతేపరం॥ కోవ్యన్యః పుండరీకా
క్షౌ ద్భవనానిపతుర౯శ॥

౭ ధాగయేద్యుఃఫణాగేణ సోనంతోబలసాక్షాత్॥ శస్మశ్చ స్త్రీస్వరూపే
ణ భగినీశ్రీఃప్రకీర్తితా॥

౮ సుదర్శనంతుయద్భక్రం సదాపిష్టోః రేఢితం॥ శాఖాగ్రస్తంభమ
భృష్ఠం తమాప్రపంతుపురీ రుకం॥

౯ ఏవతు మూతాయస్తేన చత్రస్తోవై ప్రకాశితాః॥ సర్వస్త్రీభగవత్రూ
పే చతుర్థాదివ్యగూపితే॥—

అని ముగ్గుల సుగ్రావలభద్ర సుదర్శన జగన్నాయకమూర్తిలయై
కొలయధాభస్వరూపము నిరూపింపబడినది.—

ఇంతియ కాక మఱొన్నిక్షేత్రములందును పూర్వోక్త మూర్తు
లింద్రద్యున్న నిర్మాపితంబు లే యనుటయు నొందలై న పితేషు లు తత్తదా
వరణ దేవతలు ఇంద్రద్యున్న మార్గంజేయు సుహృదరమహిమలు తత్త
దితిహాస పురస్కరముగా జెప్పబడియున్నవి.—

—*(త్రైవిజగన్నాథావతారకథ.)*

శ్రీ కృష్ణావతార కాలమందు- శ్రీకృష్ణుని దివ్యులదర విగ్రహమును
జూచి సుభద్ర తన హనసులోనే మోహించి యుండటం సగృహంజైనశ్రీ
కృష్ణుండెట్టిగో పూర్వకలియుగంబున కాచియున్న సుభద్రా బలభద్రుతో
గూడి యాస్మరిముందు బుద్ధరుంపం బన నవతరించి, హంకృ (హంకా)
లనెను కలివయిశ్చలతో స్థానంబు సులలలు గానీ మూజలపబడి
మండుట యింద్రకన్యన్న మహాబాజు స్వాగ్రీవిబ్రాహ్మ యువకు నెట్టిగో
సవరి వారంబుగా శ్రమంబున కోచి వచ్చి- తక్షయ పామర జనసమ

(382.)

యత్రాచరిత్ర.

దక్షిణంబున నంగధానంబు నొందిన భగవంతుని బ్రాధికంపుచున్న యింద్ర
 ద్యున్న మహాదాబునకు స్వప్న దదనంబిచ్చి - యరమైలు దూరములో
 దక్షిణముగానున్న సముద్రములోనుండి కొంచెపుదినములలో రాగలజూ
 రువులకు మూసకలుగా నిమింపించి ప్రతిష్ఠించి ఘోషింపుచున్న ని
 న్నే కాదు. మత్స్రీసాగరక్షులై మద్దశానంబు సేయువాడై భక్త్యులగి
 యున్న యేనగులనై చక్ర నిలిపజేసెదననియు నానతిచ్చినవైన కొన్నిదిం
 బలలో భగవంతుని సారంబున నుదారంబులగు దారువులు పాదావా
 రంబులునుండి నీకలూప గాగా, రాగాన్వితంబై చూచి సంతసించియిం
 చు నున్న సంగతి నొందిన సుందరంబుగా గర్జించు చలించుచులలో,
 వ్రచ్చున్న వేషాంశశక్తి కలుగతో నచరు దారువులు ప్రవేశపెట్టి, సమస్త
 ప్రకారంబున గుడిగలుపులుమూసి బీగము వైచియుండుగా, గలగల విసం
 బులై పిచ్చుట, రాజుమాత, మూర్తిక నిష్ఠాతనొక స్రావ్యుడనగా వలంపి,
 వాని సూర్యోద్భావంబునకు మిగులవగిడి, కిరీరంబునంజరించు ప్రేరే
 వగా, నూపునట్టి సుమన సయ్యుండ్రద్యుమ్నుండు అట్లెరిగి నుద్దంప
 జాలక, తాలకమొకవశంబున సుమయ ప్రాణి భావించునో, వెంట నుడిత
 లుపులు రేటచి నూపకతలోనే విశ్వకర్ముల యంతర్వినుదయ్యెను—
 మూతులును కదలకలుగ ప్రాణి సేక యభివేదితమున నుడిచియింప
 తుకాకఁజేసి ద్యుతొలగి పునీ, బ్రహ్మలకు మునున్న ద్యుతొలగివే
 గనేగి వెంటనే అట్లెరిగి పిచ్చుపించు సుమన నుద్దంప ప్రాణిలో
 నట్టియన్విధాన యాదినంజూచి, నీవన్వితమౌత నుద్దంప ప్రాణి యా
 దాన్వికాలంబు నేరమ నూలున నెల్లకాంతంబున నుద్దంప ప్రాణి నంబున
 ననేరయంగం బుడి ప్రాణియొక్కదిగావున భగవంతుని సేవయొ
 నీరంది వర్ణించుట ప్రక్షింబుటయు భగవంతుని వర్ణించుటయు పూం
 డ్ద (పరమా) బ్రహ్మణ కృతంబుగా జరుగుచుండుననియు, అది నానందగ్రం
 థునే భగవంతుండుంబున సంభవించియున్నది గనుకయుక్తమిక బిందక

పాశ్చాత్య తత్త్వముల యిట్లానతిచ్ఛటకు గట్టకటంబడి యింద్రద్యుమ్నండు భూలోకంబునకు వచ్చి యుచ్చతున్నుజాని యెరుటనచ్చై స్వరంబుగానే డుచ్చుచు బ్రాహ్మిణింపునున్న యప్పాధిపునియైన పౌర్ణవసారధి సుప్రసన్నుండై, గతంబునకు వెతలిజేందకుము. సుందియంబులేక వత్సావత్సలం డనై ప్రతిసత్యరంబున రథోత్సవ వ్యాజంబున భక్తసమాజంబుతో, నీపే రంబ్రసిద్ధిజేందిన ముందరంబునకు విచ్చేసి. యుచ్చటబడినంబులుండి, దినది నంబునకు సువత్సరదర్శనాధిక ఫలంబొసంగుటయేకాక, నాకు సుప్రీతి గామున్ను నీవు గోదానంబులు సేయునప్పుడా గోవులడక్కల నొక్కల చలనబొడమి, యీపుడమిలో నిమ్మ తరోదరంబై చిన్నై తెక్కిన యింద్ర ద్యుమ్నసరోవరంబున, ప్నానపానదాన ధర్మామలాసరింజన సులలకు సక లాభీష్టప్రమంధనయ్యెద, మటియును, పరమభక్తుండవగు నీహిహపరాలోక సుఖానుభవానంతరంబున మత్సయిజ్యంబు నొసంగెదనని యజ్ఞగదిశ్వ రుండజ్జగతిపతిం బుజ్జగించెననియు, నల్ల నెసకలంబును జరుగుచున్న దనియు యేత్రమహత్త్వంబెటింగిన బెడ్డలవలన, తద్దయువినియుంటిమి.

—(రథయాత్రాది ప్రశంస.)—

ప్రత్యాసాధ శుక్ల ద్వితీయావినంబున శ్రీజగన్నాథరథోత్సవారంభ మగును, స్రుతిసంవత్సరంబును రథసత్తాశాది కార్యంబులను ౨౫ పేలవలకు వినియోగ మగుచుండునట, కావుననే రథము బహు విశాలముగాను, బ హున్నతముగాను, బహు సుందరముగాను, ప్రకాశేంపుచుండినట, రథ యాత్రానంతరమందు రథము విడగొట్టి, శ్రీస్వామివారి వంటక్రింద పని యోగపటచుచుండునట. —

ఈ రథయాత్రకు దక్షిణాదివారికిన్న నుత్తరాదివారు సంఖ్యాతీ తముగా వచ్చుచుందురు. ఉత్తరాదివారికిగల భక్తియు నితరణశక్తియు, లోకోత్తరంబులు, వారివలననే పండాలు పిశేష ధనికులై రసవచ్చును.

తొలిసారి 33 యేళ్ల క్రిందట మాతలిదండ్రులతో శ్రీకాశీయాత్రకు బోవునప్పుడు త్రోవలో మేడిసీ పురంబైన మేడిసీ పురంబు వాసిన మైబాటలోను కొండచట్టిలలోను, దిగ్విందన ప్రదక్షిణపూర్వకంబుగానొక మహాభక్తుండును, కేవల సూర్యనమస్కార పూర్వకంబుగానొక మహాభక్తుండును శ్రీజగన్నాథ స్వామివారికి తోవ కొనకుజేయు సాష్టాంగనమనంబులే గమనంబులుగావచ్చుచు, జతుర్థయామార్థకంబుననొకచట్టిలో నివసించి భుజించి నిద్రించి మఱల బ్రాతస్సాన పూర్వకంబుగా బూర్వోక్తప్రకారంబున బూర్వ నిర్ముక్తస్థలంబు మునుకొని సాష్టాంగనమస్కారంబులూనరింపుచుంబోవుచు, నన్యవిప్రతిబంధక స్థలంబులలో త్రాడువైచి కొలచి యెన్నినిలువులుండునోయన్ని సాష్టాంగ నమస్కారములచేరితిగా నొనర్చుచు వచ్చుచుండుట కన్నులారగని యుంటిమి, యిట్లేందలువచ్చుచుంబోవుచుండురోకదా. —

మఱికొందలు, శ్రీజగన్నాథ యేత్రమున మత్తరముగాననతికూరంబుగానున్నయూరిలో, తమతమ పండాలుకు భేటి (ప్రథమ సమావేశము) చేయించుకొని, బిట్టువిలువగల పట్టుబట్టులుగాని, బనారసుబట్టులుగాని, సాబుపలు (రాంకవములు) గాని, భూషణసహితంబుగానొసంగి, యాపండాలుగుండా, యాత్రగావించుకొని, వందలు వేలువారికిచ్చుటయే కాక, తొలిస్వామివారికి, తమభక్తికొలదియు, శక్తికొలదియు, శాశ్వతభోగములుగాని, తక్షణభోగములుగాని, చేయింపుచుండురు. —

వేయేలారథయాత్రలో భక్తిపారవశ్యముచేత, కేవలమోక్షార్థముగలిగి ప్రచ్ఛన్నముగా రథవక్రములక్రింద కోరిపడి, ముక్తులగుచురలు, కాబట్టి తరణాహూములైన వితరణభక్తి సాహసంబు లొత్తరుల వేయనవచ్చును. —

ఈ దేవాలయసంఘారముగా, పండాలు బహుకుటుంబములవారు

ఉత్తర భాగము.

(385.)

జీవింపుచున్నారు.

ఇచ్చట అర్థశాలలంతలేసి మొదలు బా రెడేసి వఱకు శ్రీజగన్నాథపటములమ్మ చుండురు. నున్నపైన తుంగచాపలు మంచి బెల్లెగులు పాత్రసావగ్రి, పా సిగర్ని చొరకును. —

రుగ భోగము చేయించినవారికి (౧౬) పుంజీలరసగోరాయండలు స్వామి ప్రసాదగుని పండాళిచ్చుచుందురు. వలయువారు మఱికోన్ని కొంగింకి కాలనా, అరయనా. చొప్పున వేతనమిచ్చినచో కొండలుతం దరగా నేయండిన మఱ్ఱియాకులను, పాన్నాకులను, పాదిగి, అనటివారతో పాసి, ములుగాగట్టి యిచ్చుచుందురు. —

శీతల ప్రసాదభక్షణ వాంఛగలవారు, కోవెలలో నిలవచేసినట్టి ప్రసాదమును కొనితెచ్చుకొనిగాని, బసలో నున్న యన్నప్రసాదములో మార్గంఁడయి సరస్సులోని జలము నెంపిన గి. ౨ జాములలోనే పులిసియుండును గావున దానినిగాని. భక్షించి. అట్టివాంఛదీర్చి కొందురు. —

ఇట్టి యీపురుషోత్తమక్షేత్రములో శ్రీజగన్నాథస్వామివారిని సేవింపుటకు వచ్చిపోవుచుండువారిని యాత్రికులుచూచినతోడనే జే జగన్నాథస్వామిక జే, శ్రీబలభద్రస్వామిక జే, శ్రీసుభద్రామాయికి జే) అని సంఘాతముగా వారును దీగురుచ్చైస్వరంబుగా స్మరింపుచుండుట శ్రవణానందిముగా పినంబఘచునుండును. —

ఇచ్చట సముద్రస్నానము సేయుటకు తిథివారనియమము లేదు.

సముద్ర మరమైలులో నుండియున్నను తదియతరంగ ఘోషమే మోకాని గామములోనికి లేశమును వినంబడదు- అది శ్రీస్వామివారి శాసనముని పండాలు చెప్పినారు. అయియుండవచ్చును. —

ఇచ్చట, నిత్యమును నియతముగా (౧) గరిపెమి వియ్యము తగిన రసనగమముతో పండి శ్రీస్వామివారి కారగింపు సేయుచుండురనియు-

నిదిగాక- తత్తదుత్సవదినములలో దినమునికి (౨) గరిసెం బియ్యమునకు ప్రేగానే వినియోగమగుచుండుననియు. వింటిమి. — — —

వంటనిమిత్తమాపాసనాన్నియే నిత్యముపచరించునట- వంటపండాలు బహునియమముగా నుండుటయే కాక. పచనారంభము మొదలుభోగాం తమువరకు వస్త్రఖండములతో నుఖవాసికాపిధానము గావించికొనియే యుంచుదురు — — —

వంటకుండలు బూడిదగున్నడిపండు వాటముగానుండును. ప్రాయ్య గాజులప్రాయ్యవాటముగా, గొప్పదై బహురంధ్రములలో సదరు కుండ లుంచి వండుదురు. అన్నియు ఏకమారే పచనమగును. వదనచూచికొని గజములతో ప్రహండిని పొడిచినతోడనే గంజిచారిపోవును. అంచుకుండ శీతముగా ప్రతిహండికి సుండుండును. — — —

ఇంకొక్క చిత్రము చూడుడు. మంచిరుదిగలవిగా పరీక్షించియిచ్చి న బియ్యమైనను వండియారగింపుచేసినప్రేని రుదిలిప్పియుండును కారణ మేమని పండానడుగగా. శ్రీస్వామివారు తత్సారము నారగింతురని చెప్పదురు. భక్త్యపదార్థములలో రసగోరా ప్రసాదము మాత్రము మంచి రుదిగల్గియుండును. — — —

చక్క పంచదారతోనే కాని వీనా పంచదారతో రసగోరాలు చేయరు. అప్పుటకు వర్తకులు చేసినను, అవి శ్రీస్వామివారి కారగింపుచేయ గుగనుక, ప్రసాదమని దేశమునకుకొని తెచ్చువారలు తెల్లని రసగోరాయుండలను లేరు. అవి గుడిపెంపటనే కాని గుడిలో లేనేలేవు. — — —

ఈ పాత్రములయందు కంటిరాకే కాని మనదేశపుతమలవాడులు కలదువు. ఇంకొకటి లేదును ఇచ్చటి వారొకంబు చెప్పి ల నున్నెముగా కట్టరించి కంటిరాకుతో తాంబూల చర్వణమునొందుదురు. అప్పుడు మపాల, ఘనుపాల, మిఠ. అమూడురకములుగా

ఉత్తర భాగము.

(342.)

ధనియాలు, లవంగాలు, పోగాకు, వగైరాలు, వేచిచేసినగుండ తాంబూ
లముతో వాడుకనేయుదురు — — —

౧ మసాలాగుండ కొంచెపు వస్తువులతో చేసినది. — —

౧ ఘృతాసాలాగుండ పెక్కు వస్తువులతో చేసినది. — —

౧ మిఠాయిమనది, పొగాకు కలిపినది. — —

ఇందెవ్వరికెద్ది యిష్టమో వారదికొనుచుందురు. వక్కలు, ఆకులు,
మన్నపుగాయ. కత్తెర. వగైరాలుంచుకొనదగిన (బఱువాలు) సంచులు
పెక్కు పొరలు గలుగునట్లు ముఖమల్ వగైరాలతో కుట్టియిచ్చుచుందురు.

ఈ దేశస్థులందఱును విశేషించి పండాలును. సన్నపు తులసి
పేరులు, మారెడు పూసల పేరులు. కంతచుంచు ధరించియేయుదురు. అవి
మధురాది స్థలములలోనివే తరుచు. — —

శ్రీ జగన్నాథస్వామివారిని కన్నులార గనుంగొని సేవించి. — —

—(* తొలి జగన్నాథ ధ్యానశ్లోకము. *)—

నీలాద్రాశంఖమధ్యే శతదళకమలే రత్నసింహాసనస్థం సర్వా
లంకారయుక్తం నవఘనరుచిరం సంయుతంచాగ్రజేన॥ భద్రా
యావామభాగేరథవరణయుతం బ్రహ్మరుద్రేంద్రవంద్యం వేదా
నాంసారమీశం స్వజనపరివృతం బ్రహ్మదారుష్టరామి॥ —

అని యీ ప్రాచీన శ్లోకము నుచ్చరింపుచు నమస్కరించి అధికచైత్రబ
3 శు॥ రాత్రిబైలుదేరి- పైనివాసిన ధ్యాన శ్లోకమునే మాటిమాటికిం
బరింపుచు- సంతతో తృప్తిదీరక. (F) తొమ్మిది తెలుగులుగా దానిందె
లిగించుటయే కాక- శ్రీభువనేశ్వర, శ్రీజగన్నాథక మహిమలందలంచి త
త్తుల్యభక్తిసూచకముగా నొక సేసనద్యము రచియింపఁగావున నవియు
నదియు సీక్రింద వ్రాయబడుచున్నవి యెట్లనగా. — —

—)* ధ్యానశ్లోకమునకు తెలుగు పద్యములు F (*—

యత్రాచరిత్ర.

(సీ) నీలాద్రిశంఖాంతరాళ కుశేశయ భద్రాసనస్థతుభ్యంనమోస్తు॥
 శ్రీజగత్తుభాగనానితసుభద్రాబలభద్ర సంభద్రతుభ్యంనమోస్తు॥ హారకీ
 రీటకేయూరాద్యశేష భూషాలంకృతాంగతాభ్యంనమోస్తు॥ ఋగ్యజు
 స్సామత్రయీసారభూతనీలాంబుదాకారతుభ్యంనమోస్తు॥ గీ॥ భక్తజ
 నయు క్తనిలయ తుభ్యంనమోస్తు॥ బ్రహ్మరుద్రేంద్రవంద్య తుభ్యంనమో
 స్తు॥ బ్రహ్మహరుస్వరూపతుభ్యంనమోస్తు॥ సతదయాభావ శ్రీజగన్నా
 థదేవ॥ ౧॥ —————

—* ౨ ప్రకారాంతరము. *—

౨ నుహా సద్గరావృత్తము॥ తలఁతు నీలాచలాగ్రస్థలనినకనదత్నసింహా
 సనిస్థుఁ॥ జలదాభిశ్యామలాంగుఁ సకలమణిపిఠామా విశేషాభిరా
 ముఁ॥ బలభిన్నభ్యామరాఘవ్ బహునిగమనుత బ్రహ్మదారుస్వపుఁ॥
 జలభద్రద్రీసుభద్రాపరివృతు ముదమొప్పన్ జగన్నాథనిస్నుఁ॥ ౨॥

—* ౩ ప్రకారాంతరము. *—

౩ మ॥ జయనీలాద్రిశిరః కుశేశయసమంచదత్నసింహాసనా శ్రయ భ
 ద్రాబలభద్రసంయుతః ఘనశ్యామాఖిలాలంక్రియా॥ జయదీప్తాంగ-
 సుదర్శనాస్వితః త్రయీసారాయితబ్రహ్మదారుయతాకారయజాది
 వంద్య యోగేగోచందుఁ జగన్నాయకా॥ ౩॥ —————

—* ౪ ప్రకారాంతరము. *—

౪ న॥ తదనీలాచల శంఖమధ్యతేజవత్ర స్థితిఁగింహాసనా స్థితిఁగా బల
 భద్రసంయుతః త్రయీసారాయిత బ్రహ్మదా॥ గుఠనూదారు సుహ
 మభూషితశరీరుఁ నీలమేనుప్రభా॥ నివుతుఁ జక్రిన్ బసససనిస్నుఁ
 లతుఁ నిస్నుఁ జగన్నాయకా॥ ౪॥ —————

—* ౫ ప్రకారాంతరము. *—

౫ వ॥ అలకటిమెట్టపై శతదళాబ్జము, సింగపుగద్దెదానిపై బలుఁడును
 భద్రతోడవల ప్రకట ను జక్కఁగ నిల్వనల్పవే॥ బులుఁడనుగొల్వసెల్ల

ఉత్తర భాగము.

(386.)

తొడపుట్ బెడంగారంక- వేకసారమై । వలమురిదాల్చి పొల్పు- పరవ
స్తువులగొల్పెద- బ్రహ్మచారువు॥ ౫. — — —

—*) ౬ ప్రకారాంతరము. (*—

౬ గీ॥ నీలగిరిశంఖమణ్యస్థపీఠజ్ఞాగ్ర । రత్నసింహా సనమున నగ్రజసుభద్రా ల
మర- శ్రుతిపారమై - నల్లనై ను గాభ్య । మై వెలయ - బ్రహ్మచారువునా
న్యృదలంతు॥ ౬. — — —

—(* ౭ ప్రకారాంతరము. —(*

౭ గీ॥ నీలశైలిశిఖరినీ రేజరత్నసిం । హా సనమునబలుచు నబలప్రబల శ్రు
తిరహస్యమనుచు సురలెన్ననల్లనై । యలగు బ్రహ్మచారునాన్యృదలంతు॥

—(* ౮ ప్రకారాంతరము. *)—

౮ క॥ నిగమాథమనుచు వేల్పులు । పొగడంగ- నీలగిరిశిఖరపుష్ప-రమణి
పీఠతంత్రై - సహజులతో । దగిలలుపము మీరుబ్రహ్మచారువుడలం
తు॥ ౮. — — —

—*) ౯ ప్రకారాంతరము. (*—

౯ క॥ నిగమరసమనెగసురలె । న్నంగనీలన గాగ్రశంఖనలినగతమణి । మృగ
రాజపీఠసానుజ । మగుచు నెగడు బ్రహ్మచారువాన్యృదలంతు॥ ౯. —

శివకేశవస్తోత్ర సింహము.

స్థానిస్వరూపుడై తనరుచుండు నొకండు దారుస్వరూపుడై శనకునొక
డు॥ దూరకావచిహ్నంబు వారకాముడొకండు పురుషోక్తు గుత్తే శ్రుతరుడొ
కండు॥ శ్వేతాచలనివాసినాథాదరుడొకండు నిరూపలనివాసినోరుడొ
కథము॥ హాలాహలానాథ లీలాధిపడొకండు- లలితాన్నభోగలాలరుడొ
కండు॥ గీ॥ శేషసూషణుడొకండు- శేషశయ్యుడు యొగడనంగ- ననం
గభంగోదయములా॥ సర్వభువనేశ్వరుని జగన్నాయకుని-భ । జింతుంజిం
తితపురుషార్థః సిద్ధి కైపుడు॥ — — —

౧— మంగళంభగవాన్విష్ణుఁ డ్దంగళంమధుమాదనః॥ మంగళంపుంజరీ
కాక్షోః॥ మంగళంగమధ్వజః॥౧॥ — — — —

౨— నీలాచలనివాసాయ॥ నిశ్చాయపరమాత్మనే॥ సుభద్రాప్రాణనా
థాయ॥ జగన్నాథాయనమః॥౨॥ — — — —

అనియట్లు పాథక సారథిబ్రాధింపుచు కృతార్థులమైతిమి. — — — —

మార్చి తే ౩౧ది తెల్లవారుజాము పిప్పలివట్టితోటలో చెన్నదరిని బ
సచేసి యభ్యవహారాదులలోనర్చి సాయంకాలముజాము సవసించినారము-
యీ పిప్పలివట్టి దీర్ఘ శరమైన బస్త్రీగానము పోలీసు బచేరియున్నది అ
న్నిచోటా-యిలేకా- వట్టుబట్టులు, పొత్తిపంచలు, చిత్రముగాకట్టిన చటి
టోపీలువ్వుగైరాలు వలసినన్ని తగినవెలకు దొరకును.

ఏప్రిల్ తే ౧ది యుదయమునకు కురుదావట్టిలోని బస్త్రీగా
ముము కాదుగాని అన్నిచస్తువులుదొరకును- తహస్సీలుదారువ్వుగైరా బచేరి
లును- ఒక జమీన్దార్ (చెరసాల)యుచుగలవు శ్రీ జగన్నాథపురపురా
జావారి దివానుకీట్టిందిన శ్రీ గాథావల్లభ మంకిరమున్నది.

౨ తేదీ యుదయమునకు టాంగీతోటలోని బస్త్రీ బలవసలిగానున్న
ది- యిచ్చటిచుట్టులో- చుప్పలు కొడులువ్వుగైరా జంతువులున్నవి- —

౩ తేదీ యుదయమునకు బడుకోగువట్టితోటలోని బస్త్రీ టాంగీతోటకు మై
లుకూరమునకు మైగానున్నది- —

౪ తేదీ యుదయమునకు రంభానాథములోని బస్త్రీ- యీ నాత్రము బరంభ
రపుకోమటి కీట్టిందినది- బాప్తాబలకు భోజనముగాని, నీదాలుగాని,
దొరకును టాంగీ సాధారణముగానున్నది- వస్తువులన్నియు వలసినన్ని దొర

మను - జలవసతిగానున్నది — శ్రీ జగన్నాథమనకు పోయివచ్చువారు పడ
వలెక్కా దిగుటకు తగిన రేవైయున్నది — ఇచ్చట సముద్రపుచెలకదాటి శ్రీ
జగన్నాథముచేరుటకు ౨౨ దినములగును. బళ్లలో వెళ్లువారికి రంభదాటిన
(3) కోసులలోనొక కొండఘాటీనబస్థును గును. బండి ౧ కి ౧౨ మైసలుపు
చ్చుకును కూలివాండు) ఘాటీనాటి: తును. — — —

౫ తేదీ ఛత్రపురపుసక్రమలోబస ఇది సాధారణబ స్త్రీ గా) నుము. అ
న్నివస్తువులుగలవు ఇచ్చట. కలక్టరు, పోలీసు సూపరెండెంటు వగైరాల
ఖచేరిలున్నవి — — —

౬ తేదీ గు॥ ఉదయములోగానె బరంపురముతో జేరియున్న బాపుర
ములోబస ఇది బస్తీపట్టణము. ఇచ్చట సకముపటాలమున్నది జడ్డికోర్టు
అసిస్టెంటుఖచేరి గలవు — — —

బరంపురము గంజా జిల్లాలో చేరిన బస్తీయైయున్నది ఇంచుపట్టు
బట్టలు పొత్తవంచలు పిశేషించికలవు — — —

ఈ జిల్లాలో (౧౮) జమీన్దారీలున్నవి. వీనినే అతారా జమీన్దారీ
రిలస్ యంచుంచును యీ పను నెసమిది జమీన్దారీలపేర్లతో నొకపన్నము
శ్రీవారిపెలపుపకారము నాచే రచియింపబడి యీ క్రిందవా)యబడినది
యెట్లన్నను — — —

(సీ) సెరుగడా, బొడగడా, జరడా, బుడారసింగియు, సురంగి
యు, చిరిడియున్ను పెద్దఖిమిడెయు, మఱి చిన్నఖిమిడె, జలంత్ర, తుక్కాచి
యు, థారాకోట, కల్లికోట, గెల్లా, యనంగను- పల్లాఖిమిడె, నాంగ- మం
దపా, యనంగ- హుక్కాయనంగు బదియాలు. చీకటి, పాలూరు, ననియె
మనీశెంటితోబడు నెసమిదగుచు॥ దేజరిల్లుచున్న యీ జమీన్దారీలు చ

(కవర్గమున శాసనమున, ఘనతిగలిగి వెలయు గంజాముజిల్లాకు, లోనివనుడు నిట్లు లోకులండు) —

గంజామునకివల ఋషి కుల్యానదిగలను. దానికివలనే శాలివాహన శకము —

౬ తేదీ శు॥ ఉదయమునకు కంబలియనుచు మారిలోబస- ఇచ్చట పాడు పులుసతిష్ఠించిన శ్రీదేవస్వామి స్వామి వారి మంబరము సత్రమునకెదురుగా నున్నది — తగుపాటిరథమున్నది నిత్యము (౧౫) నుండి జనులకే కాక- విచ్చినందఱి పాడుపులకు సరిపడనంతభోగము జరుగుచుండును పాలునికి రుక వేలు రాబడిలయూర్పు శ్రీ స్వామివారిపన్నవట- యీ గ్రామము జలంత్రజమిన్ గారీలో చేయున్నది జలంత్ర శ్రీ విజయనగరపు మహారాజు వారికి వేలములో రాబడినది —

మానుపటివ్రకార మే సత్రములో బ్రాహ్మణులకు రెండుపూటలయందు భోజనముదొరకును- ఇచ్చట రైంకాయలు సులభత్రయమున కమ్ముచుండురు —

ఊరికి పడనరపాశ్వానుందే ముంచికో నేరున్నది దీనిలో పూర్వమందు మొసళ్లు విశేషించియుండె గాని యిటీవల నలులు వేసి పట్టుకుని వానింబరిహారించినందున జనులక పాయము లేక సమపాయముగా నే యున్నదని పింటిమి —

౮ తేదీ శు॥ ఉదయమునకు కాశ్యపులోబస- ఇందు స్త్రీషును- పోష్టాఫీసు- తగుపాటి దుకాణములు- ఒకదేవాలయము- గలవు. లంకజీడి (ముంతమామిడి) పళ్లును- ఆజాతిపలుకులు (పప్పు) కొంచెపు వెలకు విస్తరించి దొరకినవి — ...

ఉత్తర భాగము.

(3x3.)

౯ తేది- ఆ॥ నాపడాగాటి యుదయము 21౮ గంటలలో దం
డుగోపాలపురములోబస- డోగు సాధారణముగానున్నది- మేముదిగినది
సకేమటనే మధుర జలభరితమైన కోనేరున్నందున బహుసమపాయమై
సుఖించినారము — — — — —

౧౦ తేది. సో॥ వాశధా రానదిలో- కొందఱము ప్రాతస్నానసం
భ్యానందనాది కార్యములానర్చికొని శ్రీబాబ్బిలి దేశములో జేరిన సరిబు
జ్జరియను నూరికి పడమర గా మైలుదూరములోనున్న బంగళాలో సపరి
వారముగా శ్రీనారును. పైగానున్ననారిలో కొందఱును బసచేసి భో
జనానంతరముదే (3) గంటలలో బైలుదేరి- రాత్రి కొంతవఱకు- పాల
కొండలో- ఆపాసోపాలు తీర్చుకొని.—యేప్రే ౧౧ తేది మండ్రాద
యమున శ్రీసీతారామపురములో సురక్షితముగా ప్రవేశించినారము.—

సరిబుజ్జరి బంగళాకు పడమటి చీర్చిన శ్రీకాకళమునుండి కిమిదే
కొకరేళ్ళుగది- వంశధార చెరువున్న శ్రీముఖలింగేశ్వర స్వామివారు
అమల ప్రాంత ప్రముఖులు. యేత్రములో వాకటి ముగ్ధగాకొటిలిం
గములున్నవియు- వినుటయే కాని- దూరదశానము లేప్పనిన్నిదశానము
శ్రీప్రించినదికాదు. — — — — —

త్రివిహరి సెలవు ప్రకారము కొందఱు శ్రీకూర్మనాథాది దశా
నాథామై వెడలిరి. — — — — —

త్రివిహరము యేత్ర ప్రశంస.

క్షీర సముద్ర మధనానంతరమందు- మందరాద్రినిడించి - జగదు
ద్ధరణాథామై తన పేరుగా సముద్రతీరమందు శ్రీకూర్మనాథామయైరవిష్ణు
మూర్తియొక శివలింగమును ప్రతిష్ఠించి పూజించెనియు- నిటీవల శ్రీరా

(3x4.)

యత్రాచరిత్ర.

మానుజాచార్యులనాకు భక్త కులయందువలె నే సువిధానము చేసి- సోమ
 సూత్రముగుండా పూర్వే గుడిలోపలికిపోయి శంఖచక్రాది లాంఛనములు
 శ్రీకూమేశ్వరశ్రీలింగమున కుంకరించి- మరునాడెలుంగనట్లు తత్రాశ్రమము
 ను తామును గుడితలుపుల దీ యులు తిగిది చూచువలకు విష్ణులాంఛనము
 లుంచుండగా విష్ణుశేఖరముంబడి తొంటి శివావళకులకు సమాశ్రయ
 యముచేసి. పిమ్మట శ్రీకూమేశ్వరమృతిరుపతిని జేసినది మొదలు శ్రీకూమేశ్వర
 శ్రీర సామమునకు బయలుగా శ్రీకూమేశ్వరనాయక నామము శ్రీస్వామి
 వారికి సంభవించెనని వింటిమి.—

ఇట్లుట హస్తకుండితయని యొక పుష్కరిని గలదు.

కాశీలో చక్రతీర్థమునందని నమ్మి యీపాత్రములోని పెక్కొం
 దు) జనులు గంగలో స్నానముచేసినచో సద్భవక్షేత్రముగాపింపుచుం
 దురు. దీని గొప్పది. శ్రీకూమేశ్వరమువారి యిలాకాలో చేరియున్నది.
 దైవ్యపులు, పానులు, విశేషవిద్యలు, తాలూకా ఆమీను కచేరియున్నది.
 దు ౧౨౦౦౦ ల గాబడిగలదు. ఇది శ్రీకాకుళమునకు తూర్పుగా (౪)
 కోసుల దూరములో సముద్రతీరమందున్నది.—

—*(ఈ క్షేత్రమును గురించి కథాంతరము.)*

పూర్వకాలమును శ్వేతకేశుడను మహారాజు యొక్క భార్య
 సభక్తి కమంగా నున్నవారైనది. యొకనాడొక గోవతపీక్షుతో
 నుంచుండగా- శ్వేతకేశుడు, నీ కు పడితుండై యారాత్రి తని భార్య
 కడకేతెంచు తలంపుననుచున్నట్లుండైయుండగా- తద్భార్యకు వ్రతభంగము
 కాకుండునట్లాదంపతులనడుచు నొకమహాజలప్రవాహముదయించెనట-దా
 నిజూది భూజాని- విష్ణుకుండై శ్వేతగిరిపై కెక్కి పోయి యిందున్న పెద్ద
 లనడుగగా- వారు- సీభార్యకు వ్రతభంగము రాకుండుటకై సర్వేశ్వరుం
 డేయివిధంబున మహాజలప్రవాహంబు కల్పించినాడని తెలిపిరట. ఆమాట

విని యా మేటి నివ్వెర పాటునంబాటిల్లిన తనయుల్లంబున “స్త్రీ” లేయాశ్వ
 రుని ప్నాధీనునిగా జేసికొనుచుండగా- పురుషులకది కష్టమూ, - యనితలంచి
 నిశ్చలతమశ్చరణ నిశ్చితాంతరంగుండై యచ్చటికి కురంగలనున్న కళింగప
 ట్టణమందు వేంచేసియున్న శ్రీకర్పూరేశ్వరుని సన్నిధిలో గొంతకాలం
 బును. దానికి సమీపంబుననున్న సింగుపురంబున వేంచేసియున్న మధుకే
 శ్వరుని సన్నిధిలో గొంతకాలంబును. దానికి సమీపమందున్న యిప్పిలియ
 ను నూరిలో స్వయంవ్యక్తముగా వేంచేసియున్న సుందరేశ్వరుని సన్నిధి
 లో కొంతకాలంబును దానికి సమీపమందున్న యీ శ్రీకూమరక్షేత్రము
 లో వేంచేసియున్న పాతాళనిధేశ్వరుని సన్నిధిలో కొంతకాలంబును,
 దానికి సమీపంబుననున్న సముద్రతీరమందు వేంచేసియున్న రామలింగే
 శ్వరుని సన్నిధియందు గొంతకాలంబును, దినదినవ్రవథామాన శ్రీధామ
 ధీయై ఘోరతపస్సుసేయగా- జగదీశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై శ్వేతకేతునకుతద
 భీష్టవరంబులాసంగి- ఈ పంచస్థలంబులలో బ్రపంచమునంగల పంచజను
 లేవ్వరు సమంచితభక్తిచే. స్వయంవ్యక్తముగా వేంచేసియున్ననన్ను సే
 విం చెదరో వారికి హాసరసుఖంబుల ఖండంబుగా నొసంగెదనని ప్రసంగ
 వశంబున నానతిచ్చెనట. — — — — —

ఇసుశ్వేతకోకుడు తపస్సు చేసిన పుణ్యస్థలంబుగావున నాటబట్టి దీ
 నికి శ్వేతగిరిని నుపేగు గలిగెనని వింటిమి. — — — — —

ఇట్టి శ్వేతాచలమందున్న యీ కూమరక్షేత్రము పూర్వమందు
 శివక్షేత్రమేయైనందుకు గుఱుతుగా—కోవెలయావరణములో నే వాయు
 వ్యభాగమందు శ్రీమదాదేశయొక్క మండరంబును, వేరొక్క చక్కని
 అనిగా గామిపచ్చిమ దిశయందు- కాలభైరవుని మండరంబును గలిగియు
 న్నువి. వీరిని బ్రాహ్మణులే పూజింపుచుందురు.

ఇటీవల శ్రీరామానుజాచార్యులవారి కాలమునాడు ప్రతిష్ఠింపబడి

న మూర్తులు...

౧ శ్రీగోవిందరాజులు, శ్రీదేవి, భూదేవి.

౨ శ్రీగోవిందరామస్వామివారు. నీతాదేవి-లక్ష్మణస్వామి.

౩ శ్రీగోవిందరాయణస్వామి, శ్రీదేవి, భూదేవి.

వీరందలు పూజింపబడుచుండిరి. సముద్ర తీరమండే
యన్న శ్రీ పాదుమహాలయములో సముద్ర ఘోషము వినబడదు. అని
యాచొప్పున పెద్దలవలన వింటిమి.

—* తొలి హావనలి యేత్రప్రశంస. *

శ్రీకూర్మాయేత్రమునకు (3) కోసులలో వడనురగా హావనలి
(అరసెల్లి) యనుయేత్రముగలదు. — దానిలో శ్రీగాయత్రమంతాధిదేవ
త్వమైన శ్రీసూర్యనారాయణ స్వామివారు ప్రత్యక్షుడైవతమై ప్రకాశింపు
చున్నారు.

పూర్వము భారతయుద్ధకాలమందు తీర్థయాత్రావశంబున శ్రీబ
లరామస్వామివారు, లాంగలీ తరంగిణికి కురంగటవరంగుమన్న శ్రీకాకుళ
మునందు శ్రీకోటిశ్వరలింగప్రతిష్ఠ సేయుచున్నప్పుడు తద్దర్శనార్థమై సువతి
తారముగానిండుడు హిమాలయసమయంబుననిమంతితుండై వచ్చి తదేవ
ఘోషగలభక్తిశ్రద్ధావినయాభివృద్ధులకావృద్ధత్వపుండు మెచ్చివారి కాయ
రారోమైశ్వర్యకై వలంబులు గలుగుటయు స్వాభీష్టసిద్ధి యగుటయు. త్ర
యీమూర్తియు- కర్మసాక్షియు- త్రిమూర్త్యాత్మకండును. భక్తరక్షణ
పరాయణుండునగు శ్రీసూర్యనారాయణుని బ్రతిష్ఠించినచో ద్రిమూర్తిప్ర
తిష్ఠాది ఫలసిద్ధియగునని తలంచి యీసూర్యనారాయణమూర్తినిండుడు
ప్రతిష్ఠించెనని బలరామయేత్ర మహాత్మ్యగ్రంథములోనున్నది.

పక్షాద్వయాభయ వరదహస్తములు గలిగి మూర్తి బహుసుందరము
గా నున్నదనియుగాను, ప్రత్యక్ష ఫలప్రదంబుగాను, ప్రకాశింపుచున్నది

వతిభానువాసరంబునందును పుట్లకొలందిగాను- రథసప్తమికి గ
రిసెలకొలందిగాను- శరరాదిమిశ్రితమైన తప్తక్షీరము (అమృతకుండి)
శ్రీస్వామివారికారగింపుచేసి భక్తులకు వలసినంత వ్రావఁచుచుండురు.

నిత్యపూజయు, సకలోత్సవంబులును, నియతకాలములలో యథా
విధిగాను, సభక్తికంబుగాను, జరిగింపబడుచున్నవి. — —

శ్రీ సూర్యనారాయణస్వామివారి కోవెలతో సరిగానొక శివాల
యంబుగలదు పూజారాగములనుకూలముగానే జరుగుచున్నవి. —

గ్రామమొకింత విశాలమై సాధారణముగానున్నది. ఇందొకపు
మరణిగలదు- తదంబున్నాన మాయురారోగ్యములనిచ్చునని చెప్పుదురు.

(శ్రీకాకుళప్రశంస.)

అరసవిల్లికి శ్రీకాకుళము పడమరగా సుమారు రెండుమైళ్ళదూర
ములోనున్నది. ఇది లాంగలీనదీ తీరమందున్నందున దక్షిణోత్తరములకు
రెండు మైళ్ళవఱకు దీర్ఘముగాను- పాక్షిమములను మైలువఱకు వె
డల్పుగలదిగాను. ఇంచుమించుగా విశాఖపట్టణము వంటిదిగాను- కనంబ
డుచున్నది — — — —

ఇది మొగలై గవర్నమెంటువారి తరపున పల్లవగారు సబాబుగా
నుండిన షేర్షహన్మల్లానుగారికి పూర్వము రాజధానియైనందున నాటి
షరీఫాబాద్ యీనాటికి నిడున్నది. — — — —

ఇటీవల గవర్నమెంటువారికాదేశము దశిలుపడినపైని చాలాకాలము
సదరమీనుకోటుంచువచ్చినది. అప్పుడభి కారము చెలాయించిన గ్లాసుదొ
రగారి మేడలిప్పటికినున్నవి. ఒక పాదరుగుడియుంగలదు. — —

కొంచెపుకాలముక్రిందట సదరు ఖచేరీ గంజాము జిల్లాలో చేర్చినందు
న నిప్పుడు మునసబు ఖచేరీవగైరాకొన్ని ఖచేరీలున్నవి. ధనవంతులైనవ

కులు పెక్కండ్రుగలరు- మంచియంగళ్ళున్నవి. ఇప్పటి లాంగలీనదినికట్టి
వంతెనపైని రోడ్డుపోసినదన ప్రజలకు బహుసమపాయముగానున్నది.
ఇందు ౨, ౩ దేవాలయములున్నవి. అందొకదానిలో శ్రీకోటిశ్వరస్వామి
వారిని శ్రీబలరామస్వామివారు ప్రతిష్ఠించిరందురు. —

—*(దీని గాథ యెట్లన్నను.)*

కురుపాండవ యుద్ధకాలమును శ్రీకృష్ణుడు పాండవపక్షపాలియై
యుండుటయును- తనప్రియశిష్యుండైన దుర్యోధనుండును సన్నిహితబం
ధువైన ధర్మశనయుండును యుద్ధసాహాయ్యమును గురించి తన్ను గోరుట
యుంజూచి- శ్రీకృష్ణసంకల్పమెఱిగినవాడుగావున, తదుభయపక్షంబుల
వారికిని సహాయముగా నేరక- శ్రీబలరామస్వామి లీర్థ యాత్రామిష
గా డైలుదేరవచ్చుటలో దండకారణ్యప్రాంతమును కొండలసమూహము
చుట్టును పిపాస యుదయించి నీరులేకుండుటకు మిగుల వగచి- స్వాధీ
ముగాను- విరాధముగాను మేలు సేయందలంచి- గంగాతరంగిణినింత
రంగంబున ప్రవేశింపుడు- తన లాంగలముతో నచ్చటచ్చట భేదింపుచురా
గా- పెక్కండ్రుగలరుదముంచి- “వేగవతి, స్వర్ణముఖి, లాంగలి, వం
శధార, నామాంతరము- ఝ ఝావతి, యను నిట్టి నామములు గలనమై
ప్రవహింపుచుండుట గనుంగొని- సంతసించి- వానిలో స్నానపానాదులే
నదిలో బేసెనో దానికి లాంగలీనదియనియు- పైరిణియనియు, పేళ్ళుబెట్టి
మనుష్యులు పోరాని వింధ్యారణ్యము దాటినవఱకును తత్తీర మాగ్గంబున
నేవచ్చి- జనసంచారయోగ్యమైన ప్రయాగవాటి (పాయకపాడు) అను
చోట జగదద్ధరిణాథమై.

౧ సిద్ధేశ్వరుడనెడు పేరుగానొక శివలింగంబు ప్రధానంబుగా నై
దులింగములును.

౨ శ్రీనగరరాజధానికి వాయవ్యముగా దుద్రవయాగలో ఆలకనందా

భాగీరథీ నదులువలెనే- పార్వతీపురంమనకు ఉత్తరంబుగా ౪౫ మైళ్ళలో నున్న గుంపయ్యనునారికి తూర్పుగా సుమారు లాంగలీనది నద్యంతరముతో కలసినచోట- సోమేశ్వరనామక శివలింగంబును. — — —

౩ సాలూరియోరనుండు ప్రవహింపుచు వచ్చిన జేగవతియు సీతానగరంబునొటసి ప్రవహింపుచువచ్చిన స్వర్ణాముఖియు నామాంతరముగల గోస్తనీనదియును వసుధారాఖ్య గంగానది సరస్వతీనదులు బదరీనారాయణంబునకుత్తరంబుగానున్న కేశప్రయాగస్థలమందువలె బాబ్బిలికిప్రాగీశానభాగమందున్న వటువధానంబును మూడిచేరువన సంగమించి సంగమాగ్రహారంబునకు- ప్రాగ్భాగమందు- ప్రయాగలో గంగా యమునల లెఱుగున లాంగలీ తరంగిణితో సంగమించినచోట సంగమేశ్వర నామక శివలింగంబును. — — —

౪ ప్రకృతమైన లాంగలీనది తీరంబున గంగాతీరంబున శ్రీకాశివలె బ్రకాశింపుచున్న యాశ్రీకాకుళంబునందు. కోటిశ్వరనామక శివలింగంబును.

౫ గంగానదివలె లాంగలీనది సమద్రునితో చేకొనినది తీరమందున్న కల్యేపల్లియనుచోట మణినాగేశ్వరనామక శివలింగంబును. — —

ప్రతిష్ఠించి- యేతన్నంబలింగ ప్రతిష్ఠానంతరమందు లాంగలధగుండు లాంగలీనదిని విడువలేక తస్పర్శినుతీరమందు (అనగా) ప్రకృతము గుజరాతీపేటయున్నచోట లక్ష్మేశ్వరనామక లింగమును- రాజరాజేశ్వరీ నామక జగదంబా సహితముగా బ్రతిష్ఠించి కొంతకాలము తపోనిష్ఠచే నుండని శృయించుకొని యుండగా, దుర్యోధనై కావశిష్టంబుగా కురుబలంబంతయు నశించుటకు మూలకారణంబైన తనయందు కోపించి బలరాముడు, రాకుండెనని వివృతృప్తిచే నెఱింగి శ్రీ కృష్ణుండు నా పాంతరంబున రుక్మిణీ సత్య భామా సమేతుడై యిచ్చుకొనచ్చి తగినయుక్తులచే నిజంబెఱింగించి పార్థివించి ప్రసన్నుడైన యన్నతో మఱల దుర్యోధన గదాయుధ సమయంబునకు కురుక్షేత్రంబులో పోవేలించెనని

య- తానిచ్చుచుండి బైలుదేరునప్పుడు తాతా-లికాత్రవ్యభక్తులచేత్రా
 ధి-ంపబడి రుక్మిణీసత్యభామా సమేతుండైన శ్రీకృష్ణుండు నిజమూర్తులు
 లు శిలామూర్తులుగా గనంబడునట్టిచ్చట ప్రతిష్ఠనొంది నిర్గమనకాలంబు
 న భక్తులంగాంచి (శ్లో) కర్తోపాస్తిజ్ఞానకాండైక్రమాద్యశ్చద్యతేమహాః
 తత్రైవదమితిభ్యాతం తత్రస్వాధేహితద్ధితః॥ ఇత్యాకారక నిరుక్తినిష్పన్న
 త్రైవదనామక స్వకీయచరరూపంబున ముందు నేనించులకువచ్చి జీవో-
 ధ్ధారంబుగావించి కొంతకాలమిందు నివసించి కర్మోపాస్తిజ్ఞానోపదే
 శంబున నందఁబరింపజేయగలవాడ నిందు సంచించుంబు లేదు కొందలం
 బందవలునను భవిష్యత్స్వత్తాంబు సూదించెననియు మాతండ్రిగారైన
 బ్రహ్మశ్రీ కామశాస్త్రులవారు తెలిగించిన బలరామక్షేత్ర మహాత్వములో
 నున్నదానింబట్టి విమశింపగా. — — — — —

కలియుగంబున నువారు (౮౮౦) సంచిత్రంబులు గలిపిన పి
 చ్చట సదరు మూర్తులు భక్తాపగాధంబున నంతరించియుండగా శ్రీకృ
 ణ్ణుడు స్వప్రతిజ్ఞాప్రకారము (శ్లో) విష్ణోర్నింగం ద్విధాప్రోక్తంచరంచాచ
 రమేవచ। చరంసన్యాసినాంరూపమచరం ప్రతిమాదికమ్॥ అన్నట్లు శ్రీమ
 త్రైవదేంద్రయ తీంద్రీనామక చరరూపంబున సాక్షాత్కరించి హయా
 తునగరంబ నెడు నామాంతరముగల గుజరాతిపీఠలో పూజ్యులంబుగా
 నొక దేవాలయంబుగట్టించి (శ్లో) తత్త్వమస్యాపిలక్ష్మత్వాల్ల ట్మ్యేశ్వర
 త్వాన్మృతః॥ అన్నట్లుల ట్మ్యేశ్వరస్వామివారి లింగమును గర్భాలయమం
 దును- రాజరాజేశ్వరిని తద్వామపాశ్వశ్ఛితశశాలయమందును- రుక్మి
 ణీసత్యభామాసమేత శ్రీకృష్ణుని- దక్షిణపాశ్వశ్ఛితశశాలయ మందు
 ను- జీవోధ్ధారరూపపునః ప్రతిష్ఠగావించి యింతకునొకటే సన్నిధియే
 ర్పటది సన్నిధియావరణభిత్తికలయందు గణపతిమూరసంహంబులనమ్మ
 వారివైపునను- కాలభైరవమానుమద్గరుత్మంతులను కృష్ణునివైపుననుయథా

హాంబుగాను- యథాశాస్త్రంబుగాను- సర్వమతసమ్మతంబుగాను- ప్రతిష్ఠించి- మఱియు- గుడికి దక్షిణపాశ్వాభిత్తిక నొరసి వెలపటనున్న చిన్నశాఖానుండిరంబున దక్షిణామూర్తి విగ్రహంబును- ప్రాకార నైర్మతి కోణమును బురుజువలెనున్న చిన్నయాలయంబున క్షేత్రపాలకుండుగా కామపాలకుని (బలరామస్వామిని) సైతము (వతిష్ఠించి- తగినవసతి యేర్పరచి- ధర్మశాస్త్రమంత్ర శాస్త్రసాష్టశతోపనిషదాది విద్యలను- తత్తద్భాష్యంబులతో నుపదేశించి పెకలండ్ల ను చరింపజేసినట్లేర్పడుచున్నది.

ఈయాత్రాచరిత్రను రచించిన నుండపాక సార్వభౌమశాస్త్రి యను పేరుగల నామ- పూర్వోక్త విద్యలుపదేశించిన మహానుభావులే యీ త్రైవిద్యేంద్ర స్వామిల హానుగావున- పవిత్రంబగు తదియ చరిత్రంబింతవంతగా వ్రాయుటకు గారణంబయ్యె —

పీరి యావచ్చరిత్రంబును విసగోరువారు శ్రీమత్రైవిద్యేంద్రగురువ రిత్రయనుపేరనేక పాఠములు (౨౩౬) చరిణములు గలదిగాను- నే వొనరించిన మాలికోత్పలమూర్తికి ముద్రంపబడబోవుచున్నది గావున దానిం జూచిసంతోషించురని నన్నయంటిని. —

(రాజాము సంగతి)

శ్రీకాకుళమునకు- పడమరగా (౨౦) మైళ్ళ సూరములో రాజాము నయెను బస్తిగ్రామముగలదు. బొబ్బిలి కోటలో యుద్ధము చేసినవారును- త్తిరంగారాయనింగారి తమ్ములునగు శ్రీవేంకటరావు బహదరువారి సంరక్షణలోనున్న శ్రీవేంకటరంగారావు బహదరువారికిది కొంతకాలము రాజధానియై యుండెను...

అప్పుటి మంటికోట యిటీవల శిథిలమైనందున దానియావరణనుధ్యమందు ముససముకోటుక కట్టబడియున్నది....

ఇదిగాక శ్రీబొబ్బిలి సంస్థానమువారి ఖచేరిని మఱియొకవిశాల మైన పెంకుటిల్లుకట్టబడియున్నది. ఇప్పుడు రాజామొకతాణాగా నేర్పఱ పబడియున్నది. గనుక సదరిల్లు అమినుఖచేరిగా నిర్ణయింపబడియున్నది.

మఱియు- సదరు రాజాములో శ్రీదేశాధిపతుల తా॥ గల్లాకొట్టు సుత్రసమీపమందున్నవి- వానిలో సర్వకాలము వేలకొలది గరిసెలు ధాన్యము సంగ్రహింపబడియుంచుండును. — — —

ఇచ్చట నేకాదు- సంకిలితాణాలోను- బొబ్బిలికోటలోను సైతము సెక్కు-వేలగరిసెలగల్లా- కొట్లలో- నిలవగానుంచు నేయుండును. — — —

(3) సంవత్సరములవఱకు దర్బారీ ఖచులకు సరిపడునంతగల్లా నిల్వ చేసియుంచి మిగిలినది తత్తతాలో వితక్రయమునకు పురోక్తు చేయబడుచుండును. — — —

ఈ సంస్థానమువారికింత గల్లాయుండబట్టిగానా, గడవిన (౧౮౮౭) సంవత్సరపు ట్రాడుములో వారిపోష్యవర్ణమునకు పారులకు స్వదేశస్థులకు-తుదకుపైదేశస్థులకును-ఉచితముగా నిచ్చుటవలనను-చవకగా పురోక్తు చేయించుటవలనను-తహతహ లేక లోకుల నేకులును ఖంచుల సంభవించినది.

కాబట్టి దేశాధిపతులు నగదు గల్లాలు విశేషించి నిల్వజేయుచుట తప్పరాదు. — — —

రాజాములో- కొన్నిసమపాయములు తక్కువగుటచేతనే యిచ్చటి సత్రము శ్రీతారాపతి పురములో నిల్పియుంచబడినది. — — —

రాజాములో చిర కాలమునుండియొక విస్తృతమయము, శివాలయము- గలవు. భోగరాగములు జరిగింపుచుండిరి. — — —

ఈ రాజాంతాణావల్ల- సాలు ౧ కి (రు ౧౦౦౦౦౦) లక్షకూపా యాలు దేశాధిపతులకు దాఖలగుచున్నవి. — — —

సీతారామచరము శ్రీ బొబ్బిలి సంస్థానాధిపతులు తాలూకావ్యవహారము విస్తరించుటకు దయచేసినప్పుడు ప్రసించదగిన సగములదైయున్నది. ఈనగరిలో కొన్ని బవంతులుగలవు. మధురజలసంభరితములైన రెండు కోనేలున్నవి. — — — — —

శ్రీ సీతారామస్వామివారి మందిరంబును- దానికిరుప్రక్కలను తదర్చక వైష్ణవాది గృహంబులును. ఉద్యోగస్థులు వగైరాలు నివసించుటకు కట్టించిన రెండుబారకాయలును. వాద్యమేళములు- సానిమేళములువగైరా కోవెలుగాకా నాకరిగాకా-యొక్కయు బాల్కనాకలయొక్కయు- గృహంబులును. విశేషించి కలవు. — — — — —

శ్రీస్వామివారి తరువీధులకు తగినరొడ్డుగామరుద్యమంబుపడెడియున్నది. — — — — —

తల్లిగారైన వెంకమ్మగారి ప్రోత్సాహమున శ్రీ సీతారామస్వామివారిని సపరివారముగా ప్రతిష్ఠించి- తత్పత్రులును- శ్రీ బొబ్బిలి సంస్థానములో దివాన్ హుదాదాచేయించినవారుగు గజాయినగంటి పెద్దసీతారామయ్యగారు తగుముద్రముగా శ్రీ స్వామివారికి భోగరాగము లేర్పరించి గతించినపైని- తత్పత్రులు కొంతకాలము తండ్రిగారివలెనే భోగరాగంబులు జరుపుచు తుదకు మహారాజరాజశ్రీ రాజా శ్వేతాచల పతిరంగారావు బహదరు మహారాజావారి యధీనము సేయగా వారు- శ్రీ బొబ్బిలిలో- తాము ప్రతిష్ఠించిన శ్రీ వేణుగోపాలస్వామివారి కెల్లట్లు సకలభోగములు సకలత్సవములు తుల్యముగా జరిగించుటయేకాక సవరత్నబుదితరహాకేయూర కిరీటాంగద సువర్ణరచితాంశులయ కాంక్షభరణంబులు శ్రీస్వామివారికిని ప్రేమ ధరించదగిన సంగ్రాహములన్నివారికిని సమర్పించి- దారులోహముయ్యలైన గజహామ సుముగాంధ్యకా శేషాదిహాసంబులు సైతము సమర్పించి యుండిరి

ఇచ్చట నియతముగా జరిగింపబడుచున్న భోగోత్సవాది వివరణము బొబ్బిలిలో వేంచేసియున్న శ్రీవేణుగోపాల స్వామివారి చరిత్రములో వ్రాయబడుచున్నది. గనుక దానిజూచినచో విశదముగా దెలియబడునని యిచ్చట విశేషించి వ్రాయమైతిమి. — — —

ఇచ్చటికి పొగగేయముగా నొకశివాలయంబును గలదు-నుం దరముగానున్నది. అనుహముగా భోగరాగములు జరుగుచున్నవి. —

శ్రీసీతారామస్వామివారిని సేవించునప్పుడు- బృందావనాయోధ్యలనుండి నిత్యారాధనార్థమై మత్స్యతంబుగా దెప్పించిన శ్రీరాధా కృష్ణ శ్రీసీతారామ సువణ-పాదలాంఛనములలో శ్రీసీతారామసువర్ణ పాదలాంఛనములను సదరుస్వామివారిపాదంబులపై చేర్చి స్పృశకూప సంసాగరంబు గలుగజేయించి- సాధనానుపూజాపూర్వకంబుగా విశేషోత్సవంబు చేయించి యిచ్చట ప్రవేశించినది మొదలు బయలుదేరువ అనువరివారంబునకు సప్తదామలకును వేర్వేరుగపించులు చేయించి భోజనానంతరమందు మన్నన మితికొంత పరివారంబును ముందుగావయనమై గొబ్బిన బొబ్బిలికేగునట్లు నియమించి- శ్రీవారు, తేరింది- రాత్రి భోజనానంతరమందు చతురంతయానా రూఢులై. — — —

ప్రప్రేత్ గిరి తేదికి సరియైన సర్వధారిణు!! నిజచైత్ర శుకలక్షమి రమునాటి యుదయ కాలమునకుబొబ్బిలికి వచ్చిమనైర్వతిగామసుమారు మైలుదూరములోనున్న రాజమోహనాభానులోని రాజమహాలులో ప్రవేశించి- మితి ౨౩ గంటలలో సెలవు ప్రకారము సీతారామపురమునం దితమసన్నిధికేవచ్చియున్నపరివారముతో- సువారిసత్తినుగామహూత్య వపూర్వకముగాశ్రీబొబ్బిలి మహారాజధానిలోనున్ననగరికి దయచేరినారు.

నిజచైత్రశు ౭ సో॥ పర్యంతము సదరు రాజమహాలులోనే శ్రీభగత్పాదసువర్ణలాంఛనముల కర్చినలానమూనట్లేర్పడింది- సోమవారము

నాడు శ్రీ వేణుగోలస్వామివారి శతకోపముతో పల్లవీవనైరా దేవలాంధ్ర
మలను చతురంగబలంబును సాలంకారంబుగాను సోమ్యవంబుగాను- స
దాన భాజనములును బంపించి- స్వప్తివాదన పూర్వకంబుగా బహు
త్వముచేత శ్రీ వేణుగోలస్వామివారి సన్నిధికి తోడ్కొన్న స్థలముమిం
చి- తీర్థవంశంబునను సమర్థులంబుగా శ్రీవారు శ్రీస్వామివారిచేర్పరం
బునువచ్చి ప్రవక్షింపూర్వకంబుగా సన్నిధిలో బ్రవేశించి నీతారామపు
రంబులో శ్రీ నీతారామస్వామివారి సన్నిధిలో శ్రీ నీతారామ సువంశ
పాదాలంబులను వలెనే శ్రీ గాథాకృష్ణ సువంశ-పాదాలంబులను
శ్రీ వేణుగోలస్వామివారి సన్నిధిలో చూపింపకూడద సు-సార్థం
బు గలిగి-మంచి- శ్రీస్వామివారికి సమాననామ పూజాపూర్వక విశేష
రాక్షసంబుగాఁచి ముచిపూజక సమయంబునకు భగవత్పూజక-పా
దాలంబులను లక్షియి నొకనామములో మహారజునింహ-సమంబునైగం
గ పూజంబుతో హరిభవాద్య పురస్కరంబుగా కేంద్రీయ-శ్రీ-హరిస
హగ్ర-నామపూజాస్వయముగా జరిగించి వైష్ణవులచేత పశ్చాత్తప్తభార్య
రామాలాది-పు కెయించి- తీర్థప్రసాద స్వీకారంబుగావించి తరువాత
భుజించెడిది. — — — — —

అనాది- కోదైలలోను, కోదలలోను, పేదలోను, జరిగించబడిన
యుక్తవయస్సే శ్రీవంశంబున — — — — —

నాడు మొదలు సత్యరాక్షస జరుగునట్లేర్పించి సాయుధప్రాతః
కాలములందు సమాననామపూజాపూర్వకంబుగా ఘంటీరాన్నాదివే
దనంబులొకమఁ చుండునట్లు నలుగురు వైష్ణవులకను- పూజాసమయం
బున భజనగాఁచిపుడుండునట్లు గాయక-వైదిక-వైదికలకును సయమించి
భూమి-లంబునకు తామును వచ్చి సోమ్యను కడుపుకే గాజన మార్పెపు
ష్పరి-మ- సమర్థింపుచు- తీర్థప్రసాదస్వీకారానంతరమందే భోజనంబు

గావింపుచుండిరి. శ్రీరామజయంతి- శ్రీకృష్ణజయంతి- నవరాత్రులు మొదలైన పితృదినములలో మహానామ వ్రాసిన పూర్వముగా విశేష రాధనములు జరిగింపబడుచున్నది. — — — —

శ్రీ బొబ్బిలి సంఘానాథిపతులు.

౧. శ్రీ ధర్మారావు బహదరువారు. — —

వీరే బొబ్బిలికోట గట్టించినవారు. — —

౨. శ్రీ వేంకటాచార్యు బహదరువారు. — —

ఉరపు అనపాతానాయకుగారు. — —

౩. శ్రీ రాయడప్పారావు బహదరువారు. — —

౪. శ్రీ వేంకటాచార్యుబహదరువారు. — —

౫. శ్రీ రాయడప్పారావు బహదరువారు. — —

ఉరపు సర్వస్వ సింగమనాయకుగారు. — —

౬. శ్రీ లింగవరంగారావు బహదరువారు. — —

రంగారావను ఖతాబు పోటుగ్రామములు సంపాదించినవారు వీరే. — — — —

౭. శ్రీ వెంకటరంగారావు బహదరువారు. — —

౮. శ్రీ రంగవరంగారావు బహదరువారు. — —

౯. శ్రీ రాయడప్పరంగారావు బహదరువారు. — —

౧౦. శ్రీ గోపాల కృష్ణరంగారావు బహదరువారు. — —

వీరే బొబ్బిలికోటలో యుద్ధము చేసినవారు. — —

౧౧. శ్రీ వేంకటాచార్యు బహదరువారు. — —

వీరే తిరుగా స్పదేశమును సంపాదించినవారు. — —

౧౨. శ్రీ రాయడప్పరంగారావు బహదరువారు. — —

వీరే దేవాలయము కట్టించినవారు....

౧౩. శ్రీ శ్వేతాచలపతి రంగారావు బహదరు వారు. ...

వీరే శ్రీ వేణుగోపాలస్వామివారిని ప్రతిష్ఠించినవారు. —

౧౪. శ్రీ సీతారామకృష్ణరామకృష్ణరంగారావు బహదరు వారు.

౧౫. శ్రీ వేంకటశ్వేతాచలపతి రంగారావు బహదరు మహారా

జువారు. — వీరే వత్సమాననుండు ప్రభుత్వమును వహించి

భూప్రదక్షిణ యాత్ర గావించిన వారును- కుల విరుదముగా,

రాజా త్రుబులును, సుపాదించినవారునై యున్నారు.

వీరిలో (౧) సంబరుగల శ్రీనాథారావు బహదరు వారు శ్రీ వేంకటగిరి సం
స్థానాధిపతుల వంశములోనివారై యుండి యీ దేశమువచ్చి యీ రాజ్య
మును సంపాదించిరి. —

వారివారి చరిత్రలు మత్స్యత వంశావళిలో విశేషించి ప్రకటింప
బడియున్నవి. గనుక యిందులో వ్రాయలేదు. —

మా శ్రీ వారికి ప్రపితామహులైన (౧౨) సంబరుగల శ్రీ రాయ
కృష్ణరంగారావు బహదరు మహారాజువారు కట్టించిన యిందలి సుందర
మైన మందిరములో- తత్ప్రభులును- మా శ్రీ వారికి పితామహులునగు-
(౧౩) సంబరుగల శ్రీ శ్వేతాచలపతి రంగారావు బహదరు మహారాజు
వారు శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామా సమేతముగా శ్రీ వేణుగోపాల స్వామివారిని-
అర్చనాచరిని- తాము రామానుజ మతస్థులుగావున- స్వమతప్రకారము
పన్నిదానాధ్యక్షులు మొదలైనవారిని, గరుడాధ్యక్షుని, యథావిధిగాశాలి
వాహన శివవక్షాంబులు (౧౭౫౮) గలిగించినపైని గడవిన చుట్టును సంత
మాఘసు ౫మి మొదలు పాంచరాత్రరీత్యా పంచరాత్రదీక్షాపూర్వకము
గా మాఘసు ౧౦మి నాడు పదిగడియల ప్రాద్యైకిన తరువాత సుముహూ
ర్తమందు శ్రీస్వామివారిని సింహాసనమందు వేంచేయజేసి- మాఘ శు
౧౧శి నాడు కళ్యాణము శుభము మొదలుగా నగ్రయనోత్సవము జరి

గింది — శ్రీరంగమునుండి, శ్రీసింగభట్టరు వారిని పిలిపించి వారిచేత ప్ర
థమ తీర్థసరిగహాయి చేయించి- తత్ప్రభృతి- జీవితాంతము వజ్రసు దినది
సప్తవర్షమానముగా. — — — —

సంతోష్యవ, పక్ష్యోత్సవ, మాసోత్సవ, సంవత్సరోత్సవాద్యుత్సవముల
నీ క్రిందిపరిచిన రీతిగా జేయింపుడు. ప్రతిదినము శ్రీ స్వామివారి స్వేద
లోనే సగము కాలము గడపుచువచ్చిరి. — — — —

౧. సంతోష్యవములో — — — —

శే ౮౪ బియ్యపు సాదము. రాజభోగము. — — — —

౪ బియ్యము. బాలభోగము. — — — —

౧౬ రాత్రు భోగము — — — —

౧౦౪ నూటనాలుగు శేలు = (పుట్టియేమము) తగినరస వర్ణము
లతో భోగములు జరుగుచున్నవి. — — — —

సీతారామపురములో శ్రీసీతారామస్వామివారి సన్నిధిలో సదరు ప్ర
కారమే జరుగుచుండును. — — — —

౨ వైత్రేయ ౬, ౭ లలో బ్రహ్మూత్సవము. — సీతారామపురములో
వైత్రేయ ౯ మికి శ్రీరామజయంత్యుత్సవంబునగును. — — — —

౩ వైశాఖమంతయు- వసంతోత్సవము. — — — —

౪ జ్యేష్ఠశుక్ల ౩ మొదలు శుక్ల ౧౫ వజ్రసు-సహస్రకలశస్సవనోత్సవము

౫ ఆషాఢ శుక్ల మొదలు శుక్ల ౧౫ వజ్రసు- వినోదోత్సవము. — — — —

౬ శాశ్వతియుతో- శ్రీకృష్ణజయంత్యుత్సవము. — — — —

౭ భాద్రపద శుక్ల మొదలు పదిదినములు పవిత్రోత్సవము. — — — —

౮ అశ్వయుజములో నవగౌత్రోత్సవము. — — — —

౯ కాశికములో సుమధ్ర మధనోత్సవము — — — —

౧౦ మార్గశీర్షములోను పౌషమాసములోను. ధన్వంత్యోత్సవము-దమ
నవోరోత్సవము. — — — —

౧౧ మౌఘశు ౧౧ శికి క ధ్యానోత్సవము —

౧౨ ఘట్టానమాసములో కామదహనోత్సవము —

౧౩ ప్రతిపక్షే కాదశికి పురవిహారోత్సవము (తిరువీధులు) —

౧౪ శ్రవణము రోహిణి శు ౧౧శి- ౧౧౧శి శ్రీరాజావారి జన్మనక్షత్ర

ము వచ్చుచున్నప్పుడు తప్పక- మృత్యుంగ్రహణోత్సవము —

ఈ చొప్పున నియతముగాను- తత్తత్సమయములయందా గంతుకముగాను

మఘాత్యవములు, విశేషభోగములు, జరిగింపుచువచ్చిరి. ఇప్పటికినదేరీ

తిగా జరుగువచ్చువి- సీతారామపురములో జ్యేష్ఠమాసములో కధ్యానో

త్సవము- ఇదేభేదముగాని తక్కినవితుల్యములు —

(దేవస్థానజనులు.)

ధర్మకర్తలు—హస్తములు—అధ్యాపకులు—ఉపనిషత్పాఠాయ

గకర్తలు—వేదపాఠాయగకర్తలు —

(౧ ఋగ్వేదము, ౧ కృష్ణయజుస్సు, ౧ శుక్లయజుస్సు, ౧ సామవేదము)

భాగవతపాఠాయగకర్తలు—విష్ణుపురాణపాఠాయగకర్తలు.

భాగవద్గీతా పాఠాయగకర్తలు—అర్చకులు—పరిచారకులు—తత్సహ

కైంకర్యపరులు. (వంటవారు)—

చోపుదార్లు—వైశిషులు—వైద్యులు—పురోహితులు సన్నిధి

లో పంచాంగశ్రవణమునకు — కీర్తనభాగవతులు—గుమాస్తాలు—హ

చాల్ దార్లు—భరోడా నియామకులు—సంసిధి దివటీవైస్యపులు. —

వీరందలును బ్రాహ్మణులు వైస్యపులునై యున్నారు. —

ధవళశంఖములవాండు—వీర కాహళములవాండు—బజింత్రి

వాండు—వాసికజ్జలవాండు—తిరుదిన్నములవాండు—సిఫాయీలు.

హోటలారీలు—సానిమేళమువాండు—ఉద్దార్లు—దివటీ చాకలివాం

డు—కుమ్మరివాండు—కలరు.

...

...

...

సీతారామపురము లోనుంగూడ సనదు ప్రకారమే సకలవిధయోగములు జరుగుచుండును. గాని ముంకొక విశేషముగలదు. —

శ్రీమద్రామాయణములో శ్రీరాములవారు బహుశ్రతువులు గావించి స్థలండుటవలన సీతారామపురపు శ్రీసీతారామస్వామివారి చేత తమ రామానందమతప్రకారముగా పిచ్చపశుశ్రతువు చేయించి యేటేట యష్టియు నిత్యాగ్నిపూత్రములు నియతకాలములయందు శ్రౌతులమూలము గాజేయించుచువచ్చిరి గావున పుట్టికెన్ననే జరుగుచున్నది — (ఇదిగాక)

బ్రహ్మకు నవైశ్వరుపపయోగంబు గాబోచ్చిలిలోనొకసత్రమున్నది ఇంచువైరావలువనై గాలకు సకావృక్షులు (సీకాలు) నై రమిచ్చుచుండురు —

రాజాములోనొన్నిసమపాములు లేరుచుననిశ్శయమైన సత్రము సీతారామపురంబులోజేర్చి బోచ్చిలిలో నాగ్రీవారు పూర్వం నేర్పరించియుండిరి. యీవనసత్రములో అంధావికలాంగులు అరికలు, మొదలైనవైగాలితన (క్రిమిక) రెండుపూటలయందు సమృద్ధిగాను పక్షిసోపేతముగాను. అన్నముపెట్టచుండుటయే కాక అప్పుడప్పుడు పిండివంటలును కాలాదితథంబులును తిత్తపదితంబుగా నేటేట వస్తుంబులును నిచ్చుచుండిరి —

... ..

రవైపును రకోనేర్లును. మండిపూదోలయు నొంశివాలయంబునుగూడ శ్రీఘోరోగ్యప్రదంబని ప్రసిద్ధికెక్కడిదినివర్ధనానమగుచున్న యొకపూజానైద్యశాలగలదు —

ముగ్ధేశ్వరు శుక్లయజుర్వేదము. కృష్ణయజుర్వేదము. పాపశేదము. వేదాంతశాస్త్రము. ధర్మశాస్త్రము. రాజనిత్యశాస్త్రము. తరగశాస్త్రము. వ్యాకరణశాస్త్రము. జ్యోతిషశాస్త్రము. వైద్యశాస్త్రము. సంగీతశాస్త్రము. భరగశాస్త్రము. పాపహర్యము. కవిశ్వామ. శిల్పము. మొదలైన యనేకవిద్య లేవనినవారు పెక్కలకు సంస్థానమే యాధారముగా నిందుగ

లరు గాని ప్రకృతోపయోగంబుగా సంస్థిమ విద్య విశేషించి లేకుం జెనని
తలంచి మారీ)వారు (౬) క్షామం నటించి జెప్పిరిగిన యుపాధ్యాయుల
ను జేర్చి స్వనాగాంతరంబుగా నొక హైమాలు స్థాపించిరి.

ఈ వీటికి నానాటి కిభివృద్ధి కలుగుచు నేయున్నది. ఇందు ప్రతిమం
75 వారము సంవత్సరములకు.

బొప్పికి పట్టిను వైద్య భాగమునకు మైంకూరములో రాజమో
హన్ భాగము నెట్టి వచించున గాజనహలయ నొక విద్య పాసాదం
బును, ఒక బంధువును, ఒక పేరంగంబును, ఒక కేళామూర్తియు. దీనికి
పాసాదంబున రోడ్డు చెరువ నొక కోనేరును, పట్టిను భాగంబున గుట్ట
పు పంచెయు, రోడ్డున, తదాగ్నేయంబున నర నైలులో జీమభా
వా.య. చ తోడలో గుట్టపు సువారికి గా నొక రోడ్డును దా చెంగునొక
బంధువును పుగల పట్టిను భాగంబున మూలవనంబున నొక రాదారి బంగ
ళానును- నటియు నట్టిహామల నేకుచు గా- కోటలోను- పేట
లోను నటికొన్న చోటును- మారీ)వారే కట్టించిరి.— — —
జూబిలియును మిషనేషముగా జేయించి శ్రీరాజవారి పేరుగా నొకమా
రకట్టు కట్టించిరి. ఆ కాలముందు వారొం యుపన్యాసము నేయుటయే కాక,
నాచెతనొక దుండకము చేయించిరి. అది యాయాత్రాచరిత్ర చివరను వ్రా
యబడినది- చూడుడు.

(శ్లో) ధనంకికర్షకరిణా! దానమేవప్రశస్యతే॥

ఉభయంయదివృత్తిం న్యా! ద్దానసమృద్ధింకరః॥

అని ధర్మబంధములో (౧౧) ఆధ్యాత్మములో (౧౫) వ్రోకము ప్రకాశ
ము వీరు పెక్కు దానధర్మంబు నొనరింపుచుండుటయే కాక- ఆయిత తిగా
రినాడు కోటదాపశియు డిని బేదా పత్తరానాపనలు సేవలయును లో
పూర్తి చేయింపుచుండిరి...

నరిగణవతి నవరాత్రములకు శ్రీగణధర్మకృతమున శ్రీములో జేయఁబు
చున్నారు. ...

శ్రీవేంకటగిరిలో యథావాస్థ్యముగా గొప్ప వెండి గరుడవాహనము
జేయించి తెప్పించి శ్రీదేవీగోపాలస్వామివారికి వీరేశ్వరస్వామిగారి గారు
న ప్రతియఁ యువాసపుఁ థ్యాణఁ యుమనీయముగా ను నుడివొన్నివశేష
దినుములు శుభ్రములైనప్పటికైనను ముగను గరుడ సేవామ హేమాత్మ
వము సేత్రోన్నతముగా జరిగింపుచున్నారు. ...

పశేషధనము వినియోగపఱచి శ్రీవేంకటగిరి నొబ్బయ్య నామ మేళ గం
డ్రువంపించి వాద్యవిద్య నేర్పించినచ న, మున్నగుతినను చను తాళరము
గాను శ్రావ్యముగాను నొబ్బయ్యనై రా వాద్యములు హృద్యములై యుండు
న్నవి. — ఇదిగాక శ్రీవేంకటగిరినుండి నటికలను, నట్టివవాండ్రను, డోయి,
నాగసరము మొదలైన వాద్యమేళలు వాండ్రను, బొన్నిలికి పిలిపించి చా
లకాలమిచ్చటి గణికలకు జటకోలాటము, దబాదు నాచురంగు, వీధియా
ట, మొదలైన పింతపింత యాటపాటలు, రసాభివయము, తదనుకూలవా
ద్యము మేళము వాండ్రును నేర్పించినచ న లొంటికన్న నోహరిముగా
నుత్పవములు జరుగుచుండుటంబట్టి తత్తమస్సవ కాలములలోనత్యుత్తుకులై
పెరిగిండు మేళాగూడుచుండురు. ...

వీరియుక్తప్రవర్తనకు సంతసించి గవర్నమెంటువారు వంశపారంప
ర్యపు బిరుదుగా రాజాష్టైషిలు గాఁగ రములో పేరికొచ్చినారు. ...

ఇట్లును హారాజిరోనుణి వాశ్రయించుటచేత నేకదా యేతాదృశ మర్గ
భార భూవదక్షిణ యాత్రాధానముకృతమస్తాదృశులకతిసులభముగా సంత
సించినది. ...

ఏతాదృశముకృతస్వభావుండగు నర్చనానభావుండితోఁగి ధర్మతత్పరుం
డై- ఆచంద్రారముగా వంశాభివృద్ధియు- ఉనదిసప్రవర్తనమున- సంవత్స

మృద్ధియు సకలాభీష్టసిద్ధియు- శాశ్వతప్రసిద్ధియు-గలిగి-వర్ధిల్లునట్లు కటా
క్షింపుమని భక్తవత్సలుండైన భగవంతుని బాగ్ధింపుచున్నాడను-

ఈ యాత్రాచరిత్ర టీక గానుండునట్లు నేనొనర్చిన శ్రీ బాలశశాంక
మాళిశతకము దీనితో నే ముద్రింపబడియున్నది- అది నిత్యపారాయణంబు
నకుపచరించును గావున వలయువాగు సంపాదించి చదివి సంతసింతురని
నమ్మియుంటి.

కం॥ మంగళమఖిలేశ్వరునకు

మంగళముతదీయభక్తి మహానీయులకు॥

మంగళమురింగరాల్పభ్రు

పుంపునకు, మాకు, దీనిబొడగనుప్రజకు॥

అంజనదీప్తరార్పణమస్తు-

అంజనమస్తు

—*****—

— (* సమాప్తము. *) —

—*****—

